

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
Katedra trestního práva

Disertační práce

Trestněprávní aspekty sexuálního zneužívání

Criminal aspects of sexual abuse

Autor: JUDr. Nicola Švandová

Školitel: doc. JUDr. Mgr. Jiří Herczeg, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 6. srpna 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze dne 6. 8. 2013

Nicola Švandová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala svému školiteli, doc. JUDr. Mgr. Jiřímu Hercegovi, Ph.D., za vedení celým doktorským studiem, poskytnutí podnětných rad a doporučení při zpracování této práce a za čas, který mi vždy ochotně věnoval.

V Praze dne 6. 8. 2013

Nicola Švandová

Obsah

Úvod	6
1. Historický exkurz	9
1.1. Úvodem	9
1.2. Vývoj právní úpravy sexuálních trestných činů se zaměřením na ochranu před pohlavním zneužíváním na našem území	10
2. Úvod do problematiky sexuálního zneužívání a vymezení základních pojmů	19
2.1. Vývoj poznávání a současná situace	19
2.2. Příčiny a formy sexuálního zneužívání	24
2.3. Základní charakteristika obětí sexuálního zneužívání	26
2.4. Základní charakteristika pachatelů sexuálního zneužívání	28
2.5. Následky sexuálního zneužívání	31
2.6. Prevalence a výskyt sexuálního zneužívání	32
3. Formy prevence v oblasti sexuálního zneužívání	34
3.1. Primární prevence	35
3.2. Sekundární prevence	37
3.3. Terciární prevence	37
4. Problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí	43
4.1. Úvod do problematiky	43
4.2. Trestněprávní úprava dětské prostituce	47
4.3. Trestněprávní úprava Dětské pornografie	50
4.4. Trestněprávní úprava obchodování s dětmi za účelem sexuálního zneužívání ...	60
5. Právní úprava sexuálního zneužívání v mezinárodních dokumentech	63
5.1. Úvodem	63
5.2. Organizace spojených národů	64
5.3. Rada Evropy	67
5.4. Evropská unie	72
5.5. Aplikace mezinárodních dokumentů na ochranu před sexuálním zneužíváním a právní řád ČR	78
6. Trestněprávní úprava sexuálního zneužívání v ČR	80
6.1. Úvodem	80
6.2. Trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ	83
6.2.1. Oběť trestného činu pohlavního zneužití	83
6.2.2. Pachatel trestného činu pohlavního zneužití	84
6.2.3. Objektivní stránka trestného činu pohlavního zneužití	86
6.2.4. Subjektivní stránka trestného činu pohlavního zneužití	90
6.2.5. Kvalifikační okolnosti u trestného činu pohlavního zneužití	91

6.2.6. Příprava a pokus trestného činu pohlavního zneužití	99
6.2.7. Ukládání trestní sankce za trestný čin pohlavního zneužití	101
6.3. Trestné činy související s trestným činem pohlavního zneužití	105
6.3.1. Trestný čin znásilnění podle § 185 TZ	106
6.3.2. Trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 TZ	116
6.3.3. Trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ	120
6.3.4. Trestný čin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 TZ	122
7. Pohlavní zneužívání dětí prostřednictvím internetu	126
8. Specifika trestního řízení v případech sexuálního zneužívání	131
8.1. Úvodem	131
8.2. Ochrana oběti sexuálního zneužití v trestním řádu	133
8.2.1. Právní úprava výslechu osoby mladší než patnáct let	135
8.3. Zvláštnosti výslechu sexuálně zneužitých dětí	139
8.4. Ochrana obětí sexuálního zneužívání podle zákona o obětech trestných činů ..	142
8.5. Znalecké posuzování v případech sexuálního zneužívání	147
8.5.1. Znalecké posuzování z hlediska oběti sexuálního zneužití	147
8.5.2. Znalecké posuzování z hlediska pachatele sexuálního zneužití	148
9. Aktuální judikatura v případech pohlavního zneužívání	151
9.1. Úvodem	151
9.2. Kriminologický komentář	151
9.3. Právní rozbor	158
9.4. Závěrem	169
10. Problematika sexuálního zneužívání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva	169
11. Komparace s vybranými zahraničními úpravami sexuálního zneužívání	179
11.1. Úvodem	179
11.2. Spolková republika Německo	183
11.3. Rakousko	191
11.4. Slovenská republika	194
12. Aktuální nedostatky současné právní úpravy v oblasti sexuálního zneužívání a návrhy de lege ferenda	198
Závěr	208
Seznam zkratk	211
Seznam použité literatury	212
Příloha – grafické přehledy	224
Resumé	227
Summary	231
Anotace	235
Abstract	236

Úvod

Problematika sexuálního zneužívání dětí je velmi citlivým a stále aktuálním tématem dnešní doby. Předpokládá se, že významná menšina dětí v Evropě (10 až 20 %) je během svého dětství vystavena sexuálnímu zneužití. Jedná se tak o nezanedbatelné číslo, na které je třeba reagovat hledáním odpovědí na otázky, jak nejlépe ochránit dítě před takovým zneužitím a jak nejlépe zabránit potenciálnímu pachateli, aby dítě zneužil.

Hlavní příčinou sexuálního zneužívání dětí je jejich zranitelnost, která je důsledkem působení řady faktorů. Nedostatečná či liknavá reakce odpovědných orgánů na prosazování práva přispívá k velké rozšířenosti všech forem sexuálního zneužívání. To je navíc často komplikováno studem či strachem oběti oznámit trestný čin, přeshraničním rozměrem trestné činnosti a zneužíváním informačních technologií, které zajišťují pachatelům anonymitu a snadné šíření například dětské pornografie.

Pro každou společnost musí být zájem na řádném fyzickém, psychickém a mravním vývoji dětí prioritou, což se pak musí projevit v jeho ochraně prostřednictvím nejrozumnějších forem společenského působení, včetně státního donucení. V tomto směru je jedním z významných prostředků ochrany právní regulace, a to jak v oblasti občanského a rodinného práva, tak v oblasti práva trestního. Nejúčinnějším nástrojem v potírání sexuálního zneužívání dětí je právě trestní právo.

Sexuální zneužívání dětí je multifaktoriálním společenským jevem. Jeho poznávání, odhalování, náprava i prevence jsou záležitostmi různých vědních oborů zabývajících se dítětem. Při rozboru dané problematiky je proto volen interdisciplinární přístup.

V české odborné literatuře je problematika řešena především z pohledu sociálně orientované pediatrie, klinické psychologie a sociální psychiatrie. Odborné publikace zabývající se sexuálním zneužíváním dětí ovšem obsahují rovněž pasáže poukazující na právní aspekty daného problému.

Stěžejní odbornou publikací zabývající se syndromem CAN, včetně problematiky sexuálního zneužívání dětí jakožto jedné z forem tohoto syndromu, se v roce 1995 stala monografie autorů Dunovského, Dytrycha, Matějčka a dalších s názvem Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Zájem o problematiku násilí páchaného na dětech v řadách odborníků pak významně vzrostl od počátku 21. století, a to zejména pokud jde o jejich sexuální zneužívání. Vůbec první publikací u nás, jež se pokouší shrnout zkušenosti, poznatky a názory odborníků zabývajících se obětmi sexuálního zneužití a zároveň odborníků, kteří pachatele sexuálních deliktů léčí, je dílo kolektivu autorů pod vedením Petra Weisse z roku 2000 s názvem Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Za navazující dílo je pak možné považovat publikaci z roku 2005 Sexuální zneužívání

děti kolektivu autorů, jehož vedení se opět ujal Petr Weiss. Vynikající a zároveň první publikací zabývající se oblastí komerčního sexuálního zneužívání dětí se u nás v roce 2005 stala monografie Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání u nás a ve světě od autorů Dunovského, Mitlöhnera a dalších.

V právně zaměřených časopisech jsou odborné stati z poslední doby zabývající se problematikou sexuálního zneužívání zaměřeny zejména na jeho komerční formu. Také Institut pro kriminologii a sociální prevenci v posledních letech přinesl výsledky výzkumu zaměřeného na problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí. Jedná se o studii Šárky Blatníkové s názvem Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí (2009) a Sexuální vykořisťování jako závažná forma organizované kriminality (2010). Rovněž je třeba poukázat na odbornou stať prof. Císařové Sexuální delikty a organizovaná kriminalita (aktuální otázky) publikovanou v Acta Universitatis Carolinae.luridica, v níž autorka uvádí, že tematika sexuálního zneužívání a pornografie je dostačujícím způsobem prozkoumána, není však vyřešeno, jakými trestněprávními prostředky je možno otázku řešit. Cílem této práce je proto rozebrat téma sexuálního zneužívání z pohledu trestního práva po hmotné i procesní stránce, poukázat na nedostatky platné právní úpravy a doporučit možná řešení de lege ferenda. Záměrem práce je tedy nalézt odpověď na otázku, jakou roli hraje trestní právo v boji proti sexuálnímu zneužívání dětí. Je však nutné podotknout, že sexuální zneužívání dětí je v praxi nezdědka těžké oddělit od ostatních forem zneužívání, zejména tělesného, psychického a ekonomického, a pro jeho komplexní řešení je nutný víceoborový přístup. Jde tak o velice složitou oblast, která svým rozsahem přesahuje pojednání této práce.

Předkládaná práce je systematicky rozdělena do dvanácti kapitol. První kapitola přináší historický exkurz do oblasti sexuálního zneužívání, je přiblížen postupný vývoj právní úpravy trestných činů zasahujících lidskou důstojnost v sexuální oblasti na našem území, zvláště se zaměřením na trestný čin pohlavního zneužívání. Následně přibližují vývoj poznávání a současnou situaci v oblasti sexuálního zneužívání, jaké jsou příčiny a formy sexuálního zneužívání, základní charakteristiky pachatelů a obětí této závažné trestné činnosti a s jakými následky se musí oběť pohlavního zneužití vyrovnávat. Zároveň vymezují základní pojmy související s problematikou sexuálního zneužívání, kdy poukazují i na rozdílné definice sexuálního zneužívání z hlediska medicíny a psychologie a z hlediska trestního práva.

Poté jsou nastíněna uplatňovaná preventivní opatření na primární, sekundární a terciární úrovni, která směřují k předcházení sexuálnímu zneužívání. S přihlédnutím k trestněprávním aspektům rozebíraného tématu je největší pozornost věnována prevenci terciární, která již předpokládá spáchání trestného činu.

V samostatné kapitole se též zabývám problematikou komerčního sexuálního zneužívání dětí s tím, že jsou vzhledem k složitosti a rozsahu tohoto tématu nastíněny pouze základní trestněprávní otázky. S ohledem na mezinárodní aktivity v boji proti sexuálnímu zneužívání dětí následně rozebírám nejvýznamnější mezinárodní právní instrumenty Organizace spojených národů, Rady Evropy a Evropské unie vztahující se k této problematice. Zároveň zhodnocuji, zda a jakým způsobem jsou mezinárodní závazky České republiky v této oblasti implementovány do vnitrostátního práva.

Stěžejní část práce představuje podrobná analýza platné právní úpravy sexuálního zneužívání v České republice, resp. skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ a souvisejících trestných činů (tj. především těch, které jsou obsaženy v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku). Pro ucelenou představu o aplikační praxi předmětných ustanovení hojně odkazuji na relevantní judikaturu. Vzhledem k tomu, že novým nebezpečným fenoménem dnešní doby je využívání informačních a komunikačních technologií k pohlavnímu zneužívání dětí, zabývám se také tímto jevem.

Z hlediska procesní stránky dané problematiky se zaměřuji na to, jaké je postavení oběti sexuálního zneužívání v trestním řízení, zejména jakým způsobem je zajištěna ochrana obětí pohlavního zneužití v platném trestním řádu a jaké změny v této oblasti přinese nový zákon o obětech trestných činů. Současně je poukázáno na zvláštnosti výslechu sexuálně zneužitých dětí, problematiku znaleckého posuzování v případech sexuálního zneužívání a také na judikaturu týkající se případu pohlavního zneužití, pokud jde o hledání přiměřené hranice mezi zachováním práva obviněného na spravedlivý proces a právem oběti na ochranu před sekundární viktimizací způsobenou zejména opakovanými výslechy.

V další kapitole přináším výsledky vlastní studie zaměřené na rozbor aktuální judikatury v případech pohlavního zneužívání, které doplňuji kriminologickým komentářem k analyzovaným případům.

Součástí práce je rovněž kapitola zabývající se problematikou sexuálního zneužívání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, podle níž státy mají pozitivní povinnost přijmout preventivní opatření na ochranu dětí před sexuálním zneužíváním. Následuje komparace zahraničních úprav sexuálního zneužívání. Záměrně jsou vybrány trestněprávní úpravy zemí ze stejného historicko-kulturního regionu, a sice Německa, Rakouska a Slovenské republiky.

Závěr práce patří zhodnocení stávajících trestněprávních mechanismů z hlediska efektivity ochrany dětí před sexuálním zneužíváním, je poukázáno na kritické oblasti a jsou nastíněna možná řešení de lege ferenda.

Předkládaná disertační práce odpovídá právnímu stavu k 30. červnu 2013.

1. Historický exkurz

1.1. Úvodem

Sexuální vztahy hrály v celé historii lidské civilizace a kultury významnou roli, a proto ani zneužívání dětí sloužící k sexuálnímu uspokojování druhých není novým fenoménem. Od dob, kdy lidé začali psát a dokumentovat lidský život, existují záznamy o tom, jak dospělí lovili děti pro potěšení, ve jménu boha, k uspokojení svých chorobných nutkání, ve snaze o uplatňování pozice síly, nebo prostě proto, že to považovali za přípustné.¹ Stejně tak se v nich objevují zprávy o incestu, ať už jde z počátku o incest bohů v řecké mytologii či prvních lidí. Incestní vztahy byly v raných kulturách nejenže povoleny, ale v panských rodech se staly přímo povinností, nutno podotknout, že často vedenou ekonomickými důvody.² Z historických dokumentů lze tedy dovodit existenci sexuálních vztahů mezi dospělými a dětmi s různou mírou akceptace napříč časem a kulturami. Hlediska regulace sexuálního chování jsou výsledkem společenských potřeb a z nich plynoucích právních, náboženských či etických norem a zvyklostí.³ Ochrana dítěte před sexuálním zneužíváním přitom úzce souvisí s jeho postavením ve společnosti.

Pokud se ohlédneme do historie, v nejstarších civilizacích a kulturách byla žena považována za vlastnictví muže. V římském soukromém a trestním právu koncepce „patria potestas“ neboli otcovská moc dávala mužské hlavě rodiny absolutní moc a kontrolu nad rodinou. Sexuální násilí na dospělých ženách nebo dětech nebylo bráno jako útok proti osobě, která byla násilí vystavena, ale jako útok na předmět vlastnictví otce. S dětmi se zacházelo velmi krutě jako s objektem či majetkem v rámci mocenského postavení otce, aniž by to bylo chápáno jako něco nemorálního. Případná náhrada škody se hradila právě otci či manželovi poškozené osoby.

Ovšem i ve starověku byly ukládány přísné tresty za znásilnění, které ale bylo nezřídka zaměňováno s únosem ženy nebo cizoložstvím. Smrt za tento čin byl uplatňován právem babylonským, řeckým, islámským, židovským (za znásilnění vdané ženy) a římským (za znásilnění chlapce), ve středověku pak právo v Anglii, Francii a Rakousku, v germánském právu byly sexuálními zločiny znásilnění a nevěra.⁴ V Augsburském městském právu z roku 1267 se poprvé objevuje pojem pederastie (homosexualita), která se trestala ztrátou hrdla, v 15. století se pak objevují tresty za sodomii, za níž byl trest udělován jak pachateli, tak i zvířeti.⁵ Ještě ve středověku však

¹ BLATNÍKOVÁ, Š. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2010, roč. 9, č. 11, s. 355.

² VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997 s. 28.

³ WEISS, P. a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 511.

⁴ Srov. WEISS, P. a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 511.

⁵ WEISS, P. a kol. *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 511.

bylo dítě často chápáno jako běžný objekt sexuálních aktivit dospělých (např. rytířští panoši).⁶

Období křesťanství přineslo stanovení konsenzuální věkové hranice pro pohlavní styky mezi dospělými a dětmi, předtím byla rozhodující biologická zralost dítěte a nikoli jeho věk. Nejdříve se tyto hranice omezovaly pouze na vaginální styk s dívkami, až později se rozšířily i na heterosexuální vztahy s chlapci a později i na další pohlavní kontakty s dětmi. Tyto hranice však byly ve srovnání s dneškem velmi nízké, zpravidla se pohybovaly mezi desátým a dvanáctým rokem věku, což přetrvávalo až do dvacátých let 20. století (např. ve Francii, Velké Británii, Finsku, Řecku, Dánsku).⁷ Kanonické právo například považuje za nepřijatelné sexuální vztahy mezi dospělými a dětmi mladšími deseti let dodnes. Za zmínku stojí také Jihoafrická republika, kde se věková hranice pro sexuální vztahy mezi dívkami a chlapci zvýšila ze sedmi na šestnáct let a pro homosexuální vztahy z dvanácti na devatenáct let až v roce 1988.⁸

Postupem času tedy docházelo ke změnám v oblasti sexuální morálky, například období antiky, kdy byl idolem krásy jinoch, a proto byl preferován homosexuální styk či anální styk se ženou, bylo ve středověku vystřídáno obdobím sexuální ortodoxnosti, když v té době projevy sexuálního života významně spoluurčovalo náboženství. Od 19. století pod vlivem osvícenství pak postupně docházelo k liberalizaci sexuálních vztahů, odmítání násilí spojeného se sexuální aktivitou, tedy znásilnění ženy, které se postupně přenášelo i na ochranu dospívajících dívek a poté i dětí. Odtud se pozornost začala soustřeďovat na širší okruh sexuálních kontaktů, z hlediska charakteru sexuálních aktivit, vztahu mezi partnery, pohlaví oběti atd. Tato změna v chápání vzájemných sexuálních kontaktů se současně promítá i do právních předpisů, včetně trestních zákoníků.

Na závěr tohoto pojednání je vhodné zdůraznit, že při posuzování norem společensky tolerovaného a společensky odsuzovaného sexuálního chování je nutné mít na paměti, že tyto normy jsou vždy kulturně a historicky podmíněné. Sexuální morálka a sociálně tolerované sexuální chování totiž náležejí k nejproměnlivějším a nejmnohotvárnějším jevům sociální a kulturní historie lidstva.⁹

1.2. Vývoj právní úpravy sexuálních trestných činů se zaměřením na ochranu před pohlavním zneužíváním na našem území

Trestní zákony odrážejí názory společnosti na to, jaké jednání má být kriminalizováno. To platí i tehdy, jde-li o trestní postih v oblasti sexuálních vztahů. Na

⁶ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995.

⁷ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 12.

⁸ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 13.

⁹ NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 303.

trestních kodexech a jejich novelizacích lze tak demonstrovat, jak se mravní názory společnosti na sexuální vztahy vyvíjí.¹⁰

Typickou problematikou, která v oblasti sexuálních vztahů za posledních 150 let prošla značným vývojem, je otázka kriminalizace homosexuálních styků. Za doby Rakouska-Uherska byly v rovině trestního práva postihovány všechny homosexuální styky, neboť zákon č. 117/1852 ř. z. v ustanovení § 129 upravoval zločiny smilstva proti přirozenosti, mezi něž řadil i smilstvo s osobou téhož pohlaví. Tuto koncepci převzal i trestní zákon z roku 1950, který ve svém § 241 postihoval všechny formy homosexuálních pohlavních styků, včetně homosexuální prostituce. Trestní zákon č. 140/1961 Sb., který nabyl účinnosti o jedenáct let později, ovšem postihoval již jen některé z těchto forem, a to pohlavní styk s osobou téhož pohlaví mladší než osmnáct let, pohlavní styk s osobou téhož pohlaví při zneužití její závislosti, při přijetí úplaty nebo když pohlavní styk s osobou téhož pohlaví budil veřejné pohoršení (srov. § 244). Novelou z roku 1990 (zák. č. 175/1990 Sb.) pak byly homosexuální pohlavní styky zcela dekriminlizovány.¹¹

Jak vyplývá z předchozího výkladu, právní úpravu sexuálních vztahů včetně ustanovení zakládajících ochranu dětí před pohlavním zneužíváním nalézáme již v těch nejstarších trestních zákonech. V období Rakouska-Uherska jde o zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích (dále jen „tr. zák.“), který ve své čtrnácté hlavě, nazvané O násilném smilstvu, zprznění a jiných těžkých případech smilstva, upravoval skutkové podstaty některých sexuálních trestných činů. Konkrétně zde byly obsaženy trestné činy násilné smilstvo, zprznění, zločiny proti přirozenosti, zprznění krve, svedení ke smilstvu a kuplířství vzhledem k osobě nevinné. S některými z těchto trestných činů lze přitom hledat paralelu i v dnešním trestním zákoníku, porovnáme-li trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Pokud se například podíváme na trestný čin násilného smilstva podle § 125 tr. zák., kterého se dopustil ten, kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učinil neschopnou, aby mu odpor činila, a v tomto stavu jí zneužil k mimomanželské souloži, zjistíme, že je svým pojetím blízký současnému trestnému činu znásilnění podle § 185 TZ. Jako trestný čin násilného smilstva byla podle § 127 tr. zák. kvalifikována i mimomanželská soulož, předsevzatá s osobou ženskou, která byla bez přičinění pachatele bezbranná nebo bez sebe, anebo která ještě nedokonala čtrnáctý rok svého věku. Trestný čin násilného smilstva byl ovšem vymezen mnohem úžeji. Zejména násilná manželská soulož

¹⁰ NOVOTNÝ, O.; VOKOUN, R.; ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, a.s., s. 115.

¹¹ K odůvodnění zrušení ust. § 244 srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 175/1990 Sb.

(znásilnění manželky) nebyla na rozdíl od dnešní úpravy považována za trestný čin násilného smilstva.

Postih jednání, které vykazuje znaky pohlavního zneužívání, nalezneme pod dobovým a dnes již poněkud archaickým označením jako trestný čin zprznění. Právě skutkovou podstatu trestného činu zprznění, která byla obsažena v ustanovení § 128 tr. zák., lze přirovnat zločinu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ, a to v alternativě pohlavního zneužití jiným způsobem než souloží. Trestného činu zprznění se totiž dopustil ten, kdo pro ukojení svých chlípných choutek jiným způsobem než souloží pohlavně zneužil chlapce nebo dívku mladší čtrnácti let nebo osobu bezbrannou nebo bez sebe, přičemž hrozícím trestem byl těžký žalář od 1 roku do 5 let, v případě okolností velmi přitěžujících až 10 let a v případě způsobení těžké újmy na zdraví nebo životě nebo způsobení smrti až 20 let. Oproti současné právní úpravě tedy byla poskytována zvláštní trestněprávní ochrana prostřednictvím skutkové podstaty zprznění pouze dětem, které dosud nedovršily čtrnáctý rok svého věku.

Zákon č. 117/1852 ř. z. ve vztahu k osobám mladším čtrnácti let tedy rozlišoval, zda šlo o mimomanželskou soulož s dívkou mladší čtrnácti let nebo zda se jednalo o pohlavní zneužití jiným způsobem osoby mladší čtrnácti let bez ohledu na její pohlaví. Tato diferenciacie měla význam pro ukládání trestu pachateli. V případě prvního jednání byl totiž trest ukládán podle ustanovení o násilném smilstvu, u něhož byl stanoven trest těžkého žaláře mezi pěti a deseti lety a v případě způsobení těžké újmy na zdraví trest těžkého žaláře od deseti do dvaceti let, v případě smrti trest těžkého žaláře na doživotí. To znamená, že pro vykonání soulože s dívkou mladší čtrnácti let byl stanoven vyšší trest než pro jiný způsob pohlavního zneužití. K naplnění skutkové podstaty podle § 127 tr. zák. se nevyžadovalo vykonání soulože, ani její vykonatelnost (např. když není vyvinuto pohlavní ústrojí zneužitého dítěte), ani aby pohlavní úd vnikl do pohlavního ústrojí (immissio penis), jakož ani aby nastala conjunctio membrorum, nýbrž pro její naplnění stačilo podniknutí soulože, tj. každé činění k jejímu provedení.¹² Zároveň se nevyžadovalo, aby se pachatel dopustil násilí.

Za trestný čin svedení ke smilstvu bylo považováno jednání spočívající v tom, že pachatel přiměl osobu svěřenou jeho dohledu nebo vychování nebo vyučování k vykonání nebo dopuštění se smilného činu. Za smilstvo bylo přitom považováno každé neoprávněné použití těla, třeba i oděného, jiné osoby k provedení úkonů, jimiž mají být ukojeny chťiče.¹³ S ohledem na požadavek vzájemného vztahu mezi pachatelem a obětí a povaze sexuálního chování je tento trestný čin blízký dnešnímu trestnému činu sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 TZ.

¹² Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 1929, sp. zn. Zm II 503/29.

¹³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 1921, sp. zn. Kr II 265/20.

Obdobou trestného činu zprznění krve podle § 131 tr. zák. je pak trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ s tím rozdílem, že za tento zločin nebyla považována soulož mezi sourozenci, když bylo postihováno vykonání soulože jen s příbuzným v pokolení vzestupném nebo sestupném bez ohledu na to, zda jejich příbuzenství pocházelo z manželského nebo nemanželského rodu. Na druhou stranu zločiny smilstva podle § 129 tr. zák. nemají oporu v platném trestním zákoníku, neboť za ně byly považovány smilstvo proti přírodě (tj. smilstvo se zvířaty)¹⁴ a smilstvo s osobami téhož pohlaví. Jde tedy o jednání, která byla postupem času dekriminalizována.

Abychom zjistili, jakým způsobem bylo v praxi aplikováno ustanovení § 128 tr. zák. o trestném činu zprznění, je vhodné přiblížit relevantní judikaturu z doby účinnosti zákona č. 117/1852 ř.z. Při srovnání aktuální judikatury v případech pohlavního zneužití s judikaturou z první poloviny minulého století v této oblasti ovšem zjistíme, že judikatura tehdejšího Nejvyššího soudu je v zásadě platná dodnes.

Tak například pokud jde o chráněný objekt, Nejvyšší soud konstatoval, že chráněným právním statkem podle ustanovení § 128 tr. zák. není jen neporušenost a nedotknutelnost těla, zejména pohlavního údu dítěte, nýbrž zejména i ryzost jeho mravního cítění a neporušenost mravního vývoje, což odpovídá i dnešnímu chápání.¹⁵ Při zločinu zprznění jde totiž o děti mladší čtrnácti let, tedy o osoby, jejichž mravní zásady se dosud neustálily, jež smilnými činy spáchanými na jejich těle nebo s použitím jejich těla se mohou dostat na scestí, čímž může být jejich mravní vývoj vážně ohrožen. V témže rozhodnutí Nejvyšší soud dále vyslovil, že pod ustanovení § 128 tr. zák. spadá každé za účelem pohlavního ukojení předsevzaté pohlavní zneužití těla osoby ve věku dětském; netřeba zneužití pohlavního údu nebo pohlavním údem, stačí i zneužití jiné části těla, pakliže činnost směřovala k podráždění pachatelovy pohlavní smyslnosti. V daném případě tak nalézací soud nesprávně právně posoudil jednání obviněného spočívající v ohmatávání těla, sahání pod sukni a na kalhotami zahalené přirození dvanáctiletého děvčete s odůvodněním, že o trestný čin podle § 128 tr. zák. by šlo pouze tehdy, pokud by se obviněný těla děvčete svým údem aspoň nějak dotkl, aby tak své chťiče ukojil. Zákon ovšem nehovoří o zneužití pohlavních orgánů dítěte, ale o zneužívání dítěte, tj. celého jeho těla.

Podle Nejvyššího soudu bylo třeba považovat za pohlavní zneužití již pouhé ohmatávání pohlavního ústrojí dětí bez ohledu na to, bylo-li dosaženo pohlavního ukojení čili nic.¹⁶ Nejvyšší soud pak definici pohlavního zneužití dále rozšířil o jakékoli zneužití těla dítěte, jakmile by bylo způsobilé nebo by jen vedlo k podráždění

¹⁴ Takové jednání by však mohlo být kvalifikováno jako trestný čin týrání zvířat podle § 302 TZ.

¹⁵ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 1925, sp. zn. Zm I 77/25.

¹⁶ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 1920, sp. zn. Kr I 598/19.

pachatele.¹⁷ V tomto smyslu nebylo třeba, aby se zneužití stalo přímo na pohlavním ústrojí oběti, stačil i každý jiný, dle zkušenosti témuž cíli sloužící dotek těla, tedy zjištěné ohmatávání stehen nebo ústrojí. Toto potvrdil Nejvyšší soud i v dalším svém rozhodnutí, když uvedl, že ke skutkové podstatě zločinu zprznění podle § 128 tr. zák. stačí po stránce objektivní již pouhý dotek nahého těla, přičemž se nepředpokládá, aby čin trval delší dobu, ani aby pachatelovým jednáním bylo skutečně dosaženo ukojení chlípných chťičů, a ani aby pachatelův úmysl směřoval výhradně k tomu cíli.¹⁸ Stačilo pohlavní zneužití, jež toliko dráždilo nebo stupňovalo smyslnost a tomu odpovídající úmysl pachatele. V rozhodnutí ze dne 26. 4. 1923, sp. zn. Kr I 1160/22 Nejvyšší soud dále uvedl, že ohmatávání prsou i jiných částí těla (byť i oděvem zakrytých) u děvčat nedospělých, směřující k podráždění pachatelovi smyslnosti, je pohlavním zneužitím ve smyslu § 128 tr. zák.¹⁹

Na druhou stranu Nejvyšší soud poukázal na to, že zločin dle § 128 tr. zák. předpokládá bezprávné použití těla osoby druhého pohlaví k ukojení pudu pohlavního, kdy takové jednání nelze spatřovat v plácání děvčete po zádech a stehnech.²⁰ Jestliže ovšem pachatel navíc pronesl necudný výrok a obnažil svůj úd, bylo již takové jednání hrubým porušením mravnosti, u něhož byla již zřejmá způsobilost vzbudit veřejné pohoršení. K tomuto závěru Nejvyšší soud v dalším svém rozhodnutí uvedl, že pohlavní zneužití podle § 128 tr. zák. nelze omezit jen na zneužití pohlavního údu nebo jen na přímé styky některé části těla zneužité osoby, neboť stačí, i ohmatávání jiných částí těla, byť oděvem zakrytých (prsou, nohou, zadnice), obzvláště může-li zneužitá osoba poznat příčinu nebo pozná-li účel takových doteků.²¹

Děti, které nedosáhly věku čtrnácti let, byly účastny ochrany podle § 128 tr. zák. bez rozdílu, stejně jako v případě § 127 tr. zák. Spoluvina osob, na nichž bylo zprznění či násilné smilstvo spácháno, byla vyloučena. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že skutková podstata zločinu zprznění podle § 128 tr. zák. je dána, i když dítě pohlavní použití svého těla trpělo, proti němu nic nenamítalo, nebo i když s ním souhlasilo.²² Dále skutečnost, že pachatel neměl od samého počátku smilné úmysly a že byl k necudnému jednání sveden dotěrností poškozené, nezprošťovalo ho zodpovědnosti.²³

Nejvyšší soud se ve své judikatuře rovněž zabýval znakem „svěřena doзору“, a to ve vztahu ke zločinu svedení k smilstvu. Nejvyšší soud k naplnění tohoto znaku uvedl,

¹⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 1922, sp. zn. Kr I 823/21.

¹⁸ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 1929, sp. zn. Zm I 666/28.

¹⁹ Srov. též rozhodnutí ze dne 9. 6. 1923, sp. zn. Kr II 213/22 a rozhodnutí ze dne 27. 5. 1925, sp. zn. Zm II 71/25.

²⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 1923, sp. zn. Kr I 231/22.

²¹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1925, sp. zn. Zm II 71/1925.

²² Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 1929, sp. zn. Zm I 203/29.

²³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 1931, sp. zn. Zm I 468/1931.

že mladistvá nevlastní dcera, žijící v domácnosti otčíma, je svěřena jeho dohledu.²⁴ Nejvyšší soud k tomu dále uvedl, že není rozhodující, zda došlo k svěření pod dozor výslovně, nýbrž stačí, že svůdce měl např. jako hlava domácnosti povinnost bdít nad mravním chováním osoby jím svedené.²⁵ Ustanovení § 132 tr. zák. přitom nevyžadovalo, aby sváděná osoba byla mravně bezúhonná nebo aby byl překonán zvláštním násilím mravní odpor.

Trestní zákon č. 117/1852 ř. z. platil na území Československa až do 31. prosince 1949, kdy jej nahradil trestní zákon č. 86/1950 Sb. Ten sice nově formuloval skutkové podstaty, archaické výrazy nahradil moderními a hranici trestněprávní ochrany zvýšil o jeden rok, nicméně v podstatě zachoval vnitřní konstrukci skutkových podstat a filozofii postihu.²⁶

Trestní zákon č. 86/1950 Sb. ve své hlavě sedmé, oddílu druhém zvláštní části soustředil trestné činy proti důstojnosti člověka, kde byly uvedeny sexuální trestné činy, jakými jsou znásilnění (§ 238), pohlavní zneužití (§ 239 a § 240), pohlavní styk s osobou téhož pohlaví (§ 241), soulož mezi příbuznými (§ 242), obchod se ženami (§ 243), kuplířství (§ 243a) a ohrožení mravnosti (§ 244).

Skutková podstata trestného činu pohlavního zneužití podle § 239 postihovala vykonání soulože s osobou mladší než patnáct let nebo jiné její pohlavní zneužití. Toto ustanovení svou konstrukcí odpovídá současné základní skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ s tím, že rozmezí trestní sazby bylo tehdy přísnější, a to od jednoho roku do deseti let. Ve srovnání s předchozí úpravou tak došlo k odstranění diferenciací sankcionování, pokud jde o vykonání soulože s dívkou pod stanovenou věkovou hranici. Jestliže takový čin pachatele měl za následek těžkou újmu na zdraví nebo byla-li tu jiná zvláště přitěžující okolnost²⁷, hrozil trest odnětí svobody v rozmezí od deseti do dvaceti let. Způsobení smrti pak bylo trestáno odnětím svobody od patnácti do pětadvaceti let. Na rozdíl od současné právní úpravy však nebyla kvalifikační okolností skutečnost, že pachatel pohlavně zneužil osobu mladší patnácti let, která byla svěřena jeho doзору, zneuživ její závislosti. Tato okolnost sama o sobě nebyla ani zvláště přitěžující okolností ve smyslu § 75 odst. 4, nýbrž zakládala jednočinný souběh trestných činů pohlavního zneužití podle § 239 odst. 1 a § 240. Ustanovení § 240 totiž postihovalo pachatele, který přiměl osobu mladší než osmnáct let nebo osobu svěřenou jeho doзору k mimomanželské souloži, zneužívaje její závislosti, nebo takové osoby, zneužívaje její závislosti, jinak pohlavně zneužil.

²⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 10. 1919, sp. zn. Kr I 326/19.

²⁵ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1923, sp. zn. Kr I 941/22.

²⁶ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 20.

²⁷ Zvláště přitěžující okolností se podle § 75 odst. 4 rozuměla taková okolnost, která s trestným činem zpravidla spojena nebývá a která pro svou důležitost zvyšuje nebezpečnost činu nebo pachatele pro společnost.

Vzhledem k tomu, že podle trestního zákona č. 86/1950 Sb. nebyla u trestného činu znásilnění podle § 238 okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby skutečnost, že pachatel násilím nebo hrozbou bezprostředního násilí donutil dívku mladší patnácti let k souloži, byl takový čin kvalifikován jako trestný čin znásilnění podle § 238 v jednočinném souběhu s trestným činem pohlavního zneužití podle § 239.²⁸ Pokud by totiž došlo k podřazení takového skutku pouze pod jednu z těchto skutkových podstat, nebyly dostatečně vystihnuty všechny znaky obou skutkových podstat těchto trestných činů. Podřazení takového skutku pouze pod § 238 odst. 1 nevystihovalo, že soulož byla vykonaná s osobou mladší patnácti let, že tak byl narušen speciální objekt, tj. důstojnost osoby mladší patnácti let a že došlo k mravnímu ohrožení mládeže. Naproti tomu podřazení skutku jen pod § 239 odst. 1 nevystihovalo těžký zásah do důstojnosti ženy v pohlavní sféře spáchaný násilným donucením k souloži.

Za doby účinnosti trestního zákona č. 86/1950 Sb. byly trestně postihovány homosexuální pohlavní styky. Proto pohlavní zneužití chlapce mladšího patnácti let pachatelem mužského pohlaví bylo posouzeno jako jednočinný souběh trestných činů pohlavního zneužití podle § 239 odst. 1 a pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 241 odst. 1.²⁹

Koncepci trestního zákona z roku 1950 v podstatě převzal trestní zákon č. 140/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961. Ten ve svém oddíle druhém hlavy osmé zvláštní části upravoval trestné činy proti lidské důstojnosti, zejména ve sféře pohlavní. Byly zde obsaženy trestné činy znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242 a § 243), pohlavní styk s osobou téhož pohlaví (§ 244), soulož mezi příbuznými (§ 245) a obchodování se ženami (§ 246).

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. zavedl u trestného činu znásilnění v § 241 odst. 2 písm. b) novou okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívající ve znásilnění dívky mladší než patnáct let, která v předchozím trestním zákoně chyběla. V důsledku této změny byl již na příště vyloučen jednočinný souběh trestných činů znásilnění podle § 241 a pohlavního zneužívání podle § 242. Chlapci mladší patnácti let byli na základě citovaného ustanovení chráněni až od roku 2001, kdy nabyl účinnosti zákon č. 144/2001 Sb., který přinesl ochranu osob mužského pohlaví před trestným činem znásilnění. Uvedená novela zároveň rozšířila skutkovou podstatu trestného činu znásilnění o možnost kvalifikovat jako znásilnění i donucení k jinému obdobnému pohlavnímu styku, nikoli jen k souloži, jako tomu bylo podle dosavadní právní úpravy. Znásilnění chlapce tak do té doby mohlo být trestáno pouze jako trestné činy omezování

²⁸ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 1955, sp. zn. 2 Tz 92/55.

²⁹ K tomu srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1958, sp. zn. 1 Tz 274/57.

osobní svobody či vydírání, tedy jako trestné činy menší společenské nebezpečnosti. Totéž platilo i pro postih znásilnění spáchaného na oběti jinou formou než souloží.

Podle ustanovení § 242 o trestném činu pohlavního zneužívání bylo postihováno jednání spočívající ve vykonání soulože s osobou mladší patnácti let nebo její pohlavní zneužití jiným způsobem, tedy ve stejném rozsahu jako podle předchozí právní úpravy. Nově byl však přísnější trestní sazbou postizen pachatel podle § 242 odst. 2, pokud pohlavně zneužil osobu mladší patnácti let, která byla svěřena jeho doзору, zneužívaje její závislosti. Pohlavní zneužití osoby mladší patnácti let za těchto okolností proto již nemohlo být posouzeno jako jednočinný souběh trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 a § 243.

Ustanovení § 243, které bylo zaměřeno na ochranu osob mladších než osmnáct let závislých na pachateli a osob svěřených doзору pachateli před pohlavním zneužíváním, odpovídalo svým obsahem ustanovení § 240 trestního zákona z roku 1950 a poskytovalo tak těmto osobám ochranu ve stejném rozsahu.

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. byl s účinností od 1. ledna 2010 nahrazen trestním zákoníkem č. 40/2009 Sb., který je u nás platný dodnes. Ten přinesl mnoho nových, pozměněných či nově systematizovaných ustanovení. Jednou z oblastí, v níž se tyto změny výrazně promítly, je i oblast sexuálních trestných činů. Sexuální trestné činy jsou nově zařazeny v samostatné hlavě, a to v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku, nazvané jako trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Jak lze již z názvu této hlavy dovodit, došlo k podstatnému zpřesnění oproti předchozí právní úpravě, neboť pojem trestné činy proti lidské důstojnosti nebyl přesný ani výstižný.³⁰ Pojem lidské důstojnosti je totiž mnohem širší, je vnímán zejména v kontextu ochrany základních lidských práv a svobod. Navíc zařazení sexuálních trestných činů do druhého oddílu osmé hlavy zvláštní části trestního zákona, nazvané trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti nebylo z hlediska systematiky trestního zákona a jeho přehlednosti vhodné.

Nová koncepce sexuálních trestných činů, která přináší zařazení v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku trestných činů, jejichž charakterizujícím rysem je, že postihují jednání, která jsou v rozporu s mravními názory ve společnosti na sexuální vztahy, je v souladu s trendy uplatňovanými v ostatních evropských zemích³¹. Dochází tak tedy ke koncentraci trestných činů se společným chráněným objektem, jímž je ochrana lidské důstojnosti v sexuálních vztazích, v jediné hlavě zvláštní části trestního

³⁰ K tomu srov. CÍSAŘOVÁ, D.; ČÍŠKOVÁ, J. Rekodifikace sexuálních trestných činů. Trestní právo, 2002, roč. 7, č. 10, s. 7-11.

³¹ Samostatnou hlavu v trestním zákoně, v níž jsou soustředěny sexuální (mravnostní) trestné činy, má např. Německo (XIII. Hlava zvláštní části trestního zákona - trestné činy proti sexuálnímu sebeurčení), Rakousko (X. hlava zvláštní části trestního zákona – trestné činy proti sexuální integritě a sebeurčení), Švédsko (VI. Hlava druhé části trestního zákona – sexuální trestné činy) a Nizozemí (XIV. Hlava knihy druhé trestního zákona – mravnostní přečiny).

zákoníku. Podle důvodové zprávy k trestnímu zákoníku je chráněným objektem zde zařazených sexuálních trestných činů rovněž svoboda rozhodování v pohlavních vztazích, nerušený tělesný a mravní vývoj dětí, který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky nebo jiným nevhodným chováním, a morální zásada nedovolující soulož mezi nejbližšími příbuznými.

Třetí hlava zvláštní části trestního zákoníku obsahuje celkem devět trestných činů, přičemž jsou zde zařazeny sexuální trestné činy, kterým společnost i s důrazem na ochranu především žen a dětí věnuje zvýšenou pozornost. Konkrétně jde o trestné činy znásilnění (§ 185 TZ), sexuální nátlak (§ 186 TZ), pohlavní zneužití (§ 187 TZ), soulož mezi příbuznými (§ 188 TZ), kuplířství (§ 189 TZ), prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§ 190 TZ), šíření pornografie (§ 191 TZ), výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ) a zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ).

K výše uvedenému výčtu sexuálních trestných činů je vhodné podotknout, že většina z nich byla obsažena již v předchozím trestním zákoně č. 140/1961 Sb., a to především v oddílu druhém hlavy osmé trestné činy protilidské důstojnosti³² a hlavě páté trestné činy hrubě narušující občanské soužití³³ zvláštní části tohoto zákona. Některá ustanovení byla převzata beze změn, jiná naopak v modifikované podobě. Za nové trestné činy lze označit trestný čin sexuálního nátlaku (§ 186 TZ) a trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí (§ 190 TZ). Pro všechny sexuální trestné činy zde obsažené je v obecné rovině společné, že zvyšují ochranu před nežádoucími sexuálně motivovanými útoky, a to zejména skrze rozšíření okruhu trestně postižitelných jednání.

To platí také o ochraně dětí před sexuálním zneužíváním, která je podle nového trestního zákoníku oproti předchozí právní úpravě širší, což je dle mého názoru nepochybně správný trend. Základní skutková podstata trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ zůstala sice ve srovnání s předchozí právní úpravou nezměněna, ale v případě kvalifikované skutkové podstaty podle § 187 odst. 2 TZ došlo k doplnění ochrany dětí mladších patnácti let i před zneužíváním pachatelova postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu.³⁴ To má zajistit jednoznačný postih osob, které se pohlavního zneužívání v takovém postavení dopouštějí.

Děti starší patnácti let, které byly chráněny před pohlavním zneužíváním prostřednictvím skutkové podstaty obsažené v § 243 zák. č. 140/1961 Sb., najdou nyní ochranu před předmětným jednáním v § 186 odst. 2 TZ, kde došlo u znaku soulože k vypuštění archaického označení „mimomanželská“. Děti starší patnácti let jsou však na

³² Trestné činy znásilnění (§ 241), pohlavní zneužívání (§ 242 a § 243) a soulož mezi příbuznými (§ 245).

³³ Trestné činy kuplířství (§ 204), šíření pornografie (§ 205), přechovávání dětské pornografie (§ 205a) a zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 205b).

³⁴ Doplnění této skutkové podstaty je v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku odůvodňováno nutností implementace rámcového rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV o boji proti sexuálnímu zneužívání dětí a dětské pornografii.

rozdíl od tehdy platné úpravy chráněny nejen před přiměním k souloži nebo jinému způsobu pohlavního zneužití, ale i před přiměním k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování. Ochrana dětem starším patnácti let není poskytována pouze tehdy, dopustí-li se pachatel předmětného jednání, zneužívaje jejich závislosti, ale také za situace, kdy pachatel zneužije svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Došlo tak k rozšíření okruhu nežádoucích sexuálních aktivit a pachatelů, před nimiž jsou děti chráněny.

Závěrem lze shrnout, že z hlediska historického vývoje právní úpravy sexuálních trestných činů je možné v přibližně posledních sto letech vysledovat dvě základní tendence, a to rozšiřování rozsahu ochrany před různými formami sexuálních útoků a postupně rovný přístup k obětem těchto trestných činů z hlediska pohlaví a sexuální orientace. Tak například podle současné právní úpravy jsou na úrovni trestního práva postihovány též nekontaktní formy sexuálního zneužívání (srov. skutkovou podstatu trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1 TZ), za znásilnění je považováno donucení k pohlavnímu styku, který svou intenzitou nemusí dosahovat závažnosti soulože, přičemž pohrůžka násilím nemusí být bezprostřední, znásilněním je i donucení k pohlavnímu styku jinou těžkou újmou než násilím, jak tomu bylo dříve apod. Před všemi sexuálními trestnými činy jsou osoby mužského pohlaví chráněny ve stejném rozsahu jako osoby ženského pohlaví. Pro heterosexuální a homosexuální partnery je svoboda v pohlavních vztazích garantována také ve stejném rozsahu. Pro všechny trestní zákony od roku 1852 až dodnes je společné, že nějakým způsobem postihovaly, resp. postihují užití násilí či hrozbu násilí k dosažení sexuálního uspokojení, jakož i skutečnost, že se oběti činu stalo dítě nebo byla ohrožena veřejná mravnost.

2. Úvod do problematiky sexuálního zneužívání a vymezení základních pojmů

2.1. Vývoj poznávání a současná situace

Za účelem lepšího pochopení problematiky sexuálního zneužívání je vhodné úvodem alespoň ve stručnosti nastínit vývoj pojmu sexuálního zneužívání, a to nikoli izolovaně, ale ve spojitosti s dalšími pojmy, které s tímto fenoménem úzce souvisejí. Problematika sexuálního zneužívání dětí patří do oblasti ochrany práv dítěte. Od konce 19. století probíhá snaha o mezinárodní spolupráci na poli ochrany práv dítěte. Počátek vědeckého zkoumání předmětné problematiky je zasazen přibližně do poloviny minulého století, kdy je pozornost zprvu věnována fyzickému týrání dítěte, které bylo původně označováno jako tzv. neúrazové poranění. V roce 1962 potom Američan dr. Kempe na základě rozsáhlého výzkumu tohoto jevu identifikoval syndrom bitého dítěte

(angl. Battered Child Syndrome).³⁵ To napomohlo k hlubšímu a širšímu vnímání násilí páchaného na dětech, což následně vedlo k popsání syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (angl. Child Abuse and Neglect, CAN). Syndromem CAN se rozumí jakákoli nenáhodná, preventabilní, vědomá či nevědomá činnost rodičů, vychovatelů nebo jiné osoby vůči dítěti, jež v dané společnosti je nepřijatelná či odmítaná a jež poškozuje tělesný, duševní a společenský stav i vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.³⁶ Syndrom CAN tedy zahrnuje především psychické a fyzické týrání, zanedbávání, šikanování, systémové týrání, sekundární viktimizaci a tzv. Minchhausenův syndrom v zastoupení.

Při postupném formulování jednotlivých forem syndromu CAN došlo přirozeně i k popisu sexuálního zneužívání dítěte, které bylo nazváno jako Child Sexual Abuse (CSA). Sexuální zneužívání dítěte tak představuje mladší, ale mnohem častější a závažnější formu syndromu CAN. K tomu je vhodné podotknout, i když sexuální zneužívání dítěte nemusí být spojeno s fyzickým násilím, je tato forma protiprávního jednání zahrnována mezi činnosti, které jsou označovány jako násilí páchané na dítěti, a to zejména s ohledem na reálné či předpokládané škodlivé dopady na další vývoj dětského jedince.³⁷

Fakta o sexuálním zneužívání dětí byla ovšem z počátku pro odbornou i laickou veřejnost těžko přijatelná. Přestože například v Kinseyho zprávě z padesátých let minulého století bylo shromážděno dostatečné množství údajů o rozšíření sexuálního zneužívání v dětství, důsledky sexuálního zneužívání uváděné respondenty však Kinsey a jeho tým odmítli jako nepravděpodobné a předpokládali, že negativně spíše působí přehnané emocionální reakce okolí dítěte – rodiny, policie a dalších dospělých na odhalení sexuálního zneužití.³⁸ Teprve až v 70. a 80. letech 20. století byla problematice sexuálního zneužívání dětí věnována zvýšená pozornost. Ve Spojených státech a dalších západních zemích se začaly objevovat statisticky podložené studie o sexuálním zneužívání dětí.³⁹ Sexuální zneužívání dětí bylo postupně uznáno za vysoce škodlivé a nepřijatelné pro společnost jako celek.

Povědomí společnosti o sexuálním zneužívání dětí tak prošlo různými fázemi, od kategorického odmítání a popírání existence tohoto problému přes přístup k zneužitým

³⁵ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995, s. 16.

³⁶ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995, s. 24.

³⁷ DUNOVSKÝ, J. a kol. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 61.

³⁸ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 8.

³⁹ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 8.

dětem jako k participujícím obětem, jakož i přes představu, že pohlavního zneužívání se dopouštějí pouze cizí muži – sexuálně agresivní devianti nebo psychopati, až po dnešní vnímání tohoto problému ve všech jeho souvislostech včetně přijetí faktu, že k pohlavnímu zneužití dětí dochází nejčastěji v rodinách. V dnešní době se k sexuálnímu zneužívání dětí již přistupuje jako k složitému problému s mnoha aspekty, který zahrnuje nejen sexuální zneužívání uvnitř i vně rodiny, ale i dětskou pornografii, dětskou prostituci a obchodování s dětmi pro sexuální účely. Zároveň se reflektuje skutečnost, že k sexuálnímu zneužívání dochází v různém kontextu – ekonomickém a obchodním v rámci komerčního vykořisťování, stejně jako v kontextu rodinných disfunkcí, domácího násilí apod.

S ohledem na složitost fenoménu sexuálního zneužívání se v běžném jazyce, ale i v odborné literatuře zabývající se předmětným tématem objevují různé definice a formulace sexuálního zneužívání. Definice pojmu sexuální zneužívání jsou vždy kulturně a časově omezené. To souvisí s převládajícími společenskými hodnotami té které společnosti v tom kterém čase. Dalším důvodem velkého počtu různorodých definic sexuálního zneužívání je skutečnost, že se jedná o multidisciplinární fenomén, kterým se zabývají různé obory, jako například psychologie, medicína či právo, a každý z těchto oborů formuluje vlastní definici na základě teoretických východisek daného oboru.

Pod pojem sexuální zneužívání lze v širším kontextu zahrnout jakýkoli projev sexuální aktivity vůči osobě nebo s osobou, která je nezpůsobilá s takovou aktivitou vyjádřit právně relevantní souhlas. V tomto smyslu může dojít k sexuálnímu zneužívání nejen v případě dětí, ale i dospělých osob, pokud jsou zbaveny svéprávnosti.

Jak uvádí p. Weiss, při úvahách o normalitě sexuálního chování v našem kulturně-historickém regionu hraje nejdůležitější roli předpoklad pokrevní nespřízněnosti i požadavek adekvátní věkové zralosti sexuálních partnerů, resp. nepřijatelnost sexuálních aktivit dospělých či dospívajících jedinců s prepubertálními dětmi, a to i v případě jejich eventuálního „souhlasu“ (lze jen stěží předpokládat, že se v těchto případech jedná o skutečně souhlas informovaný).⁴⁰

Na místo pojmu sexuální zneužívání se také užívá pojem pohlavní zneužívání, kdy tyto dva pojmy lze označit za synonyma. V práci jsou v tomto smyslu oba termíny užívány.

Jedna z prvních široce užívaných definic sexuálního zneužívání dětí pochází z roku 1976 od autorů Schechter a Rogerge, podle nichž sexuální zneužívání představuje „vtažení závislých, vývojově nezralých dětí a dospívajících do sexuálních aktivit, které plně nechápou, ke kterým nejsou schopni dát plně informovaný souhlas

⁴⁰ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 12.

nebo které porušují sociální tabu rodinných rolí.⁴¹ V uvedené definici je zdůrazněno jednak závislé postavení nedospělých jedinců, jednak jejich neschopnost dát informovaný souhlas vzhledem k nezralosti, pokud jde o adekvátní posouzení dosahu a dopadu sexuálních aktivit.

Nejčastěji citovanou definicí sexuálního zneužívání dětí je definice zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, podle které se sexuálním zneužitím dítěte rozumí jakékoli nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo se s dítětem dostal do nějakého kontaktu. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba. Sexuální zneužívání se dělí na dotykové a bezdotykové. Bezdotykové zneužití zahrnuje setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu, např. vystavení dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní zneužití je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů dítěte, pohlavnímu styku, análnímu či orálnímu sexu.

Podle Dunovského sexuální zneužívání zahrnuje „sexuální hry, pohlavní zneužití, ohmatávání, manipulace v oblasti erotogenních zón, znásilnění, incest, exhibice, video, foto, audiopornografii, zahrnutí dětí do sexuálních aktivit dospělých.“⁴² Podle P. Weisse potom „pojem zneužití může označovat jak různé formy koitálního styku (vaginální, anální, interfemorální), tak i pasivní a aktivní orogenitální aktivity, masturbaci či osahávání jiných částí těla oběti, to vše za účelem dosažení sexuálního vzrušení, eventuálně i uspokojení pachatele.“⁴³

Za zmínku dále stojí výstižná definice sexuálního zneužívání L. Čírtkové, která pod sexuální zneužívání zahrnuje veškerou interakci mezi dospělou osobou a dítětem, při které je dítě degradováno na pouhý objekt uspokojení sexuálních potřeb.⁴⁴ V této definici je důležité zdůraznění sexuálního uspokojení, které zneužívající osobě přinášejí sexuální aktivity s dítětem. Tento fakt může být v některých případech rozlišujícím znakem, který umožní rozhodování, zda jde v daném případě skutečně o sexuální zneužívání.

Pro naše potřeby je podstatné vymezení sexuálního zneužívání z pohledu juristického. Podle amerického sociologa Davida Finkelhora legální definice sexuálního zneužívání v obecné rovině vyžaduje splnění dvou podmínek, a to zahrnutí dítěte do

⁴¹ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 12.

⁴² DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995, s. 18.

⁴³ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 9.

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s. 182.

sexuálních aktivit a existenci zneužívajícího vztahu.⁴⁵ První podmínku přitom definuje pomocí výčtu sexuálních aktivit směřujících k sexuální stimulaci, které dělí na kontaktní (penetrativní a nepenetrativní) a nekontaktní. Za naplnění druhé podmínky považuje zneužití výraznějšího věkového nebo vývojového rozdílu v neprospěch oběti, zneužití autority nebo pečovatelského vztahu vůči oběti či použití násilí nebo lsti ze strany pachatele vůči oběti. Tyto podmínky vždy znamenají nerovný vztah a nedostatek souhlasu.

Pohlavní zneužívání dětí je v naší společnosti považováno za trestný čin. Právní vymezení pohlavního zneužívání nám proto přináší trestní zákoník. Skutková podstata trestného činu nazvaného jako pohlavní zneužití je obsažena v § 187 TZ. Kriminalizuje jednání spočívající ve vykonání soulože nebo jiného pohlavního zneužití dítěte mladšího patnácti let (k podrobnému rozboru této skutkové podstaty viz dále). Pokud ovšem porovnáme vymezení pohlavního zneužití v této skutkové podstatě trestného činu s výše uvedenými medicínskými a psychologickými definicemi zahrnujícími široký okruh jednání včetně nekontaktních forem sexuálních aktivit, zjistíme, že označení sexuální (příp. pohlavní) zneužívání jakožto jednoho z nebezpečných společenských jevů je mnohem širší. Z trestněprávního hlediska je tedy pohlavní zneužití ve smyslu konkrétního trestného činu podstatně užší, zahrnuje pouze kontaktní formy sexuálního zneužívání. Nicméně ostatní formy sexuálního zneužívání je možno v konkrétním případě subsumovat pod jiné skutkové podstaty trestných činů obsažených v trestním zákoníku [např. šíření pornografie podle § 191 odst. 2 TZ či ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ]. Nejčastěji se bude jednat o ostatní sexuální trestné činy, které jsou upraveny v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku, označené jako trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

Pohlavní zneužití dítěte patří mezi sexuální delikty, resp. sexuální trestné činy, proto je vhodné objasnit též tyto pojmy. Pojem sexuální delikt v právním řádu explicitně vymezen není. Tradičně je však jako sexuální delikt označován trestný čin, který nějakým způsobem souvisí se sexuálním vzrušením pachatele nebo objektu.⁴⁶ Sexuálním deliktem je tedy trestný čin, který je motivován sexuálním pudem.

Termín sexuální trestný čin v trestním zákoníku také výslovně vymezen není. Nicméně lze uvést, že pojmovým znakem sexuálních trestných činů je jejich souvislost s uspokojováním pohlavního pudu pachatele. Mezi sexuální trestné činy řadíme především ta jednání, která jsou kvalifikována jako trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a jež jsou koncentrována v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku.

⁴⁵ FINKELHOR, D. Current information on the scope and nature of child sexual abuse. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.

⁴⁶ WEISS, P. Sexuální deviace. Praha: Portál, 2002, s. 211.

Některá, zejména sexuálně deviantní jednání, však mohou být postihována i podle „nesexuálních“ paragrafů, například spáchání trestného činu výtržnictví podle § 358 TZ formou exhibicionismu. V obecné rovině lze tedy říci, že sexuální trestné činy jsou sexuální činy spáchané pro bezprostřední sexuální uspokojení pachatele, které je v rozporu s převládající sexuální morálkou společnosti, v níž pachatel žije, a jsou uvedeny v trestním zákoně.⁴⁷

2.2. Příčiny a formy sexuálního zneužívání

Odpověď na otázku, proč někteří jedinci sexuálně zneužívají děti, není jednoznačná. U části z nich je důvodem sexuální orientace na dětské objekty, nicméně větší část je vedena jinou motivací. Příčiny sexuálního zneužívání je tak třeba hledat na straně pachatele. Becker přitom upozorňuje na to, že je celá řada příčinných faktorů vedoucích k sexuálnímu zneužívání, přičemž bere v úvahu tři základní proměnné - individuální (těžko kontrolovatelná impulsivita, historie viktimizace, nedostatek sociálních dovedností), rodinné (rodiče bez empatie a s nedostatečnými sociálními dovednostmi, domácí násilí, týrání dítěte) a sociální (společnost schvalující násilné sexuální chování, společnost schvalující sexualizaci dítěte, antisociální vrstevnická skupina).⁴⁸ Jednou z individuálních proměnných je tedy vlastní zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství.

Podle úrovně klinických a výzkumných závěrů sexuální zneužívání dítěte zahrnuje následující dynamiku: zrazení přirozené důvěry dítěte, zneužití moci, neschopnost dítěte dát vědomý souhlas, aktivity zahrnující rozličné způsoby sexuálního uspokojení prostřednictvím dítěte, emoční manipulace a/nebo fyzické donucení, pocit ohrožení dítěte bez ohledu na způsob zneužití.⁴⁹ Domnívám se proto, že v případech sexuálního zneužívání je významným činitelem také to, že má pachatel příležitost ke zneužití své moci nad dítětem, které je slabší a může jej snadno ovládnout.

Pokud jde o formy sexuálního zneužívání, můžeme je dělit z několika hledisek. V literatuře se nejčastěji uvádí dělení dle druhu sexuální aktivity na kontaktní a nekontaktní zneužívání, jak vyplývá například z výše uvedené definice sexuálního zneužívání zdravotní komise Rady Evropy. Vaníčková mezi nekontaktní (bezdotykové) formy zneužívání řadí voajérství (voyeurismus) – pachatel se sexuálně uspokojuje sledováním dítěte při svlékání, pohledem na jeho nahé tělo, při sexuálních aktivitách apod., setkání dítěte s exhibicionistou – pachatel trpící touto sexuální deviací dosahuje sexuálního uspokojení odhalováním vlastního genitálu před zrakem dítěte, často je tato aktivita doprovázena masturbací, jistou formu obráceného voajérství – vystavování dítěte pohledu na sexuální aktivity jiných osob (buď přímo nebo prostřednictvím

⁴⁷ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada, 2000, s. 18.

⁴⁸ BECKER, J. Offender: Characteristic and Treatment. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.

⁴⁹ PÖTHE, P. Dítě v ohrožení. Praha: G plus G, 1999.

pornografických záznamů či fotografií), pornolálii – používání obscénní řeči, výrazů a popisování sexuálních aktivit (často jde o anonymní telefonní hovory, kdy volající zároveň nutí dítě k různým sexuálním aktivitám, v představě dítěte plnícího jeho pokyny se uspokojuje).⁵⁰ Za kontaktní (dotykové) formy zneužívání pak považujeme ty, při nichž dochází k sexuálnímu kontaktu mezi pachatelem a dítětem. Řadíme sem nejrozumnější sexuální aktivity od méně závažných (osahávání a ohmatávání dítěte na genitáliích a jiných eroticky významných místech) přes laskání prsou a pohlavních orgánů až po nejzávažnější (orální, anální a vaginální pohlavní styk). Může jít též o sadomasochistické sexuální praktiky či jiné patologické sexuální aktivity (např. nucení dítěte k pohlavnímu styku se zvířetem). Výčet sexuálních aktivit není nutně vyčerpávající s ohledem na variabilitu sexuálního chování každého jednotlivce.

Sexuální zneužívání můžeme kromě výše uvedeného rozdělení z hlediska povahy sexuálních aktivit (způsobu provedení) dále dělit z hlediska dalších kritérií, a to například blízkosti vztahu mezi pachatelem a obětí. Na základě tohoto kritéria rozlišujeme intrafamiliární sexuální zneužívání, které probíhá v rodině ze strany vlastních i nevlastních příbuzných, a extrafamiliární sexuální zneužívání, které probíhá mimo rodinu ze strany osoby dítěti blízké (např. učitel, vychovatel, trenér, dobrý přítel rodičů apod.), jakož i ze strany cizí osoby. V souvislosti s intrafamiliárním sexuálním zneužíváním je dále třeba uvést termín incest, kterým označujeme pohlavní styk mezi pokrevními příbuznými. Termínem pseudoincest pak označujeme pohlavní zneužití ze strany nevlastního otce nebo partnera matky dítěte. Jedná se však spíše o kriminologické označení, právní řád tyto termíny neužívá.

Z pohledu toho, zda je osoba pachatele dítěti známa, můžeme sexuální zneužívání dále dělit na neanonymní a anonymní. V případě neanonymního sexuálního zneužívání pochází pachatel ze sociálního prostředí oběti (např. učitel, soused, vychovatel). Jedná se tedy o osobu, která je dítěti důvěrně známa. V případě anonymního sexuálního zneužití naopak osoba pachatele není dítěti vůbec známa. Pro sexuální zneužití ze strany naprosto cizí osoby je typické, že jde zpravidla o jednorázový útok.

Kromě výše uvedeného dělení sexuálního zneužívání je třeba poukázat na rozdělení tohoto jevu na sexuální zneužívání prosté a na sexuální zneužívání s komerčním aspektem. Komerční sexuální zneužívání dětí (angl. commercial sexual exploitation of children, CSEC), kterému byla věnována zvýšená pozornost od 80. a 90. let 20. století, je považováno za jednu z nejzávažnějších forem syndromu CSA, neboť je spojeno s obchodem s dětmi a organizovaným zločinem. K tomu je třeba poznamenat,

⁵⁰ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 13-14.

že se na místo komerčního sexuálního zneužívání dětí v odborné literatuře a mezinárodních dokumentech užívá rovněž pojem komerční sexuální vykořisťování dětí, neboť anglický výraz „exploytation“ znamená v českém překladu „vykořisťování“. Jedná se tedy o termíny, které je třeba chápat jako synonyma. V práci je upřednostněno užití pojmu „zneužívání“ (angl. „abuse“). Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně svébytnou formu sexuálního zneužívání, je této problematice věnována samostatná kapitola, proto na tomto místě na ni v podrobnostech odkazují.

2.3. Základní charakteristika obětí sexuálního zneužívání

Sexuální zneužívání je všudypřítomný problém, který se dotýká všech dětí bez ohledu na jejich pohlaví, rasu, národnost, kulturu, náboženství, geografickou oblast, z níž pochází, nebo příslušnost k určité socioekonomické vrstvě. Přestože se obětí pohlavního zneužívání může stát jakékoli dítě bez ohledu na to, z jaké společenské vrstvy pochází, existují však dle odborníků určité charakteristiky dítěte, které zvyšují riziko sexuálního zneužití, eventuálně některé rizikové faktory v sociálním prostředí dítěte.⁵¹ Rizikové jsou tak děti s nízkým sebehodnocením, nedostatečně informované o svém těle a sexuálním chování obecně, neinformované o tom, jak se mají chovat v případě sexuálního útoku nebo obtěžování, příliš důvěřivé vůči druhým či ty s provokativním a koketním chováním. Jako rizikový faktor se též uvádí pohlaví dítěte, neboť dle nejrozličnějších studií se dívky stávají mnohem častěji obětí pohlavního zneužití než chlapci, a to 2,5 až 3krát častěji.⁵² Rizikovým faktorem je dále přítomnost zdravotního postižení u dítěte, zejména smyslové postižení (hluchota, slepota) a mentální retardace, k čemuž přispívají další faktory, jako je zvýšená zranitelnost takového dítěte díky větší závislosti, častému odkázání na ústavní péči a komunikační problémy.⁵³ Pachatel se v případě takového dítěte spoléhá, že bude považováno za méně věrohodné.

Nízký socioekonomický status je významným rizikovým faktorem v případě fyzického zneužívání a zanedbávání, ale má mnohem menší dopad na riziko pohlavního zneužívání.

Podle Finkelhora je největším rizikovým faktorem charakter rodinného prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, což potvrzují i naši odborníci. V tomto směru lze za rizikové skupiny dětí označit děti emočně deprimované, v rodině opomíjené, děti, jejichž rodiče jsou násilní k sobě i dětem, děti, jejichž rodiče užívají alkohol a drogy, děti žijící s psychotickým rodičem, děti, jejichž matka je delší dobu mimo domov, a děti, jejichž

⁵¹ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 16.

⁵² Putnam, W. F. Ten-year research update review: Child sexual abuse. Journal of the American Academy of the Child and Adolescent Psychiatry, 2003, Vol. 42, No. 3.

⁵³ PUTNAM, W. F. Ten-year research update review: Child sexual abuse. Journal of the American Academy of the Child and Adolescent Psychiatry, 2003, Vol. 42, No. 3.

matka má dalšího partnera.⁵⁴ Základ těchto rizikových faktorů tedy tvoří dva společné znaky, a to míra a kvalita dohledu nad dítětem a okolnosti mající za následek emoční deprivaci dítěte. Zvláště pro dívky se pak zvyšuje riziko, pokud žijí v rodině s vlastní matkou a nevlastním otcem.⁵⁵

S přihlédnutím k tomu, že jsme se zaměřili na dětské oběti sexuálního zneužívání, je vhodné též vymezit pojem dítěte z trestněprávního hlediska. Legální definici dítěte nalezneme v ustanovení § 126 TZ, podle něhož se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud trestní zákon nestanoví jinak. Toto vymezení vychází z mezinárodních dokumentů a zejména z Úmluvy o právech dítěte, která ve svém čl. 18 stanoví, že pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Trestní zákoník potom rozlišuje mezi dítětem a dítětem mladším patnácti let. Pouze dítě mladší patnácti let může být předmětem útoku trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ. Spáchání některých trestných činů zasahujících lidskou důstojnost v sexuální oblasti na dítěti ovšem představuje okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby s tím, že v případě útoku na dítě mladší než patnáct let je tato okolnost hodnocena ještě přísněji.⁵⁶

V souvislosti s pojednáním o trestněprávním významu věku u sexuálních trestných činů je třeba se zmínit o termínu věková hranice konsensuálního sexuálního styku či legální věk způsobilosti k pohlavnímu styku (angl. Age of consent).⁵⁷ Jde o minimální věkovou hranici, do kdy jsou děti chráněny před předčasnými sexuálními kontakty. Tato hranice by měla zohledňovat faktory tělesného a duševního zdraví, schopnost kompetentního rozhodování s ohledem na chtění či nechtění pohlavního styku a schopnost nesení odpovědnosti za jeho následky. Tato hranice se v evropských zemích pohybuje od 12 do 17 let, přičemž nejčastěji je stanovena na 14, 15 nebo 16 let. V některých zemích je navíc stanovena věková hranice odlišně pro heterosexuální a homosexuální pohlavní styky. V České republice je věková hranice konsensuálního sexuálního styku stanovena ustanovením o trestném činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ na 15 let, a to jednotně jak pro heterosexuální, tak homosexuální pohlavní kontakty. Zákonem stanovená věková hranice pro legální pohlavní styk ovšem vždy

⁵⁴ Srov. KOVÁŘ, P. Pár poznámek k sexuálnímu zneužívání dětí. Sborník z 16. kongresu k sexuální výchově - Pardubice 25. – 27. 9. 2008 [cit. 20. 2. 2013]. Dostupný z <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2008113002>.

⁵⁵ FINKELHOR, D. Current information on the scope and nature of child sexual abuse. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.

⁵⁶ Srov. například § 185 odst. 2 písm. b) a odst. 3 písm. a) TZ, § 186 odst. 3 písm. a) a odst. 5 písm. a) TZ.

⁵⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU užívá například též pojem věk pohlavní dospělosti, kterým se dle čl. 2 písm. b) této směrnice rozumí věk, pod jehož hranicí je podle vnitrostátního práva zakázána účast na sexuálních praktikách s dítětem.

nemusí odrážet skutečnou psychosexuální a somatosexuální zralost objektu, neboť ta je do jisté míry u každého jedince individuální.

2.4. Základní charakteristika pachatelů sexuálního zneužívání

Výzkumy prokazují, že pachatelé sexuálního zneužití tvoří rozmanitou skupinu co do věku, vzdělání, povolání, úrovně příjmů, rodinného stavu či příslušnosti k etnické skupině. Z hlediska pohlaví však jednoznačně převažují muži. Studie ukazují, že muži jako pachatelé jsou zastoupeni v 98 % u ženských obětí a v 83 % u mužských obětí, zatímco ženy jako pachatelky mají vyšší zastoupení pouze u mužských obětí (17 %), u dívek jde jen o 1 % případů.⁵⁸ Stejně tak převažují pachatelé ze sociálního okruhu dítěte (buď přímo členové rodiny, nebo jiné blízké osoby) před pachateli, které dítě nezná.

Existují různé typologie pachatelů sexuálního zneužití. My si ukážeme rozdělení pachatelů pedosexuálních deliktů na dvě skupiny v závislosti na sexuálním vztahu k oběti⁵⁹, neboť v desítkách rozhodnutí týkajících se trestného činu pohlavního zneužití, které jsem analyzovala (blíže viz kap. 9), bylo v zásadě možné tyto pachatele zařadit právě do některé z těchto dvou kategorií. První skupinu tvoří pachatelé, pro které sexuální útok na dítě představuje pouze „náhražkové“ jednání k jinak preferovanému sexuálnímu partnerovi odpovídajícího věku. Tito pachatelé jsou také označováni jako regresivní nebo situační pachatelé. Lze je dále dělit na sexuálně nezkušené mladíky, pachatele se sníženou inteligencí (slabomyslné) a disociální pachatele. Často se vyznačují raným sociálním vyloučením, nízkým vzděláním, pácháním násilné, ale i majetkové kriminality, a zneužíváním alkoholu. Tito pachatelé se tradičně dopouštějí sexuálního zneužívání v rodině nebo sociálním okruhu. Druhou skupinu tvoří pachatelé, kteří jsou primárně motivováni svou sexuální orientací na dětské objekty. Jsou zpravidla nenápadní a často žijí v partnerském svazku. Označováni jsou také jako fixovaní pedofilové. Jde tedy o základní rozdělení na deviantní a nedevariantní pachatele. Výzkumy přitom prokazují, že zastoupení deviantních mužů je vyšší mezi pachateli extrafamiliárních pohlavních zneužití ve srovnání s pachateli incestních deliktů, mezi pachateli homosexuálních deliktů ve srovnání s heterosexuálními pachateli a mezi pachateli s více oběťmi ve srovnání s pachateli jednorázového zneužití.⁶⁰

Zvláštní kategorii pachatelů potom tvoří osoby, na nichž je dětská oběť závislá. Patří sem především otcové či nevlastní otcové dětí, vychovatelé, pedagogičtí pracovníci apod., kteří požívají jinak velmi dobré pověsti a u nichž se začala projevovat určitá

⁵⁸ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 20.

⁵⁹ Srov. SIEVERDING, A. Pädosexuelle Kriminalität: Grundlagen zur Verhütung von Straftaten. Teil 1, Phänomenologie und Recht. Kriminalistik, 2009, roč. 63, č. 3, s. 156.

⁶⁰ WEISS, P. a kol. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 477.

sexuální nedostatečnost nebo jejich sexuální potřeby nejsou v dostatečné míře uspokojovány.⁶¹ Pro tyto pachatele je typické, že zneužívají závislosti dítěte k zastírání trestné činnosti, zejména formou zastrašování nebo citového vydírání.

Ve vztahu ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí považují za vhodné poukázat na to, že se pachatelé této formy sexuálního zneužívání od pachatelů sexuálního zneužívání dětí bez komerčního aspektu, a to především v tom, že akt zneužití je realizován buď prostřednictvím třetí osoby, tedy dalšího pachatele, nebo na základě dohody s dítětem, které své sexuální služby poskytuje za úplatu.⁶² Pro sexuální zneužívání bez komerčního aspektu je naopak typické, že se týká jednoho sexuálního abusora a jeho oběti. Tito pachatelé navíc dítě obvykle nezneužívají za účelem dosažení finančního zisku.

Vzhledem k tomu, že část pachatelů sexuálního zneužívání je deviantních, tedy trpí některou z poruch sexuální preference a dítě zneužijí právě na podkladě této poruchy, je vhodné též vymezit poruchy sexuální preference neboli parafilie (dříve častěji označované jako sexuální deviace), které s problematikou sexuálního zneužívání úzce souvisejí. Sexuální preferencí se má na mysli způsob, jakým jedinec dosahuje sexuálního vzrušení a uspokojení a jaký objekt po sexuální stránce upřednostňuje. Jak již bylo naznačeno v úvodu této kapitoly, ze sexuologického hlediska lze za normální považovat „takové konsensuální (souhlasné) sexuální aktivity, které se odehrávají mezi psychosexuálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v přímé linii nespřízněnými partnery, a jež nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození.“⁶³ Za deviantní jsou potom označovány takové projevy sexuálního chování, které zjevně vybočují z takto vymezených hranic normality sexuálního chování.

V současné době podle u nás oficiálně platné 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) jsou Poruchy sexuální preference zařazeny pod kódem F65 v sekci Poruchy osobnosti a chování u dospělých a jsou charakterizovány „sexuálními impulzy, fantaziemi nebo praktikami, které jsou neobvyklé, deviantní nebo bizarní“.⁶⁴ Podle MKN-10 patří mezi obecná diagnostická kritéria parafilií tyto podmínky: jedinec opakovaně prožívá intenzivní sexuální touhy a fantazie týkající se neobvyklých objektů nebo aktivit, jedinec buď touhám vyhoví, nebo je jimi citelně obtěžován, preference je přítomna nejméně šest měsíců.⁶⁵

⁶¹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 24.

⁶² BLATNÍKOVÁ, Š. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. Trestněprávní revue, 2010, roč. 9, č. 11, s. 355.

⁶³ WEISS, P. Sexuální deviace. Praha: Portál, 2002, s. 29.

⁶⁴ WEISS, P. Sexuální deviace. Praha: Portál, 2002, s. 31.

⁶⁵ WEISS, P. Sexuální deviace. Praha: Portál, 2002, S. 31.

Sexuální deviace tradičně dělíme do dvou základních skupin, a to na deviace v aktivitě (*deviatio in modo*) a na deviace v objektu (*deviatio in objecto*).⁶⁶ U sexuálních deviací v aktivitě je narušena fáze nenásilného vzájemného sblížení za účelem dosažení pohlavního styku a tendence žít v trvalém partnerském vztahu⁶⁷, zatímco u deviací v objektu jedinec není sexuálně přitahován dospělou osobou, apetuje abnormní sexuální objekty (např. dítě, zvíře)⁶⁸. S ohledem na uvedené nás budou zajímat sexuální deviace v objektu, které jsou charakterizovány erotickým zájmem o dětské objekty. Jde tak o pedofilii, hebefilii a efebofilii.

Erotická touha pedofilů je zaměřena na prepubertální děti, které dosud nemají vyvinuty sekundární pohlavní znaky. Rozlišujeme pedofilii heterosexuální (orientace na holčičky nejčastěji ve věku 6 až 12 let) obvykle s úzkou vazbou na objekt, homosexuální (orientace na chlapečky nejčastěji kolem 12 let) zpravidla s agresivními sklony a bisexuální (orientace na obě pohlaví, čím nižší věk, tím méně znatelné rozdíly v pohlaví dítěte).⁶⁹ Charakteristickým znakem pedofilie je tzv. pedagogicko-estetický komplex, což znamená, že osobnost pedofila je strukturována obdobně jako osobnost dítěte.⁷⁰ Svět dětí je pedofilům proto velmi blízký, rozumí dětským snům a přáním, hrají roli staršího kamaráda. Bývají dětmi oblíbenými pedagogy, vychovateli, trenéry, autory knih pro děti apod. Pokud dokážou vztah s dětmi udržet v platonické rovině, není nutné je od dětí separovat (mnohdy se okolí o jejich skryté deviaci ani nedozví), ale pokud začnou vyhledávat fyzický kontakt, je bezpodmínečně nutná jejich izolace od dětí. Pravý pedofil se zpravidla nesnaží o genitální styk, ale pod záminkou dětských her či sexuální výchovy dítě osahává, provádí orální či manuální masturbaci, případně totéž vyžaduje on sám od dítěte.

Zajímavé je, že v odborné literatuře není popsán případ ženy, která by vyhovovala výše uvedené definici pedofilie, resp. že by u některé pachatelky pohlavního zneužití byla diagnostikována pravá pedofilie.⁷¹ Pedofilie je tedy sexuální deviace, která jednoznačně dominuje mužům.

Hebefilové jsou muži, jejichž erotický zájem je zaměřen na dospívající dívky s náznakem druhotných pohlavních znaků (prsou, pubického ochlupení). Za efebofilii označujeme muže, kteří sexuálně preferují dospívající chlapce s naznačeným pubickým ochlupením, případně již schopností ejakulace. Vzhledem k erotickému zájmu o děti

⁶⁶ Srov. BRZEK, A. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1999, s. 20.

⁶⁷ Radíme mezi ně voyerismus, exhibicionismus, frotérismus, tušérství, patologickou sexuální agresivitu, sadismus a masochismus.

⁶⁸ Mezi tyto deviace patří pedofilie, hebefilie, efebofilie, fetišismus, transvestismus, nekrofilie, zoofilie, pyrofilie, gerontofilie, kandaulismus, narcismus.

⁶⁹ WEISS, P. *Sexuální deviace*. Praha: Portál, 2002, s. 74.

⁷⁰ BRZEK, A. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1999, s. 36.

⁷¹ ROWAN, E. L. *Understanding child sexual abuse*. Jackson: University of Mississippi Press, 2006, s. 24.

nízkého věku je jejich trestná činnost blízká pedofilům. Někdy jsou tyto sexuální deviace považovány za podskupinu pedofilie.

Zároveň považuji za vhodné uvést, že míra nebezpečnosti pedofilního jedince je zvyšována současnou přítomností další deviantní vlohy, zejména sexuálně agresivní či sadistické. Jedinci s takto kombinovanou sexuální deviací přímo upřednostňují překonávání odporu dětské oběti či její trýznění. V takovém případě může sexuální napadení dítěte skončit velmi tragicky, v nejzávažnějším případě i sexuální vraždou. Sexuálně agresivní jednání pachatele vůči dítěti pak zpravidla nebude podřaditelné pod skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití, ale s ohledem na znak násilí půjde typicky o trestný čin znásilnění. V této souvislosti upozorňuji, že média o těchto případech často nepřesně informují, když pachatele důsledně označují jen jako pedofila, přestože jeho nebezpečnost pramení právě ze sadistické motivace. Sexuální deviace a sexuální delikvence jsou totiž dvě oblasti, které se vzájemně nepřekrývají. Totéž platí i o pedofilii a pohlavním zneužívání dětí. V tomto směru se sdělovací prostředky nezřídka dopouštějí zmatení pojmů, když sexuální delikt spáchaný na dítěti označují jako „zločin pedofilie“. To vede (ať už vědomě nebo nevědomě) k neopodstatněné stigmatizaci i těch deviantních osob, které se sexuálního deliktu nikdy nedopustily. Ačkoli o prevalenci deviantních osob v populaci nejsou z pochopitelných důvodů k dispozici žádné objektivní údaje, je pravděpodobné, že většina z nich dokáže žít tak, aby se nedostávala do kolize s trestněprávními normami. Sexuální deviace tedy není žádný zločin, nýbrž se jedná o duševní poruchu, a to jak z medicínského hlediska (srov. kód F65 v MKN-10), tak trestněprávního (arg. slovy „...nebo jiná osobní či sexuální odchylka“ v § 123 TZ), která je navíc dle zjištění odborníků vrozená a pro jejího nositele představuje celoživotní handicap.

2.5. Následky sexuálního zneužívání

Zatímco bité či jinak fyzicky týrané děti zpravidla nesou na těle jasné známky násilí, u sexuálně zneužitých dětí tomu tak je výjimečně. K fyzickému poškození dítěte samotným aktem dochází zejména v případě brutálnějších forem sexuálního zneužití. Známky sexuálního zneužívání u dětí však nacházíme na jejich duši a v náhlých změnách jejich chování. Sexuální zneužívání vždy představuje hrubý zásah do vývoje dítěte a negativně ovlivňuje utváření jeho dětské identity.

Reakce na traumatizující situaci jsou rozdílné v závislosti na povaze zneužívané osoby, na jejím momentální i dřívější situaci a na její dosavadní zkušenosti v sexuální oblasti. Prognózu dalšího života sexuálně zneužitého dítěte signifikantně ovlivňuje charakter sexuálního zneužití, respektive jeho závažnost. Závažnost psychologických a behaviorálních příznaků se totiž zvyšuje se závažností viktimizace. Ta je určována

jednak vlastní povahou sexuální aktivity, jednak dalšími faktory, jako jsou věk dítěte na počátku zneužívání, délka doby traumatizace, vztah dítěte k zneužívajícímu (u incestního zneužití může hrát roli též příbuzenská blízkost zneužívající osoby) a v neposlední řadě může hrát velký význam také chování okolí po zjištění zneužití.

Následky sexuálního zneužívání se dělí na krátkodobé (tj. okamžité reakce na zážitek sexuálního zneužití) a dlouhodobé (tj. projevující se až v dospělosti).⁷² Do první skupiny patří zejména strach, obavy, depresivní pocity, bezmoc, psychosomatické reakce (např. poruchy spánku), ale i změna sexuálního chování až ovlivnění sexuálního vývoje, a projevují se např. ve zvýšeném sexuálním chování, kompulsivní masturbaci atd. Specifickým znakem u chlapců jsou pochybnosti o vlastní sexuální identitě, obavy z homosexuálního vývoje.⁷³ U dívek musíme také pamatovat na možnost otěhotnění. K dlouhodobým následkům se řadí kromě jiných přetrvávající labilita, zvýšená úzkostnost, sexuální dysfunkce, deprese, suicidální tendence, alkoholové a drogové závislosti, poruchy příjmu potravy, též promiskuita a prostituce či disociativní porucha osobnosti. Osoba se sexuálním zneužitím v anamnéze tak může být po celý život poznamenána, může mít problémy se začleněním do společnosti, navazováním intimních partnerských vztahů, s důvěrou vůči druhým lidem, často má nízké sebevědomí a sebehodnocení. Zároveň nesmíme zapomínat na velice závažný důsledek, se kterým se odborníci u zneužitých osob setkávají, a sice opakování vlastní zkušenosti sexuálního zneužívání v dospělosti.

2.6. Prevalence a výskyt sexuálního zneužívání

Za účelem zjištění rozsahu sexuálního zneužívání v populaci se na celém světě provádějí studie retrospektivních výpovědí dospělých. Rozsáhlý rozbor retrospektivních studií, které byly v souborech neklinické populace realizovány do roku 1994 v devatenácti zemích, provedl americký sociolog D. Finkelhor. Dle jeho zjištění se prevalence sexuálního zneužití v dětství pohybovala v rozsahu 7 až 36 % u žen a 3 až 29 % u mužů.⁷⁴ Výzkumy přitom prokazují, že ženy byly jeden a půl až třikrát častěji zneužity než muži. U 20 až 25 % ženských obětí zahrnovalo sexuální zneužití vaginální penetraci nebo orálně-genitální kontakt.

Uvedeným zjištěním odpovídají i výsledky reprezentativních výzkumů sexuálního chování obyvatel ČR, které provedli P. Weiss a J. Zvěřina.⁷⁵ V roce 1993 8,7 % českých

⁷² K přehledu krátkodobých a dlouhodobých následků srov. např. LEWIS, M. Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assessment, and Treatment. John Wiley & Sons, 2011, s. 40 an.

⁷³ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 20.

⁷⁴ Studie dále prokázaly, že nejméně 20 % amerických žen a 5 až 10 % amerických mužů mělo zkušenost se sexuálním zneužitím v dětství.

⁷⁵ Srov. WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 26.

žen a 4,6 % českých mužů uvedlo, že bylo ve věku do patnácti let sexuálně zneužito. V roce 1998 toto uvedlo již 10,4 % žen a 7,1 % mužů. Výsledky zároveň potvrdily vysokou latenci této kriminality, neboť v roce 1998 bylo policii nahlášeno pouze 3 % případů u mužů a 4 % případů u žen.

Obdobné výsledky přinesly i následující výzkumy v roce 2003 a 2008.

Zajímavé statistické údaje o sexuálním zneužívání dětí za každý rok přináší také statistické ročenky z oblasti práce a sociálních věcí, které vydává Ministerstvo práce a sociálních věcí.⁷⁶ Mezi statistickými údaji, které zde nalezneme, patří počty nahlášených případů na orgány sociálně právní ochrany dětí zvláště pro dívky a chlapce, informace o sociálním prostředí zneužitého dítěte a počty zneužitých dětí podle struktury zneužívajících osob. Za rok 2011 bylo například nahlášeno celkem 806 případů sexuálního zneužívání, v nichž bylo zneužito 166 chlapců a 640 dívek, tzn. že dívky byly 3,8 krát častěji zneužity než chlapci. Ze statistické ročenky dále plyne, že nejrizikovějším věkem u obou pohlaví je věk mezi 6 – 15 lety, neboť v tomto věkovém rozpětí bylo nejvíce zneužito jak chlapců (68 %), tak dívek (74,2 %). Znepokojující je to, že bylo sexuálně zneužito i 5 chlapců a 9 dívek ve věku od 1 roku do 3 let. Z hlediska sociálního prostředí zneužitého dítěte lze uvést, že ze statistiky jako nejrizikovější shodně pro chlapce i dívky vychází úplná rodina a rodina, v níž absentuje otec, neboť z úplné rodiny pocházelo 44 % chlapců a 38 % dívek a z rodiny bez otce 30,7 % chlapců a 29,5 % dívek. U zneužitých dívek se také poměrně často objevila rodina doplněná o otce (20 %). Otec nebo partner matky byl zneužívající osobou ve 24,5 %. Nelze přehlédnout ani to, že celkem 6,7 % zneužitých dětí bylo v době zneužívání umístěno v náhradní rodině nebo ústavní péči.

Pokud se na míru výskytu pohlavního zneužívání v České republice zaměříme z pohledu kriminálních statistik, zjistíme, že u nás za posledních pět let bylo každoročně pohlavně zneužito v průměru 673 dětí ve věku do patnácti let (srov. graf č. 1 v příloze). Předpokládá se však, že je toto číslo ve skutečnosti několikanásobně vyšší, což odpovídá i výsledkům výše uvedených výzkumů, kdy orgánům činným v trestním řízení bylo nahlášeno pouze nepatrné procento případů. I přesto je trestný čin pohlavního zneužití spolu s trestným činem znásilnění nejčastěji páchaným skutkem z oblasti mravnostní kriminality (srov. graf č. 5 v příloze). Pozitivní je, že je u trestného činu pohlavního zneužití vysoká míra objasněnosti (srov. graf č. 2 v příloze), což lze však především přičíst tomu, že je pachatelem nejčastěji osoba dítěti důvěrně známá. Z hlediska charakteristiky pachatele (srov. grafy č. 3 a č. 4 v příloze) tvoří nezanedbatelné číslo recidivisté, přibližně 17 %, proto je třeba nepodceňovat oblast

⁷⁶ Statistické ročenky práce a sociálních věcí jsou dostupné z internetových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí <http://www.mpsv.cz>.

terciární prevence. Požití alkoholu se v případě trestného činu pohlavního zneužití neprojevuje jako významný kriminogenní faktor, neboť zastoupení pachatelů pod jeho vlivem je dlouhodobě velmi nízké, nepřesahující 3 %. U trestného činu pohlavního zneužití ve statistikách figurují jako pachatelé též děti ve věku do čtrnácti let, v jejich případě jde typicky o sexuální experimentování dospívajících ve věku 13 – 14 let. Ti však nemohou být z důvodu nedostatku věku trestně stíháni. Početnější skupinu pak tvoří mladiství pachatelé, jejichž zastoupení mezi pachateli pohlavního zneužití za posledních pět let nikoli nevýznamně vzrostlo, a to z 16,9 % v roce 2008 na 22,5 % v roce 2012.

3. Formy prevence v oblasti sexuálního zneužívání

Vzhledem k závažnosti následků sexuálního zneužívání na další život dítěte považuji za vhodné již na tomto místě nastínit preventivní opatření, neboť prevence by dle mého názoru měla být vedoucí ideou v boji proti sexuálnímu zneužívání. Není účelné zaměřit se pouze na odhalování a trestání již spáchaných skutků, aniž by existovala jakákoli snaha jim předejít. Ideálním stavem by nepochybně bylo, pokud by se podařilo sexuální zneužívání zcela zastavit. Dosažení takového cíle je však v podstatě nereálné, proto je třeba se zaměřit na jeho maximální minimalizaci. Předpokladem skutečně účinné prevence je její zdůraznění na všech úrovních společnosti. Je nutné, aby fungovala interdisciplinární spolupráce mezi státními a nestátními institucemi. Důsledná prevence na všech úrovních je nezbytná i z toho důvodu, že, jak vyplývá z různých studií, významným kriminogenním faktorem je přítomnost sexuálního zneužití v anamnéze jedince. To znamená, že u dětí, které byly v dětství pohlavně zneužívány, je vyšší riziko, že se samy v dospělosti stanou pachateli této trestné činnosti. Je si třeba uvědomit, že děti jsou po psychické a sexuální stránce dosud nevyzrálí jedinci, takže se může stát, že pod vlivem předchozích zkušeností samy začnou páchat trestnou činnost.

Prevenci můžeme dělit z několika hledisek. Podle obsahového zaměření se kriminální prevence člení na sociální prevenci (zacílenou na sociální faktory kriminality, které jsou také významné pro náležitou socializaci člověka), na situační prevenci (zaměřenou na kriminogenní situace, tj. hlavně na zmenšování příležitostí k páchání trestných činů) a na prevenci viktimologickou (uplatňující viktimologické poznatky).⁷⁷ Podle adresátů preventivních opatření se potom kriminální prevence dělí na primární (zaměřená na celou společnost, event. Určitou skupinu osob), sekundární (orientovaná na rizikové skupiny potenciálních obětí nebo pachatelů a kriminogenní situace) a terciární (zaměřenou na oběti a pachatele v zájmu prevence viktimizace a recidivy). Toto teoretické dělení prevence však v praxi nelze striktně aplikovat, protože jednotlivé složky prevence se u celé řady preventivních programů překrývají a kombinují. Níže si

⁷⁷ NOVOTNÝ, O.; ZAPLETAL, J. a kol. Kriminologie. 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004, s. 25.

přiblížíme vybraná preventivní opatření uplatňovaná ve vztahu k fenoménu sexuálního zneužívání dětí, přičemž s ohledem na trestněprávní aspekty rozebíraného tématu budeme největší pozornost věnovat prevenci terciární, která již předpokládá spáchání trestného činu.

Současně je vhodné připomenout, že také mezinárodní dokumenty týkající se problematiky sexuálního zneužívání dětí kladou na prevenci velký důraz a zavazují smluvní státy k přijetí náležitých preventivních opatření. Preventivní opatření netrestní povahy by v zásadě měla sloužit k tomu, aby situace nevyústila k nutnosti užít trestněprávních nástrojů. V rámci prevence sexuálního zneužívání dětí předpokládají mezinárodní dokumenty úzkou spolupráci státních orgánů se soukromým sektorem, občanskou společností a sdělovacími prostředky a provádění osvěty u dětí, osob přicházejících pravidelně do kontaktu s dětmi v oblasti výchovy a vzdělávání, zdravotnictví, sociální ochrany, soudnictví, donucovacích orgánů, sportu a trávení volného času a i u široké veřejnosti. Všechny děti mají být informovány o nebezpečí sexuálního zneužívání a prostředcích ochrany odpovídajících jejich úrovni vývoje, přičemž zvláštní důraz by měl být kladen na nebezpečí vyplývající s používáním nových informačních a komunikačních technologií. Dále má být zajištěno, že všechny osoby, které při výkonu své profese přicházejí do kontaktu s dětmi, splňují podmínku bezúhonnosti spočívající v tom, že nebyly odsouzeny za žádný trestný čin související se sexuálním zneužíváním nebo vykořisťováním dětí. Zdůrazněna je také nutnost přijetí opatření k zajištění koordinace na národní nebo regionální úrovni mezi různými organizacemi působícími v oblasti ochrany dětí, prevence a boji proti sexuálnímu zneužívání dětí, a to zejména v oblasti školství, zdravotnictví, sociálních služeb a soudních a donucovacích orgánů.

3.1. Primární prevence

U primární prevence je zdůrazněna nutnost počínat si tak, aby k neblahému společenskému jevu nedocházelo, čili předejít jeho vzniku. V současné době jsou u nás na úrovni primární prevence osvětové a preventivní programy zaměřené na problematiku sexuálního zneužívání dětí realizovány ve spolupráci jednotlivých ústředních orgánů státní správy (Ministerstvo vnitra, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí) často ve spolupráci s nevládními organizacemi. Odpovědnost za vytváření koncepce a koordinaci preventivní politiky má meziresortní orgán Republikový výbor pro prevenci kriminality.⁷⁸ Mezi specifické meziresortní

⁷⁸ Republikový výbor pro prevenci kriminality dále nese gesci za zpracování materiálů pro jednání vlády ČR z oblasti prevence kriminality a rozhoduje též o přidělování finančních prostředků ze státního rozpočtu na programy a projekty vytvářené v rámci vládou schválené Strategie prevence kriminality v České republice na léta 2012 až 2015.

programy a projekty patří národní projekt „Systém včasné intervence“ jako součást transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti, jehož cílem je prevence rizika kriminálního vývoje dětí a mladistvých nebo jeho pokračování, ochrana dětí před trestnou činností, před týráním, zneužíváním a zanedbáváním, včetně humanizace a debyrokratizace práce s dětským klientem a rodinou. Sexuální výchova, v rámci níž probíhá základní osvěta v této oblasti na základních školách, je součástí rámcového vzdělávacího programu základního vzdělávání.

Zvýšení informovanosti dětí v oblasti lidské sexuality a problematiky pohlavního zneužívání je z hlediska prevence velmi důležité, neboť pachatel nezřídka využívá přirozené zvědavosti a malé informovanosti dětí v otázkách sexu k redukci přirozených zábran dítěte a k jeho postupnému svedení k sexuálním aktivitám. Domnívám se proto, že je nutné informační kampaně též zaměřit na malé děti, které s ohledem na svůj nízký věk nejsou znalé svých práv a nejsou si vědomy toho, že sexuální útok ze strany dospělého představuje porušení jejich práv. To je zvláště důležité pro to, aby děti věděly, jaké jednání ze strany dospělého nemusí tolerovat a v případě, že se přeci jen odehraje, že je nutné se s ním svěřit osobě, které důvěřují. Zároveň je třeba klást důraz na to, aby děti věděly, že sexuálního chování vůči nim se nemohou dopouštět ani jejich rodiče či jiní členové rodiny. V tomto směru lze hodnotit kladně vládní kampaň Stop sexuálnímu násilí na dětech „Tady se nedotýkej“, kterou zahájila zmocněnkyně vlády ČR pro lidská práva v listopadu 2011 a jež probíhala ve spolupráci s Radou Evropy a její kampaní „One in Five“. V rámci této kampaně došlo k vydání příručky „Kiko a Ruka“, která jemnou a dětsky přístupnou formou přibližuje hranice intimity v mezilidském styku, umožňuje seznámit děti s problematikou sexuálního násilí, především ve formě dotyků na nevhodných místech.⁷⁹ Příručka spolu s metodickými pokyny a dalšími podklady k jejímu používání dospělými při práci s dětmi byla distribuována mezi subjekty a odborníky pracujícími s ohroženými dětmi a prostřednictvím knihoven i mezi širokou veřejností.

Primární prevenci je rovněž třeba zaměřit na rodiče a stávající i budoucí vychovatele dětí, aby nevznikaly rizikové skupiny obyvatelstva a rizikové životní situace, které jsou pak „živnou půdou“ pro sexuální zneužívání dětí.⁸⁰

Domnívám se však, že doposud není dostatečně využíván potenciál osvětové činnosti prostřednictvím sdělovacích prostředků. To je zřejmě dáno tím, že média (zvláště ta komerční) raději upřednostňují dramatický popis konkrétního případu před cílevědomým celospolečenským působením s cílem pozitivně ovlivnit veřejné mínění ve prospěch ochrany práv dětí. Emocionální zpracování tématu však postrádá složku

⁷⁹ Více informací a brožurka je dostupná na <http://www.tadysenedotykej.org>.

⁸⁰ DUNOVSKÝ, J.; DYTRYCH, Z.; MATĚJČEK, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995, s. 107.

informativní, která má formovat určitou informační a vzdělanostní základnu u obyvatel o daném jevu (v našem případě o sexuálním zneužívání), prevenci, způsobu ochrany (kde hledat pomoc), jak rozpoznat ohrožení apod.⁸¹ Takový přístup vede sice k posilování negativních postojů vůči pachateli, ale nevede k tolik potřebnému aktivnímu poskytnutí pomoci dítěti.

3.2. Sekundární prevence

Sekundární prevence sexuálního zneužívání je orientována na včasnou detekci rizik a zabránění jejich působením tím, že ohrožené děti budou dlouhodobě sledované lékařem a jejich rodiny či jiná sociální prostředí sanována. Toho je možné dosáhnout pravidelným monitoringem na základě screeningu (anamnestické zjišťování rizik, fyzikální vyšetření dítěte v rámci preventivních prohlídek apod.).⁸² Významná je v tomto směru především povinnost hlášení zjištěného sexuálního zneužití dítěte či jen podezření na něj. K detekci ohrožených dětí (včetně dětí sexuálně zneužitých) významně přispívají linky bezpečí či důvěry (např. linka důvěry Dětského krizového centra).

Výrazným nedostatkem v oblasti prevence sexuálního zneužívání zůstává ovšem to, že nebyl zaveden celoplošný mechanismus monitorování těchto případů, který by napomohl vytvoření propracovanějších preventivních opatření. K vytvoření a zavedení standardizovaného systému shromažďování dat o dětech, jež byly sexuálně vykořisťovány a zneužívány, s cílem umožnit efektivní vzájemné srovnávání, analýzu a aplikaci dat příslušnými sektory za účelem řešení tohoto problému vyzývá ČR i Výbor OSN pro práva dítěte.⁸³

Rovněž sekundární prevence z hlediska potenciálních pachatelů je založena na depistáži rizikových osob. Zde hrají roli především pedagogicko-psychologické poradny, sexuologické poradny či psychiatrická pracoviště, které mohou včas diagnostikovat potenciálního nebo stávajícího pachatele a aplikovat příslušné metodické strategie k minimalizaci či eliminaci jejich deviantní potence.⁸⁴

3.3. Terciární prevence

V rámci terciární prevence se uplatňují resocializační a reintegrační opatření zaměřená na děti jako oběti sexuálního zneužívání a na pachatele této trestné činnosti. Je to tedy již úroveň prevence, která přímo souvisí s řešením celého problému v trestněprávní rovině. Jejím účelem je zabránit prohloubení traumatu, zabránění rozvoji

⁸¹ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 67.

⁸² Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2008 - 2018.

⁸³ Viz bod 68 Závěrečných doporučení Výboru OSN pro práva dítěte k 3. a 4. periodické zprávě ČR o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 17. června 2011.

⁸⁴ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 82.

nevratných následků, komplikací, jakož i systémového násilí, které může být zdrojem sekundární viktimizace dětských obětí. Současně je jejím cílem zabránit recidivě u pachatele a viktimologické recidivě u oběti.

V pomoci obětem sexuálního zneužívání zaujímají významné místo nestátní neziskové organizace, které nabízejí okamžitou pomoc zneužitým dětem. Jde například o občanské sdružení Dětské krizové centrum, které poskytuje sociální službu „krizová pomoc“, jejímž cílem je zajistit ochranu a bezpečí ohrožených dětí, poskytnout dětem a jejich rodinám psychickou podporu, stabilizovat jejich emoční stav, provázet ohrožené děti závažnými životními situacemi, minimalizovat míru negativního dopadu nepříznivé situace na dítě a pomoci začlenit děti zpět do společnosti. Mezi klientelou Dětského krizového centra každým rokem dominují oběti sexuálního zneužívání (v roce 2012 to bylo 139 dětí). V minulém roce se Dětské krizové centrum zvýšeně setkalo s problematikou s vytvářením falešné identity na sociálních sítích a sexuálním atakováním dětí prostřednictvím internetu. Dětské krizové centrum dále poskytuje sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, které navazují na poskytnutou krizovou pomoc a jsou definovány jako dlouhodobá odborná a terapeutická péče pro děti týrané, sexuálně zneužívané či jinak ohrožené.

Mezi další významné nestátní organizace, které poskytují pomoc obětem trestných činů (včetně obětí sexuálního zneužívání), patří občanské sdružení Bílý kruh bezpečí. To po celé České republice provozuje síť poraden, v nichž obětem trestných činů nabízí právní, organizační a psychologickou pomoc, a zároveň linku krizové pomoci, která funguje nepřetržitě. Kromě uvedených občanských sdružení pracují ve prospěch sexuálně zneužitých osob i některé další nestátní organizace, jako je například občanské sdružení Élektra – centrum pomoci ženám zneužitým v dětství, které nabízí odborné sociální poradenství ženám i mužům, kteří se stali oběťmi sexuálního násilí v dětství či dospělosti, dále jejich partnerům a příbuzným, a také telefonickou krizovou pomoc. Své místo v okamžité pomoci pohlavně zneužitým dětem zaujímají rovněž linky důvěry.

Také Probační a mediační služba (PMS) v rámci své činnosti poskytuje pomoc obětem trestných činů. Realizuje speciální projekty s názvem „Specializované a komplexní poradenství obětem trestných činů“ a „Restorativní justice, podpora a poradenství obětem trestných činů“. V oblasti pomoci obětem trestných činů se postavení Probační a mediační služby s nabytím účinnosti zákona o obětech trestných činů ještě posílí, neboť se předpokládá, že v rámci každého střediska PMS budou působit specialisté na práci s oběťmi trestných činů.

V rámci probíhajícího trestního řízení by měla být přijímána opatření směřující k zamezení sekundární traumatizaci dítěte. Tomu by měl výrazně napomoci nový zákon o obětech trestných činů, který dětské oběti (včetně obětí pohlavního zneužití) považuje

za tzv. zvlášť zranitelné oběti, vyžadující zvláštní péči a pomoc. Na základě tohoto zákona by zároveň mělo dojít k úpravě mimoprocesních práv obětí trestných činů. Současné situaci by jistě napomohlo též legislativně upravit způsob okamžité pomoci obětem sexuálního zneužívání např. zákonem o krizových centrech, v níž by se sexuálně zneužitému dítěti dostalo komplexní pomoci ze strany multidisciplinárního týmu složeného nejméně z lékaře, psychologa a sociálního pracovníka.

Případy pohlavního zneužití by měly být vyšetřovány a projednávány přednostně a bez zbytečných průtahů, což se v praxi bohužel vždy neděje. Je třeba navýšit počty policistů, kteří budou speciálně vyškoleni pro boj s tímto jevem.

Práci s oběťmi trestných činů je věnována pozornost v rámci Policie ČR. V rámci prevence sekundární viktimizace dětí, jakožto zvlášť zranitelných obětí, byl v roce 2007 Ministerstvem vnitra realizován Program zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky. Návazně proběhla školení pro specialisty využívající speciální výslechové místnosti. Oblast psychologické pomoci obětem trestných činů je v rámci Policie ČR upravena závazným pokynem policejního prezidenta č. 97 ze dne 1. července 2010, o systému psychologické pomoci obětem trestné činnosti a obětem mimořádných událostí; získat odbornou způsobilost v oblasti sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni rovněž sociální pracovníci krajských a obecních úřadů. Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka jsou dány zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. Na základě uvedeného zákona jsou dětským obětem poskytovány sociální služby, zejména služby sociální prevence a sociálního poradenství, jakými jsou např. krizová pomoc, telefonická krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a terénní programy. Ty jsou zajištěny především ze strany již výše zmíněných nestátních organizací.

Z hlediska pachatelů sexuálního zneužívání jsou prostředky prevence odlišné v závislosti na tom, zda se jedná o deviantní či nedevariantní jedince. V prevenci sexuálního zneužívání páchaného deviantními osobami se uplatňují především opatření zdravotnická. V rámci primární prevence by prostřednictvím poskytovatelů zdravotnických služeb mělo docházet k včasné detekci deviantních osob. Nicméně převážná většina deviantních pachatelů má první kontakt s příslušnými odborníky až v rámci trestního řízení při odhalení trestného činu. Zdravotnická opatření se tak ve většině případů uplatní až na úrovni terciární prevence při uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence, tedy ochranných opatření představujících jednu z forem trestních sankcí. Existence ochranného léčení se zaměřením na tento typ pachatelů má své nezastupitelné místo, neboť je prokázáno, že recidiva deviantních sexuálních

delikventů, kteří byli podrobeni nucené ochranné sexuologické léčbě, je nižší než u těch, kteří jsou pouze trestáni.⁸⁵

Ambulantní sexuologické ochranné léčení probíhá formou pravidelných docházek do zařízení, které poskytuje ambulantní sexuologickou péči. Východiskem pro stanovení frekvence návštěv je léčebný program, který je vypracován lékařem – sexuologem příslušného zdravotnického zařízení na základě celkového zhodnocení zdravotního stavu osoby, které bylo ochranné léčení uloženo. V léčbě deviantních pachatelů se uplatňují nejrůznější terapeutické metody, zejména biologické (farmakoterapie snižující hladinu testosteronu), chirurgické (kastrace - bilaterální orchiektomie nebo testikulární pulpektomie), a psychoterapeutické.

Ochranné léčení sexuologické v ústavní formě se vykonává na sexuologických odděleních psychiatrických léčeben a během výkonu trestu odnětí svobody pouze na specializovaném oddělení ve Věznici Kuřim.

Koncepce činnosti specializovaného oddělení vychází ze standardů léčebné péče ve specializovaných sexuologických odděleních civilních psychiatrických léčeben a je modifikována pro vězeňské podmínky.⁸⁶ Odsouzený zařazený na tomto oddělení jednak vykonává nepodmíněný trest odnětí svobody, jednak má možnost podrobit se speciálnímu terapeutickému zacházení v podmínkách režimové léčby.

Odsouzení mají na výběr jeden z nabízených programů zacházení. Ve specializovaném oddělení je komplexní léčba, stejně jako v psychiatrických léčebnách, založena na psychoterapii a farmakoterapii. S farmakologickým útlumem hormonální aktivity musí odsouzený projevit kvalifikovaný souhlas. Odsouzený je podrobně seznámen s průběhem léčby, podstatou své sexuální deviace a je informován o účincích léků. Medicínská část péče je realizována prostřednictvím rozhovorů se sexuologem, prováděním kontrolních PPG vyšetření, kontrolních odběrů hormonálních hladin, medikováním antiandrogenů, přičemž v odůvodněných případech lékař sexuolog zvažuje případné doporučení na provedení testikulární pulpektomie.

Psychoterapeutická složka léčebného programu je založena na komunitním systému s dodržováním určitého režimu. Režimová léčba má své opodstatnění, neboť odsouzení sexuální delikventi často pocházejí z nižších sociálních vrstev, z nefunkčních rodin a mají naučené špatné vzorce chování poznamenané absencí rodičovské péče a výchovy. Psychoterapeutické postupy jsou zaměřeny na převzetí odpovědnosti odsouzeného za své sexuální chování, uvědomění si pocitu viny, racionální kontrolu sexuálního chování a nácvik a upevnění společensky přijatelného sexuálního chování. Odsouzení povinně absolvují osvětové přednášky, jejichž účelem je

⁸⁵ WEISS, P. a kol. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 507.

⁸⁶ JIRKŮ, M.; MACKŮ, R. Sexuologická léčba ve výkonu trestu odnětí svobody. České vězeňství, č. 3/2008.

edukace v oblasti poruch sexuální preference, aby začali chápat svou odchylku, pochopili příčinu jejího vzniku (jak se sexualita vyvíjí) a naučili se vyvarovat rizikovým situacím, resp. získali potřebný náhled. Skupinová psychoterapie je pak zaměřena na vytvoření náhledu na sexuální deviace a s tím související trestnou činnost, podporu nedevariantního sexuálního chování, zvládání sexuálního puze a na schopnost empatie s obětí.

Odsouzení jsou rozděleni do dvou skupin – na spolupracující a na nespolupracující. Spolupracující odsouzení jsou ti, kteří si připustili, že trpí poruchou sexuální preference, chtějí změnit své chování, mají tedy pozitivní přístup k léčbě, zatímco nespolupracující odsouzení jsou ti, kteří se necítí být vinnými z trestného činu, který spáchali, nepřipouštějí si přítomnost sexuální deviace a odmítají jakoukoliv léčbu. V případě těchto odsouzených jsou většinou opakované snahy terapeutů o změnu negativního postoje k léčbě neúspěšné. Je pro ně vypracován minimální program zacházení. Tito odsouzení jsou po ukončení výkonu trestu odnětí svobody eskortováni přímo do příslušné psychiatrické léčebny k výkonu ústavního ochranného léčení.

Ze statistických údajů získaných od Vězeňské služby ČR plyne⁸⁷, že ke 12. 4. 2013 bylo na specializovaném oddělení umístěno 49 odsouzených s nařízeným ochranným sexuologickým léčením, z nichž 40 spolupracuje na léčbě a 9 nespolupracuje.⁸⁸ Jeden odsouzený se na specializovaném oddělení nachází opakovaně. Od vzniku specializovaného oddělení v roce 1998 do 12. 4. 2013 prošlo tímto oddělením a bylo již propuštěno celkem 277 osob. Z těchto osob trpělo 91 pedofilií, 14 pedofilií a patologickou sexuální agresivitou, 1 pedofilií a sadismem, 1 efebofilií, fetišismem a sadismem a 1 hebefilií.

Recidivita deviantních sexuálních delikventů, kteří prošli specializovaným oddělením, činí 8,3 % (23 osob z 277).

Druhým z ochranných opatření, které může být uloženo pachatelům sexuálního zneužívání, je zabezpečovací detence. Ta je ve vztahu k ochrannému léčení subsidiární, její uložení tudíž připadá v úvahu až poté, co je prokázáno, že by u pachatele nebylo možné dosáhnout ochrany společnosti prostřednictvím výkonu ochranného léčení.⁸⁹ Je

⁸⁷ Tyto údaje byly získány od Vězeňské služby ČR na základě žádosti o poskytnutí informací podle zák. č. 106/1999 Sb.

⁸⁸ Z hlediska sexuologické diagnózy jsou tyto odsouzení zastoupeni následovně: patologická sexuální agresivita 23, patologická sexuální agresivita a sadismus 3, sadomasochismus 3, exhibicionismus 1, pedofilie 11, pedofilie a patologická sexuální agresivita 4, pedofilie a sadismus 1, efebofilie 1, hebefilie 1 a psychosexuální nezralost 1.

Z hlediska trestné činnosti, které se tyto odsouzení dopustili, pak jde o vraždu 3, pokus vraždy 1, znásilnění 31, pohlavní zneužití 17, vydírání 1, týrání osoby žijící ve společném obydlí 1, týrání svěřené osoby 2, krádež 2, ohrožování výchovy dítěte 1, podávání alkoholických nápojů dítěti 1, výtržnictví 3 a maření výkonu úředního rozhodnutí 3.

⁸⁹ K zákonným podmínkám, za nichž je možné ukládat zabezpečovací detenci, srov. § 100 TZ.

tak určena pro osoby zvláště nebezpečné, které nespolupracují, jsou sociálně obtížně adaptovatelné, nepodrobné, často agresivní a léčbou jen stěží ovlivnitelné. Jejich trestná činnost byla zapříčiněna právě jejich složitým duševním stavem, který je často charakterizován souběhem více duševních poruch (závažných psychiatrických diagnóz, disociálních poruch osobnosti či sexuálních deviací). Ve vztahu k sexuální trestné činnosti se jedná o sexuální devianty (multirecidivisty), u nichž opakovaně selhalo uložené ochranné léčení (konkrétně jde o patologické agresory, kteří se opakovaně dopustili sexuálního násilí, o pachatele pohlavního zneužití, kteří byli v minulosti více než dvakrát trestáni bez efektu ochranného léčení, a o sexuální devianty s organicky podmíněnou, bezvýsledně léčenou poruchou osobnosti).⁹⁰ Z uvedeného okruhu osob je zřejmé, že část chovanců ústavu pro výkon zabezpečovací detence budou tvořit i pachatelé sexuálního zneužívání dětí. Zabezpečovací detence se vykonává v ústavech pro výkon zabezpečovací detence (v Brně a Opavě) se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy. Její doba trvání není časově omezena, potrvá, dokud to bude vyžadovat ochrana společnosti s tím, že důvody jejího dalšího trvání jsou soudem periodicky přezkoumávány.⁹¹

Pokud jde o nedevidantní pachatele sexuálního zneužívání, uplatňuje se u nich především prevence represí, tedy ukládáním přiměřeného trestu s ohledem na povahu a závažnost spáchaného trestného činu za účelem vytvoření ve vědomí pachatele psychických zábran odrazujících jej od páčání další trestné činnosti. Účelem trestu je tedy zabránit pachateli v páčání další trestné činnosti a vychovat jej k vedení řádného života (individuální prevence) a zároveň působit výchovně na další členy společnosti (generální prevence).

Pachatelům trestného činu pohlavního zneužití je ukládán trest odnětí svobody, a to podmíněný i nepodmíněný. Pro nedevidantní sexuální delikventy vytvořila Vězeňská služba ČR ve výkonu trestu odnětí svobody speciální intervenční program zacházení. Jedná se o tzv. reedukační psychologický program GREPP, který je aprobován pouze pro pachatele násilných a sexuálních trestných činů spáchaných na osobách mladších osmnácti let (týrání dětí, komerční sexuální zneužívání dětí i sexuální zneužívání dětí bez komerčního aspektu).⁹²

Základní program GREPP 1 trvá sedm týdnů a je koncipován jako vzdělávací skupinový program pro dvanáct odsouzených, který pracuje s trestnou činností při využití

⁹⁰ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

⁹¹ Srov. § 100 odst. 5 TZ.

⁹² Tento program byl vytvořen v souvislosti s usnesením vlády ze dne 16. srpna 2006 č. 949, kterým byl schválen Plán úkolů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období 2006 – 2008.

prvků skupinové dynamiky.⁹³ Jedná se o tzv. program narovnání, tzn. že nejde o terapeutický program, jehož cílem by byla změna osobnosti účastníků. Pro odsouzené, kteří vyhovují daným kritériím (z hlediska druhu spáchané trestné činnosti), je účast na programu povinná. Cílem programu je poznání a uvědomění si konkrétních důsledků své trestné činnosti, identifikace toho, co lze změnit, nalezení primárního spouštěče pro páchaní trestné činnosti na dětech (např. zneužívání alkoholu, drog, finanční obohacení, porucha osobnosti apod.) a hledání odpovědí na otázky, co po propuštění (tj. reintegrace do společnosti).

V roce 2010 úspěšně proběhla pilotáž navazujícího programu GREPP 2, jehož délka trvání je stanovena na deset měsíců.⁹⁴ Jedná se již o dlouhodobý terapeutický program, který je určen pro odsouzené, kteří úspěšně absolvovali GREPP 1. Program je založen na terapeutickém zacházení v rámci komunitního systému v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody, velký důraz je kladen i na vzdělávání. Mezi podpůrné techniky náleží relaxace, abreaktivní tělovýchova, arteterapie, muzikoterapie, individuální pohovory s psychologem a terapeutu a komunitní sezení.⁹⁵ Jeho cílem je dosáhnout u zúčastněných odsouzených změny myšlení a chování.

Vznik a realizaci speciálního intervenčního programu pro nedeťantní pachatele sexuální trestné činnosti páchané na dětech hodnotím z hlediska terciární prevence velice pozitivně, a to zvláště s přihlédnutím k tomu, že převážná většina pachatelů pohlavního zneužití jsou muži, kteří netrpí žádnou poruchou sexuální preference.

4. Problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí

4.1. Úvod do problematiky

Řešení fenoménu sexuálního zneužívání dětí pozvolna otevřelo problematiku jeho komerční formy. Komerční sexuální zneužívání dětí je jednou z nejzávažnějších forem zneužití, neboť v sobě zahrnuje jak prvek zneužití, tak prvek obchodu, a je ve většině případů spojeno s organizovaným zločinem. Jde o závažnou trestnou činnost, která má navíc často přeshraniční rozměr, a tak při jejím odhalování je nutná mezinárodní justiční spolupráce (včetně účasti Interpolu či Europolu).

Pozornost obchodní variantě sexuálního zneužívání dětí byla věnována od 80. let a 90. let 20. století, k čemuž přispěly zvláště aktivity mezinárodních organizací v této

⁹³ Realizován je pro odsouzené muže zařazené v ostraze ve Věznici Heřmanice a pro odsouzené muže zařazené v dozoru ve Věznici Nové Sedlo. Program absolvuje v průměru 24 osob ročně, celkem jím prošlo již 108 osob ve Věznici Heřmanice a 96 osob ve Věznici Nové Sedlo.

⁹⁴ Uskutečňuje se ve Věznici Heřmanice pro odsouzené zařazené do věznice s ostrahou. Absolvovat jej může pouze 12 odsouzených jednou za 2 roky, tudíž jím doposud prošlo jen 12 osob.

⁹⁵ JÍLKOVÁ, J. XXIV. bohnické sexuologické dny, publikováno 26. 3. 2012 [cit. 20. 2. 2013]. Dostupný z <http://zdravi.e15.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/xxiv-bohnicke-sexuologicke-dny-464047>.

oblasti. Úmluva Mezinárodní organizace práce o nejhorších formách dětské práce z roku 1999 (vyhl. pod č. 90/2002 Sb.m.s.) považuje komerční sexuální zneužívání dětí v rámci prostituce a v pornografii za nejhorší formu dětské práce.

Za zlomovou událost na poli ochrany dětí před komerčním sexuálním zneužíváním lze bezesporu označit uspořádání I. Světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí v roce 1996 ve Stockholmu. Na jeho konání se významně podílela první mezinárodní nevládní nezisková organizace zabývající se problematikou komerčního sexuálního zneužívání dětí ECPAT (End of Child Prostitution of Asian Tourism), která ve svých materiálech přináší zprávy o zotročování a sexuálním vykořisťování dětí v rozvojových zemích.⁹⁶ Na tomto kongresu byla zastoupena i Česká republika. Byla zde přijata mezinárodně platná definice komerčního sexuálního zneužívání dětí. Podle této definice se komerčním sexuálním zneužíváním dětí rozumí použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturáliích mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely. Zároveň zde byly identifikovány tři formy komerčního sexuálního zneužívání dětí, a to dětská prostituce (využívání dětí při sexuálních aktivitách za úplatu nebo za poskytnutí jiného plnění), obchodování s dětmi (jakákoli transakce, na jejímž základě je dítě předáno jednou osobou nebo skupinou osob jiné osobě nebo skupině osob, a to za úplatu nebo za poskytnutí jiného plnění) a dětská pornografie (jakékoliv spodobnění dítěte účastníkem se skutečné nebo předstírané explicitní sexuální aktivity, ať už je toto spodobnění provedeno jakýmkoliv způsobem, a rovněž tak jakékoliv spodobnění sexuálních orgánů dítěte určené primárně k sexuálním účelům).⁹⁷

Výsledkem kongresu bylo přijetí Deklarace a Akčního plánu, v nichž byly formulovány základní cíle pro boj proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.

Mezi závěry I. Světového kongresu proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí patřil i závazek pro zúčastněné státy vypracovat národní plány boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a přijatá opatření náležitě realizovat.

V pořadí druhý Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí se konal v roce 2001 v japonské Jokohamě, kterého se zúčastnily vládní delegace z více než 120 zemí a představitelé řady nevládních organizací.⁹⁸ Jednotlivé vládní delegace představily oficiální národní zprávy o situaci v této oblasti. Jednání se týkalo především legislativního rámce, vymáhání práva, prevence, ochrany a rehabilitace obětí. Program

⁹⁶ ECPAT byla založena v r. 1990 jako reakce na dětskou prostituci a masový turismus pedofilů z bohatých kontinentů do řady asijských zemí za dětskými oběťmi. Více informací o aktivitách této organizace je možné nalézt na <http://www.ecpat.net>.

⁹⁷ Srov. důvodovou zprávu k návrhu zákona, kterým se mění trestní zákon, ze dne 14. 12. 2006. Sněmovní tisk č. 114.

⁹⁸ KARABEC, Z. II. Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Kriminalistika, 2002, č. 2.

byl oproti prvnímu kongresu rozšířen i na nekomerční zneužívání. Na závěr kongresu byl přijat dokument Globální závazky z Jokohamy 2001, v němž se mimo jiné doporučuje rozvíjet mezinárodní (na vládní, regionální i lokální úrovni) programy spolupráce a vytvářet společné plány boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí.

V roce 2008 se v brazilském Rio de Janeiru uskutečnil v pořadí poslední III. Světový kongres proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí a mladistvých, jehož zastřešujícím tématem bylo „záruky práv dětí a dospívajících a jejich ochrana proti sexuálnímu zneužívání – komplexní přístup“. Mezi hlavní témata kongresu patřily odpovědnost soukromého sektoru v oblasti boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, sexuální zneužívání dětí a mladistvých v cestovním ruchu, on-line sexuální zneužívání – odpověď prostřednictvím vymáhání práva, dětská pornografie a sexuální vykořisťování on-line, vykořisťování dětí v prostituci a obchodování s dětmi pro sexuální účely. Byly zde přijaty deklarace a akční plán k prevenci a zastavení sexuálního zneužívání dětí a mladistvých. Účastníci kongresu uvítali pokrok, kterého bylo od II. Světového kongresu v roce 2001 dosaženo při řešení problému sexuálního zneužívání dětí a mladistvých, a to zejména prostřednictvím legislativních opatření, ale zároveň poukázali na přetrvávající nedostatky a vyzvali další státy k posílení ochrany dětí před sexuálním zneužíváním v souladu s mezinárodními závazky, včetně přijetí právních předpisů na ochranu dětských obětí sexuálního zneužívání v průběhu trestního procesu.

V České republice byla problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí do roku 1990 do značné míry tabuizována, přičemž informace o tomto jevu bylo nesnadné získat i v následujících deseti letech.⁹⁹ Vláda ČR se problematikou komerčního sexuálního zneužívání dětí koncepčně zabývá od roku 2000, a to pod vlivem stockholmského kongresu zejména prostřednictvím periodicky schvalovaných národních plánů, kterými usiluje o minimalizaci výskytu, příčin a následků tohoto jevu ve společnosti. První Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí spolu s předkládací zprávou o situaci CSEC vypracovalo Ministerstvo vnitra ČR, v nichž je daná problematika rozpracována ve čtyřech základních okruzích – zdokonalování legislativního rámce pro řešení CSEC, zlepšení spolupráce v systému osvěty a prevence CSEC, zvýšení efektivnosti stíhání trestných činů a posílení postavení obětí a svědků a resocializace obětí.

V letech 2002 – 2004, 2004 – 2006 a 2006 – 2008 byly vypracovány a plněny aktualizované Národní plány boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Na základě stanovených úkolů na úrovni trestního práva postupně docházelo k zpřesňování

⁹⁹ VANÍČKOVÁ, E.; PROVAZNÍK, K.; HADJ-MOUSOVÁ, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, s. 55.

skutkových podstat trestných činů souvisejících s problematikou CSEC, byla stanovena cesta, jak zamezovat sekundární viktimizaci obětí, atd.

Hlavním nedostatkem výše zmíněných Národních plánů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí byla nekoordinovaná činnost státních orgánů, a proto byla pro období 2008 – 2018 vypracována Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR. Jejím cílem je mj. i to, aby problematika komerčního sexuálního zneužívání dětí a její řešení byly začleněny do celostátního kontextu péče o rodinu a dítě.

Český platný trestní zákoník výslovně neužívá pojem komerční sexuální zneužívání dětí a ani jej nedefinuje. Pro výklad z hlediska trestního práva je proto třeba užít klasifikaci komerčního sexuálního zneužívání dětí na dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchodování s dětmi pro sexuální účely. V návaznosti na tuto klasifikaci jsou níže podrobněji rozebrány skutkové podstaty trestných činů, které svým obsahem zahrnují některou z uvedených forem komerčního sexuálního zneužívání dětí. Nicméně je třeba mít na paměti, že tyto jednotlivé formy jsou často nejrůznějším způsobem vzájemně provázané, úzce spolu souvisejí a nelze je striktně oddělovat.

Na tomto místě je vhodné také poukázat na to, že s problematikou komerčního sexuálního zneužívání dětí úzce souvisí rozmáhající se fenomén tzv. sexuální turismus.¹⁰⁰ Hluboké znepokojení nad rozsáhlou a pokračující praxí sexuální turistiky, vůči níž jsou děti zvláště bezbranné, neboť přímo podporuje prodej dětí, dětskou prostituci a dětskou pornografii, vyjádřili smluvní státy již v 2. Opčním protokolu k Úmluvě o právech dítěte. Termínem cestující sexuální delikventi jsou označováni ti sexuální delikventi, kteří za účelem sexuálního zneužívání dětí cestují do zahraničí. Sexuální zneužívání dětí v rámci cestování (turistiky) je součástí dobře zavedeného velice výnosného celosvětového sexuálního průmyslu, který není limitován jak hranicemi zeměpisnými, tak ani kulturními a sociálními.

Osoby, které zneužívají děti, nejčastěji cestují do míst, o kterých se domnívají, že zde nebudou dopadeny. Jedná se především o místa s nízkou úrovní vzdělanosti, kde se vyskytuje chudoba, nevědomost, korupce, apatie a nedostatečné prosazování právních předpisů nebo vládních politik.¹⁰¹ V těchto zranitelných komunitách zřizují „sirotčince“ a školy, a to za účelem sexuálního zneužívání dětí v nich umístěných.

V České republice je pojem sexuálního turismu používán zejména v souvislosti s dětskou prostitucí, kdy osoby mladší osmnácti let poskytují sexuální služby

¹⁰⁰ Experti a nevládní organizace činní v této oblasti však preferují užívání termínu „cestující sexuální delikventi“, neboť turistika je spojována s dovolenou, radostí a zábavou.

¹⁰¹ Evropský hospodářský a sociální výbor. Ochrana dětí před sexuálními cestujícími delikventy. Brusel, 15. července 2009.

zákazníkům – cizím státním příslušníkům, a to především v příhraničních oblastech a velkých a turisticky zajímavých městech.¹⁰²

4.2. Trestněprávní úprava dětské prostituce

V České republice je zvolen aboliční přístup k prostituci. To znamená, že stát prostituci nereguluje ani nestíhá, ale postihuje pouze jevy prostituci provázející. Trestní zákoník ani nepodává legální definici prostituce či dětské prostituce, vymezení těchto pojmů je tak ponecháno na judikatuře.¹⁰³ Dle soudní praxe se prostitucí ve smyslu ustanovení § 189 TZ o kuplířství rozumí nejen pohlavní styk s jinými osobami za úplatu uskutečněný formou soulože, ale i všechny další formy ukájení jiné osoby stejného nebo opačného pohlaví tělesným stykem za úplatu.¹⁰⁴

Ve vztahu k prostituci dětí je však aboliční přístup modifikován prostřednictvím skutkové podstaty trestného činu svádění k pohlavnímu styku podle § 202 TZ. Tento trestný čin je totiž zacílen na pachatele, kteří za účelem uspokojení sexuálního pudu svádějí dítě k provozování prostituce či podobnému sexuálnímu chování, případně kteří využívají jen takové osoby, jež tyto sexuální služby již poskytují. Může se ovšem jednat též o případ, kdy dítě takové služby pachateli samo přímo nabízí. Tímto trestným činem by tedy měli být postihováni všichni zákazníci nezletilých prostitutek a prostitutů. Jde o trestněprávní reakci na poptávku po dětském sexu. Nicméně z pohledu Policie ČR je odhalení a postih zákazníka nejobtížnější, neboť je z celého řetězce nejanonymnější, jeho část v něm trvá poměrně krátkou dobu a prokázání trestného činu vyžaduje složitější postupy vyšetřování včetně operativní techniky.¹⁰⁵

Z hlediska historického byl trestný čin svádění k pohlavnímu styku zařazen do trestního zákona č. 140/1961 Sb. pod § 217b novelou provedenou zákonem č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), tedy s účinností od 1. 1. 2004. V důvodové zprávě k této novele se uvádí, že sankcionování předmětného jednání se zavádí po vzoru zahraničních právních úprav (např. Švédsko, Rakousko), neboť se jedná o jednání, které se v posledních letech u nás značně rozšířilo a zpravidla vede k výraznému mravnímu ohrožení dítěte a k narušení jeho hodnotového systému. Platný trestní zákoník dikci předmětného ustanovení převzal pouze s drobnou změnou.

¹⁰² BLATNÍKOVÁ, Š. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. Trestněprávní revue, 2010, roč. 9, č. 11, s. 357.

¹⁰³ K tomu srov. § 132 odst. 1 slovenského trestního zákona (zák. č. 300/2005 Z. z.), podle něhož se prostitucí rozumí uspokojování sexuálních potřeb jiného souloží, jiným způsobem pohlavního styku nebo jiným obdobným sexuálním stykem za odměnu.

¹⁰⁴ Srov. rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 11. 8. 1994, sp. zn. 4 To 518/1994.

¹⁰⁵ Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Praha: Ministerstvo vnitra, červenec 2006 [cit. 20. 10. 2012]. Dostupný z <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2006/komercni06.pdf>.

Trestný čin svádění k pohlavnímu styku je zařazen v hlavě čtvrté zvláštní části trestního zákoníku, kde jsou obsaženy trestné činy proti rodině a dětem. Objektem tohoto trestného činu je zájem na řádné výchově dětí, a to proti útokům spočívajícím ve svádění k prostituci, která je v hlubokém rozporu s morálkou občanské společnosti.¹⁰⁶ Zároveň je tímto ustanovením chráněn zájem na řádném tělesném, rozumovém, mravním a citovém vývoji dítěte. Domnívám se ovšem, že chráněný objekt u trestného činu svádění k pohlavnímu styku není takto zcela vyčerpán, neboť s ohledem na sexuální podtext jednání zasahuje rovněž do svobody rozhodování v pohlavních vztazích, i když je tento trestný čin dokonán, aniž by došlo k faktickému zneužití dítěte. O dobrovolnosti prostituujících dětí lze značně pochybovat, zvláště když se zpravidla jedná o děti sociálně vyloučené, emočně deprivované, na útěku z dětských domovů nebo výchovných ústavů či jinak znevýhodněné. Z této perspektivy by bylo příznačnější trestný čin svádění k pohlavnímu styku zařadit spíše do třetí hlavy zvláštní části trestního zákoníku mezi ostatní trestné činy zasahující lidskou důstojnost v sexuální oblasti.

Pachatelem trestného činu svádění k pohlavnímu styku může být kterákoli fyzická i právnická osoba. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmyslné zavinění.

Objektivní stránka záleží v tom, že pachatel nabídne, slíbí nebo poskytne dítěti nebo jinému za pohlavní styk s dítětem, pohlavní sebeukájení dítěte, jeho obnažování nebo jiné srovnatelné chování za účelem pohlavního uspokojení úplaty, výhodu nebo prospěch. K vymezení pojmů pohlavní styk, pohlavní sebeukájení, obnažování a jiné srovnatelné chování srov. výklad dále k trestnému činu sexuálního nátlaku. Pachatelovo jednání zde tedy směřuje k vlastnímu pohlavnímu uspokojení prostřednictvím uvedených sexuálních aktivit prováděných dítětem, aniž by bylo rozhodné, zda k uspokojení jeho pohlavního pudu skutečně dojde. Úplatou se rozumí finanční odměna nebo věcný dar (u dětí např. i cukrovinky či hračky). Výhoda a prospěch mohou být i nemajetkového charakteru. Tato úplata přitom může být nabízena, slíbena nebo určena nejen přímo dítěti, ale i jakékoli jiné osobě bez ohledu na blízkost vztahu k dítěti (např. rodič, kuplíř). Tím je rozšířen okruh osob, na něž skutková podstata tohoto trestného činu dopadá.

Nabídnutí úplaty, výhody či prospěchu je jednání, kterým pachatel projevuje ochotu takovou protihodnotu poskytnout proto, aby jeho požadavku směřujícímu k pohlavnímu styku s dítětem, jeho sebeukájení, obnažování nebo jinému srovnatelnému jednání bylo vyhověno.¹⁰⁷ Nabídkou je jakýkoli, tedy výslovný i mlčky učiněný, návrh na poskytnutí úplaty, prospěchu nebo jiné výhody. K její realizaci může dojít ihned po akceptaci nebo před uskutečněním předmětných sexuálních aktivit nebo až po nich. Slib úplaty, výhody nebo prospěchu je ve srovnání s nabídkou méně konkrétní a směřuje do

¹⁰⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1964.

¹⁰⁷ Srov. ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1965-6.

budoucná, má se uskutečnit až po splnění další podmínky či podmínek. Jde tedy o formulování závazku pachatele úplatu, výhodu nebo prospěch poskytnout, bude-li jeho požadavku ze strany dítěte vyhověno.

K dokonání činu se nevyžaduje, aby pohlavní styk s dítětem, jeho pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování bylo realizováno. V případě nabídky nebo slibu není rovněž podmínkou, aby dítě úplatu, výhodu nebo prospěch přijalo. Může jít jen o jednorázový čin, jehož promítnutí do výchovy dítěte a jeho návyků nemusí být zjevné (na rozdíl od trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 TZ).

Důvodem použití vyšší trestní sazby je podle § 202 odst. 2 TZ okolnost, že předmětem útoku se stalo dítě mladší než patnáct let. Zavedení této kvalifikační okolnosti je reakcí na požadavek zvýšené ochrany dětí této nižší věkové kategorie, které jsou pro svou sexuální nevypěstlost a nezkušenost právě v této oblasti stále častěji obětí v podobě sexuálních hrátek a zdrojem páčání různých forem sexuální trestné činnosti.¹⁰⁸ Zároveň je tak naplněn požadavek legislativy EU v této oblasti. Mezi další okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby patří skutečnost, že pachatel spáchá takový čin ze zavrženíhodné pohnutky, pokračuje v páčání takového činu po delší dobu nebo jej spáchá opětovně.

V ustanovení § 203 TZ je stanovena beztrestnost dítěte, které žádá nebo přijme za pohlavní styk s ním, své pohlavní sebeukájení, obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu nebo jinou výhodu či prospěch, přičemž není trestné ani podle ustanovení o návodci nebo pomocníkovi. Jedná se o vyjádření obecné právní zásady, že pachatelem nemůže být ten, k jehož ochraně je příslušné trestněprávní ustanovení určeno.

V praxi je trestný čin svádění k pohlavnímu styku často páčán v souběhu s dalšími trestnými činy z oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí. Nejsou ojedinělé případy, kdy pachatel dítěti nabídne za pohlavní styk s ním (příp. třetí osobou), jeho pohlavní sebeukájení (ať už skutečné nebo simulované), obnažování nebo jiné srovnatelné chování úplatu a se souhlasem dítěte (byť třeba jen konkludentním) z realizace těchto sexuálních aktivit pořizuje videozáznam, čímž se zároveň dopouští trestných činů výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 2 TZ a zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 TZ. Jestliže pachatel skutečně pohlavní styk s dítětem mladším patnácti let, k němuž jej svedl, bude takový čin spáchán v jednočinném souběhu s trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 TZ.

¹⁰⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1966.

Pokud jde o trestní postih osob participujících na dětské prostituci, pak je plně uplatnitelná skutková podstata trestného činu kuplířství podle § 189 TZ, stejně jako v případě dospělých osob. Avšak jednání pachatele, který osobu mladší osmnácti let přiměl, zjednal, najmul, zlákal nebo svedl k provozování prostituce nebo z takového jejího jednání kořistil, nelze kvalifikovat jako trestný čin kuplířství podle § 187 TZ, nýbrž jako trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 TZ, který je s ohledem na osobu poškozeného (dítě ve smyslu § 126 TZ) trestným činem speciálním.¹⁰⁹

Pod vymezení dětské prostituce je dále možné také zahrnout trestný čin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ, tzn. jednání, kterým pachatel ohroží rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že ho svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu. Za zákonný znak spočívající ve svádění k zahálčivému nebo nemravnému životu se dle praxe považuje právě svádění k prostituci. Důsledkem takového jednání může být promiskuitní chování dítěte, nalezení zdroje obživy v poskytování sexuálních služeb nebo vedení jiného způsobu parazitního života., Přísněji je pak postihováno uvedené jednání pachatele, pokud jím získá pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. Není ani vyloučen jednočinný souběh trestných činů svádění k pohlavnímu styku podle § 202 TZ a ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 TZ, který bude připadat v úvahu zvláště v případě, kdy svádění k pohlavnímu styku bude součástí širšího jednání vůči dítěti, jímž je ohrožována výchova dítěte.

K nabízení a provozování dětské prostituce u nás dochází zejména v místech a regionech, kde je ve vyšší míře nabízena prostituce dospělých osob, zejména tedy ve velkých městech, příhraničních oblastech s Německem a Rakouskem a na hlavních dálničních tazích apod. Klientela dětských prostitutek a prostitutů je hojně tvořena cizími státními příslušníky, takže jde zároveň o uskutečňování tzv. sexuálního turismu.

4.3. Trestněprávní úprava Dětské pornografie

Výroba a distribuce dětské pornografie zaznamenávají v posledních letech celosvětově dynamický nárůst, a to především prostřednictvím stále masovějšího využívání internetu. Uvádí se, že každý den je do oběhu uvedeno 200 nových vyobrazení obsahujících dětskou pornografii, dětské oběti vyobrazené v pornografii jsou stále mladší a vyobrazení se stávají stále více explicitní a agresivní.¹¹⁰ Jde tedy o vysoce aktuální a nebezpečný fenomén dnešní doby.

Kriminalita spjatá s dětskou pornografií je často charakterizována mezinárodním rozměrem a vysokou úrovní organizovanosti, což je ostatně společné i pro ostatní formy

¹⁰⁹ K tomu srov. např. usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 6 To 26/2011.

¹¹⁰ Protecting children against sexual violence: The criminal law benchmarks of the Budapest and Lanzarote Conventions (Discussion paper). Strasbourg: Council of Europe, Data Protection and Cybercrime Division, 4 December, 2012. Dostupný z <http://www.coe.int/cybercrime>.

komerčního sexuálního zneužívání dětí, a proto je při jejím potírání nezbytná mezinárodní justiční spolupráce jednotlivých států. O nutnosti a zároveň účinnosti mezinárodní spolupráce v potírání dětské pornografie svědčí například nedávná mezinárodní policejní operace RESCUE, na níž se významně podílel i Europol. Operace vyvrcholila po třech letech v březnu 2011¹¹¹. Vyšetřovatelé se zaměřili zejména na internetové stránky, které sloužily jako místo setkávání lidí, kteří se zajímají o dětskou pornografii se zaměřením na mladé chlapce. Tyto internetové stránky nabízely více jak šedesát tisíc uživatelům účast na diskusním fóru, přičemž členové často nezůstávali jen u chatování a prostřednictvím emailů se domlouvali na výměně materiálů s dětskou pornografií. Celý server zabavily v roce 2009 nizozemské policejní orgány a jeho kopii postoupily Europolu k dalšímu zkoumání. Tomu se podařilo analyzovat obsah fóra, kdy získané informace (IP adresy, informace o vybraných uživatelích, soukromých zprávách, podezřelých útocích atd.) poté byly rozeslány k identifikaci do třiceti zemí v EU i mimo ni. Na základě těchto informací bylo odhaleno 779 podezřelých osob z celého světa, z nichž jich bylo 250 zatčeno a 252 dětí se dostalo do bezpečí.¹¹²

Z předcházejících let lze zmínit také operaci Koala, která se zaměřila na potření sítě výrobců a uživatelů dětské pornografie.¹¹³ Pátrání bylo započato v roce 2006 v Austrálii, kdy byla objevena nahrávka původem z Belgie. Na akci se podílelo 19 států, Interpol, Europol a Eurojust. Bylo zatčeno téměř sto lidí, přičemž mezi pachateli kromě učitelů, fitness trenérů apod., figurovaly také mladé dívky, které své děti poskytovaly k výrobě pornografie z ekonomických důvodů.

Pachatele této kriminality lze rozdělit do tří skupin, na ty, kteří dětskou pornografii pouze distribuují (sami ji nevyrábějí), na ty, kteří distribuují dětskou pornografii vytvořenou „doma“ (typicky fotografie či videozáznamy dítěte, které sami zneužili), a třetí skupinu tvoří pachatelé, kteří vytvářejí dětskou pornografii ve větším měřítku za účelem zisku.¹¹⁴ Výrobci a distributoři dětské pornografie bývají zejména z řad pedofilů a mají blízko k pohlavnímu zneužívání dětí. Někteří pedofilové se označují za „sběratele“, kdy vyráběním a směňováním dětské pornografie své sbírky neustále rozšiřují.¹¹⁵ Tyto sbírky mají pro ně vysokou, zejména citovou hodnotu, neradi se s nimi loučí, pedofilně explicitní

¹¹¹ Viz Europol rozbil pedofilní síť, publikováno 7. 4. 2011 [cit. 12. 1. 2013]. Dostupný z http://www.mzv.cz/representation_brussels/cz/udalosti_a_media/europol_rozbil_pedofilni_sit.html.

¹¹² Tisková zpráva Evropské komise: Proti pohlavnímu zneužívání dětí prostřednictvím internetu bude společně bojovat 48 zemí z celého světa, Brusel, 4. prosince 2012 [cit. 12. 1. 2013]. Dostupná z http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1308_cs.htm.

¹¹³ Srov. PAPAJOGI, V. Operation Koala – Kindesmissbrauch im Internet. Kriminalistik, 2008, roč. 62, č. 4, s. 248-250.

¹¹⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 271/2007 Sb.

¹¹⁵ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 53.

materiály využívají k vlastnímu pohlavnímu ukájení při masturbaci. Dětská pornografie je mezi pedofily z velké části distribuována zdarma.¹¹⁶

Ochrana dětí před dětskou pornografií je podle platného trestního zákoníku zajištěna zejména skutkovými podstatami trestných činů výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 TZ a zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 TZ.

Objektem trestného činu výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 TZ je zájem společnosti na ochraně mravního vývoje dětí a ochraně před jejich sexuálním zneužíváním. Pachatelem tohoto trestného činu může být kterákoli fyzická nebo právnická osoba. Z hlediska subjektivní stránky je vyžadován úmysl. Výroba a nakládání s dětskou pornografií je typově závažnější než výroba a nakládání s jiným druhem pornografie právě proto, že jsou do ní zahrnuty děti.

Podle § 192 odst. 1 a 2 TZ je za dětskou pornografii považováno pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá dítě nebo osobu, jež se jeví být dítětem.¹¹⁷ Obdobnou definici obsahuje například i Úmluva Rady Evropy o počítačové kriminalitě, která po smluvních státech požaduje postih výroby, nabízení nebo zpřístupnění, rozšiřování nebo přenos dětské pornografie prostřednictvím počítačových systémů, získání dětské pornografie prostřednictvím počítačových systémů pro sebe nebo pro jiné a držení dětské pornografie v počítačovém systému nebo počítačovém prostředku pro ukládání dat.¹¹⁸ V návaznosti na mezinárodní dokumenty, jimiž je ČR vázána, je pak třeba vykládat slovní spojení „osoba, jež se jeví být dítětem“ jako pornografické dílo, které zobrazuje nebo jinak využívá osobu starší osmnácti let, které má však vzhled dítěte, a rovněž neexistující dítě, které je ovšem realisticky znázorněné. U pornografického díla zobrazujícího zletilou osobu, avšak se vzhledem dítěte, se bude jednat zejména o případy, kdy distributoři pornografie jsou si vědomi, že jde o osobu starší osmnácti let a tím pádem se ani nemohou dopustit trestného činu zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 TZ. V takovém díle je tedy předstíráno, že se jedná o osobu mladší osmnácti let, což je v tomto díle explicitně zmíněno či to vyplývá z jeho kontextu. Za zobrazení neexistujícího, ale současně realisticky znázorněného dítěte, je pravděpodobně třeba považovat i pornografické dílo vytvořené pomocí počítačové

¹¹⁶ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 53.

¹¹⁷ Rozšíření skutkové podstaty tohoto trestného činu, pokud jde o charakter pornografického díla, které zobrazuje osobu, jež se jeví být dítětem, došlo zákonem č. 330/2011 Sb. s účinností od 1. 12. 2011. Jedná se o implementaci rámcového rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV ze dne 22. 12. 2003 o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii, podle něhož se dětskou pornografií rozumí materiál, který znázorňuje nejen skutečné dítě, ale i skutečnou osobu se vzhledem dítěte a materiál obsahující realistické znázornění neexistujícího dítěte, které se aktivně nebo pasivně účastní jednoznačně sexuálního jednání, a to včetně dráždivého vystavování přirození nebo ohanbí [srov. čl. 1 písm. b)].

¹¹⁸ Tato úmluva ve svém čl. 9 odst. 2 definuje dětskou pornografii jako všechny vizuální pornografické materiály zachycující nezletilou osobu nebo osobu vypadající jako nezletilá při zjevném sexuálním chování anebo věrné vyobrazení nezletilé osoby při zjevném sexuálním chování.

grafiky. S ohledem na použití výrazu „osoba“, jež se jeví být dítětem, může být ovšem sporné, jestli i fantazijní vyobrazení neexistujícího dítěte může být vyobrazením osoby.

Vzhledem k tomu, že pouhé zobrazení dítěte není z povahy věci samo o sobě trestné, je z hlediska výše uvedené definice podstatné vymezit, co se rozumí pornografií (pornografickým dílem). Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku uvádí, že „za pornografické dílo se považuje jakýkoli předmět, který zvláště intenzivním a vtíravým způsobem zasahuje a podněcuje samotný sexuální pud. Současně takové dílo hrubě porušuje uznávané morální normy společnosti a vyvolává pocit studu. Pro pornografický charakter je rozhodující obsah celého díla, nikoli jen určitá část, výseč, kapitola, úryvek apod. Závadný obsah může být vyjádřen slovně, písemně, zvukem, obrazem, zobrazením plošným i prostorovým nebo i kombinací těchto způsobů. Pouhé zobrazení nahého lidského těla, např. při koupání, modelu v ateliéru nebo exteriéru, k reklamním účelům apod., není pornografií. Za pornografii nelze považovat ani umělecké dílo, byť by zobrazovalo nejintimnější chvíle lidí, příp. i vyvolávalo sexuální vzrušení či vzbuzovalo pocit studu nebo ošklivosti.“ Dětskou pornografii ovšem blíže nevymezuje. Dětská pornografie se řadí do kategorie tzv. tvrdé pornografie, za jakou je považována ta, v níž se projevuje násilí či neúcta k člověku, nebo ta, jež zobrazuje pohlavní styk člověka se zvířetem (tzn. zobrazující sexuálně patologické praktiky). Některými autory je dále rozlišováno mezi dětskou pornografií a tzv. nudistickým materiálem, za nějž jsou označovány fotografie, videozáznamy apod., které vznikly v rodině při pořizování rodinných alb a které se pak nezjistitelnými cestami dostaly do pornografické produkce mezi pedofily.¹¹⁹ Pro tyto materiály je typické, že zpravidla obsahují rodinné záběry nahých rodinných příslušníků, blízkých osob či známých, aniž by však byly zaměřeny na detailní zobrazení pohlavních orgánů těchto osob.

Pornografické dílo, které nebude zobrazovat dítě, resp. osobu, která se jeví být dítětem, ale bude jinak dítě využívat, bude mít podobu například díla zvukového či písemného, tedy takového, jehož obsahem není vizuální ztvárnění dítěte.

Podle Nejvyššího soudu lze za dětskou pornografii jednoznačně považovat snímky obnažených dětských modelů v polohách vyzývavě prezentujících pohlaví, resp. zaujímajících polohy stimulující představu sexuálního styku s nimi, přičemž na podporu tohoto závěru je možno odkázat např. na čl. 2 písm. c) Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, podle kterého se dětskou pornografií rozumí jakékoli zobrazování dítěte libovolnými prostředky při skutečných nebo předstíraných zřejmých sexuálních aktivitách

¹¹⁹ CHMELÍK, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003, s. 53.

či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálnímu účelům.¹²⁰ Ve světle této argumentace pak naproti tomu za pornografické nebude možno označit snímky zachycující oblečené dětské modely ani modely částečně či plně obnažené, které shora uvedená kritéria nenaplnují, takže u normálního jedince nevzbuzují žádné, tedy ani pozitivní ani negativní sexuální asociace, a působí sexuálně stimulujícím způsobem toliko na jedince sexuálně deviantního. Nejvyšší soud však současně zdůraznil, že závěr o pornografickém charakteru díla nelze dovozovat bez dalšího jen z toho, že je prezentováno za účelem uspokojení osob trpících sexuálními deviacemi (pedofilii, hebefilií či efebofilii), tedy osob, pro které jsou sexuálně atraktivní nedospělé osoby, na místech nebo v médiích, které tyto osoby vyhledávají. To znamená, že každý materiál musí soud hodnotit jednotlivě, nelze tedy paušálně hodnotit posuzované např. fotografické materiály jako pornografické jen z toho důvodu, že jsou na nich zachyceny děti, a proto, že byly prezentovány na serveru určeném pedofilům.

Aby tedy nějaké dílo, které zobrazuje dítě, mohlo být ve smyslu trestního zákoníku považováno za pornografické, musí kumulativně splňovat dvě základní charakteristiky, a to jednak u normálního jedince vyvolávat aktualizaci sexuálního pudu, jednak překračovat uznávané morální normy příslušné společnosti, a tak u většiny jejích členů vzbuzovat stud. Aby však mohlo být nějaké dílo označeno za dětskou pornografii, nemusí dosahovat takové míry intenzity, s jakou je obvykle spojována tzv. tvrdá pornografie, zejména tedy přítomnost násilí, nebo deviantních způsobů sexuálních praktik.¹²¹ To znamená, že za dětské pornografické dílo může být označeno i dílo, které neobsahuje prvky tzv. tvrdé pornografie.

Pokud jde o podobu dětského pornografického díla, může mít podobu díla fotografického, filmového, počítačového, elektronického nebo jiného. Jedná se o demonstrativní výčet, jemuž lze vytknout, že se zde směřuje druhové vymezení díla (dílo fotografické, filmové) s jeho vnější formou (dílo elektronické).¹²² Například dílo fotografické může být totiž vyjádřeno i v elektronické podobě. Počítačovým dílem se zde má na mysli dílo vytvořené pomocí počítače a elektronickým dílem pak to, které má podobu čitelnou jen strojově. Za jinou podobu lze považovat například dílo zvukové, které za účelem sexuálního uspokojení uživatele využívá skutečný či simulovaný dětský hlas.

K problematice podob dětské pornografie je vhodné uvést, že se vedla bouřlivá diskuze o kriminalizaci držení tzv. virtuální dětské pornografie. Dětskou virtuální pornografií je třeba rozumět pornografické dílo písemné, kreslené či vytvořené pomocí

¹²⁰ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004-I.

¹²¹ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 9. 2012, č.j. 8 Tdo 1002/2012-24.

¹²² K tomu srov. GRIVNA, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 67-72.

počítačové grafiky, aniž by při jeho výrobě došlo k zneužití reálného dítěte. Animované pornografické filmy či literární díla s pornografickým obsahem nejsou žádnou novinkou, ale s rozvojem počítačové animace vyvstala potřeba výrobu této formy pornografie řešit i v rovině práva, neboť míra realističnosti, kterou počítačové technologie dosahují, je velmi vysoká. V odborné literatuře se k otázce trestního postihu tohoto druhu dětské pornografie objevily zajímavé úvahy, na něž lze odkázat.¹²³ V této souvislosti též zazněl názor, že by virtuální dětská pornografie mohla být pro řadu pedofilů alternativou, která by jim umožnila realizovat své sexuální potřeby pouze v rovině masturbačních fantazií, a tím by se snížilo riziko, že své potřeby skutečně realizují.¹²⁴ Na druhou stranu však někteří odborníci upozorňovali na to, že nelze vyloučit opačný účinek, tedy že by některé pedofily mohlo prohlížení dětské pornografie stimulovat k tomu, aby své sny uskutečnili v reálném životě. Reálnosti této obavy nasvědčuje skutečnost, že „informovanost donucovacích orgánů v USA a v Evropě poukazuje na to, že existuje silná souvislost mezi stahováním materiálů obsahujícího pohlavní zneužívání nemluvňat a sexuálním zneužíváním dětí ve skutečnosti“.¹²⁵

Výrobci dětské pornografie za účelem přesvědčení dětí k účasti na výrobě pornografie nezřídka využívají již zhotovených pornografických materiálů, což by jim legálně přechováváná virtuální dětská pornografie mohla usnadnit.

Z hlediska objektivní stránky je ustanovení § 192 TZ rozděleno na dvě základní skutkové podstaty. V odstavci prvním předmětného ustanovení je kriminalizováno přechovávání dětské pornografie. Důvodem kriminalizace pouhého držení dětské pornografie je její větší společenská škodlivost ve srovnání s jinými formami pornografie. Závazek k zavedení trestnosti držení dětské pornografie vyplývá pro ČR z mezinárodních úmluv a unijního práva. Tímto ustanovením jsou tedy postihováni i konzumenti dětské pornografie.

Přechováváním se rozumí jakýkoli způsob držení dětské pornografie, přičemž pro naplnění tohoto znaku není rozhodná doba přechovávání. Není ani rozhodující, zda má pachatel dětskou pornografii přímo u sebe v tašce nebo uloženou v bytě, na pracovišti,

¹²³ Viz HERCZEG, J. Virtuální dětská pornografie – zločin bez obětí? In Vanduchová, M.; Gřivna, T. a kol. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, s. 36 an.; GŘIVNA, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 67 an.; BARTOŇ, M. Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon. Právní rozhledy, 2008, č. 17, s. 617 an.

¹²⁴ Srov. HERCZEG, J. Virtuální dětská pornografie – zločin bez obětí? In Vanduchová, M., Gřivna, T. a kol. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008, s. 41. a Povolme animované dětské porno, říká sexuolog Weiss [cit. 20. 9. 2012]. Dostupný z http://zpravy.idnes.cz/povolme-animovane-detske-porno-rika-sexuolog-weiss-fhs-/domaci.asp?c=A071009_115203_domaci_nad

¹²⁵ Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se zrušuje rámcové rozhodnutí 2004/68/SVV Kom (2010) 94 v konečném znění – 2010 /0064(COD). Brusel, 15. září 2010.

v osobním počítači, nebo zda jí má jen uschovanou ve své emailové schránce. Za přechovávání však nebude možno považovat případy, kdy bude uživatel internetové stránky s obsahem dětské pornografie pouze procházet, aniž by si je ukládal na nosič informací, neboť je nemá fakticky ve své moci. Přechodné automatické ukládání webových stránek nebo jiných dat do vyrovnávací paměti počítače, jejich technické kopie (dočasné internetové soubory) nebo vytváření tzv. cookies nelze za přechovávání považovat.¹²⁶ Pachatelem může být kdokoliv, např. i ten, kdo u sebe dětské pornografické dílo uschová pro jiného.

Podle § 192 odst. 2 TZ jsou pak postihovány další způsoby nakládání s dětskou pornografií, jako je výroba, dovoz, vývoz, průvoz, nabízení, veřejné zpřístupnění, zprostředkování, uvedení do oběhu, prodej nebo jiné opatření jinému, anebo kořistění z takového pornografického díla. Jde v zásadě o postih jednotlivých způsobů šíření dětské pornografie.

Mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby náleží skutečnost, že čin uvedený v § 192 odst. 2 TZ pachatel spáchal jako člen organizované skupiny, nebo tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem, anebo v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch. Ještě přísnější kvalifikace spočívá ve spáchání předmětného činu jako člen organizované skupiny působící ve více státech nebo v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu. S ohledem na masové užívání internetu k šíření dětské pornografie je vhodné vymezit znak kvalifikované skutkové podstaty podle § 192 odst. 2, 3 písm. b) TZ „veřejně přístupnou počítačovou sítí“. K tomu Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 4. 5. 2011, č.j. 3 Tdo 414/2011-21 uvedl, že „zaslání pornografického díla elektronickou poštou je uvedením do oběhu prostřednictvím veřejně přístupné počítačové sítě a toto jednání naplňuje skutkovou podstatu zločinu podle § 192 odst. 2, odst. 3 písm. b) TZ“. Avšak v projednávaném případě došel k závěru, že zde nebyl naplněn znak „veřejně přístupnou počítačovou sítí“, neboť přestože obviněný k šíření pornografických děl využil emailových zpráv zasílaných prostřednictvím sítě internet, z povahy těchto zpráv vyplývá, že k jejich obsahu si mohou legálně sjednat přístup pouze odesílatel a příjemce, popřípadě snad omezený okruh osob činných pro poskytovatele připojení, resp. že k pornografickým dílům měli přístup toliko konkrétní adresáti emailových zpráv, nikoli široký, předem nevymezený okruh osob, jak by tomu bylo v případě, že byl skutek spáchán např. televizí, filmem nebo vystavením takového pornografického díla na veřejně přístupných stránkách internetu. Dle skutkových zjištění se jednalo o případ, kdy obviněný prostřednictvím emailové pošty jednak přijal a

¹²⁶ GŘIVNA, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. Bulletin advokacie, 2009, č. 10, s. 70.

přechovával celkem nejméně 76 zpráv obsahujících soubory pornografických fotografií a videonahrávek, na kterých byly zachyceny děti při souloži s dospělými, orálním pohlavním styku s dospělými a jiných sexuálních praktikách nebo v různých sexuálně vyzývavých pozicích, jednak v pěti případech některé z těchto zpráv odeslal na emailové adresy užívané neznámými osobami.

Nejvyšší soud se dále zabýval případem, kdy obviněný v odpoledních hodinách po předchozí vzájemné dohodě učiněné prostřednictvím internetové sociální sítě „lidé.cz“ přijel osobním motorovým vozidlem na schůzku s nezletilou mladší patnácti let, se kterou odjel na polní cestu, kde ji na zadním vozidle líbal, svlékl sebe i ji, osahával ji na prsou i přirození, vzájemně si prováděli orální sexuální aktivity a poté s nezletilou vykonal vaginální soulož, své vyvrcholení vykonal do jejích úst a též se pokoušel o anální styk, přičemž si obviněný uvedené jednání zaznamenával na svůj mobilní telefon a pořídil z něj několik fotografií, které společně s dvěma videonahrávkami následně poslal nezletilé na její profil na síti „lidé.cz“.¹²⁷ Obecné soudy toto jednání kvalifikovaly jako zločin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ, zločin výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 2, odst. 3 písm. b) TZ a přečin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ. Podle Nejvyššího soudu z tohoto popisu skutkového děje ovšem nelze dovodit naplnění znaků trestného činu výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 2, 3 písm. b) TZ, tedy že obviněný učinil pornografické dílo veřejně přístupným a že spáchal tento trestný čin veřejně přístupnou počítačovou sítí. Ze zmíněných skutkových zjištění totiž není zřejmé, zda obviněný zaslal pořízené fotografie a videonahrávky jako pornografické dílo do soukromé emailové schránky poškozené, k níž měla prostřednictvím hesla přístup pouze ona, nebo zda je umístil na tzv. nástěnku, která v rámci tzv. profilu uživatele umožňuje vkládání a použití příspěvků (textů, fotografií, videozáznamů apod.) nejen samotnému uživateli, ale i jiné osobě, která se přihlásí pod svým profilem a heslem. Vzhledem k tomu, že nelze určit, zda tzv. profilem se rozumí místo přístupné neomezenému okruhu uživatelů či alespoň širšímu okruhu, nebo zda k němu měla přístup jen poškozená či osoby, které označila, není možno vyvodit závěr, že obviněný učinil pornografické dílo veřejně přístupným. Stejně tak samotné zaslání pornografického díla existujícího v elektronické podobě prostřednictvím elektronické pošty tzv. emailu do soukromého úložného prostoru využívaného určitou osobou nelze považovat za naplnění zákonného znaku „veřejně přístupnou počítačovou sítí“.

Vzhledem k tomu, že v soudní praxi nebyl jednotný názor, pokud jde o naplnění zákonného znaku „veřejně přístupnou počítačovou sítí“ ve smyslu § 192 odst. 3

¹²⁷ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 5 Tdo 641/2012-I-20.

písm. b) TZ, přijalo trestní kolegium Nejvyššího soudu k této otázce stanovisko¹²⁸. Podle tohoto stanoviska rozesílání pornografických děl prostřednictvím elektronické pošty mezi tzv. e-mailovými schránkami, chráněnými individuálními přístupovými hesly, nenaplnuje znak „veřejně přístupná počítačová síť“ ve smyslu § 192 odst. 3 písm. b) TZ s tím, že v případě rozesílání pornografických děl na větší počet e-mailových adres, je-li význam tohoto jednání pro šíření díla právě s ohledem na počet oslovených adresátů srovnatelný se spácháním trestného činu tiskem, filmem, rozhlasem, televizí nebo veřejně přístupnou počítačovou sítí, naplňuje znak „jiným obdobně účinným způsobem“ ve smyslu citovaného ustanovení. Tato podmínka bude zpravidla splněna, pokud počet adresátů bude tvořit několik desítek. Podle stanoviska je například v případě rozeslání pornografických děl 163 adresátům tato podmínka splněna.¹²⁹ Považuji za správný uvedený závěr Nejvyššího soudu, neboť pro způsob šíření dětské pornografie je typické, že osoby obdobného zaměření včetně osob sexuálně deviantních jsou v kontaktu prostřednictvím internetu i e-mailové pošty, kdy si vzájemně vyměňují pornografické materiály často s vědomím, že tyto budou dále šířeny a preposílány dalším uživatelům.

Zároveň je vhodné uvést, že předmětné stanovisko se dále zabývá otázkou souběhu skutkové podstaty podle § 192 odst. 1 a § 192 odst. 2, 3 písm. b) TZ, kdy toto stanovisko konstatuje, že jednočinný souběh těchto skutkových podstat je vyloučen, neboť ustanovení § 192 odst. 1 TZ je subsidiární ve vztahu k ustanovení § 192 odst. 2, 3 písm. b) TZ. To přitom platí i tehdy, pokud pachatel používá tutéž e-mailovou schránku jak k přechovávání pornografických děl a přístupu k nim, tak i k jejich odesílání, přičemž přechovávání je od počátku prostředek k rozesílání takových děl.

Druhým trestným činem z oblasti dětské pornografie je trestný čin zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 TZ. Chráněným objektem tohoto trestného činu je zájem společnosti na ochraně dětí před sexuálním zneužíváním a s tím související zájem na řádném mravním a citovém vývoji dětí, jakož i svoboda rozhodování. Zvýšená ochrana je tak věnována osobám mladším osmnácti let před zneužitím k výrobě pornografického díla, neboť samotná výroba takového díla nemusí vždy zahrnovat zneužití této osoby. Výrobou dětské pornografie je totiž například také vytvoření kopií videokazet či DVD z již vytvořených děl s pornografickou tematikou nebo natáčení pornografického díla s osobou starší osmnácti let, která má však vzhled dítěte, za účelem šíření takového díla mezi osoby sexuálně orientované na dětské objekty, anebo výroba již výše zmíněné virtuální pornografie. Objektivní stránka tohoto trestného činu záleží v tom, že pachatel přiměje, zjedná, najme, zláká, svede nebo zneužije dítě k výrobě pornografického díla nebo kořistí z účasti dítěte na takovém pornografickém

¹²⁸ Srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 300/2012.

¹²⁹ K tomu srov. i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1467/2010.

díle. Jedná se tedy o postih různých forem jednání, která směřují k výrobě tzv. Reálné dětské pornografie, při níž dochází k zneužití skutečného dítěte.

Přimět dítě k výrobě pornografického díla lze za využití vlivu, který vyplývá ze vzájemného vztahu s pachatelem. Zjednáním se zde má na mysli uzavření dohody, a to případně i konkludentní, mezi dítětem a pachatelem, které souhlasí, že se účastní výroby pornografického díla. Najmutí je speciálním případem zlákaní, neboť jde rovněž o dohodu, jejímž znakem je ovšem úplata, nemusí mít však bezpodmínečně peněžní podobu. Zlákaním se rozumí případ, kdy dítě váhá, ale je přesvědčeno na základě různých výhod, nikoli však nabídkou úplaty. Svedení spočívá v tom, že pachatel vzbudí jinak než zlákaním jeho rozhodnutí účastnit se výroby pornografického díla. O zneužití půjde tehdy, pokud pachatel využije určité závislosti dítěte. Kořistěním se zde rozumí jakýkoliv způsob získávání majetkového prospěchu z participace dítěte na výrobě pornografického díla.

Trestný čin zneužití dítěte k výrobě pornografie je úmyslným trestným činem, kterého se může dopustit kterákoli fyzická nebo právnická osoba.

Kvalifikační okolnosti jsou obdobné jako u trestného činu výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií podle § 192 TZ. Jedná se tedy o okolnosti, kdy se pachatel předmětného jednání dopustí jako člen organizované skupiny, v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného značný prospěch, jako člen organizované skupiny působící ve více státech anebo v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu. Uvedené okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby reagují na to, že zneužívání dětí k výrobě pornografie je často spojeno s organizovaným zločinem a jde o výnosný byznys.

Trestné činy z oblasti dětské pornografie bývají v praxi často spáchány v souběhu s dalšími trestnými činy zasahujícími lidskou důstojnost v sexuální sféře. Donucování dítěte k účasti na pornografickém díle bude vyjádřeno souběhem s trestným činem znásilnění podle § 185 TZ nebo s trestným činem sexuálního nátlaku podle § 186 TZ. Častý je také jednočinný souběh s trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 TZ. Ten připadá v úvahu například za situace, kdy pachatel s dítětem mladším patnácti let vykoná soulož, kterou si na základě dohody s ním zaznamenává na videokameru. Jestliže ovšem pachatel pouze zaznamenává na videokameru sexuální praktiky, které provádí spolupachatel na nezletilém chlapci, aniž by se jich jakkoliv fyzicky účastnil, nenaplní takové jednání ze strany tohoto pachatele skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ, ale jen trestného činu zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 TZ. Zhotovení audiovizuálního záznamu totiž není ani souloží, ani jiným způsobem pohlavního zneužití, přičemž na tom nemůže nic změnit ani skutečnost, že předmětné jednání bylo spácháno ve spolupachatelství.

Uvádí se, že v našem prostředí jsou poškozenými trestným činem zneužití dítěte k výrobě pornografie především nezletilé osoby romského původu a nezletilé osoby pocházející ze zanedbávaného a nevhodného výchovného prostředí.¹³⁰ Tyto děti se totiž nechají snadno zlákat k účasti na výrobě pornografického díla dárky a penězi, které od pachatele dostávají.

4.4. Trestněprávní úprava obchodování s dětmi za účelem sexuálního zneužívání

Podle nejnovějších odhadů Mezinárodní organizace práce z června 2012, které zahrnují období 2002 až 2011, dosahuje počet obětí nucené práce, včetně nuceného pohlavního vykořisťování, na celosvětové úrovni 20,9 milionů lidí, přičemž mezi oběti obchodu s lidmi patří 5,5 milionů dětí.¹³¹ K obchodování s lidmi (včetně dětí) dochází za různými účely, a to nucených prací nebo jiných forem vykořisťování, odběru tkáně, buňky nebo orgánu z těla osoby apod. Největší část obětí této kriminality, nevyjímaje dětí, je však obchodována za účelem sexuálního zneužívání či vykořisťování.

Stejně jako v případě prostého sexuálního zneužívání můžeme i zde rozlišovat intrafamiliární a extrafamiliární zneužívání. Intrafamiliární forma záleží zejména v obchodování dítěte za účelem realizace různých podob sexuálního zneužívání, nabízení dítěte k prostituci či výrobě pornografických materiálů vlastními rodiči, zákonnými zástupci nebo blízkými osobami, které zpravidla žijí s dítětem ve společné domácnosti. K extrafamiliární formě dochází v případech, kdy je dítě rodiči nebo zákonnými zástupci předáno nebo prodáno jiné osobě za účelem zlepšení vlastních životních podmínek, jakož i v případě únosu dětí nebo nalákání dítěte přímo pachatelem (obchodníkem).¹³²

Skutková podstata trestného činu obchodování s lidmi je obsažena v § 168 TZ a je koncipována v návaznosti na mezinárodní závazky ČR v boji proti fenoménu obchodování s lidmi. Chráněným objektem trestného činu obchodování s lidmi je osobní svoboda v tom nejširším slova smyslu, jakož i morální zásady, s nimiž je obchodování s lidmi v příkrém rozporu.

Trestným činem obchodování s lidmi podle § 168 TZ není postihováno pouze přeshraniční obchodování z ciziny nebo do ciziny, ale vzhledem k obecné formulaci skutkové podstaty se vztahuje i na vnitrostátní obchodování s lidmi. Jak se uvádí v důvodové zprávě k trestnímu zákoníku, tím toto ustanovení reaguje na situaci, že

¹³⁰ DUNOVSKÝ, J. a kol. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 70.

¹³¹ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů. Strategie EU pro vymícení obchodu s lidmi 2012-2016.

¹³² Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období 2006 – 2008. Praha: Ministerstvo vnitra, červenec 2006 [cit. 20. 10. 2012]. Dostupný z <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2006/komercni06.pdf>.

Česká republika je v rámci organizovaného zločinu zdrojovou, cílovou i tranzitní zemí pro obchodování s lidmi. V ČR je tento trestný čin spojen zejména s organizováním prostituce.

Trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 TZ obsahuje dvě základní skutkové podstaty, které se od sebe odlišují zejména předmětem útoku. Podle odstavce prvního je předmětem útoku dítě, podle odstavce druhého dospělé osoby. V případě obou skutkových podstat jednání pachatele směřuje k tomu, aby dítě (dospělá osoba) bylo užito k různým formám sexuálního zneužívání, k odběru tkáně, buňky nebo orgánu z jeho těla, k službě v ozbrojených silách, k otroctví nebo nevolnictví nebo k nuceným pracím nebo k jiným formám vykořisťování. Pro potřeby rozebíraného tématu se budeme zabývat pouze skutkovou podstatou obsaženou v odstavci prvním, a to pokud jde o užití dítěte k sexuálním účelům.

Pachatelem zde může být kdokoli, fyzická i právnická osoba. Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel přiměje, zjedná, najme, zláká, svede, dopraví, ukryje, zadržuje nebo vydá dítě, aby ho bylo jiným užito k pohlavnímu styku nebo k jiným formám sexuálního zneužívání nebo obtěžování anebo k výrobě pornografického díla, nebo kořistí z takového jednání. Podle skutkové podstaty obsažené v odstavci druhém musí k jejímu naplnění navíc přistoupit použití násilí, pohrůžka násilí nebo jiné těžké újmy, použití lsti nebo zneužití omylu, tísně nebo závislosti takové osoby. Absence uvedené podmínky v případě páčání této trestné činnosti na dětech je odůvodňováno tím, že děti jsou bezbrannější než dospělí, a proto u nich hrozí větší nebezpečí, že se stanou obětí obchodu s lidmi. Vzhledem k tomu, že u trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 TZ není trestnost komerčního zneužívání dítěte vázána na některý ze způsobů páčání tohoto činu uvedených v odst. 2 tohoto ustanovení ve vztahu k dospělým osobám, z hlediska naplnění této skutkové podstaty tak není podstatné, zda k takovému činu došlo např. s výslovným souhlasem dítěte či se znalostí obsahu a smyslu dohody pachatelem o tomto jeho užití.¹³³

Co se týče vymezení jednotlivých forem sexuálních praktik uvedených v tomto ustanovení, lze odkázat na předchozí výklad. Kromě pohlavního styku a sexuálního zneužívání je však zde uveden znak skutkové podstaty spočívající v sexuálním obtěžování, kterým se rozumí méně intenzivní zásahy do pohlavní sféry poškozené osoby, než je právě pohlavní styk nebo sexuální zneužívání. Takto je jím jakákoliv forma nežádoucího ústního nebo jiného než ústního projevu sexuální povahy, jehož cílem či výsledkem je narušení důstojnosti osoby. Za obtěžování je možno považovat i nechtěný tělesný kontakt sexuálně podbarvený, osahávání, tělesný dotyk, poplácávání, ale i

¹³³ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2011, sp. zn. 3 Tdo 105/2011-48.

ohmatávání pohlavních orgánů přes oděv. Dále sem lze zahrnout fotografování obnažených eroticky významných částí těla, zapojení dítěte do produkce při striptýzových představeních, v tzv. peep show nebo jiném sledovaném svlékání dotčené osoby anebo i jiné srovnatelné chování pachatele se sexuálním motivem.¹³⁴

Pokud jde o způsob obchodování s dětmi, tak k němu dochází přiměním, zjednáním, najmutím, zlákaním, svedením, dopravením, ukrytím, zadržením nebo vydáním. K vymezení prvně zmíněných způsobů jednání lze odkázat na předchozí výklad. Dovozením se rozumí dopravení dítěte na jiné místo, než na kterém se v době činu nacházelo, a to jak do ciziny, tak v rámci území ČR. Ukrytí záleží v umístění dítěte na skryté místo nebo do úkrytu tak, aby nebylo na dosah především jeho zákonným zástupcům. K ukrytí může dojít i se souhlasem dítěte. Zadržováním se má na mysli jednání, při němž pachatel omezuje svobodu dítěte za účelem, aby ho bylo užito k vymezeným sexuálním praktikám. Vydáním je pak jednání, kdy pachatel jakýmkoli způsobem předá dítě do moci jiné osoby, aby s ním bylo předmětným způsobem nakládáno. K předání může dojít za úplatu či jinou protihodnotu nebo i bez ní. Ve znaku „kořistění z takového jednání“ je vyjádřen komerční aspekt.

S ohledem na charakter kriminalizovaného jednání u trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 odst. 1 písm. a) TZ je zřejmé, že tento trestný čin dopadá na případy, kdy je sexuální zneužití dítěte realizováno prostřednictvím třetí osoby. Pachatelé zde tedy dodávají dítě jako zboží konzumentům dětského sexu. K jednání jsou motivováni především ziskem a nikoli za účelem uspokojení vlastních sexuálních potřeb.

Kvalifikační okolnosti u trestného činu obchodování s lidmi zohledňují skutečnost, že k této trestné činnosti dochází zejména za účelem obohacení a je spojeno s organizovaným zločinem.¹³⁵ Zároveň reflektují skutečnost, že v důsledku realizace jednání, za jehož účelem byla osoba obchodována, může dojít k ublížení na zdraví této osoby a v nejzávažnějších případech i k její smrti.¹³⁶ To bude připadat v úvahu například tehdy, bude-li dítě obchodováno za účelem poskytování sexuálních služeb spočívajících v sadomasochistických praktikách či jiných sexuálně agresivních aktivitách. V důsledku takového jednání může dojít u dítěte také k rozvoji vážné duševní poruchy (např. posttraumatické stresové poruchy).

¹³⁴ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1693.

¹³⁵ Podle § 168 odst. 3 písm. c), resp. odst. 4 písm. b) TZ je kvalifikační okolností spáchání takového činu v úmyslu získat pro sebe nebo jiného značný prospěch, resp. prospěch velkého rozsahu, a podle § 168 odst. 3 písm. a), resp. odst. 4 písm. c) TZ spáchá-li takový čin jako člen organizované skupiny, resp. ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

¹³⁶ Podle § 168 odst. 3 písm. b), resp. odst. 4 písm. a), resp. odst. 5 TZ v důsledku spáchání takového činu vydání jiného v nebezpečí těžké újmy na zdraví nebo smrti, resp. způsobení takovým činem těžké újmy na zdraví, resp. způsobení smrti.

V kontextu rozebíraného tématu je podstatná také okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, obsažená v § 168 odst. 3 písm. d) TZ, záležející ve spáchání předmětného činu v úmyslu, aby jiného bylo užito k prostituci. Obchodování s lidmi za účelem prostituce je totiž klasický případ, kdy je obchodováno právě s dětmi a ženami. Jednání pachatele, který osobu mladší osmnácti let přiměl, zjednal, najmul, zlákal nebo svedl k provozování prostituce nebo z takového jejího jednání kořistil, nelze tak kvalifikovat jako trestný čin kuplířství podle § 189 TZ, ale jako trestný čin obchodování s lidmi podle § 168 TZ, který je s ohledem na osobu poškozeného (dítě) ve smyslu § 126 TZ trestným činem speciálním.¹³⁷ V daném případě bylo předmětem posouzení jednání obviněných, kteří dle skutkových zjištění zjednali a zlákali několik nezletilých dívek, aby ve sjednaném bytě poskytovaly sexuální služby formou pohlavních styků či obdobných pohlavních styků zaměřených k pohlavnímu ukojení jiných osob za úplatu podle jimi stanoveného ceníku s tím, že polovinu vydělaných peněz budou odevzdávat obviněným (příp. za protihodnotu spočívající v možnosti bydlet v předmětném bytě a hrazení životních nákladů). Dívky na podkladě inzerce uveřejněné obviněnými sjednané sexuální služby skutečně různým klientům poskytovaly. Jedna z dívek byla přitom na útěku z výchovného zařízení při vědomí toho, že je v důsledku nedovoleného opuštění tohoto zařízení osobou hledanou, kdy se předmětnému jednání podvolila z obavy z prozrazení. Děti nacházející se na útěku z výchovných ústavů jsou bohužel častými oběťmi trestného činu obchodování s lidmi. To platí i o dalších trestných činech z oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí.

5. Právní úprava sexuálního zneužívání v mezinárodních dokumentech

5.1. Úvodem

Před pojednáním o vnitrostátní právní úpravě v oblasti sexuálního zneužívání dětí je vhodné přiblížit právní úpravu této problematiky v mezinárodních dokumentech, neboť ty představují významný zdroj hodnot, principů a modelů zaměřených na potírání této závažné trestné činnosti a promítají se přímo nebo zprostředkovaně do vnitrostátních právních úprav jednotlivých zemí. Mezinárodní organizace si jsou dobře vědomy závažnosti jevu, jakým je sexuální zneužívání dětí, a proto proti němu bojují prostřednictvím mezinárodních úmluv, akčních plánů či společnými akcemi a mezinárodními strategiemi. Jejich cílem je zlepšit a rozvinout spolupráci jednotlivých států v této oblasti tak, aby došlo k zamezení nebo alespoň výraznému omezení sexuálního zneužívání dětí v jakékoli podobě. Závažnost sexuálního zneužívání, míra

¹³⁷ Srov. usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 6 To 26/2011.

újm a stupeň rizika a zranitelnosti dětí na celém světě se nesmí nikdy podcenit. V minulých letech tak byly stanoveny významné standardy k zajištění ochrany dětí před sexuálním zneužíváním, včetně prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie.

První mezinárodní dokumenty týkající se této problematiky byly přijímány již na počátku 20. století. Zprvu je však problematika sexuálního zneužívání upravena jen z části, resp. je „skryta“ jako součást ochrany práv a postavení dítěte. Například Deklarace práv dítěte, přijatá v Ženevě roku 1924, zavazuje státy, které k ní přistoupily, poskytovat všem dětem co nejlepší péči, rozvoj a ochranu, pokud by se dostali do jakkoli nepříznivé situace. Pod pojem „nepříznivá situace“ lze nepochybně zahrnout i vystavení dítěte sexuálnímu zneužití. Jak je ovšem zřejmé z níže analyzovaných mezinárodních nástrojů na ochranu práv dětí, jsou postupem času obecné formulace nahrazovány konkrétními požadavky za účelem zajištění ochrany dětí před sexuálním zneužíváním. Pro mezinárodní dokumenty přijaté v posledních letech je již společné, že jde o komplexní nástroje, které řeší různé aspekty boje proti této závažné trestné činnosti včetně otázek spojených s prevencí a pomocí obětem. Zároveň se snaží přinést definice nových forem sexuálního zneužívání, které se v poslední době stále častěji objevují v souvislosti s rozvojem informačních a komunikačních technologií, jako je například tzv. grooming. V tomto postupném vývoji lze tak spatřovat narůstající zájem států o problematiku sexuálního zneužívání dětí a tedy i jejich konsensus při nalézání možných řešení a východisek.

Níže jsou podrobněji analyzovány nejvýznamnější mezinárodní dokumenty na poli ochrany práv dětí, které se ve svých ustanoveních též dotýkají problematiky sexuálního zneužívání nebo byly přímo přijaty za účelem úpravy této oblasti. Dělení jednotlivých mezinárodních dokumentů je z důvodu lepší přehlednosti zvoleno podle subjektu, resp. organizace, v jejímž rámci vznikly. Konkrétně jde o dokumenty Organizace spojených národů, Rady Evropy a Evropské unie. Nejedná se ovšem o vyčerpávající výčet, vybrány jsou ty mezinárodní dokumenty, které autorka považuje za klíčové.

5.2. Organizace spojených národů

V rámci OSN byla přijata celá řada mezinárodních dokumentů týkajících se ochrany lidských práv, které lze též vztáhnout na ochranu práv dětí. Na problematiku ochrany dětí před sexuálním zneužíváním tak dopadají pouze nepřímo. V tomto smyslu lze zmínit Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948, která ve svém čl. 25 odst. 2 uvádí, že dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc s tím, že všechny děti, ať manželské či nemanželské, požívají stejné sociální ochrany. Článek 5 pak zakazuje

mučení a kruté, nelidské či ponižující zacházení a v čl. 16 odst. 3 je vyzdvížena nutnost ochrany rodiny jako přirozené a základní jednotky společnosti.

Jedním z prvních mezinárodních dokumentů zabývajících se cíleně právy dítěte je Deklarace práv dítěte. Ta byla přijata Valným shromážděním OSN v roce 1959 v New Yorku. V deseti zásadách upravuje práva a povinnosti dětí a rodičů a mezinárodní ochranu lidských práv. Ačkoli tato deklarace explicitně neužívá pojem sexuální zneužívání dětí, stanoví v zásadě 9 požadavek na ochranu dítěte před všemi formami nedbalosti, krutosti a vykořisťování a dále že dítě nesmí být v žádné podobě předmětem obchodu. Pod tuto zásadu lze tedy zahrnout i ochranu dětí před sexuálním zneužíváním, včetně komerční formy.

Vhodné je též zmínit Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (vyhl. pod č. 120/1976 Sb.), neboť ochrana dětí před sexuálním zneužíváním je výkladem podřazována pod čl. 7 tohoto Paktu, podle něhož nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Ve svém čl. 24 odst. 1 potom zdůrazňuje, že každé dítě má bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, národnostního nebo sociálního původu, majetku nebo rodu právo na takovou ochranu, která mu přísluší s ohledem na jeho postavení nezletilce, ze strany jeho rodiny, společnosti a státu.

Z hlediska ochrany práv dítěte lze však nepochybně za zlomový dokument označit Úmluvu o právech dítěte (vyhl. pod č. 104/1991 Sb.), která byla přijata v roce 1989 v New Yorku. Ta je již ve srovnání s výše zmíněnými deklaracemi pro smluvní státy právně závazná. Úmluva o právech dítěte upravuje celý katalog práv dítěte se zřetelem na to, že dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm. Klíčovým ustanovením je čl. 3, který ukládá smluvním stranám povinnost zajistit a prosazovat nejlepší zájem dítěte, a promítá se i do ostatních ustanovení úmluvy. Ochrana dětí před sexuálním zneužíváním, jakož i jinými formami zneužívání, je v první řadě upravena v čl. 19 odst. 1, podle něhož smluvní státy jsou povinny činit všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě. Na základě tohoto článku jsou tedy smluvní státy povinny zajistit ochranu dětí před sexuálním zneužíváním ze strany dítěti důvěrně známé osoby.

Ve svém čl. 34 potom Úmluva o právech dítěte akcentuje právo dítěte na ochranu před všemi formami sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. K zabezpečení tohoto požadavku se od smluvních států očekává, že přijmou nezbytná vnitrostátní,

dvoustranná a mnohostranná mezinárodní opatření k zabránění a svádění nebo donucování dětí k jakékoli nezákonné sexuální činnosti, využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování a využívání dětí v pornografii a při výrobě pornografických materiálů za účelem finančního obohacování. V čl. 35 pak vytyčuje požadavek na přijetí všech nezbytných vnitrostátních, dvoustranných a mnohostranných opatření k zabránění únosu dětí, prodávání dětí a obchodování s nimi za jakýmkoli účelem a v jakékoli podobě, tedy i obchodování s dětmi pro sexuální účely. Úmluva o právech dítěte pamatuje rovněž na situace, kdy se dítě již stane obětí zneužívání a dalších forem ponižujícího zacházení. V čl. 39 ukládá smluvním státům činit všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální reintegrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, využívání za účelem finančního obohacování nebo zneužívání, mučení nebo jiné formy krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání anebo ozbrojeného konfliktu, přičemž zotavení a reintegrace se mají uskutečňovat v místě a prostředí podporujícím zdraví, sebeúctu a důstojnost dítěte. Tyto požadavky by měly tvořit normativní základ pro podrobné vnitrostátní úpravy.

Za účelem zjišťování pokroku dosaženého smluvními státy při plnění závazků plynoucích z Úmluvy o právech dítěte se zřídil Výbor pro práva dítěte. Tomu jsou smluvní státy povinny každých pět let předkládat zprávy o dosaženém pokroku při provádění Úmluvy ve své zemi. Výbor pro práva dítěte však není příslušný k přijímání a projednávání individuálních stížností a jeho závěry mají toliko doporučující charakter.

V roce 2000 byl přijat 2. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie (v platnost vstoupil v r. 2002), který stanoví významné mezinárodní standardy v prevenci, potlačování a trestání činů spojených s prodejem dětí za účelem jejich sexuálního zneužívání, nucené práce či ilegální adopce, jakož i činů spojených s dětskou prostitucí a dětskou pornografií.¹³⁸ Po smluvních státech požaduje absolutní zákaz prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie. Článek 2 uvádí definice základních forem komerčního sexuálního zneužívání dětí. Prodejem dětí se rozumí úkon či transakce, při kterém kdokoli, jednotlivec nebo skupina, předá jinému dítě za úplatu či jinou protihodnotu. Dětská prostituce je vymezena jako využívání dítěte k sexuálním aktivitám za úplatu či jakoukoli jinou protihodnotu. Dětskou pornografií se pak rozumí jakékoli zobrazování dítěte libovolnými prostředky při skutečných nebo předstíraných zřejmých sexuálních aktivitách

¹³⁸ Česká republika byla dlouho vystavena kritice ze strany mezinárodního společenství z důvodu neratifikování tohoto dokumentu, což ČR odůvodňovala zejména absencí trestní odpovědnosti právnických osob. Vzhledem k zavedení trestní odpovědnosti právnických osob do právního řádu ČR udělila Poslanecká sněmovna souhlas s ratifikací této mezinárodní smlouvy dne 18. 6. 2013 (usnesení č. 1710) a Senát dne 2. 5. 2013 (usnesení č. 191).

či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuální účelům. Z hlediska trestního práva je dále významný čl. 3, který po smluvních státech požaduje, aby zajistily, že jejich trestní právo bude v plném rozsahu postihovat alespoň následující činy a jednání bez ohledu na to, zda jsou spáchány vnitrostátně nebo mezinárodně, jednotlivcem či organizovanou skupinou. Jedná se o prodej dětí, který zahrnuje nabízení, předávání či přijímání dítěte jakýmkoli prostředky za účelem sexuálního vykořisťování dítěte, přenosu orgánu dítěte za účelem zisku a zapojení dítěte do nucené práce. Dále jde o nabízení, získávání, zprostředkovávání či poskytování dítěte k dětské prostituci, jakož i o výrobu, distribuci, šíření, dovoz, vývoz, nabízení, prodej či držení dětské pornografie. Stanovení druhu trestu a jeho výměry náleží do působnosti každého smluvního státu s tím, že musí být stanoveny přiměřené tresty za tyto činy s přihlédnutím k jejich závažnosti. Zároveň je formulován požadavek na zavedení trestní odpovědnosti právnických osob za tyto trestné činy. Z hlediska procesní stránky je důležitý čl. 8, který pro všechna stadia trestního řízení stanoví určité požadavky na zajištění ochrany práv a zájmů dětí, které se staly obětí praktik zakázaných tímto Protokolem.

5.3. Rada Evropy

Nejzásadnějším dokumentem přijatým na půdě Rady Evropy, pokud jde o ochranu lidských práv, je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod z roku 1959 (vyhl. pod č. 209/1992 Sb.). Zmíněná úmluva se sice výslovně nezabývá problematikou sexuálního zneužívání dětí, ať už jde o komerční formu nebo bez komerčního aspektu, nicméně některá její ustanovení lze vztáhnout i na tuto problematiku. Jedná se zejména o čl. 3, podle něhož nesmí být nikdo mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu. Dle interpretace se sexuální zneužívání subsumuje pod ponižující zacházení, případně i pod pojem nelidské zacházení.

Dílčím aspektům sexuálního zneužívání dětí komerční i nekomerční povahy se věnují také některé další dokumenty přijaté v rámci Rady Evropy. V tomto směru lze odkázat především na Evropskou sociální chartu z roku 1961 (revidovaná v roce 1996), Úmluvu o počítačové kriminalitě z roku 2001 nebo Úmluvu o opatřeních proti obchodování s lidmi z roku 2005. Neméně významné jsou i rezoluce a doporučení Parlamentního shromáždění a Výboru ministrů Rady Evropy. I když mají charakter mezinárodních dokumentů „soft law“ (nejsou tedy právně závazné), jsou významným činitelem, který by neměl být příslušnými orgány členských států opomíjen. Za všechny lze zmínit doporučení Výboru ministrů č. R (1991) 11 týkající se sexuálního vykořisťování, pornografie, prostituce a obchodování s dětmi a mladými dospělými a doporučení Výboru ministrů Rec (2001) 16 o ochraně dětí před sexuálním

vykořisťováním, které požaduje kriminalizaci jednání spočívající v sexuálním vykořisťování dětí, zejména pokud jde o dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchodování s dětmi pro sexuální účely, stanoví požadavek na přijetí zvláštních opatření pro dětské oběti sexuálního zneužívání a během soudního řízení v zájmu zachování jejich práv, požadavek na prioritní projednání těchto případů a stanovení počátku běhu promlčecí lhůty trestního stíhání na okamžik nabytí zletilosti dětské oběti a zároveň vyzývá členské státy k lepší mezinárodní spolupráci v této oblasti.

V současné době je však nejvýznamnějším dokumentem v oblasti ochrany dětí před sexuálním zneužíváním Úmluva o ochraně dětí proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání (CETS No. 201) neboli také Lanzarotská úmluva, která byla přijata Výborem ministrů Rady Evropy dne 12. července 2007 ve španělském Lanzarote a vstoupila v platnost 1. července 2010. Lanzarotská úmluva vychází z Úmluvy o právech dítěte a je prvním mezinárodním dokumentem, který považuje sexuální zneužívání dětí za zločin bez ohledu na to, kde nebo kým byl spáchán – v rodině, v ústavech péče o dítě, prostřednictvím sítí organizovaného zločinu či přes internet. Představuje tak významný posun v prevenci a ochraně dětí před sexuálním zneužíváním.

V důvodové zprávě k této úmluvě je zdůrazněno, že dle Dětského fondu UNICEF je kolem dvou milionů dětí každoročně zneužito v sexuálním průmyslu.¹³⁹ Existuje více jak jeden milion fotografií zobrazujících deset až dvacet tisíc sexuálně zneužitých dětí, které jsou vyvěšeny na internetu, přičemž z takto zobrazených dětí bylo identifikováno jen několik set, ostatní jsou stále anonymní, opuštěné a pravděpodobně stále zneužívané. Dále se zde uvádí, že ačkoli nejsou k dispozici žádné statistické údaje o celkovém počtu sexuálně zneužitých dětí v Evropě, je dobře známo, že je dán značný nesoulad mezi počtem ohlášených případů sexuálního zneužívání dětí na policii a sociálních úřadech a skutečným počtem těchto případů. To souvisí především s tím, že většina případů sexuálního zneužívání dětí v zemích Rady Evropy se odehrává v rámci rodiny dítěte, ze strany blízkých osob nebo osoby z jeho sociálního prostředí.

Lanzarotská úmluva se na výše uvedené skutečnosti snaží reagovat a lze ji tak považovat za první mezinárodní instrument, který se zabývá problematikou sexuálního zneužívání komplexně. Ve svých ustanoveních se zaměřuje na preventivní, trestněprávní a procesní aspekty ochrany dětí před sexuálním zneužíváním, upravuje pomocné služby a programy pro oběti i pachatele sexuálního zneužívání, stanoví

¹³⁹ Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, 12 July 2007 [cit. 30. 12. 2012]. Dostupný z <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/201.htm>.

kontrolní mechanismus a principy mezinárodní spolupráce v této oblasti. Lanzarotská úmluva tedy upravuje různé aspekty boje proti tomuto druhu trestné činnosti.

Lanzarotská úmluva ve svých ustanoveních (čl. 42 a 43) také řeší vzájemný vztah k dalším mezinárodním instrumentům, zejména k Úmluvě o právech dítěte a jejímu 2. Opčnímu protokolu. V tomto směru výslovně stanoví, že touto úmluvou nejsou dotčeny práva a povinnosti vyplývající pro smluvní státy z ostatních speciálních mezinárodních instrumentů, které zajišťují větší ochranu a pomoc dětským obětem sexuálního vykořisťování a pohlavního zneužívání. Jejím cílem je posílit ochranu založenou na těchto instrumentech a rozvíjet a doplnit normy v nich obsažené.

Lanzarotská úmluva je členěna do třinácti hlav. Z pohledu trestního práva jsou nejvýznamnější hlava VI - Trestní právo hmotné a Hlava VII - Vyšetřování, stíhání a procesní právo. V hlavě VI je zejména vymezena široká škála skutkových podstat trestných činů, které jsou spojeny s různými formami sexuálního zneužívání dětí komerční i nekomerční povahy. Smluvním státům ukládá povinnost jednak zajistit zavedení trestnosti vyjmenovaných úmyslných protiprávních jednání, jednak zajistit postih nejen fyzických osob, ale i osob právnických za tyto trestné činy.

Článek 18 vymezuje formy sexuálního jednání, které označuje jako pohlavní zneužívání. Jedná se o účast na sexuálních praktikách s dítětem, které podle vnitrostátních právních předpisů nedosáhlo zákonem stanoveného věku pro sexuální praktiky, nebo pokud je k nim použito nátlaku, síly nebo pohrůzek, nebo pokud došlo ke zneužití dítěte z pozice požívané důvěry, nadřazenosti nebo vlivu nad dítětem, a to i v rodině, anebo pokud došlo ke zneužití obzvláště zranitelné situace dítěte, zejména pokud se jedná o dítě s mentálním či fyzickým postižením či dítě ve stavu závislosti. Lanzarotská úmluva zároveň po smluvních státech požaduje stanovení věkové hranice, pod kterou není dovolena účast na sexuálních praktikách s dítětem. Cílem předmětné skutkové podstaty ovšem není upravit postih konsensuálních sexuálních aktivit mezi nezletilými, i když pro tyto aktivity nedosáhli zákonem stanovené věkové hranice. Pojem „sexuální praktiky“ není nijak vymezen, v tomto směru je ponechána volnost smluvním státům.

Následující články Lanzarotské úmluvy požadují zavedení trestnosti trestných činů souvisejících s dětskou prostitucí, dětskou pornografií a účastí dítěte na pornografických představeních. V rámci dětské prostituce se jedná především o zprostředkování dítěte k účasti na prostituci a zapříčinění účasti dítěte na prostituci, nucení dítěte k účasti na prostituci nebo profitování z ní nebo vykořisťování dítěte jiným způsobem za tímto účelem a kořistění z prostituce dětí. Článek 19 odst. 2 obsahuje definici dětské prostituce, kterou se rozumí zneužívání dítěte k sexuálním praktikám, kdy jsou za účast dítěte na sexuálních praktikách poskytovány či slibovány peníze nebo jiné

odměny, platby či výhody bez ohledu na to, zda jsou tyto odměny, peníze, přísliby nebo výhody poskytovány dítěti nebo třetí osobě.

V rámci dětské pornografie jsou smluvní státy povinny zakotvit trestnost výroby, nabízení a zpřístupňování, šíření a předávání, získávání a zprostředkování dětské pornografie, jakož i její držení a dále vědomé získávání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím komunikačních a informačních technologií. Dětskou pornografií se podle čl. 20 odst. 2 rozumí jakýkoli materiál, který vizuálně zobrazuje dítě, které se účastní skutečného nebo předstíraného zřejmého sexuálního jednání nebo jakékoli zobrazení pohlavních orgánů dítěte k primárně sexuálním účelům. Každá ze smluvních stran si však může vyhradit právo neaplikovat ustanovení týkající se výroby a držení pornografického materiálu založeného výhradně na simulovaných zobrazeních nebo realistických znázorněních neexistujícího dítěte. Tuto výhradu lze uplatnit také tehdy, jedná-li se o pornografický materiál, v němž účinkují děti, které dosáhly zákonného věku k sexuálním aktivitám, pokud je tato pornografie vyráběna a přechovávána s jejich souhlasem a pro jejich soukromé účely. Smluvní strany si dále mohou vyhradit neaplikovat ustanovení upravující vědomé získávání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím komunikačních a informačních technologií.

S dětskou pornografií dále souvisejí trestné činy týkající se účasti dítěte na pornografických představeních, kdy je požadována trestnost zprostředkování dítěte či zapříčinění jeho účasti na těchto představeních, nucení dítěte nebo profitování z účasti dítěte na nich nebo vykořisťování dítěte jakýmkoliv způsobem za tímto účelem a dále vědomá účast na pornografických představeních, kde vystupují děti.

V článku 22, který je nazván jako dětská korupce, smluvním státům ukládá trestně stíhat úmyslné zapříčinění účasti dítěte jako svědka na pohlavním zneužívání nebo sexuálních praktikách, za sexuálními účely, a to i tehdy, když se těchto praktik nebo zneužívání dítě neúčastnilo.

Lanzarotská úmluva rovněž reaguje na nebezpečí vyplývající z používání nových informačních a komunikačních technologií. Vzhledem k vzrůstajícímu používání informačních a komunikačních technologií dětmi i pachateli trestné činnosti totiž sexuální vykořisťování a pohlavní zneužívání dětí dosáhlo zneklidňujících rozměrů jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Článek 23 označený jako navádění dětí za sexuálními účely požaduje zavedení trestnosti úmyslného jednání, kdy pachatel prostřednictvím komunikačních a informačních technologií učiní dítěti návrh k setkání za účelem spáchání trestného činu pohlavního zneužití nebo za účelem zneužití dítěte pro dětskou pornografii. Podmínkou ovšem je, aby po takovém návrhu následovalo skutečné jednání vedoucí k tomuto setkání. Jedná se tedy o požadavek na zakotvení trestnosti tzv. groomingu (vábení dětí se sexuálním podtextem), který v ČR dosud trestný není.

Pozornost je rovněž věnována velmi závažnému jevu v oblasti sexuálního zneužívání dětí, a to „sexuálnímu turismu“ (sex tourism), který se vyznačuje přemísťováním pachatelů za účelem sexuálního zneužívání dětí mezi jednotlivými státy. Lanzarotská úmluva proto obsahuje ustanovení, jejichž cílem je odstranit obvyklé překážky pro trestní stíhání nejzávažnějších trestných činů spáchaných v zahraničí. Trestnímu stíhání pachatele nemá zabránit ani skutečnost, že sexuální zneužití dítěte, jehož se dopustil, není v místě spáchání činu trestné. Zahrnuje ustanovení, která mají usnadnit a urychlit spolupráci mezi jednotlivými státy, pokud jde o vyšetřování a stíhání uvedených trestných činů.

Úmluva počítá také s trestním postihem účastenství na uvedených trestných činech a vývojového stádia trestného činu pokusu.

Hlava VII Lanzarotské úmluvy se zabývá sexuálním vykořisťováním a pohlavním zneužíváním dětí z hlediska vedení trestního řízení v těchto případech. Je zde vznesen požadavek, aby smluvní státy přijaly taková legislativní či jiná opatření, která zajistí, že vyšetřování a trestní řízení budou probíhat v nejlepším zájmu dítěte a s respektem k jeho právům a zamezí sekundární traumatizaci dítěte. Dále jsou zde vypočtena základní práva, která mají být garantována každému dítěti v postavení oběti a svědka v trestním řízení, a to zejména právo na informace o svých právech a formách podpůrné pomoci, právo na vyjádření svého názoru, na ochranu svého soukromí a identity či právo dítěte a jeho rodiny na zajištění bezpečí před zastrašováním, odplatou nebo opakovanou viktimizací. Po smluvních státech se požaduje vytvoření specializovaných útvarů zaměřených na vyšetřování případů sexuálního vykořisťování a pohlavního zneužívání a odpovídající vyškolení osob působících v této oblasti.

Pokud jde o výslech dětských obětí, je stanoven požadavek, aby dítě bylo vyslechnuto bez zbytečných průtahů po oznámení skutečností příslušným orgánům, výslech proběhl ve speciální místnosti určené pro tyto účely, proškoleným odborníkem a v případě opakování výslechu pokud možno stejnou osobou, přičemž k opakování výslechu by se mělo přistoupit jen v naprosto nezbytných případech v zájmu trestního řízení. Dítěti se má umožnit doprovod právního zástupce nebo případně dospělé osoby podle jeho výběru. Z každého takového výslechu se má pořizovat videozáznam, který bude možno použít jako důkaz v řízení před soudem. Jestliže je nezbytné provést výslech dítěte v řízení před soudem, mají se využít vhodné komunikační technologie, aby dítě nemuselo být osobně přítomné.

V oblasti ochranných opatření a pomoci obětem sexuálního vykořisťování a zneužívání ukládá Lanzarotská úmluva smluvním státům povinnost vytvořit vhodné sociální programy na podporu obětí a zajistit poskytování potřebné poradenské a terapeutické pomoci pro děti a jejich blízké osoby. Zároveň se požaduje podporovat

vznik telefonních a internetových linek důvěry, které budou poskytovat poradenství na principu důvěrnosti a anonymity tazatelů. Ve vztahu k pachatelům požaduje vytvořit intervenční programy a opatření s cílem minimalizovat riziko recidivy, včetně programů přizpůsobených zvláštním vývojovým požadavkům mladistvých a dětských pachatelů sexuálně motivované trestné činnosti za účelem léčení jejich problémů sexuálního chování.

V rámci prevence sexuálního zneužívání předpokládá zejména úzkou spolupráci všech zainteresovaných subjektů, soukromého sektoru a občanské společnosti, vzdělávání osob přicházejících pravidelně do kontaktu s dětmi, pořádání osvětových a informativních kampaní, vzdělávání dětí způsobem odpovídajícím jejich věku o nebezpečí sexuálního vykořisťování a pohlavního zneužívání (včetně nebezpečí vyplývajícího z používání nových informačních a komunikačních technologií) a o prostředcích ochrany. Po smluvních stranách požaduje zajištění, že přístup k povoláním, která obvykle přicházejí do častého kontaktu s dětmi, mají pouze osoby, u kterých se lze přesvědčit, že nebyly odsouzeny pro trestné činy z oblasti sexuálního vykořisťování a pohlavního zneužívání dětí.

Lanzarotská úmluva také zavádí zvláštní kontrolní mechanismus – Výbor stran, který bude dbát na implementaci ustanovení úmluvy ze strany smluvních států (srov. čl. 39 a násl.). Jeho úkolem bude též usnadňovat sběr, analýzu a výměnu informací, zkušeností a příkladů dobré praxe mezi státy s cílem zvýšit jejich schopnost předcházet sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání dětí a bojovat proti nim.

V souvislosti s pojednáním o Lanzarotské úmluvě je vhodné zmínit, že Rada Evropy spustila kampaň pod sloganem „One in five“ („Jedno z pěti“)¹⁴⁰, jejímž cílem je jednak podpořit podepsání, ratifikaci a implementaci Lanzarotské úmluvy, jednak zvýšit povědomí o celkovém rozsahu sexuálního násilí na dětech a dát rodičům, dětem a celé společnosti nástroje k jeho prevenci. Česká republika se k této kampani připojila v listopadu 2011 otevřením vládní kampaně Stop sexuálnímu násilí na dětech. Nicméně Lanzarotskou úmluvu doposud neratifikovala.

5.4. Evropská unie

Na regionální úrovni jsou v boji proti sexuálnímu zneužívání dětí významné aktivity Evropské unie, a to díky aktivnímu úsilí v oblasti justiční spolupráce, harmonizace trestního práva a ochrany dětí a obětí zneužívání. Boj proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání dětí je nedílnou součástí činnosti EU. V této

¹⁴⁰ Tento název vychází z faktu, že dostupné údaje naznačují, že asi jedno z pěti dětí v Evropě je obětí nějaké formy sexuálního násilí. Více informací o této kampani je možné nalézt na internetových stránkách <http://www.coe.int/oneinfive>.

oblasti se také zaměřuje na přijetí opatření, která mají za cíl zlepšit prevenci trestných činů páchaných na dětech, včetně sexuálního zneužívání.

Jako obecný politický cíl EU bylo článkem 67 Smlouvy o fungování Evropské unie stanoveno vytvoření prostoru svobody, bezpečnosti a práva, a to mimo jiné zajištěním vysoké úrovně bezpečnosti prostřednictvím opatření pro předcházení trestné činnosti. Na základě čl. 83 odst. 1 Smlouvy o fungování Evropské unie mají být cíle vysoké úrovně bezpečnosti dosaženy stanovením minimálních pravidel formou směrnic, které se týkají vymezení trestných činů a sankcí v oblastech mimořádně závažné trestné činnosti s přeshraničním rozměrem. Jednou z takových oblastí je právě oblast sexuálního zneužívání a vykořisťování dětí, proto byla přijata směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV. Pokud jde o předchozí právní akty Evropské unie, které se v určitých směrech zabývaly problematikou sexuálního zneužívání dětí, je možné zmínit společnou akci Rady 97/154/SVV ze dne 24. února 1997 o boji proti obchodování s lidmi a pohlavnímu vykořisťování dětí, rozhodnutí Rady 2000/375/SVV ze dne 29. května 2000 o boji proti dětské pornografii na internetu a rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV ze dne 22. prosince 2003 o boji proti pohlavnímu vykořisťování dětí a dětské pornografii, které bylo přijato za účelem sblížování právních úprav týkajících se boje proti pohlavnímu zneužívání dětí.

Podle důvodové zprávy k návrhu směrnice byla důvodem přijetí nového právního aktu skutečnost, že rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV vykazovalo několik nedostatků, slaďovalo právní předpisy pouze v omezeném počtu trestných činů, neřešilo nové formy zneužívání a vykořisťování prostřednictvím informačních technologií, neodstraňovalo překážky bránící trestnímu stíhání mimo území daného státu, neřešilo všechny specifické potřeby dětských obětí a neobsahovalo přiměřená opatření pro předcházení těmto trestným činům. Směrnice se snaží na tyto nedostatky reagovat a stanoví minimální pravidla týkající se vymezení trestných činů a sankcí v oblasti pohlavního zneužívání a pohlavního vykořisťování dětí, dětské pornografie a navazování kontaktu s dětmi k sexuálním účelům, přičemž jejím cílem je také zavést ustanovení umožňující těmto trestným činům lépe předcházet a chránit jejich oběti. Na prvním místě je zdůrazněno, že pohlavní zneužívání a pohlavní vykořisťování dětí, včetně dětské pornografie, představují závažné porušování základních práv, zejména práv dítěte na ochranu a péči nezbytnou pro jeho blaho, jak jsou stanovena Úmluvou OSN o právech dítěte a Listinou základních práv Evropské unie.¹⁴¹ V souladu s těmito dokumenty je dále

¹⁴¹ Srov. čl. 24 Listiny základních práv Evropské unie, který upravuje práva dítěte.

zdůrazněno, že prvořadým hlediskem při provádění všech opatření zaměřených na boj proti těmto trestným činům musí být nejlepší zájem dítěte. To zdůraznil i Evropský hospodářský a sociální výbor ve svém stanovisku k návrhu této směrnice, když uvedl, že závažnost trestných činů, míra újmy a stupeň rizika a zranitelnosti dětí na celém světě se nesmí nikdy podcenit, přičemž ochrana dětí na všech úrovních musí být prioritou a obětí a delikventům musí být věnována maximální pozornost za účelem jejich rehabilitace a podpory budoucí sociální ochrany.¹⁴²

Směrnice v podstatné míře vychází z Lanzarotské úmluvy a 2. Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte. Směrnice by dále měla doplňovat směrnici Evropského parlamentu a Rady 2011/36/EU ze dne 5. dubna 2011 o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a o ochraně obětí, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2002/629/SVV, neboť některými oběťmi obchodování s lidmi jsou též dětské oběti pohlavního zneužívání nebo pohlavního vykořisťování. Nad rámec toho, co by obvykle mělo být v právních nástrojích EU uvedeno, směrnice stanoví různé úrovně trestních sazeb, a to za účelem zohlednění různé míry závažnosti trestných činů v ní uvedených.

Působnost směrnice nedopadá na sexuální aktivity, kterých se účastní děti, jež se uskutečňují s jejich souhlasem a jež lze považovat za normální objevování lidské sexuality. Lze sem například podřadit i seznamování a udržování kontaktů dětí a dospívajících prostřednictvím informačních a komunikačních technologií.

V čl. 2 směrnice jsou vymezeny základní pojmy spojené s pohlavním zneužíváním a pohlavním vykořisťováním dětí. Ve většině případů se překrývají s definicemi stejných pojmů uvedených v Lanzarotské úmluvě. Tak například pod pojem dětské pornografie se zahrnuje jakýkoli materiál, který zobrazuje dítě, které se účastní skutečného nebo předstíraného jednoznačně sexuálního jednání, jakékoli zobrazení pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálnímu účelům, jakýkoli materiál, který zobrazuje osobu se vzhledem dítěte, která se účastní skutečného nebo předstíraného jednoznačně sexuálního jednání, nebo každé zobrazení pohlavních orgánů osoby se vzhledem dítěte k prvotně sexuálnímu účelům, a dále realistické obrázky dítěte, které se účastní jednoznačně sexuálního jednání, nebo realistické obrázky pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálnímu účelům. Dětskou prostitucí se rozumí zneužívání dítěte k sexuálním praktikám, kdy jsou dítěti za jeho účast na sexuálních praktikách poskytovány či slibovány peníze nebo jiné odměny či výhody bez ohledu na to, zda je tato platba, slib nebo výhoda poskytována dítěti či třetí straně. Pornografickým představením se pak má na mysli živé vystoupení určené určitému publiku, a to i prostřednictvím informačních a

¹⁴² Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se zrušuje rámcové rozhodnutí 2004/68/SVV Kom (2010) 94 v konečném znění – 2010/0064(COD). Brusel, 15. září 2010.

komunikačních technologií, dítěte, které se účastní skutečného nebo předstíraného jednoznačně sexuálního jednání, nebo pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům.

Článek 3 směrnice upravuje trestné činy pohlavního zneužívání, kde jsou uvedena různá jednání, která směrnice požaduje kriminalizovat. Zmíněná jednání jsou dle platného trestního zákoníku již postihována, avšak nespádají jen pod skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ. Kupříkladu jednání, které spočívá v zapříčinění toho, že je dítě, které nedosáhlo věku pohlavní dospělosti, za sexuálním účelem svědkem sexuálních praktik nebo pohlavního zneužívání, a to i v případě, kdy se těchto praktik samo neúčastní, lze postihovat podle trestného činu ohrožování výchovy dítěte § 201 TZ.

Následující články směrnice uvádějí trestné činy pohlavního vykořisťování, trestné činy dětské pornografie, trestný čin navazování kontaktu s dětmi k sexuálním účelům a dále požadavek na trestnost účastenství a pomoci k těmto trestným činům. Většina zde vypočtených jednání je postižitelná již podle platné právní úpravy, a to zejména prostřednictvím trestných činů obsažených v hlavě III. zvláštní části trestního zákoníku. Ta jednání, která spadají do oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, jsou postihována i podle dalších trestných činů, například jako trestné činy obchodování s lidmi podle § 168 TZ či svádění k pohlavnímu styku podle § 202 TZ. Níže jsou proto podrobněji rozebrána jen ta jednání, jejichž kriminalizaci platný právní řád ČR doposud nezajišťuje. To však Česká republika bude muset v nejbližší době s ohledem na nutnost implementace směrnice po legislativní stránce řešit, k čemuž během dokončování této práce přistoupila (srov. návrhy de lege ferenda v kapitole 12 této práce).

Směrnice stejně jako Lanzarotská úmluva požaduje zavedení trestnosti vědomého získávání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, přičemž trestní odpovědnost se požaduje jen v případě úmyslného jednání. Trestní postih by se tedy neměl užít vůči osobám, které na internetové stránce obsahující dětskou pornografii vstoupí neúmyslně. Úmyslnou povahu trestného činu lze vyvodit zejména ze skutečnosti, že k němu dochází opakovaně nebo že trestné činy byly spáchány prostřednictvím služby za úplatu.

V souvislosti se zneužíváním informačních a komunikačních technologií pro navazování kontaktu s dětmi k sexuálním účelům (tzv. child grooming) je v čl. 6 směrnice vznášen požadavek na kriminalizaci tohoto jednání. Trestný má být návrh schůzky učiněný prostřednictvím informačních nebo komunikačních technologií dítěti, které nedosáhlo věku pohlavní dospělosti, s cílem spáchat na něm trestný čin pohlavního zneužití nebo trestný čin výroby dětské pornografie, pokud po tomto návrhu učiní konkrétní kroky vedoucí k tomuto setkání. Jedná se tedy o přípravné jednání spočívající

v získávání důvěry dítěte při komunikaci přes internet (na sociálních sítích, diskuzních fórech apod.), na které navazuje návrh setkání dítěti za účelem jeho pohlavního zneužití či zneužití k výrobě pornografie. Přitom se zdůrazňuje skutečnost, že navazování kontaktů s dětmi k sexuálním účelům představuje hrozbu, která získává v souvislosti s internetem zvláštní podobu, neboť internet umožňuje bezprecedentní anonymitu uživatelů, když jim dává příležitost k utajování jejich skutečné identity a vlastností, jako je například věk.

V této směrnici nezůstává stranou ani problematika cestujících sexuálních delikventů, resp. tzv. sexuální turistiky, kterou se rozumí sexuální vykořisťování dětí páchané osobou či osobami, jež z obvyklého místa svého pobytu vycestují do zahraničí, kde se dopouštějí pohlavního zneužívání dětí. V této oblasti je vznášen požadavek, je-li sexuální turistika zaměřená na děti provozována za hranicemi EU, na prohlubování spolupráce se třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi s cílem bojovat proti sexuální turistice, a to prostřednictvím dostupných vnitrostátních a mezinárodních nástrojů, včetně dvoustranných a mnohostranných smluv o vydávání, vzájemné pomoci či předávání trestního řízení. V rámci změny pravidel o soudní příslušnosti je třeba zajistit, že pachatelé pohlavního zneužívání nebo pohlavního vykořisťování dětí, kteří pocházejí s Evropské unie, budou stíháni i tehdy, pokud se dopustí trestného činu mimo EU právě v rámci sexuálního turismu.

Směrnice po členských státech požaduje přijetí opatření, která zajistí trestní odpovědnost právnických osob za trestné činy, které jsou v čl. 3 až čl. 7 směrnice uvedeny.

Směrnice dále požaduje přijetí opatření, která umožní, aby pachateli předmětných sexuálních trestných činů bylo dočasně či trvale zabráněno ve výkonu profesních činností zahrnujících přímé a pravidelné činnosti s dětmi. Cílem tohoto požadavku je zabránit riziku opakování trestné činnosti. Toto u nás částečně řeší možnost uložení trestu zákazu činnosti, avšak se jedná o úpravu užší, neboť tento trest lze uložit jen za trestný čin, který byl spáchán v souvislosti s výkonem takové činnosti (např. trenérovi plavání, který pohlavně zneužil svou svěřenkyni na sportovním soustředění). Směrnice v této souvislosti počítá dále s tím, že zaměstnavatel při náboru osoby pro výkon profesní nebo dobrovolné organizované činnosti, která zahrnuje přímý a pravidelný kontakt s dětmi, bude mít právo požadovat informace o případném odsouzení dotčené osoby či uložení zákazu práce s dětmi, a to například prostřednictvím výpisu z rejstříku trestů.

Co se týče vyšetřování předmětných trestných činů, jsou v zásadě formulovány shodné požadavky jako v Lanzarotské úmluvě. Důraz je kladen na to, aby dětské oběti byly vyslýchány bez zbytečného prodlení po oznámení, nebyly podrobovány

opakovaným výsledkům, pokud to není nezbytně nutné pro vyšetřování trestného činu a trestní řízení, výsledky probíhaly ve speciálních prostorách určených nebo upravených pro tyto účely, výsledky prováděli vyškolení odborníci či za jejich pomoci a je-li to možné, vedly výsledky tytéž osoby a z výsledků byly pořizovány audiovizuální záznamy, které je možné použít jako důkazy v trestním řízení. Rovněž je třeba přijmout opatření v zájmu ochrany soukromí dětské oběti, její totožnosti a podoby. Kromě toho jsou členské státy povinny zajistit pomoc a podporu dítěti (v případě potřeby i rodině dítěte), jakmile příslušné orgány získají důvodné podezření, že se dítě mohlo stát obětí některého z trestných činů uvedených ve směrnici.

V kontextu ochrany obětí trestných činů je vhodné také zmínit směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV. Ta u dětských obětí předpokládá, že mají potřeby zvláštní ochrany v důsledku své zranitelnosti vůči sekundární a opakované viktimizaci, zastrasování a odvetě. Tato směrnice se však nedotýká podrobnějších ustanovení obsažených v jiných aktech unie, které se cíleněji zabývají zvláštními potřebami některých kategorií obětí, jako jsou oběti pohlavního zneužívání dětí, pohlavního vykořisťování a dětské pornografie, což se týká právě zde rozebírané směrnice.

Směrnice neponechává stranou ani otázku prevence, kdy požaduje zajištění dostupnosti účinných intervenčních programů nebo opatření s cílem předejít riziku recidivy trestných činů sexuální povahy namířených proti dětem nebo toto riziko alespoň minimalizovat. Tyto programy mají být dostupné po celou dobu trestního řízení ve věznici i mimo ni. Intervenční programy nebo opatření musí dále odpovídat zvláštním vývojovým potřebám dětí, které se dopustily sexuálně motivovaného trestného činu. Za účelem stanovení vhodných intervenčních programů nebo opatření má být vypracován posudek ohledně nebezpečí, které představuje taková osoba a možné riziko opakování trestné činnosti sexuální povahy.

Směrnice dále zavazuje členské státy k přijetí opatření nezbytných k zajištění toho, aby byly neprodleně odstraněny internetové stránky obsahující nebo šířící dětskou pornografii, které jsou spravovány na jejich území, jakož i usilovat o odstranění těch stránek, které nejsou na jejich území. K tomu bude nezbytná spolupráce s třetími zeměmi, aby bylo zajištěno odstranění obsahu s dětskou pornografií ze serverů provozovaných na jejich území. Členské státy také mohou přijmout opatření umožňující zablokovat uživatelům internetu na svém území přístup k internetovým stránkám, které obsahují nebo šíří dětskou pornografii. Tato opatření však musí být stanovena transparentním způsobem a musí poskytovat dostatečné záruky – uplatňování tohoto

opatření jen v nezbytných případech a přiměřeným způsobem při současném informování uživatelů o důvodech blokace a možnosti soudní nápravy.

Podle článku 27 odst. 1 jsou členské státy povinny uvést v účinnost právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s touto směrnicí do 18. prosince 2013. V důvodové zprávě k návrhu směrnice se přitom uvádí, že z formálního hlediska začleňování ustanovení Lanzarotské úmluvy do práva EU urychlí přijímání vnitrostátních opatření v porovnání s vnitrostátními ratifikačními postupy a zajistí lepší kontrolu provádění.

5.5. Aplikace mezinárodních dokumentů na ochranu před sexuálním zneužíváním a právní řád ČR

Z výše uvedených a podrobněji rozebraných mezinárodních instrumentů týkajících se problematiky sexuálního zneužívání dětí je zřejmé, že se od obecné deklarace potřeby ochrany dětí postupně přistupuje k formulaci konkrétních požadavků v této oblasti, jejichž obsahem jsou i definice základních pojmů spjatých s tímto fenoménem. Pro tyto mezinárodní dokumenty je společné, že si kladou za cíl zefektivnit stíhání pachatelů trestných činů, jejichž obětí jsou děti, ochranu obětí a předcházení těmto jevům. Nejvyšší standard ochrany dětí před sexuálním zneužíváním v současné době na evropské úrovni představují Lanzarotská úmluva a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU.

Právní význam úpravy sexuálního zneužívání dětí v mezinárodních dokumentech a v právním řádu České republiky lze spatřovat především ve dvou základních rovinách. První rovina je dána existencí čl. 10 Ústavy, podle něhož mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva. Toto ustanovení má tedy charakter generální recepční normy. Druhá rovina spočívá v tom, že mezinárodní dokumenty, které nesplňují tyto požadavky, zavazují Českou republiku jako smluvní stranu takového dokumentu, potažmo ji zavazují jako členský stát určité mezinárodní organizace či instituce.

Na základě analýzy výše uvedených mezinárodních dokumentů lze říci, že mezinárodněprávní závazky zacílené na postih sexuálního zneužívání dětí včetně komerční formy v zásadě vyžadují jejich implementaci do vnitrostátní úpravy. Mezinárodní dokumenty tak poskytují dětem nejvyšší ochranu pouze tehdy, jsou-li kompletně a efektivně promítnuty do vnitrostátních úprav a v praxi důsledně uplatňovány. Záleží tedy na jednotlivých smluvních státech, zda a jakým způsobem dostojí svým mezinárodněprávním závazkům. Ochota a rychlost plnění uložených povinností jsou však v mnohém závislé na kontrolních mechanismech a případných

sankcích za nedodržení přijatých závazků. Česká republika je tak nezřídka ze strany kontrolních mechanismů vystavena kritice.

V posledních letech se Česká republika snaží plnit své mezinárodně právní závazky týkající se postihu sexuálního zneužívání dětí. To je zřetelné zejména ve vztahu k právním předpisům EU, kdy v případě jejich neprovedení do vnitrostátní právní úpravy hrozí ČR uložení sankcí ze strany příslušných orgánů EU.¹⁴³ V zájmu implementace rámcového rozhodnutí Rady 2004/68/SVV došlo k podstatným změnám trestněprávní úpravy, byly zavedeny nové skutkové podstaty trestných činů, případně pozměněny již stávající. Došlo například k zavedení trestnosti držení dětské pornografie pro vlastní potřebu, zpřísnění sankcí za výrobu a jiné nakládání s dětskou pornografií, jakož i její šíření, do skutkové podstaty výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií bylo doplněno kořistění z pornografického díla zobrazující dítě (§ 192 odst. 2 TZ), kořistění z účasti dítěte na pornografickém díle bylo zahrnuto i do skutkové podstaty trestného činu zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 odst. 1 TZ), bylo rozšířeno vymezení dětské pornografie i o materiál, který zobrazuje nebo jinak využívá osobu, jež se jeví být dítětem (§ 192 odst. 1 a 2 TZ), došlo k zavedení trestnosti svádění dítěte k pohlavnímu styku s hrozbou vyšší sankce pro pachatele svádějícího k pohlavnímu styku dítě mladší patnácti let (§ 202 TZ), byla zpřesněna skutková podstata trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TZ), zakotvena skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku (§ 186 TZ) či byla doplněna kvalifikační okolnost u trestného činu pohlavního zneužití o znak spočívající ve zneužívání svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu (§ 187 odst. 2 TZ).¹⁴⁴ Lze zhodnotit, že tyto změny znamenají podstatné zvýšení ochrany dětí před sexuálním zneužíváním. V tomto směru právní předpisy EU vytváří významný společný rámec pro opatření na evropské úrovni za účelem řešení kriminalizace, trestu a jiných sankcí, přitěžujících okolností, příslušnosti, trestního stíhání, ochrany obětí a pomoci obětem sexuálního zneužívání.

Výše rozebrané mezinárodní instrumenty rovněž požadují zajistit poměrně vysoký standard ochrany obětí sexuálního zneužívání v rámci trestního řízení tak, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci a traumatizaci oběti v důsledku necitlivého provádění procesních úkonů. Platná právní úprava těmto požadavkům až do přijetí zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů neodpovídala, a to zejména pokud jde o právo oběti na právní a jinou pomoc, právo na informace v trestním řízení, právo na ochranu soukromí a zvláště pak právo na ochranu před druhotnou újmou. Nový zákon však je již v souladu s trendem posilování práv obětí jako subjektů zvláštní péče ze strany státu a představuje tak plnění mezinárodních závazků v této oblasti.

¹⁴³ K řízení o ukládání sankcí srov. čl. 258 a násl. Smlouvy o fungování Evropské unie.

¹⁴⁴ K tomu zejména srov. změny provedené zákony č. 271/2007 Sb., č. 40/2009 Sb. a č. 330/2011 Sb.

Závěrem lze konstatovat, že česká trestněprávní úprava v oblasti postihu sexuálního zneužívání dětí se snaží být souladná s přijatými mezinárodněprávními závazky a v poslední době se jí to v zásadě úspěšně daří. Významným krokem v tomto směru bylo i přijetí zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, který ve výčtu trestných činů, u nichž bude trestní odpovědnost právnických osob uplatňována, uvádí trestné činy, k jejichž postihu zavazují mimo jiné i výše zmíněné mezinárodní smlouvy a právní předpisy EU. To již ovšem nelze tvrdit o právních normách z jiných oblastí, které se také problematiky sexuálního zneužívání dětí dotýkají, a o opatřeních užívaných v praxi za účelem minimalizace tohoto fenoménu. Například Výbor OSN pro práva dítěte jako kontrolní mechanismus Úmluvy o právech dítěte ve svých závěrečných doporučeních z roku 2011 uvítal zavedení postihu držby dětské pornografie a přijetí nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.), jež postihuje požadování sexuálního styku na nezletilých a zvyšuje úroveň trestněprávní ochrany dětí před zneužíváním, vykořisťováním, zanedbáváním a obchodováním, ale na druhou stranu vyslovil znepokojení mj. nad tím, že u nás neexistuje žádná standardizovaná metodologie shromažďování dat pro všechny sektory řešící tento problém, nebyla provedena žádná komplexní studie o tomto problému, neexistuje koordinovaný systém spolupráce mezi orgány, institucemi, organizacemi a odborníky zabývajícími se tímto problémem a existují nedostatky v zajišťování dlouhodobého holistického systému psychosociální podpory pro dětské oběti sexuálního vykořisťování a zneužívání.¹⁴⁵

6. Trestněprávní úprava sexuálního zneužívání v ČR

6.1. Úvodem

Sexuální život člověka je nepochybně důležitou součástí jeho osobního života. Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, a to i v sexuální sféře.¹⁴⁶ Ochranu lidské důstojnosti v sexuální oblasti poskytují zejména trestné činy obsažené v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku. Zároveň je třeba uvést, pokud je v demokratické společnosti osobní svoboda jedince zaručena, musí být důsledně chráněna i svoboda rozhodovat v pohlavních vztazích.¹⁴⁷ Každý jedinec má tedy nezadatelné právo rozhodovat o svém sexuálním životě, a to i v tom směru, kdy začne sám sexuálně žít. Neexistuje žádný právní předpis, který by sexuální život zakazoval.

Nejúčinnější ochranu svobody rozhodování o svém sexuálním životě poskytuje trestní právo. Oprávněnost represe je potvrzena právě u těch sexuálních trestných činů,

¹⁴⁵ Srov. bod 67 Závěrečných doporučení Výboru OSN pro práva dítěte: Česká republika k 3. a 4. periodické zprávě ČR o naplňování Úmluvy o právech dítěte, 17. června 2011.

¹⁴⁶ K tomu srov. čl. 10 odst. 1 Listiny.

¹⁴⁷ VIZINGER, R. Svoboda pohlavního života a role trestního práva. Trestní právo, 2007, č. 6, s. 19.

kteře znamenají zásah do svobody rozhodování o vlastním sexuálním životě. To se týká i dětí, které jsou z důvodu nezralosti a nízkého věku či závislého postavení ke svobodnému rozhodnutí nezpůsobilé. Jejich případný souhlas je neúčinný, což je dáno jejich nedostatečnou mravní a volní vyspělostí. Trestní zákonodárství proto poskytuje ochranu též zdravému a plnohodnotnému vývoji dětí, který by mohl být narušen předčasnými pohlavními styky nebo kontaktem s některými nevhodnými formami uspokojování sexuálních potřeb. Jednotlivé právní řády upravují minimální věkovou hranici, dokdy jsou děti chráněny před nežádoucími sexuálními kontakty. Ta je v České republice stanovena prostřednictvím skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití na patnáct let.¹⁴⁸ Podle platné právní úpravy při realizaci sexuálního kontaktu s osobou mladší patnácti let se tedy tento kontakt dostává do rozporu s právem. Osoba starší patnácti let uskutečňující sexuální aktivity s osobou mladší než patnáct let se dopouští závažného trestného činu.

Trestní zákoník zároveň reflektuje skutečnost, že některé sexuální praktiky mají nepříznivý vliv na somatický, psychický a mravní vývoj též nezletilých dětí, které jsou sice starší patnácti let, ale dosud nedovršili zletilosti. Tyto osoby jsou v takovém věku, kdy zpravidla ještě nemají vyhraněné názory na sexuální vztahy mezi mužem a ženou a neumí domyslet důsledky pohlavního styku. Ochrana této kategorie dětí před určitými formami sexuálních aktivit je proto zajištěna prostřednictvím dalších trestných činů, jak bude pojednáno dále. Při rozboru formulace skutkových podstat trestných činů, které poskytují ochranu před sexuálním zneužíváním této kategorie dětí, lze vysledovat sjednocující aspekt, a to zneužití závislosti na rodičích či jiných dospělých nacházejících se v autoritativním postavení vůči nim. Charakterizujícím znakem postavení mladistvých ve věku mezi patnácti a osmnácti lety je totiž právě jejich přirozená nebo právním poměrem daná závislost, z níž se nemohou dobrovolně vyvázat. Pachatel v těchto případech za účelem vlastního sexuálního uspokojení zneužívá své moci nad dítětem, které se nachází ve slabším postavení a je snáze manipulovatelné.

Ochrana dětí mladších patnácti let před pohlavním zneužíváním je v rovině trestního práva vyjádřena i kriminalizací nepřekažení trestného činu pohlavního zneužití, a to prostřednictvím trestného činu nepřekažení trestného činu podle § 367 TZ. Podle citovaného ustanovení je každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ, povinen jeho

¹⁴⁸ Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. původně počítal se snížením věku trestní odpovědnosti dětí na 14 let, a to ve spojení se snížením věkové hranice, kdy je dítě chráněno před pohlavním zneužíváním a týráním. S ohledem na znepokojení zejména odborné veřejnosti nad tímto snížením však došlo ještě před nabytím účinnosti trestního zákoníku zákonem č. 306/2009 Sb. k vrácení hranice trestní odpovědnosti a ochrany dítěte jako objektu trestné činnosti ze čtrnácti zpět na patnáct let.

spáchání nebo dokončení překazit.¹⁴⁹ Každý poznaček o pohlavním zneužívání dítěte je natolik závažný, že je nezbytné, aby byl překažen nebo alespoň oznámen orgánům činným v trestním řízení. Neoznámení trestného činu pohlavního zneužití však není trestné, nejedná se o trestný čin, pro který by byla stanovena oznamovací povinnost ve smyslu trestného činu neoznámení trestného činu podle §368 TZ. V této souvislosti lze uvést, že § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, ukládá státním orgánům, pověřeným osobám, školám, školským zařízením a poskytovatelům zdravotnických služeb, popřípadě dalším zařízením určeným pro děti oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 odst. 1 tohoto zákona¹⁵⁰, a to bez zbytečného odkladu po tom, kdy se o takové skutečnosti dozví.

Z hlediska ochrany obětí sexuálních deliktů a postihu pachatelů této trestné činnosti je rovněž významné ustanovení upravující promlčecí dobu trestní odpovědnosti za trestný čin. Ustanovení § 34 odst. 3 písm. c) TZ totiž stanoví, že do promlčecí doby se nezapočítává doba, po kterou oběť trestného činu obchodování s lidmi (§ 168 TZ) nebo některého trestného činu uvedeného v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku o trestných činech proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti byla mladší osmnácti let. Zavedení takového opatření je dle mého názoru nepochybně správné, neboť mnoho dětských obětí nemá možnost oznámit spáchání trestného činu před dosažením zletilosti, což by pachatele mohli zneužívat ve svůj prospěch. Z tohoto pohledu bylo podle právní úpravy účinné do 31. 12.2009 problematické to, že promlčecí doba trestní odpovědnosti za trestný čin pohlavního zneužívání v základní skutkové podstatě činila pouze pět let, tudíž spravedlivé potrestání pachatele nebylo mnohdy možné právě z důvodu uplynutí promlčecí doby.¹⁵¹

Již v předchozím textu této práce bylo zmíněno, že platný trestní zákoník neobsahuje skutkovou podstatu trestného činu, která by nesla označení sexuální zneužívání, nýbrž upravuje trestný čin pohlavní zneužití (§ 187 TZ). Zároveň bylo vysvětleno, že vymezení pohlavního zneužití ve smyslu ustanovení § 187 TZ je mnohem užší než četné definice sexuálního zneužívání. V následujícím textu je proto z trestněprávního hlediska podrobně rozebrán trestný čin pohlavního zneužití ve smyslu § 187 TZ, přičemž je též poukázáno na vztah této skutkové podstaty k ostatním sexuálním deliktům, které lze zahrnout pod širší definici sexuálního zneužívání.

¹⁴⁹ Srov. však § 367 odst. 2 TZ, který uvádí okolnosti vylučující trestnost za tento trestný čin. Je zde uvedena i okolnost spočívající v uvedení osoby blízké v nebezpečí trestního stíhání, což se typicky dotýká nepřekažení pohlavního zneužití v rodině.

¹⁵⁰ Podle § 6 odst. 1 písm. e) citovaného zákona se sociálně právní ochrana zaměřuje rovněž na děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu.

¹⁵¹ Srov. § 242 odst. 1 ve spojení s § 67 odst. 1 písm. c) trestního zákona, zák. č. 140/1961 Sb.

6.2. Trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ

Trestněprávní ochrana dětí před sexuálním zneužíváním je zajištěna zejména prostřednictvím ustanovení § 187 TZ o trestném činu pohlavního zneužití, který je jako jeden z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti obsažen v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku. Dle mého názoru jde o trestný čin, který lze v koncepci ochrany dětí před sexuálním zneužíváním označit za stěžejní.

Chráněným objektem trestného činu pohlavního zneužití je zdravý mravní a tělesný vývoj dětí, tedy jejich ochrana před jakýmkoli útokem na jejich pohlavní nedotknutelnost, a to i v případech, kdy nedošlo k jejich narušení. V širších souvislostech je rovněž chráněna lidská důstojnost v sexuální sféře, což je vyjádřeno i systematickým zařazením tohoto trestného činu do hlavy třetí zvláštní části trestního zákoníku.

Vysoká společenská škodlivost jednání naplňujícího skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití je vyjádřena tím, že je tento trestný čin v základní skutkové podstatě podle § 187 odst. 1 TZ zločinem vzhledem k hrozícímu trestu odnětí svobody ve výměře od jednoho roku do osmi let a v kvalifikovaných skutkových podstatách podle § 187 odst. 2, 3, 4 TZ zvlášť závažným zločinem vzhledem k stanovení trestu odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let, resp. dvanáct a osmnáct let.¹⁵²

Formulace skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití se zaměřuje především na určení věkové hranice, pod níž je pohlavní styk s dítětem zakázán.

6.2.1. Oběť trestného činu pohlavního zneužití

Vzhledem k stanovení věkové hranice konsensuálního sexuálního styku na patnáct let nemůže být obětí trestného činu pohlavního zneužití každá osoba, resp. každé dítě, nýbrž jen dítě mladší než patnáct let, tzn. osoba do dne předcházejícího jejím patnáctým narozeninám.¹⁵³ Dolní věková hranice není nijak stanovena, tudíž předmětem útoku trestného činu pohlavního zneužití může být každé dítě prakticky od svého narození až do dovršení patnáctého roku svého věku. V praxi se proto též objevují případy pohlavního zneužití kojenců a batolat.

Z hlediska pohlaví oběti je ochrana poskytována ve stejném rozsahu jak dívkám, tak chlapcům, není tedy rozhodující pohlaví zneužitých osob. Z pohledu naplnění formálních znaků tohoto trestného činu nejsou rovněž významné úroveň jejich fyzické vyspělosti a stupeň dospívání (sexuální zralost), jejich předchozí sexuální zkušenosti, včetně toho, zda v minulosti již měly pohlavní styk či nikoli. Dále není podstatné ani to, z čí strany vzešla k sexuálním kontaktům a pohlavnímu zneužití iniciativa (zda od

¹⁵² K tomu srov. kategorizaci trestných činů uvedenou v ustanovení § 14 TZ.

¹⁵³ K tomu srov. výkladové pravidlo uvedené v ustanovení § 139 TZ o počítání času.

pachatele nebo od dítěte mladšího patnácti let)), kdo byl v průběhu celého jednání aktivnější, zda k pohlavnímu zneužití došlo na základě citového vztahu či citové náklonnosti. Také případný souhlas zneužité osoby nemá vliv na trestní odpovědnost pachatele, neboť děti mladší patnácti let jsou před pohlavním zneužitím chráněny i proti své vůli. Zákon tedy jasně deklaruje absolutní sexuální nedotknutelnost osob mladších patnácti let.

6.2.2. Pachatel trestného činu pohlavního zneužití

Pachatelem trestného činu pohlavního zneužití může být jak fyzická, tak právnická osoba.

V případě fyzické osoby jako pachatele pohlavního zneužití není rozhodující pohlaví, neboť pachatelem tohoto trestného činu může být stejně jako muž i žena. Pouze v případě pohlavního zneužití formou soulože může být z povahy věci pachatelem jen osoba opačného pohlaví (viz dále). Ze statistik ovšem vyplývá, že ženy jako pachatelky trestného činu pohlavního zneužití se vyskytují spíše výjimečně.¹⁵⁴

U pachatele trestného činu pohlavního zneužití není dále rozhodná ani jeho sexuální preference, neboť ne každý pachatel pohlavního zneužití je pedofil, tedy deviant v pravém slova smyslu, který preferuje nedospělé sexuální objekty. Uvádí se, že pouze jeden z deseti případů pohlavního zneužití je spáchán skutečně pedofilem.¹⁵⁵ Nelze tedy činit rovnítko mezi pohlavním zneužíváním a pedofilií. Ostatní pachatelé jsou jedinci osobnostně či sociálně defektní (osobnosti nezdrženlivé, agresivní, egocentrické), které dítě využijí jako snadněji dostupný sexuální objekt. Rozlišení pachatelů pohlavního zneužití na deviantní a nedevariantní má tak význam spíše kriminologický, z hlediska trestněprávního se k této skutečnosti přihlíží zejména při stanovení trestní sankce, jak je podrobněji uvedeno níže.

Deviantní pachatelé pohlavního zneužití jsou tedy primárně motivováni svou sexuální preferencí dětí jako objektů, kdežto nedevariantní pachatelé mohou vyhledat sexuální kontakt s dětmi například z důvodu nedostupnosti dospělého (preferovaného) sexuálního objektu. V takovém případě hovoříme o náhražkovém sexuálním jednání. Pachatel může pohlavně zneužít dítě i v důsledku mentálního handicapu, psychopatologie nebo antisociálního chování.¹⁵⁶ Pachatel také bývá k jednání motivován zvýšenou pudovou potřebou sexu, nezřídka potencovanou požitým alkoholem a snadnou dostupností dětské oběti.

¹⁵⁴ Srov. grafy č. 3 a 4 uvedené v příloze této práce.

¹⁵⁵ Srov., Povolme animované dětské porno, říká sexuolog Weiss, publikováno 9. 10. 2007 [cit. 20. 1. 2013]. Dostupný z http://zpravy.idnes.cz/povolme-animovane-detske-porno-rika-sexuolog-weiss-fhs-domaci.aspx?c=A071009_115203_domaci_nad.

¹⁵⁶ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 16.

Pachatelé trestného činu pohlavního zneužití jsou prakticky zastoupeni ve všech věkových kategoriích (od adolescentů až po senescenty). Co se týče pedofilních delikventů, ti jsou dle různých studií nejčastěji středního věku (s vrcholem mezi třicátým pátým a čtyřicátým rokem) s tím, že mezi pachateli nacházíme také adolescenty (s vrcholem v pubertě) a senescenty (s vrcholem mezi padesátým pátým a šedesátým pátým rokem věku).¹⁵⁷

Z hlediska věku má však určitý význam rozdělení pachatelů pohlavního zneužití na dospělé a adolescenty, neboť pro obě kategorie pachatelů se pohlavní zneužití osoby mladší patnácti let vyznačuje určitými specifiky. V případě pohlavního zneužití ze strany dospělého pachatele lze za specifické znaky označit autoritativní postavení pachatele, závislost oběti na pachateli, získání a zneužití přirozené důvěry dětí k dospělým, získání důvěry a povolenosti různými dary nebo prostřednictvím her, vyvolání sexuální žádostivosti u starších dětí ukazováním pornografických děl apod.¹⁵⁸

Pro případy pohlavního zneužití ze strany adolescenta je pak typické, že dospívající pachatel je ve věku kolem šestnácti let a oběť mladší patnáct let (zpravidla ve věku 13 až 15 let), přičemž je dále charakteristické, že vůbec není přítomno násilí, pohlavní styk je uskutečňován po vzájemné dohodě a mezi osobami na deliktu zúčastněnými jsou často úzké citové vztahy, mnohdy je zaznamenáno i požití alkoholu.¹⁵⁹ K tomu je vhodné upřesnit, že adolescentem se zde rozumí osoba, která již dovršila patnáctého roku svého věku, ale dosud nedosáhla zletilosti. Osoba, která dovršila patnáctý rok svého věku a dosud nedovršila osmnáctého roku svého věku, je v terminologii trestního práva označována jako mladistvý a může se dopustit provinění pohlavního zneužití podle § 6 ZSVM ve spojení s § 187 TZ, neboť věková hranice trestní odpovědnosti je v ČR podle § 25 TZ stanovena na dovršení patnáctého roku svého věku.

Právnícká osoba může být pachatelem trestného činu pohlavního zneužití teprve od 1. ledna 2012, kdy nabyl účinnosti zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Ten ve svém § 7 uvádí, že trestným činem pro účely tohoto zákona se rozumí mimo jiné i trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ. Ačkoli trestní postih právnických osob za trestný čin pohlavního zneužití může budít jisté pochybnosti či může být považován za absurdní vzhledem k tomu, že jde o trestný čin páchaný typicky fyzickými osobami, je dle mého názoru odůvodněn závažností této trestné činnosti a vymezením a charakterem přičitatelnosti podle § 8 ZOPO a koncepcí

¹⁵⁷ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 20.

¹⁵⁸ MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 462.

¹⁵⁹ MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 461.

pachatelství právnické osoby podle § 9 ZOPO. Lze si například dobře představit odpovědnost právnické osoby za pohlavní zneužívání dětí na dětském táboře, který tato právnická osoba organizuje.

6.2.3. Objektivní stránka trestného činu pohlavního zneužití

Objektivní stránka charakterizuje způsob spáchání trestného činu a jeho následky. V případě trestného činu pohlavního zneužití spočívá ve vykonání soulože nebo v jiném způsobu pohlavního zneužití dítěte mladšího patnácti let. Skutková podstata tedy počítá se dvěma způsoby vedoucími ke spáchání tohoto trestného činu, buď s vykonáním soulože, nebo s jiným pohlavním zneužitím. V obou případech se jedná o tzv. dotykové sexuální zneužívání, kdy dochází k přímému sexuálnímu kontaktu mezi pachatelem a obětí.

Soulož je jednou z forem penetrace, při níž dochází ke genito-genitálnímu kontaktu. Vzhledem k povaze soulože může být pachatelem pouze osoba opačného pohlaví na rozdíl od jiného způsobu pohlavního zneužití, jehož se může dopustit i osoba stejného pohlaví. Jako náhražku za vaginální soulož může pachatel provádět tření svého údu o genito-rektální oblast těla dítěte. Sexuálně nezkušené děti se v těchto případech často domnívají, že jde o penetraci vagíny, a pokud se lékařským vyšetřením vaginální penetrace neprokáže, mohou být výpovědi těchto dětí neprávem označeny za nevěrohodné.¹⁶⁰

Mezi ostatní formy penetrace těla dítěte patří orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, vaginální penetrace pomocí prstů (tzv. digitální penetrace). K penetraci orálního a análního otvoru může pachatel také používat prsty, jazyk nebo různé předměty.

Některé z výše uvedených forem penetrace mohou zároveň představovat masturbaci. Při masturbaci pachatel dráždí vagínu a klitoris u dívek, penis u chlapců, příp. anální otvor. Pachatel kromě masturbace dítěte může dítě přimět, aby dráždilo jeho pohlavní orgány, eventuálně může jít o provedení masturbace vzájemné.

Pachatel také někdy provádí simulovanou soulož, kdy tře své genitálie o genitálie dítěte, aniž by došlo k penetraci, případně zasouvá svůj penis mezi stehna dítěte (intrafemurální pohlavní styk) nebo do jeho podpaží.

Za méně intenzivní způsoby pohlavního zneužití lze označit některé nepenetrativní sexuální kontakty, jakými jsou osahávání a ohmatávání genitálních partií těla dítěte nebo osahávání, hlazení či líbání dalších eroticky významných částí těla dítěte, zejména prsou, zadečku a horních částí stehen.

Shora uvedený výčet různých forem pohlavního zneužití bez pochyby není úplný, neboť variabilita sexuálního chování člověka přináší nejrůznější praktiky a techniky,

¹⁶⁰ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 96.

proto je z hlediska našeho výkladu podstatné zejména to, že předmětem těchto aktivit je osoba pohlavně nedospělá. Popsané sexuální aktivity jsou totiž mezi dospělými partnery běžné, pokud je do nich ovšem zapojeno dítě mladší patnácti let, jde o soulož nebo jiný způsob pohlavního zneužití ve smyslu skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ.

Vzhledem k tomu, že vymezení pojmů „vykonání soulože“ a „jiný způsob pohlavního zneužití“ jako zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití není v praxi vždy jednoznačné, je níže přiblížena judikatura zejména Nejvyššího soudu ČR, která se danou otázkou zabývá.

Za soulož (coitus) je třeba pokládat spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Při souloži fakticky dochází k tomu, že mužský pohlavní úd vnikne do pohlavního orgánu (vagíny, pochvy) ženy. Podle aplikační praxe však postačí, že došlo i jen k částečnému zasunutí pohlavního údu muže do pochvy ženy. Přitom nemusí dojít ani k porušení panenské blány (defloraci). Obhajobu založenou jen na faktu, že bylo lékařským (gynekologickým) vyšetřením prokázáno, že poškozená má neporušenou panenskou blánu (hymen), je proto třeba považovat za lichou. Trestný čin pohlavního zneužití je formou soulože dokonán spojením pohlavních orgánů, přičemž není nijak určující, zda došlo k pohlavnímu ukojení pachatele.

Za jiný způsob pohlavního zneužití je třeba považovat toliko intenzivnější zásahy do pohlavní sféry nezletilých. Pod znakem „jiným způsobem“ je třeba rozumět pohlavní zneužití v jiné formě než souloži, a to v podobě takových zásahů do pohlavní sféry nezletilých, jako jsou například orální pohlavní styk, ohmatávání pohlavních orgánů, popř. i jiné formy ukájení pohlavního pudu na těle nezletilého či na žádost pachatele na jeho vlastním těle. Jiný způsob pohlavního zneužití přitom nemusí spočívat v natolik intenzivním zásahu do pohlavní sféry poškozeného, jako je vykonání soulože. Pojem „jiný způsob pohlavního zneužití“ je současně nutno odlišovat od pojmu „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“, který je uveden ve skutkové podstatě trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. a) TZ a kde zákon naopak předpokládá, že půjde o pohlavní styk svým významem, pokud jde o zásah do pohlavní integrity poškozené osoby, srovnatelný se souloží.

Nejvyšší soud ve svém stanovisku¹⁶¹ uvedl, že většinou byly za „jiný způsob pohlavního zneužití“ považovány jen intenzivnější zásahy do integrity poškozených. Správně takto soudy vykládaly nejen aktivní jednání pachatele, spočívající v ukájení pohlavního pudu doteky na těle osoby mladší 15 let, ale i aktivní jednání zneužité osoby, spočívající např. v dotýkání se nebo sání pohlavního údu pachatele apod. Pochybení při

¹⁶¹ Srov. stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 1981 k trestným činům proti svobodě a lidské důstojnosti, sp. zn. Tpj 19/81.

právním posouzení se ovšem dopustil okresní soud, když z provedených důkazů zjistil, že se obviněný sice s nezletilou o koitus pokoušel, dotýkal se svým pohlavním údem jejího přirození, proniknout do pochvy se mu však nepodařilo a ke spojení pohlavních orgánů nedošlo, nesprávně posoudil skutek toliko jako pokus trestného činu pohlavního zneužití, přičemž přehlédl, že čin byl dokonán formou alternativně uvedenou v předmětném ustanovení, tedy právě jiným způsobem než souloží. Soudy pouze v ojedinělých případech nesprávně posuzovaly jako „jiný způsob pohlavního zneužití“ i letmé dotyky přes oděv poškozené osoby.

Nejvyšší soud k dané problematice dále konstatoval, „jestliže se pachatel dotýká osoby mladší než patnáct let, aby se pohlavně vydráždil (ukojil nebo jinak uspokojil), jde o jiné pohlavní zneužití takové osoby ve smyslu § 187 odst. 1 TZ, i když k pohlavnímu vydráždění (ukojení, uspokojení) nakonec nedojde“.¹⁶² V daném případě dle skutkových zjištění obviněný vylákal devítiletou dívku na odlehlou cestu, když předtím odehnal jejího bratra, který šel s ní. Zde dívku líbal na ústa, ačkoli se mu dívka bránila, a pokoušel se jí stáhnout tepláky. Protože však dívka začala křičet a obviněný se obával, že by tím mohla někoho přivolat, upustil od dalšího jednání a dívku opustil. Jednání obviněného, při němž se dotýkal těla děvčete, tak směřovalo k jeho pohlavnímu podráždění.

Dále jednání obviněného, který v období dvou let opakovaně v průběhu 14 dnů vždy 5 až 10 minut hladil poškozenou na prsou a následně na vnitřní straně stehů a přirození, a to i na nahém těle, není možné považovat ani za náhodné, ani za necílené. Naplňuje tudíž potřebný stupeň intenzity předpokládaný trestním zákonem v ustanovení § 187 odst. 1 TZ, přičemž podmínkou této právní kvalifikace není, aby u obviněného byla zjištěna jakákoli sexuální anomálie.¹⁶³

Shodně se shora uvedeným názorem Nejvyšší soud uvedl, že „u trestného činu pohlavního zneužití zákon nevyžaduje zvláštní postavení či vlastnost pachatele, tzn. že není třeba, aby se jednalo o osobu trpící sexuální deviací (pedofilii), a není rozhodné, zda se jedná o osobu s heterosexuální či homosexuální orientací“.¹⁶⁴ Sexuální pohnutka se ovšem předpokládá, neboť pouhý projev sympatie k dítěti a s tím případně související doteky jeho těla za trestný čin pohlavního zneužití samo o sobě považovat nelze. V tomto smyslu skutková zjištění, že obviněná ve dvou případech osahávala svého devítiletého syna na přirození a současně po něm požadovala, aby on osahával na přirození ji, rozhodně nenásvědčují tomu, že by ze strany obviněné šlo toliko o jakýsi sexuálně nemotivovaný projev mateřské něhy a sympatií k nezletilému dítěti (podle obviněné o tzv. „kočkování“). Nezdrženlivé chování, které vyústilo v zájem obviněné

¹⁶² Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 1957, sp. zn. 1 Tz 3/57.

¹⁶³ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2003, sp. zn. 5 Tdo 18/2003.

¹⁶⁴ Viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 550/2009, shodně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010.

o pohlavní orgány nezletilého, a opakované osahávání synova obnaženého pohlavního údu či v její žádosti, aby se jí dotýkal na přirození, tak jednoznačně svědčí o sexuální motivaci činu.

Rovněž jednání, kdy obviněný chytil nezletilou poškozenou zezadu za pas, stáhl jí tepláky, tiskl jí na sebe a naznačoval kopulační pohyby, přitom byl vyrušen pracovnící obecního úřadu, která na něho zakřičela z okna a vyběhla ven a na základě toho obviněný poškozenou pustil a z místa utekl, je třeba kvalifikovat jako dokonaný trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ, neboť tak obviněný za účelem vlastního sexuálního vzrušení jiným způsobem než souloží pohlavně zneužil osobu mladší než 15 let.¹⁶⁵

Vzhledem k uvedenému lze uzavřít, že způsob jednání obviněného spočívající v ohmatávání děvčete či chlapce na různých, eroticky atraktivních místech těla, nepochybně bude svědčit o tom, že motivací jeho jednání bylo pohlavně se vzrušovat. Nejvyšší soud k dané otázce přitom konstatoval, že „pohlavní vzrušení pachatele není zákonným znakem trestného činu pohlavního zneužití a skutečnost, že právní věta tuto okolnost neobsahuje, je z hlediska naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu irelevantní“.¹⁶⁶ V daném případě obviněný nezletilou se sexuálním podtextem osahával na intimních částech těla, nešlo jen o letmé, jednorázové doteky jakoby mimoděk, ale o úmyslné sahání na prsa či přirození poškozené, přičemž šlo o opakované jednání, kdy se obviněný jednou pokusil zasunout svůj úd do konečníku poškozené. Charakter předmětného jednání a okolnosti, za kterých k němu docházelo, tak svědčí pro spolehlivý a nezvratný závěr, že jednání směřovalo k sexuálnímu vzrušení obviněného, byť je takový závěr postaven pouze na úvaze, že pro jednání obviněného neexistuje jiné vysvětlení.

Pro posouzení, zda došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 TZ, je rovněž irelevantní zjištění okolnosti, zda je obviněný schopen soulože či zda je stížen nemohoucností uskutečnit soulož, respektive zda u něj může dojít k pohlavnímu vzrušení. Nejvyšší soud se zabýval případem, kdy státní zástupce podal na obviněného obžalobu pro trestný čin pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ, kterého se měl obviněný dopustit tím, že blíže určeného dne v rychlíku ohmatával na těle (lýtkách, kolenou a stehnech) dvanáctileté děvče. Opodstatněnost podání obžaloby státní zástupce dovozoval zejména s poukazem na shodné výpovědi nezletilé a nezaujatých svědků, kteří jeli v témže oddělení železničního vozu jako nezletilá a obviněný. Okresní soud však obžalobu vrátil státnímu zástupci k došetření znalci s oboru sexuologie, aby se vyjádřil právě k tomu, zda je obviněný schopen

¹⁶⁵ Viz rozsudek Okresního soudu v Lounech ze dne 27. 1. 2010, č.j. 2 T 239/2009-106.

¹⁶⁶ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. 7 Tdo 954/2007.

soulože nebo zda je stížen nemohoucností uskutečnit soulož, neboť tuto skutečnost považuje za rozhodující z hlediska obrany obviněného, že u něho nemůže vůbec dojít k pohlavnímu vzrušení. Krajský soud stížnost státního zástupce zamítl a potvrdil argumentaci okresního soudu. Nejvyšší státní zástupce proto podal stížnost pro porušení Zákona k Nejvyššímu soudu. Nejvyšší soud obě dotčená usnesení zrušil, přičemž konstatoval, že „k naplnění znaků pohlavního zneužití podle § 187 není třeba, aby při pohlavním zneužití osoby mladší 15 let došlo u pachatele k pohlavnímu ukojení; stačí, jedná-li pachatel v pohlavním vzrušení ve snaze své vzrušení jakýmkoliv způsobem uspokojit, aniž je přitom rozhodné, zda a do jaké míry takového uspokojení dosáhne“.¹⁶⁷ Případné tvrzení obviněného, že trpí erektilní či jinou dysfunkcí, je proto pro naplnění skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití bez významu.

6.2.4. Subjektivní stránka trestného činu pohlavního zneužití

Z hlediska subjektivní stránky je u trestného činu pohlavního zneužití vyžadováno úmyslné zavinění, kdy úmysl se musí vztahovat i k tomu, že předmětem útoku je osoba mladší než patnáct let. Postačí přitom úmysl nepřímý (tzn. pachatelovo srozumění, respektive smíření s eventualitou porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem pro případ, že je způsobí).¹⁶⁸ V popisu skutku proto musí být obsaženo slovní vyjádření tohoto zákonného znaku. Zavinění jako obligatorní znak subjektivní stránky trestného činu v sobě musí zahrnovat vnitřní, psychický vztah pachatele k podstatným složkám trestného činu, tedy i k otázce věku osob, které byly předmětem jeho útoku. Jestliže z popisu skutku není zřejmá vědomost obviněného o tom, že se jednalo o osobu mladší patnácti let a není-li tato skutečnost patrná ani z odůvodnění rozhodnutí, jedná se o podstatnou vadu, která má za následek zrušení rozhodnutí. To znamená, že také ke skutečnosti, zda obviněný věděl, kolik je poškozené osobě let, musí být prováděno dokazování. Čili nestačí se zaměřit jen na zjištění, zda se obviněný dopustil jednání, které mu je kladeno za vinu, ale je nezbytné zaměřit se také na zjištění, zda obviněný věděl, že se jedná o osobu mladší patnácti let.

Jestliže zneužitá osoba bude svým vzhledem a stupněm tělesné vyspělosti budit oprávněný dojem osoby starší než patnáct let a bude-li pachatel usuzovat na její věk právě pouze z jejího vzezření, bude jednat ve skutkovém omylu. V takovém případě tedy pachatel nebude odpovědný za trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ, neboť svým jednáním nenaplní všechny znaky této skutkové podstaty.

V opačném případě, kdy se pachatel domnívá, že je dítě mladší než patnáct let, ale ve skutečnosti je starší, dopouští se pokusu tohoto trestného činu.

¹⁶⁷ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1964, sp. zn. 5 Tz 8/64.

¹⁶⁸ Srov. § 15 odst. 1 písm. b), odst. 2 TZ.

Vzhledem k tomu, že se trestní čin pohlavního zneužití skládá z jedné základní skutkové podstaty a tří skutkových podstat kvalifikovaných, je vhodné vymezit subjektivní stránku tohoto trestného činu ke každé skutkové podstatě zvlášť. Ve vztahu k základní skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ je vyžadováno úmyslné zavinění. Totéž platí i ve vztahu ke kvalifikované skutkové podstatě podle § 187 odst. 2 TZ, neboť zneužití závislosti, resp. svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu je z povahy věci vždy úmyslné. U kvalifikované skutkové podstaty podle § 187 odst. 3 TZ pak těžká újma na zdraví jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby může být způsobena i z nedbalosti ve smyslu § 17 písm. a) TZ. Těžká újma na zdraví však zde může být způsobena též úmyslně, neboť jde o speciální ustanovení k § 145 TZ o těžkém ublížení na zdraví. Pokud jde o kvalifikovanou skutkovou podstatu podle § 187 odst. 4 TZ, může zde být smrt jako zvlášť přitěžující okolnost způsobena jen z nedbalosti ve smyslu § 17 písm. a) TZ.

6.2.5. Kvalifikační okolnosti u trestného činu pohlavního zneužití

U trestného činu pohlavního zneužití k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby náleží tyto tři, resp. čtyři okolnosti:

- pachatel se dopustil činu na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu,
- pachatel činem způsobil těžkou újmu na zdraví,
- pachatel způsobil činem smrt.

Kvalifikační okolnost uvedená výše na prvním místě bývá u trestného činu pohlavního zneužití nejčastěji zastoupena. To je dáno tím, že vysoké procento pachatelů pochází z nejbližšího sociálního prostředí oběti a je tak dán určitý vztah mezi pachatelem a obětí. Typicky jde o otce, nevlastní otce či partnery matky, vychovatele, pedagogické pracovníky apod., tedy o osoby, kterým je dítě svěřeno k doзору a je na nich určitým způsobem závislé. V praxi však nebývá vždy snadné dovodit naplnění tohoto zákonného znaku kvalifikované skutkové podstaty podle § 187 odst. 2 TZ, proto je níže poukázáno na některé praktické problémy s tím spojené.

Okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívající v tom, že pachatel čin uvedený v § 187 odst. 1 TZ spáchá na dítěti mladším patnácti let svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti, obsahuje uvedené dva pojmy, které je třeba vymezovat každý zvlášť. Nicméně k užití této přísnější skutkové podstaty je nutno, aby byly oba znaky naplněny kumulativně, neboť ve svém souhrnu tvoří jednu z okolností použití vyšší trestní sazby. Ze skutečnosti, že šlo o osobu svěřenou doзору pachatele, nelze totiž bez

dalšího dovodit, že šlo též o zneužití závislosti takové osoby. Soud tak musí tento znak vždy zvlášť zjišťovat.

O osobu svěřenou doзору pachatele jde tehdy, jestliže má pachatel právo i povinnost na ni dohlížet a bdít nad ní. Tak je tomu zejména v případě rodičů nezletilého dítěte jako subjektů rodičovských práv a povinností vyplývajících ze zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Dále u opatrovníka vůči osobě zbavené způsobilosti k právním úkonům, u vychovatele nebo učitele vůči chovancům a žákům apod. Za takovou osobu je podle judikatury třeba považovat i manžela, který není rodičem dítěte, žije však s ním ve společné domácnosti.¹⁶⁹ Svěření doзору tedy vyplývá z konkrétní situace a není proto vždy nutné konkrétní rozhodnutí ani ujednání oprávněných osob, ale vychází se z faktického stavu, kdy dospělá odpovědná, i konkrétně ustanovená či sjednaná osoba odpovídá za chování a stav osoby, která jí byla svěřena doзору. Za svěření doзору je dále nutné považovat i to, pokud si takový dozor nad dítětem mladším patnácti let pachatel sám vynutí.

Znak zneužití závislosti dítěte svěřeného doзору pachatele znamená, že takové dítě mladší než 15 let dá pachateli souhlas k souloži nebo jinému způsobu pohlavního zneužití pod určitým psychickým nátlakem vyplývajícím právě z poměru mezi dozorujícím pachatelem a jemu svěřeným dítětem. Naplnění znaku zneužití závislosti předpokládá stav, kdy je poškozená osoba v určitém směru odkázána na pachatele a tím je omezena svoboda jejího rozhodování. Právě tohoto nedostatku úplné svobody pachatel využívá k realizaci svých sexuálních záměrů. Tak například závislost mezi poškozenou a obviněným vyplývá z jejich vzájemného vztahu otec – dcera, kdy poškozená jako nezletilý člen společné domácnosti je na něm odkázána jak po stránce výchovné, tak po stránce svého zaopatření. Obviněný jakožto otec je pak v takovém případě schopen vůči svému nezletilému dítěti prosadit svoji otcovskou autoritu i k dosažení sexuálních cílů.

Skutkové okolnosti podřaditelné pod uvedené zákonné znaky je přitom třeba vyjádřit ve skutkové větě výroku o vině, neboť jen tak popis skutku koresponduje se zákonnými znaky trestného činu uvedenými v ustanovení § 187 odst. 2 TZ. Pokud například soud ve výroku o vině jen uvede, že družka obviněného je matkou poškozeného, tak toto zjištění sice určitým způsobem naznačuje naplnění těchto zákonných znaků, avšak z tohoto vztahu samotného naplnění těchto zákonných znaků ve smyslu § 187 odst. 2 TZ ještě nevyplývá. V tomto směru lze za relevantní okolnosti považovat kupříkladu to, že obviněný se svou tehdejší družkou a jejím synem sdílel

¹⁶⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 1984, sp. zn. 2 To 22/84.

společné bydlení, že se z tohoto titulu podílel na výchově syna své družky a na péči o něj, že tedy plnil roli tzv. nevlastního otce.¹⁷⁰

Podle soudní praxe je zákonný znak trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 2 TZ spočívající ve svěřeni pachatelově dozoru a zneužití závislosti osoby k jejímu pohlavnímu zneužívání naplněn také u dítěte útlého věku, které je rodiči opětovně na kratší dobu svěřováno k dozoru pachateli, na něhož je zvyklé jako na přítele své matky a který takto vzniklé závislosti dítěte zneužije.¹⁷¹ V takovém případě je totiž nezletilá osoba svěřena pachatelově dozoru, stejně jako je tomu například u učitele, kterému jsou nezletilé děti svěřeny po dobu vyučování.

Pakliže je dle judikatury naplněn tento zákonný znak u pachatele, který není ani rodičem poškozeného, tím spíše půjde o osobu svěřenou dozoru pachatele a o zneužití její závislosti za situace, kdy bylo dítě nízkého věku pravomocným rozhodnutím soudu svěřeno do péče jednoho z rodičů (§ 50 odst. 1 zákona o rodině) a domácnost druhého z rodičů navštěvoval a se souhlasem prvního z rodičů zde i opakovaně pobýval, přičemž ten takto vzniklé situace využil k pohlavnímu zneužití dítěte.¹⁷² V takovém případě dle mého názoru nelze pochybovat, že druhý z rodičů pro dítě stále představuje rodičovskou autoritu, způsobilou k prosazení sexuálních záměrů.

Na druhou stranu Vrchní soud v Praze naplnění zákonných znaků vyjádřených v § 187 odst. 2 TZ neshledal v případě pohlavního zneužití dvanáctileté dívky kamarádem její matky.¹⁷³ Vycházel přitom z toho, že za dítě útlého věku je považován jedinec ve věku cca pět let. V případě poškozené se však jednalo o dvanáctileté děvče, rozumově vyspělé, které bylo schopné vytvořit si vlastní úsudek a v otázce, zda chce být, či nikoliv, ve společnosti obžalovaného, mohlo samostatně projevit dostatečnou vůli. Matka poškozené uvedla, že Obviněného brala jako kamaráda, neboť znal situaci v jejich rodině a stal se jejich přítelem, přičemž z důvodu pracovního vytížení byla ráda, že její dceru bral s sebou např. na koupaliště. Obviněný jakožto kamarád matky se však na výchově poškozené nepodílel a nebyl oprávněn ani rozhodovat o základních otázkách spojených např. s výlety na kole či s návštěvou bazénu apod. Vrchní soud dále uvedl, že znak zneužití závislosti nemůže být naplněn, jestliže poškozená, když byla v přítomnosti obžalovaného, sice snášela jeho osahávání, byla pod určitým psychickým tlakem, který však nevyvěral z jeho postavení, ale z otcovsko-mileneckého vztahu.

Domnívám se však, že lze mít ve výše uvedeném případě pochybnosti o správnosti závěru soudu. Pokud matka dle skutkových zjištění umožňovala obviněnému brát dceru na výlety v době své nepřítomnosti, je třeba takové počínání

¹⁷⁰ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 7 Tdo 389/2007-I.

¹⁷¹ Srov. rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 29. 4. 1980, sp. zn. 6 To 200/80.

¹⁷² K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 550/2009.

¹⁷³ K tomu srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 1 To 19/2006.

v případě dvanáctileté dívky považovat za svěření k doзору ve smyslu § 187 odst. 2 TZ, neboť obviněný měl během těchto výletů plnit funkci osoby, která na poškozenou dohlíží a stará se o ni. Jestliže navíc poškozená vnímala obviněného jako osobu, která jí nahrazuje otce, a z toho důvodu si k němu vytvořila citové pouto, lze dle mého názoru v takovém vztahu spatřovat i naplnění znaku závislosti, zvláště když obviněný si byl tohoto stavu vědom a využíval ho k realizaci sexuálních praktik na poškozené.

Naplnění zákonných znaků „svěřena doзору, zneužívaje její závislosti“ je nutné shledat i za situace, kdy si pachatel na matce a otčímovi vymůže, aby nezletilá dívka, v té době školačka základní školy, u něj bydlela. Jedním takovým případem se zabýval Nejvyšší soud, v němž se poškozená s obviněným seznámila během letních prázdnin, byl jí představen jako přítel jejího otce a při první příležitosti se souhlasem matky s ním odjela na chatu na krátkodobý pobyt.¹⁷⁴ Již zde jí obviněný pohlavně zneužil, přičemž z okolností případu bylo zřejmé, že poškozená byla odkázána na hmotnou i jinou péči obviněného. Poté si obviněný vynutil, aby u něj poškozená bydlela. Během trvalého bydlení v domácnosti obviněného jí zakazoval, aby se stýkala s rodinou a prarodiči, na které byla jinak zvyklá, čímž jí zcela vytrhl z jejího zázemí a prostředí, v němž do té doby vyrůstala. Poškozená byla na obviněném závislá i finančně, neboť od matky dostávala pouze sporadicky 500 Kč na zakoupení drobných věcí, takže převážnou část materiálních potřeb jí zajišťoval obviněný. Byl to také právě obviněný, kdo dívku omlouval ve škole a určoval, jak se bude chovat. Bylo proto možné uzavřít, že poškozená byla svěřena doзору obviněného a byla na něm jak materiálně, tak i výchovně a emocionálně závislá.

Dále například obviněný jako poručník je objektivně v pozici, kdy je nezletilá osoba svěřena jeho doзору. Jaké povinnosti z tohoto titulu obviněnému vůči nezletilé osobě plynou, mu jsou známy, neboť již v samotném znění rozsudku o jeho poručnictví jsou citována příslušná ustanovení zákona o rodině (§ 78 a § 79), ze kterých mimo jiné vyplývá, že poručník má právo a povinnost nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho záležitosti místo rodičů, a to tak, aby to bylo ku prospěchu dítěte i společnosti. Závislost mezi obviněným a nezletilou poškozenou je v takovém případě zdůrazněna i obavou nezletilé poškozené z možného „vrácení“ z rodiny poručníků do dětského domova či diagnostického ústavu.¹⁷⁵

Z podnětu dovolání podaného obviněným ovšem Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí odvolacího soudu, který uznal obviněného vinným kvalifikovanou skutkovou podstatou podle § 187 odst. 2 TZ, když neshledal naplnění zákonného znaku „zneužívaje

¹⁷⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2012, č.j. 8 Tdo 1248/2012-55.

¹⁷⁵ Viz rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci ze dne 8. 4. 2009, č.j. 29 T 10/2008-460.

závislosti“.¹⁷⁶ Předmětem posouzení bylo jednání obviněného, který dle skutkových zjištění v přesně nezjištěné dny vykonal v rekreační chatě minimálně jeden dokonaný pohlavní styk s nezletilou poškozenou, tehdy chovankyní dětského domova, která byla v této době vzhledem k uvažované pěstounské péči a v zájmu adaptace nezletilé v rodině, svěřována obviněnému a jeho manželce do péče, v důsledku čehož nezletilá otěhotněla a porodila syna. Podle Nejvyššího soudu z těchto skutkových zjištění lze dovodit, že obviněný vykonal soulož s osobou mladší patnácti let a tento čin spáchal na osobě svěřené jeho doзору, nelze z nich však učinit závěr, že obviněný zneužil závislosti poškozené. Nejsou zde totiž popsány žádné okolnosti, z nichž by vyplývalo, že by poškozená přivolila k pohlavnímu styku právě v důsledku omezené svobody rozhodování vyplývající z její závislosti na obviněném, resp. okolnosti, které by vyjadřovaly jistý psychický nátlak obviněného vůči poškozené, v důsledku něhož by se souloží souhlasila, čehož by obviněný zneužil k uskutečnění svého záměru. Citované rozhodnutí skutková zjištění v daném případě blíže nerozvádí, mám však za to, že za určitých okolností by v obdobném případě bylo možné dospět i k opačnému závěru (např. pokud by si poškozená k uvažovaným pěstounům již vybudovala citový vztah a vnímala je jako náhradní rodiče).

Na druhou stranu k naplnění pojmových znaků „svěřena doзору, zneužívaje závislosti“ dojde v případě vedoucího mládežnického oddílu, který zorganizoval dvoudenní výlet jedenáctičlenného mládežnického oddílu a jehož realizoval jako jediný vedoucí, bez účasti další dospělé osoby, pedagogického pracovníka či některého z rodičů. Za této situace je totiž právem i povinností obviněného vedoucího nad žáky oddílu ve věku okolo třinácti let, které mu rodiče svěřili do péče, nejen nad nimi dohlížet, ale i bdít nad jejich bezpečností během cesty vlakem a autobusem i během pobytu v O. Obviněný jako vedoucí mládežnického oddílu rozhodoval o všech základních otázkách spojených s pobytem členů oddílu v O. a toto jeho jednání vytvářelo vztah závislosti mezi ním a členy oddílu. Pokud poškozená snášela to, že ji obviněný stáhl pyžamové kalhoty s těla, resp. že ji později ohmatával pohlavní orgány a prsa, bylo to proto, že byla pod určitým psychickým tlakem před autoritou obviněného jako vedoucího mládežnického oddílu. Navíc vzdálenost pobytu od bydliště poškozené tuto závislost ještě prohlubovala. V popsaném případě proto Nejvyšší soud uzavřel, že žáčky ZŠ, členky mládežnického oddílu, které rodiče anebo jiné oprávněné osoby svěřili do péče a opatrování vedoucímu mládežnického oddílu během dvoudenního školního výletu, je možné považovat za osoby na něm závislé a svěřené jeho doзору ve smyslu § 187 odst. 2 TZ.¹⁷⁷

¹⁷⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2005, sp. zn. 6 Tdo 375/2005.

¹⁷⁷ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 1983, sp. zn. 4 Tz 49/83 a přiměřeně též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1552/2005.

Naplnění předmětné kvalifikační okolnosti bylo shledáno i u obviněného, který v době letních prázdnin působil jako vychovatel ve školní zotavovně, konkrétně byl vedoucím skupiny dívek ve věku deset až jedenáct let a mezi jeho úkoly mimo jiné patřilo vypomáhat při koupání dětí.¹⁷⁸ Ten pod záminkou zdravotní prohlídky během koupání asi dvanácti dívkám prohlížel a osahával přirození. Dívky se sice styděly, některé z nich považovaly takové jednání za nemravné, nicméně se mu nijak zvlášť nebránily, protože se domnívaly, že je k takovému jednání oprávněn a že provádí zdravotní prohlídku. Dívky tedy byly obviněnému jako vedoucímu jedné skupiny, který byl povinen dbát o jejich bezpečnost, plnit denní program a starat se o jejich čistotu i prostředí, svěřeny jeho doзору. Zároveň však zneužil i jejich závislosti, neboť jinak než jako jejich vychovatel by byl nemohl dosáhnout toho, aby byl přítomen při jejich koupání a nemohl je prohlížet a kontrolovat.

Na druhou stranu pokud obviněný jiným způsobem pohlavně zneužije osobu mladší 15 let svěřenou jeho doзору ve spánku a po probuzení takové osoby svého jednání zanechá, nezneužil její závislosti a nemůže být tedy uznán vinným trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ, nýbrž pouze podle § 187 odst. 1 TZ.¹⁷⁹ K tomuto závěru dospěly soudy v případě, kdy obviněnému, který vykonával funkci zdravotníka, byli na ošetřovně letního tábora pro účely ošetřování svěřeni jeho doзору nezletilí poškození. Obviněný osahával tyto nezletilé poškozené ve spánku na přirození se záměrem se sexuálně vzrušit a tohoto jednání zanechal, když se nezletilí poškození vzbudili a vyjádřili nesouhlas s takovým jednáním, a proto nemohlo dojít k naplnění zákonného znaku „zneužití závislosti“.

Zákonný znak „zneužívaje závislosti“ je nepochybně splněn u žákyně, kterou obviněný přímo vyučoval jako její třídní učitel a její závislosti jako žákyně svěřené jeho doзору a výchově zneužil k tomu, aby ji vyzval, aby mu šla srovnat obrazy v kabinetě, a když se s ní ocitl o samotě, pohlavně ji zneužil (objímal, líbal a hladil na prsou). Tento znak však nebude možno shledat u žákyně, kterou obviněný v době spáchání trestné činnosti přímo nevyučoval a k pohlavnímu zneužití spočívajícímu vlíbní a hlazení na přirození došlo mimo školu při náhodném setkání na ulici.

Pokud jde o druhou variantu okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby vyjádřenou v § 187 odst. 2 TZ, spočívající ve zneužití svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu, je třeba uvést, že se jedná o širší pojem, než je zneužití závislosti osoby (např. svěřené jeho doзору), neboť postavení, z něhož vyplývá důvěryhodnost nebo vliv, představuje jakékoliv postavení, které u poškozeného vzbuzuje důvěru, nebo působí svou autoritou na poškozeného. Takové postavení zahrnuje vedle

¹⁷⁸ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1955, sp. zn. 1 Ts 100/55.

¹⁷⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1996, sp. zn. 2 Tzn 26/96.

vztahů, které jsou vytvořeny na základě dozoru, i jiné vazby mezi pachatelem a obětí, které nejsou spojeny přímo s povinností dozoru nad takovou osobou, ale obviněný již tím, v jakém je vůči oběti postavení, vyvolává v ní důvěru nebo má vůči ní autoritu, popřípadě jí svými úspěchy, schopnostmi apod. ovlivňuje.¹⁸⁰ Za postavení, z něhož vyplývá důvěryhodnost nebo vliv, lze tak například považovat postavení ředitele základní školy, vedoucího uměleckého či sportovního uskupení nebo jiných podobných skupin, kde je pachatel ve vztahu k ostatním členům uznávanou autoritou apod. Důvěryhodnost a vliv tedy pramení zejména z pachatelovi přirozené, sociální nebo náboženské autority s tím, že takové postavení může vyplývat například z profesní aktivity pachatele (např. známý politik, vážený lékař, uznávaný profesor).¹⁸¹ Pachatel přitom dosahuje soulože s dítětem mladším patnácti let nebo jeho jiného pohlavního zneužití právě díky své funkci, pracovnímu postavení či postavení ve společnosti, přičemž spoléhá na to, že se mu vzhledem k této skutečnosti oběť podvolí a nevzepře se dané sexuální aktivitě.

Jak je uvedeno na začátku této podkapitoly, mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby také náleží způsobení těžké újmy na zdraví poškozené osoby. Podle ustanovení § 122 odst. 2 TZ se těžkou újmou na zdraví rozumí jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Vznik těžké újmy na zdraví musí být v příčinné souvislosti s jednáním pachatele. Důsledkem trestného činu pohlavního zneužití však bývá tělesné zranění oběti jen zřídka. Spíše než k fyzické újmě, dochází k újmě psychické. Rozsah případného tělesného poranění je odvislý od míry užití fyzické síly ze strany pachatele a způsobu pohlavního zneužití (např. hrubý anální nebo koitální styk je spjat s vyšším rizikem vzniku poranění v análně-genitální oblasti).

Za těžkou újmu na zdraví je v případech pohlavního zneužití typicky považována posttraumatická stresová porucha (angl. posttraumatic stress disorder), která vzniká jako opožděná a/nebo protrahovaná odezva na stresovou událost nebo situaci (trvající různě dlouhou dobu) neobvykle hrozivého nebo katastrofického rázu, která by pravděpodobně vyvolala pronikavou tíseň téměř u každého.¹⁸² Mezi diagnostická kritéria patří vznik poruchy do šesti měsíců od traumatizující události, vracející se vzpomínky na stresující událost a snaha vyhýbat se situacím, jež událost připomínají, důležitý symptom je „neschopnost“ si vzpomenout, ať už částečně nebo úplně, na některé důležité okolnosti z doby, kdy došlo ke stresující události, dále potíže s usínáním a koncentrací, emoční předrážděnost, zvýšenou bdělostí a přehnanou reakcí na úlek či na druhé straně emoční otupení, stranění se lidí, nereagování na okolí a ztráta pocitů radosti a někdy

¹⁸⁰ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1855.

¹⁸¹ NOVOTNÝ, O.; VANDUCHOVÁ, M.; ŠÁMAL, P. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 121.

¹⁸² Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN – 10), která u nás vstoupila v platnost v roce 1993, nese posttraumatická stresová porucha kódové označení F43.1.

i sebevražedné tendence.¹⁸³ Ve smyslu § 122 odst. 2 písm. i) TZ se tak jedná o delší dobu trvající poruchu zdraví, za kterou je třeba považovat nejen delší dobu trvající vážnou poruchu zdraví fyzického, ale i psychického, popř. delší dobu trvající vážné duševní onemocnění. V případech pohlavního zneužití však nebývá vždy snadné posoudit, zda vznik posttraumatické stresové poruchy byl dán jednáním pachatele nebo zda se na psychickém stavu poškozeného dítěte podílely i jiné faktory, které mohly přivodit změnu duševního stavu zneužitého dítěte (např. celková krize rodiny vzniklá především jednáním matky po odhalení činu). Zdravotní stav poškozeného dítěte může například ovlivnit i vleklé trestní řízení, které je však vedeno v návaznosti na spáchaný trestný čin obviněného a je tak jeho bezprostředním a nutným důsledkem.

Jako důsledek pohlavního zneužití dítěte se dále objevují i jiné změny duševního stavu, například smíšená porucha chování a emocí v dospívání, disharmonický vývoj osobnosti či psychosomatické obtíže (např. zažívací obtíže, bolesti hlavy, chronické astma atd.). Posttraumatická stresová porucha či jiné depresivní poruchy jsou závažnými následky pohlavního zneužití, které mají často za následek rozvoj dalších sekundárních poruch (např. závislosti na návykových látkách, suicidální chování).

Těžší následek v podobě těžké újmy na zdraví musí být tedy způsoben jednáním uvedeným v odstavci prvním § 187 TZ, tzn. vykonáním soulože nebo jiným způsobem pohlavního zneužití. Otázka, zda se v konkrétním případě jedná o některý druh těžké újmy na zdraví, je otázkou právní, jejíž řešení náleží orgánům činným v trestním řízení. Nicméně tuto otázku soud řeší zpravidla na podkladě posudku znalce, a to znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví lékařství či dětské psychiatrie a pedopsychologie, neboť právní posouzení jednotlivých typů těžké újmy na zdraví mohou zpravidla usnadnit soudně lékařská hlediska. Znalci se tak vyjadřují především k povaze a závažnosti zranění nebo onemocnění, k příčinám jeho vzniku, k potížím z něj nastalých pro poškozenou osobu, k povaze, závažnosti a délce trvání omezení obvyklého způsobu života poškozeného, ke způsobu a trvání jeho léčení a k jeho případným následkům.

V této souvislosti je vhodné poukázat na případ, v němž nejvyšší státní zástupkyně podala dovolání v neprospěch obviněného, jímž se mimo jiné domáhala posouzení jednání obviněného vůči poškozené L. H. jako trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2, 3 TZ a nikoli pouze podle § 187 odst. 1, 2 TZ, kdy vyjádřila názor, že poškozená utrpěla v důsledku jednání obviněného takové psychické narušení, které lze označit za těžkou újmu na zdraví podle § 122 odst. 2 písm. h) TZ, tj. za mučivé útrapy. Předmětem bylo právní posouzení skutkového stavu spočívajícího v tom, že obviněný po dobu téměř pět a půl roku ve více případech svlékal a osahával v oblasti

¹⁸³ Srov. PAVLOVSKÝ, P. a kol. Soudní psychiatrie a psychologie. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 81-82.

genitálií a konečníku dceru své manželky, požadoval po ní osahávání a tření svého pohlavního údu, orální a anální styk a ukazoval jí pornografické filmy a časopisy, což na ní zanechalo výrazné psychické následky, resp. jednáním obviněného byla výrazně psychicky zasažena a celé „události“ zanechaly na její psychice trvale nepříznivý stav. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že „samotné jednání obviněného, zejména v době, kdy se ho obviněný dopouštěl, popsané změny v psychickém stavu poškozené nevyvolávalo, neboť intimní vztah s obviněným poškozená tehdy vnímala jako něco, co jí vyhovovalo, a uvedené změny byly s odstupem času vyvolány a rozvíjely se jako důsledek toho, že intimní vztah s obviněným byl prozrazen a že ho prozradila sama poškozená. Je zde tedy jasná časová návaznost posuzovaných změn psychického stavu poškozené ne na samotné jednání obviněného, ale teprve na situaci, která nastala tím, že toto jednání vyšlo najevo, a tak mělo rozkladný účinek na rodinné prostředí, v němž poškozená až dosud vyrůstala.“¹⁸⁴ Nejvyšší soud tedy uzavřel, že „samotné jednání obviněného v době činu uvažovaný následek nemělo a ten byl teprve dodatečně zprostředkován novými okolnostmi stojícími mimo rámec trestného činu“.

Kvalifikační okolnost spočívající ve způsobení smrti pachatelem jako následku trestného činu pohlavního zneužití lze podle § 187 odst. 4 TZ přičítat jen tehdy, byla-li smrt způsobena z nedbalosti. Pokud pachatel způsobí smrt osobě mladší patnácti let úmyslně, je třeba takové jednání kvalifikovat jako souběh trestného činu pohlavního zneužití s trestným činem vraždy podle § 140 odst. 1 či 2 a odst. 3 písm. c) TZ. O případ souběhu trestných činů pohlavního zneužití a vraždy jde typicky tehdy, kdy pachatel osobu mladší patnácti let nejdříve pohlavně zneužije a poté ji z obav z prozrazení usmrtí, tedy následně spáchá tzv. vraždu krycí. Pachatelé pohlavního zneužití se totiž v některých případech snaží zbavit svědků své trestné činnosti i za cenu vraždy pohlavně zneužitého dítěte.

Ke způsobení smrti jako těžšímu následku u trestného činu pohlavního zneužití dochází jen zřídka. Jde zejména o případy, kdy pachatel vykonává sadomasochistické či jiné sexuálně agresivní praktiky na dítěti, veden patologickou sexuální motivací, v důsledku nichž může dojít k usmrcení dítěte. U takového pachatele pak zpravidla bývá diagnostikován pedofilní sadismus nebo patologická sexuální agresivita s pedofilní orientací.

6.2.6. Příprava a pokus trestného činu pohlavního zneužití

Příprava k trestnému činu pohlavního zneužití je podle § 187 odst. 5 TZ trestná. K tomu je však vhodné uvést, že příprava není obecnou formou trestné činnosti, a proto musí trestní zákoník ve zvláštní části její trestnost u zvlášť závažného zločinu stanovit

¹⁸⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2003, sp. zn. 7 Tdo 122/2003.

(srov. § 20 odst. 1 TZ). Vzhledem k tomu, že trestný čin pohlavního zneužití je zvlášť závažným zločinem ve smyslu § 14 odst. 3 TZ (tj. trestným činem, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně 10 let) pouze při naplnění některé zvlášť přitěžující okolnosti uvedené v § 187 odst. 2, 3, 4 TZ, musí příprava, aby byla trestná, směřovat vždy k zvlášť přitěžujícím okolnostem uvedených kvalifikovaných skutkových podstat. Podle § 20 odst. 2 TZ je pak příprava trestná podle stejné trestní sazby, jaká je stanovena u toho trestného činu, ke kterému směřovala. K Tomu je vhodné doplnit, pokud jde o postih přípravy k trestnému činu pohlavního zneužití, je současná právní úprava mírnější, než jaká byla účinná do 31. 12. 2009. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. totiž postihoval přípravu již k základní skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužívání. Dle předchozí úpravy byla sice trestná příprava také pouze k úmyslným zvlášť závažným trestným činům, ale do této kategorie náležely již trestné činy s horní hranicí trestní sazby osmi let. V tomto směru je tedy současná právní úprava v rozporu s obecným trendem zvyšování trestněprávní ochrany dětí.

Pokusem trestného činu je jednání, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu a jehož se pachatel dopustil v úmyslu trestný čin spáchat, jestliže k dokonání trestného činu nedošlo.¹⁸⁵ S ohledem na poměrně široce koncipovanou skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití tak nebudou případy pokusů trestného činu pohlavního zneužití příliš časté. Jestliže se například pachatel pokusí vykonat soulož na dítěti mladším patnácti let, což se mu z důvodu odmítnutí poškozené nepodaří, a proto na poškozené vykoná alespoň např. orální styk, půjde již o dokonáný trestný čin pohlavního zneužití ve variantě jiného způsobu pohlavního zneužití, a nikoli pouze o pokus tohoto trestného činu.

Pokusem trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ se zabýval například Obvodní soud pro Prahu 6, který jako pokus tohoto trestného činu kvalifikoval jednání, kdy obviněný proklouzl za dvanáctiletým chlapcem do domu a poté do výtahu, kde ho chytil jednou rukou tak, aby nemohl ovládat tlačítka ve výtahu, protože s ním chtěl sjet dolů do suterénu ke sklepům, kde se chtěl sexuálně uspokojit před nezletilým (ejakulací do jeho podpaží, když pro odpor chlapce viděl, že se do suterénu nedostanou, chtěl před ním masturbovat ve výtahu, začal si stahovat kalhoty, avšak chlapec začal hlasitě křičet o pomoc, proto obviněný od dalšího jednání upustil a utekl.¹⁸⁶ Toto jednání navíc nesprávně kvalifikoval státní zástupce v obžalobě, když popsané jednání hodnotil jako trestný čin omezení osobní svobody, a proto tuto právní kvalifikaci Obvodní soud pro Prahu 6 nepřijal. Obviněný totiž nejednal v úmyslu bránit poškozenému volně se

¹⁸⁵ Srov. § 21 odst. 1 TZ.

¹⁸⁶ Srov. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 6. 2009, sp. zn. 1 T 23/2009.

pohybovat výtahem či ve výtahu, ale jeho jednání směřovalo k jinému způsobu pohlavního zneužití než souloží.

6.2.7. Ukládání trestní sankce za trestný čin pohlavního zneužití

Za trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ připadá v úvahu uložení obou druhů trestních sankcí, tedy trestů i ochranných opatření. Ustanovení § 187 TZ o trestném činu pohlavního zneužití stanoví jako jediný druh trestu trest odnětí svobody s tím, že za tzv. prosté pohlavní zneužití podle základní skutkové podstaty obsažené v odstavci prvním hrozí tento trest ve výměře od jednoho roku do osmi let. Z hlediska trestní sazby zákon mezi oběma variantami vedoucími ke spáchání trestného činu pohlavního zneužití (tj. souloží a jiným způsobem pohlavního zneužití) nerozlišuje, nicméně s přihlédnutím k tomu, že pojem jiné pohlavní zneužití je širší než pojem soulož, bude nutné vždy posuzovat intenzitu takového jednání jednak z hlediska naplnění objektivních znaků tohoto trestného činu vůbec, jednak z hlediska uložení přiměřeného trestu pachateli. Lze však mít za to, že diferenciace trestní sazby na základě postihovaného jednání není nutná, neboť zákonné rozpětí trestní sazby je dostatečně široké (rozdíl mezi horní a spodní hranicí je sedm let). Toto široké rozpětí trestní sazby umožňuje zohlednit všechny okolnosti skutku kvalifikovatelného jako zločin pohlavního zneužití, tedy uložení adekvátního trestu s ohledem na intenzitu spáchaného jednání.

Vzhledem k dolní hranici trestní sazby je možné za trestný čin pohlavního zneužití uložit též trest odnětí svobody s podmíněným odkladem. To umožňuje pružně reagovat na hraniční případy, v nichž je na pachatele třeba působit spíše výchovně, nežli represivně. V žádném případě by však nemělo docházet k bagatelizaci spáchaného skutku, přenášení viny na oběť a ukládání podmíněných trestů tam, kde je s ohledem na okolnosti případu a povahu a závažnost spáchaného trestného činu zcela na místě uložení trestu nepodmíněného.

U kvalifikované skutkové podstaty podle § 187 odst. 2 TZ je trestní sazba vyšší, a to od dvou let do deseti let. Jestliže tedy pachatel pohlavně zneužije dítě mladší patnácti let za situace, kdy je svěřeno jeho doзору, zneužíváje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu, je takové jednání kvalifikováno již jako zvlášť závažný zločin ve smyslu § 14 odst. 3 TZ.

V případě naplnění kvalifikační okolnosti uvedené v § 187 odst. 3 TZ, tedy způsobení těžké újmy na zdraví, pohybuje se trestní sazba v rozmezí od pěti let do dvanácti let. Pokud pachatel pohlavním zneužitím způsobí dítěti mladšímu patnácti let smrt, hrozí mu trest odnětí svobody s trestní sazbou od deseti let do osmnácti let. K tomu je vhodné poznamenat, že podle právní úpravy s účinností do 31. 12. 2009 byla sice horní hranice trestní sazby za způsobení smrti při pohlavním zneužití dítěte

mladšího patnácti let stanovena nižší, a to na patnáct let, ale současně umožňovala také uložení výjimečného trestu, kterým se rozuměl jednak trest odnětí svobody nad patnáct až do dvaceti pěti let, jednak trest odnětí svobody na doživotí. V tomto směru tedy mohl být takový pachatel postižen přísněji než podle současné právní úpravy.

Vzhledem k tomu, že pod skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití je podřaditelná celá řada různých způsobů pohlavního zneužívání, u nichž je možno dovodit různý stupeň společenské škodlivosti, musí soud v každém jednotlivém případě při stanovení druhu trestu a jeho výměry pečlivě posuzovat povahu a závažnost spáchaného činu, které jsou určovány kritérii uvedenými v § 39 odst. 2 TZ. To zvláště platí pro situaci, kdy jednání pachatele sice již formálně naplňuje zákonný znak „jiným způsobem pohlavně zneužije“, jde ovšem o počínání nepřilíš intenzivní (např. ohmatávání prsou a přirození přes oděv). V takovém případě je třeba též náležitě zkoumat další okolnosti, za nichž ke spáchání činu došlo, a pečlivě posuzovat již zmíněné povahu a závažnost spáchaného trestného činu. V tomto směru je také nutné zohlednit věk poškozené osoby, neboť věková škála osob, na nichž může být spáchán trestný čin pohlavního zneužití, je poměrně široká (v podstatě se pohybuje od 0 do 15 let), dále dobu trvání pohlavního zneužívání, která může být také různě dlouhá (od jednorázového útoku, přes týdny, měsíce až po několik let) a další okolnosti případu, vzhledem k nimž může někdy skutek hraničit i s trestným činem znásilnění.

Zejména v případě mladistvých pachatelů je nutno zkoumat závažnost činu z hlediska toho, zda pachatel a poškozená si jsou věkově blízcí a existuje mezi nimi déletrvající citový vztah či náklonnost. U mladistvého pachatele je navíc třeba pečlivě hodnotit všechny rozhodné skutečnosti z hlediska ustanovení § 5 odst. 1 ZSM, neboť nelze vyloučit, že za uvedených okolností nebude mladistvý za takový čin s ohledem na jeho rozumovou a mravní vyspělost trestně odpovědný. K tomu je však vhodné uvést konstatování Nejvyššího soudu, že nelze akceptovat námitku obhajoby, že čin spáchaný mladistvým obviněným nebyl natolik intenzivní, aby se jednalo o trestný čin pohlavního zneužití s tím, že šlo o pouhé experimentování v sexuální oblasti osob blízkého věku, pokud jednání mladistvého obviněného spočívalo v tom, že strkal prsty poškozené do genitálií po dobu cca pěti minut, přičemž nezletilé protrhl tzv. panenskou blánu a poté pro bolest poškozené od dalšího jednání upustil.¹⁸⁷ Dle skutkových zjištění byl věkově mezi poškozenou a obviněným rozdíl dvou let, kdy obviněný věděl, že poškozené je pouze 13 let, přičemž nebyl patrný vzájemný déletrvající citový vztah či od tohoto déletrvajícího vztahu se odvíjející náklonnost mezi poškozenou a obviněným.

¹⁸⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2003, sp. zn. 7 Tdo 900/2003.

Na druhou stranu Nejvyšší soud potvrdil zproštění obviněného obžaloby pro skutek spočívající v přemlouvání poškozené, aby s ním chodila, a to za současného osahávání pod oděvem na prsou a na přirození a obnažení pohlavního údu, čehož však obviněný zanechal, jakmile do prostor dámských toalet vstoupila matka poškozené.¹⁸⁸ Soud přihlédl i k dalším okolnostem, které charakterizují spáchaný skutek a jeho pachatele. Z tohoto pohledu Nejvyšší soud považoval za významná skutková zjištění, z nichž se podává, že k předmětnému jednání došlo v pozdních nočních hodinách v prostoru dámských toalet kulturního domu, kde probíhala diskotéka, na níž byla vedle obviněného, poškozené a její kamarádky přítomna také matka poškozené. Obviněný byl přitom pouze o čtyři roky starší než poškozená, přičemž poškozená dosáhla patnáctého roku věku již za sedmnáct dní po předmětném jednání. V tomto směru nebylo možné zcela pominout také to, že v případě poškozené se jednalo o osobu, která v sexuální oblasti nebyla nezkušená, neboť bylo zjištěno, že pouhých pět dní po uvedené události zcela dobrovolně souložila s jinou osobou.

Dále je vhodné uvést konstatování Nejvyššího soudu, že „u trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ nelze okolnosti případu ve smyslu § 58 odst. 1 TZ spatřovat v tom, že pachatel osobu mladší 15 let pohlavně zneužíval jiným způsobem než souloží“.¹⁸⁹ Okresní soud v tomto případě použil ustanovení § 58 odst. 1 TZ a uložil oběma obviněným trest odnětí svobody v trvání šesti měsíců, tedy pod dolní hranici trestní sazby § 187 odst. 1 TZ, s odůvodněním, že oba obvinění se dopustili trestného činu pohlavního zneužití jinak než souloží (osahávali nezletilá děvčata na prsou a přirození) a že podle názoru soudu trestná činnost obviněných nezanechala na nezletilých děvčatech zvláštní narušení. Zákon však nečiní rozdíl v trestní sazbě za tento trestný čin, pokud byl spáchán souloží nebo pohlavním zneužitím jiným způsobem, z čehož vyplývá, že oba zákonné znaky („souloží“ a „jiným způsobem“) staví z hlediska trestní sazby § 187 odst. 1 TZ na roveň. Nelze proto skutečnost, že pachatel zneužíval osoby mladší 15 let jiným způsobem než souloží, považovat za okolnosti případu ve smyslu § 58 odst. 1 TZ. Soud dále učinil závěr o tom, že trestná činnost obviněných nezanechala na nezletilých děvčatech nějakého zvláštního narušení, pouze na základě lékařského potvrzení, z něhož lze zjistit, že s největší pravděpodobností u nezletilých k pohlavnímu styku nedošlo. Ze skutečnosti potvrzující fyzickou nenarušenost nezletilých děvčat nelze však usuzovat, že k jejich mravnímu narušení nedošlo. Ostatně zákon v ustanovení § 187 odst. 1 TZ nevyžaduje, aby došlo k morálnímu narušení poškozených nezletilců. Tím méně by pak mohla být tvrzená okolnost, že k morálnímu narušení obou děvčat nedošlo, považována za okolnost případu ve smyslu § 58

¹⁸⁸ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2006, sp. zn. 8 Tdo 10/2006.

¹⁸⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 1965, sp. zn. 3 Tz 49/65.

odst. 1 TZ. Pachateli trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ tedy nemůže z hlediska trestu prospívat okolnost, že se činu dopustil na dítěti již mravně a jinak narušeném.

Co se týče ukládání přiměřené sankce, Nejvyšší soud konstatoval, že „u pachatelů trestných činů proti lidské důstojnosti, při nichž se pachatel zaměřuje na děti jako předmět útoku, je zapotřebí s ohledem na okolnosti konkrétního případu a na okolnosti charakterizující osobu pachatele vážit otázku, zda a do jaké míry jejich páčání je projevem sexuální aberace. V takovém případě je trest sám o sobě někdy nepostačujícím prostředkem převýchovy pachatele a v odůvodněných případech je zapotřebí kombinovat uložený trest s ochranným léčením.“¹⁹⁰ Zde se tedy již dostáváme k trestním sankcím v podobě ochranných opatření. Uložení ochranného léčení sexuologického jako jednoho z typů ochranných opatření přitom připadá v úvahu pouze u těch pachatelů trestného činu pohlavního zneužití, kteří se tohoto činu dopustili na podkladě duševní poruchy spočívající v poruše sexuální preference (nejčastěji pedofilie). Ze skutečnosti, že se pachatel dopustil trestného činu pohlavního zneužití v souvislosti s trpící poruchou sexuální preference, nelze ovšem učinit závěr, že takový pachatel není za své jednání trestně odpovědný. U deviantních pachatelů pohlavního zneužití znalci nejčastěji konstatují, že schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost svého jednání byla v době spáchání trestného činu plně zachovaná, jeho schopnost ovládat své jednání byla sice podstatně snížena, nikoli však zcela vymizelá. Jestliže je pak z psychiatrického a sexuologického hlediska pobyt pachatele na svobodě potencionálně nebezpečný z důvodu rizika recidivy analogické trestné činnosti, je dána indikace k uložení ochranného léčení.

Ochranné léčení sexuologické může být uloženo v ústavní nebo ambulantní formě. Ambulantní forma připadá v úvahu zejména tehdy, má-li pachatel náhled na svou sexuální deviaci a v průběhu trestního řízení započal sexuologickou léčbu dobrovolně. Pokud ovšem přítomnost sexuální deviace zapuzuje, není schopen jí realizovat v mezích zákona, bude s ohledem na důslednou ochranu společnosti nutné uložit spíše ochranné léčení v ústavní formě.

Vzhledem k tomu, že přítomnost poruchy sexuální preference na straně pachatele v době spáchání inkriminovaného činu není orgány činnými v trestním řízení shledávána jako okolnost, která by takto stíženého pachatele zbavovala odpovědnosti k vině, je ochranné léčení sexuologické deviantním pachatelům pohlavního zneužití

¹⁹⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 1967, sp. zn. 4 Tz 136/68.

nejčastěji ukládáno vedle trestu odnětí svobody, jak ostatně plyne i z výše citovaného rozhodnutí Nejvyššího soudu.¹⁹¹

U zvláště nebezpečných pachatelů pohlavního zneužití, kteří se opakovaně podrobili ochrannému léčení, a přesto se dopustili závažného trestného činu znovu, lze též uvažovat o uložení zabezpečovací detence.¹⁹²

Pachatelům trestného činu pohlavního zneužití bývá v praxi ukládán vedle trestu odnětí svobody ještě jeden druh trestu, a to zákaz činnosti. Podle § 73 TZ může soud uložit trest zákazu činnosti na jeden rok až deset let, dopustil-li se pachatel trestného činu v souvislosti s touto činností, což dopadá na učitele, vychovatele, vedoucí zájmových kroužků apod., kteří zneužili dítě při výkonu této činnosti. Takto uložený trest pak spočívá například v zákazu výkonu pedagogické a řídicí činnosti na školách pro děti do osmnácti let. Trestem zákazu činnosti je především sledována ochranná funkce trestního práva, kdy je pachateli zabráněno vykonávat činnost, v jejíž souvislosti se trestného jednání dopouštěl. Vzhledem k tomu, že pedagogičtí pracovníci a další osoby pracující přímo s dětmi mají nespočet příležitostí k jejich pohlavnímu zneužití, a pokud se v rámci výkonu této činnosti pohlavního zneužití již dopustili, měl by dle mého názoru být v takových případech vždy uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu zaměstnání, povolání či výkonu funkce, při jejichž výkonu osoba je vykonávající přichází do kontaktu s dětmi a mládeží.

6.3. Trestné činy související s trestným činem pohlavního zneužití

V úvodu této kapitoly bylo poukázáno na skutečnost, že skutková podstata trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ představuje užší vymezení pojmu sexuální zneužívání. Nicméně formy sexuálních aktivit, které jsou zahrnuty například pod definici sexuálního zneužívání zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992, odpovídají dalším sexuálním trestným činům, které jsou s pohlavním zneužíváním často úzce spojeny. V praxi tak někdy může činit jisté obtíže správná kvalifikace spáchaného skutku.

V širším kontextu je za bezkontaktní formu sexuálního zneužívání dítěte považováno i jeho vystavení pornografickým materiálům. Na toto jednání dopadá skutková podstata trestného činu šíření pornografie podle § 191 odst. 2 TZ, podle níž je postihován pachatel, který písemné, fotografické, filmové, počítačové, elektronické nebo jiné pornografické dílo buď dítěti nabízí, přenechává nebo zpřístupňuje, anebo na místě, které je dětem přístupné, vystavuje nebo jinak zpřístupňuje. Chráněným objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně mravního vývoje a výchovy dětí proti negativnímu

¹⁹¹ K zákonným podmínkám pro ukládání ochranného léčení srov. § 99 TZ.

¹⁹² K zákonným podmínkám pro ukládání zabezpečovací detence srov. § 100 TZ.

působení pornografie. Kriminalizovány jsou tedy způsoby šíření tzv. prosté pornografie mezi děti.

K ochraně mravního vývoje dětí směřuje také trestný čin prostituce ohrožující mravní vývoj dětí podle § 190 TZ. Cílem tohoto ustanovení je zabránit kontaktu dětem s prostituujícími osobami.

Některá sexuálně motivovaná jednání, která je možno zahrnout pod širší definici sexuálního zneužívání, ovšem nelze podle platné právní úpravy subsumovat pod některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. To platí například pro exhibicionistické aktivity, tedy expozici genitálu např. v parku před dítětem, jakožto jednoho ze způsobů nekontaktního sexuálního zneužívání. Takové jednání je však postižitelné podle ustanovení § 358 TZ o trestném činu výtržnictví. Za hrubou neslušnost ve smyslu citovaného ustanovení se totiž považují i jednání, která závažným způsobem porušují zásady morálky v sexuální oblasti, kam nepochybně patří i pohlavní sebeukájení na veřejně přístupných místech.¹⁹³

Níže jsou podrobněji analyzovány sexuální trestné činy, které s problematikou sexuálního zneužívání úzce souvisejí, přičemž je pozornost věnována především jejich vztahu k trestnému činu pohlavního zneužití, s nímž jsou mnohdy spáchány v jednočinném nebo reálném souběhu. Nejsou zde však uvedeny trestné činy, které spadají do oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, neboť o této problematice je pojednáno v samostatné kapitole této práce.

6.3.1. Trestný čin znásilnění podle § 185 TZ

Za sexuální zneužívání v širším slova smyslu je považováno i znásilnění dítěte, proto je přiblížena též skutková podstata tohoto trestného činu. Trestný čin znásilnění obecně patří mezi nejbrutálnější a nejvíce traumatizující trestné činy, které na svých obětech zanechávají nedozírné následky. Znásilnění vždy představuje závažný zásah do integrity oběti v intimní oblasti jejího života.

Objekt, který je trestným činem znásilnění podle § 185 TZ chráněn, je právo každého člověka, tedy ženy i muže, na svobodné rozhodování o svém sexuálním životě. Předmětem útoku se mohou stát stejně jako ženy, také muži, případně i hermafroditi, a to bez rozdílu věku, způsobu života, pohlavní zchovalosti.¹⁹⁴ To znamená, že oběti trestného činu znásilnění mohou být také děti, resp. osoby mladší osmnácti let, kdy tato skutečnost je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 185 odst. 2 písm. b), resp. § 185 odst. 3 písm. a) TZ.

¹⁹³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1305/2005.

¹⁹⁴ Ochranu mužů před trestným činem znásilnění přinesla až novela (zák. č. 144/2001 Sb.), která zároveň rozšířila skutkovou podstatu tohoto trestného činu o možnost kvalifikovat jako znásilnění i donucení jiného k jinému obdobnému pohlavnímu styku, nikoli jen k souloži, jako tomu bylo podle předchozí právní úpravy.

Pachatelem může být kterákoli fyzická osoba. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmyslné zavinění. Pokud se pachatel dopustí znásilnění na dítěti, není třeba, aby znal jeho věk, ale postačí, aby se zřetelem na okolnosti (zejména jeho fyzickou vyspělost, vzhled, způsob chování a vyjadřování, navštěvování základní či střední školy apod.) a svoje osobní poměry o uvedené okolnosti vědět měl a mohl, tedy postačí nevědomá nedbalost.

Skutková podstata trestného činu znásilnění zahrnuje dvojí jednání, a to násilné jednání a pohlavní styk. Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel jiného násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku, anebo že k takovému činu zneužije bezbrannosti jiného. Násilím se rozumí fyzický útok pachatele směřující k překonání nebo oslabení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku proti její vůli.¹⁹⁵ Pokud pachatel přivede oběť do stavu bezbrannosti lstí (např. pachatel nasype hypnotika osobě do alkoholického nápoje, čímž ji přivede do stavu bezbrannosti a poté na ní vykoná sexuální akt), je takový čin ve smyslu § 119 TZ spáchán násilím. Pohrůzkou násilím se má na mysli pohrůžka takovým násilím, které má být vykonáno okamžitě nebo v blízké či vzdálenější budoucnosti, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočníka. Za pohrůžku jiné těžké újmy lze považovat např. hrozbu ublížením mladšímu sourozenci, matce či jinému příbuznému, diskreditací v oblasti osobní cti a dobré pověsti, zahájením trestního stíhání apod., tedy může směřovat proti nejrůznějším hodnotám, nemusí být násilného charakteru. Vzhledem k tomu, že se ani u pohrůžky násilí, ani u pohrůžky jiné těžké újmy nevyžaduje bezprostřednost, může být takto vyhrožováno i nepřítomné osobě, např. prostřednictvím dopisu, SMS zprávy, e-mailu apod.

Donucení implikuje prvek nesouhlasu poškozeného. Není proto donucením, pokud poškozený s pohlavním stykem souhlasí nebo pokud odpor pouze předstírá. Jestliže ovšem poškozený upustí od dalšího odporu pro vyčerpanost, zřejmou beznadějnost, nebo z odůvodněného strachu, že pachatel svou pohrůžku násilí uskuteční, jde stále o donucení. Za bezbrannost je považován takový stav, v němž poškozený není schopen klást odpor, resp. projevit vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem. Jedná se o takový stav bezbrannosti, kdy se oběť nachází v situaci, kterou sama nevnímá, a nemůže tudíž jakkoli ovlivnit jednání pachatele. Dle soudní praxe lze za stav bezbrannosti považovat stav bezvědomí v důsledku mdloby, opilost, silné opojení narkotikem či jinou návykovou látkou, fyzickou nebo duševní chorobu, spoutání, hluboký spánek apod. Bezbrannou je též osoba, která je vzhledem k dětskému

¹⁹⁵ JELÍNEK, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 1. vydání podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2010. Praha: Leges, 2009, s. 542.

věku tak nedostatečně vyspělá, že není ani schopna posoudit význam odporu proti vynucované souloži (k tomu srov. výklad níže).

Pohlavním stykem je jakýkoli způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, ať stejného či odlišného pohlaví. Jde o široký pojem, který zahrnuje jednání vyvolaná pohlavním pudem, jejichž podstatou je fyzický kontakt s druhou osobou, tj. dotyk, který směřuje k ukojení sexuálního nutkání. Pohlavní styk při tomto základním vymezení zahrnuje širokou škálu činností jako např. soulož (coitus) a jiné pohlavní styky provedené způsobem srovnatelným se souloží, tj. zejména orální pohlavní styk (felaci či cunilinctus), anální pohlavní styk (coitus analis), zasouvání prstů nebo jiných předmětů do ženského pohlavního ústrojí, zejména pokud napodobují pohyby pohlavního údu ve vagíně ženy, event. jiné způsoby srovnatelného použití předmětů sloužících jako náhražky mužských či ženských pohlavních orgánů. Obecně do pohlavního styku patří i vsunování pohlavního údu muže mezi prsa ženy (coitus inter femura), osahávání genitálií ženy nebo muže, prsou ženy, sání prsních bradavek (sactustupratio), tzv. erotické masáže, které pachatel provádí druhé osobě nebo ona jemu apod.¹⁹⁶

Pokud jde o vzájemný vztah trestného činu znásilnění a pohlavního zneužití, je možno obecně říci, že o trestný čin pohlavního zneužití se jedná tehdy, je-li pohlavní styk mezi obviněným a poškozenou osobou dobrovolný nebo není-li vynucen násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy anebo nezneužil-li obviněný bezbrannosti poškozené osoby. Základní rozdíl mezi pohlavním zneužitím a znásilněním tedy spočívá v přítomnosti fenoménu násilí a pohrůžek. Jednočinný souběh trestných činů znásilnění podle § 185 odst. 1, 3 písm. a) TZ a pohlavního zneužití podle § 187 TZ je vyloučen, neboť trestný čin znásilnění je k trestnému činu pohlavního zneužití ve vztahu speciality. Mohou ovšem nastat případy, kdy se pachatel svým jednáním dopustí trestných činů znásilnění a pohlavního zneužití ve vícečinném souběhu. K tomu lze zmínit případ, v němž se dle skutkových zjištění soudu obvinění mladiství předmětných trestných činů dopustili tím, že vylákali do sklepa čtrnáctiletou nezletilou dívku, kde ji přes její nesouhlas obviněný B. H. obnažil na spodní polovině těla a osahával na prsou a přirození, a bezprostředně poté ji obviněný J. Z. přes její odpor donutil k souloži, přičemž se na tomto jednání po domluvě podílel obviněný B. H., který za pomoci R. K. držel poškozené ruce, roztahoval jí nohy a bránil jí zakrýváním úst v přivolání pomoci. Nejvyšší soud v této věci konstatoval, že „pachatel, který jedná vůči poškozené osobě mladší než 15 let způsobem zakládajícím znaky trestného činu pohlavního zneužití spáchaného jinou formou než souloží a teprve během tohoto jednání se rozhodne, že ji násilím donutí k souloži s jiným pachatelem a tento záměr uskuteční, aniž by tím

¹⁹⁶ ŠÁMAL, P. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1836-7.

sledoval své pohlavní uspokojení, naplňuje znaky pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ a trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 písm. b) TZ ve výcečinném souběhu. Jednání, kterým tento pachatel naplňuje skutkovou podstatu trestného činu znásilnění, totiž nemá zároveň znaky trestného činu pohlavního zneužití, ale pouze účastenství na tomto trestném činu formou pomoci, takže toto jednání a jednání, kterého se dopustil předtím, nejsou ani z části totožná a nemohou proto tvořit jeden skutek.¹⁹⁷

Kromě již zmíněných okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby spočívajících ve věku poškozené osoby náleží mezi další kvalifikační okolnosti to, že se pachatel dopustil takového činu se zbraní nebo na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda. Z uvedených míst, kde je omezována osobní svoboda, bude v případě dětských obětí nejčastěji připadat v úvahu jako místo spáchání činu zařízení pro výkon ústavní či ochranné výchovy, přičemž pachatelem zde bude zejména vychovatel či jiný zaměstnanec takového ústavu nebo i jiný chovanec. S ohledem na častou brutalitu a narušení fyzického či psychického zdraví obětí, které v nejzávažnějších případech mohou skončit i smrtí, jsou u trestného činu znásilnění kvalifikačními okolnostmi také způsobení těžké újmy na zdraví nebo způsobení smrti. Podrobnějšímu rozboru je třeba podrobit kvalifikační okolnost, která je obsažena v § 185 odst. 2 písm. a) TZ. Ta spočívá v tom, že pachatel takový čin spáchá souloží nebo jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží. K pojmu soulož srov. předchozí výklad. Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží se dle soudní praxe považují taková jednání, která jsou způsobem provedení a svou závažností srovnatelná se souloží, přičemž závažnost takového jednání je třeba vždy hodnotit i s přihlédnutím k jeho následkům (psychickým a fyzickým) pro oběť činu. Půjde například o orální pohlavní styk (tzn. Vynucené sání mužského pohlavního údu – felace či olizování ženských rodidel – cunnilingus), anální pohlavní styk, ale též o tzv. digitální penetraci (tj. opakované proniknutí prstu a jeho následný pohyb v pochvě ženy), neboť taková sexuální agrese musí pro poškozenou z psychického i fyzického hlediska představovat nepochybně obdobný traumatický zážitek jako při násilné souloži.¹⁹⁸ Vzhledem k uvedené konstrukci trestného činu znásilnění bude nutno pojem pohlavní styk vykládat v souvislosti s pojmem soulož a jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, kdy podle základní skutkové podstaty bude možno posuzovat jen méně intenzivní zásahy do sexuální sféry člověka (např. osahávání na prsou a hýždě, ohmatávání genitálií), neboť zmíněné intenzivnější zásahy jsou okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby.

¹⁹⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 1991, sp. zn. 5 To 26/91.

¹⁹⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 3 TDO 1305/2005

Podle nejvyššího soudu je pro případy znásilnění formou pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží charakteristické, že pohlavní orgán jedné strany uvedeného spojení je nahrazen jinou částí těla, takže sem na jedné straně spadají případy, kdy pohlavní orgán muže místo spojení s pohlavním orgánem ženy je zasouván do jiných částí těla ženy (např. do úst, konečníku či podpaží, vkládán do ruky ženy za účelem tření apod.), a na druhé straně případy, kdy s pohlavním orgánem ženy jsou místo pohlavního orgánu muže spojovány jiné části těla (např. ústa, jazyk či zasouvané prsty) nebo kdy do pohlavního orgánu ženy pachatel zasouvá nějaký předmět.¹⁹⁹ Za jiný pohlavní styk, než je soulož, ale nikoli však za obdobu soulože je pak považováno jednání pachatele, které směřuje k sexuálnímu uspokojení a je namířeno proti intimním partiím těla, avšak je méně intenzivní a spočívá např. v pouhém ohmatávání, dotycích, tisknutí, líbání apod. Jestliže ovšem pachatel přiloží svůj ztopořený úd na genitálie poškozené a následně tře svůj úd o její genitálie, a to až do výronu semene, je třeba toto jednání také kvalifikovat jako jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, neboť dochází k přímému kontaktu pohlavních orgánů muže a ženy a tak se souloží nejvíce podobá.

Jako trestný čin znásilnění ve smyslu kvalifikované skutkové podstaty podle § 185 odst. 2 písm. a) TZ je třeba kvalifikovat také jednání pachatele, který za užití násilí a pohrůzek provede felaci poškozenému chlapci (ústý stimuluje pohlavní úd oběti), neboť tak dojde k zásahu do práva poškozeného svobodně rozhodovat o svém sexuálním životě. Zákon totiž nerozlišuje mezi tzv. aktivní a pasivní rolí v sexuální interakci, ale stejnou měrou chrání práva obou účastníků sexuálního vztahu. To znamená, že za situace, kdy pachatel násilným jednáním překoná odpor poškozené osoby (ať už ženy nebo muže), a donutí ji, aby strpěla stimulaci svého pohlavního orgánu ústy pachatele (tedy felaci nebo cunnilingus), dopouští se jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.²⁰⁰ Nemusí jít tedy jen o způsob ukájení se s jinou osobou záležející výlučně v tom, že dojde k zavedení údu pachatele do úst poškozené osoby. V posuzovaném případě obviněný ve své rekreační chalupě mladistvého poškozeného nejdříve osahával na těle a následně přes jeho zpočátku slovní a později i fyzický odpor spočívající v odstrkování si na něj klekl a vahou svého těla mu prakticky znemožnil další obranu, nadto mu pohrozil dalším fyzickým násilím pro případ, že by ve své snaze o ochranu neustal. Poté si vzal do úst jeho pohlavní úd a opakovaně vykonal felaci. Popsaného jednání se za obdobných skutkových okolností na mladistvém poškozeném dopustil ještě jednou. Taková sexuální agrese představovala pro poškozeného z psychického i fyzického hlediska silný traumatický zážitek.

¹⁹⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. 7 Tdo 841/2010.

²⁰⁰ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 535/2009.

Jako zvlášť závažný zločin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) TZ kvalifikoval Nejvyšší soud jednání obviněného, které záleželo v tom, že na odlehlé lesní cestě se v autě nejdříve pokusil políbit třináctiletou dívku a poté, co ho odstrčila, vystoupil z vozidla a přešel ke dveřím poškozené a vytáhl ji z vozidla, následně ji začal osahávat pod oblečením na prsou a pírrození, a když se mu pokusila vytrhnout a nastoupit do vozidla, udeřil ji dlaní do obličeje a poté, co se poškozené podařilo znovu nastoupit do vozidla, si obnažil pohlavní úd a požadoval po poškozené, aby mu jej třela rukou nebo sála ústy, a když s tím nesouhlasila, uchopil její levou ruku, položil ji na svůj pohlavní úd a začal s ní po údu pohybovat, přičemž poškozená z obavy, aby jí neublížil, třela jeho pohlavní úd, až došlo k ejakulaci. K tomuto závěru dospěl Nejvyšší soud z toho důvodu, že přinucení poškozené k nedobrovolné sexuální praktice spočívající v manuální masturbaci, která je aktem simulujícím pohyb tření, k němuž dochází při souloži, při které je pohlavní orgán muže zasouván do pohlavního orgánu ženy, kdy obviněný tímto jednáním sledoval své sexuální uspokojení, kterého také dosáhl, a proto toto jednání nelze posoudit jako jednání méně intenzivní.²⁰¹ Manuální masturbace údu obviněného poškozenou osobou je tak obdobou soulože ve smyslu § 185 odst. 2 písm. a) TZ.

Spáchání trestného činu znásilnění formou donucení poškozené k masturbaci pohlavního údu obviněného bylo předmětem posouzení i jiného případu projednávaného Nejvyšším soudem. V něm podle skutkových zjištění obviněný chytil za ruku poškozenou (starší ženu) a vtáhl ji do chatky, stáhl si kalhoty a poté ji za užití slovních výhrůžek přinutil třít jeho ztopořený pohlavní úd, kdy poškozená mu vyhověla z obavy o svůj život a zdraví a třela mu pohlavní úd až do jeho vyvrcholení, přičemž po ejakulaci i na ruku poškozené se oblékl a odešel. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že vzhledem k vyššímu věku poškozené je zřejmé, že má zkušenosti v oblasti sexuálního života, takže jednání obviněného mělo na poškozenou nepochybně méně traumatizující účinky, než by tomu bylo u osoby nezletilé a zcela nezkušené, ale také než by tomu bylo přímo v případě násilného vykonání pohlavního styku souloží nebo provedením obdobného pohlavního styku.²⁰² To tedy znamená, že soudy v případě donucení poškozené k masturbaci pohlavního údu pachatele jako deliktu týkajícího se sexuální oblasti s cílem sexuálního uspokojení pachatele musí posuzovat míru zásahu do sexuální integrity poškozené osoby, resp. svobody poškozené osoby rozhodovat o jejím pohlavním životě. S ohledem na specifické okolnosti případu tak není vyloučeno, že takový zásah bude posouzen pro poškozenou jako natolik intenzivní a traumatizující (zejm. v případě nezletilé a v sexuální

²⁰¹ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2012, č.j. 3 Tdo 182/2012-48.

²⁰² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 10. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1044/2010.

oblasti nezkušené osoby), že bude shledáno naplnění kvalifikované skutkové podstaty podle § 185 odst. 2 písm. a) TZ, jak k tomu ostatně došlo ve výše popsáném případě.

Na druhou stranu pod definici pohlavního styku, eventuálně jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží ve smyslu § 185 TZ nelze považovat jednání spočívající ve vzájemném osahávání, tření pohlavních orgánů, narážení do pohlavního údu nohama či rukama, ale i líbání pohlavního orgánu, pokud u obviněného nedošlo k ejakulaci, tedy jednáním nedošlo k ukojení jeho pohlavního pudu na těle jiné osoby. Závěr o tom, že pachatel svým činem sledoval své sexuální uspokojení, musí přitom vyplývat ze skutkových zjištění obsažených ve skutkové větě odsuzujícího rozsudku, neboť to má zásadní význam z hlediska vymezení pojmu pohlavní styk a jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, které jsou obsaženy v § 185 odst. 1 a odst. 2 písm. a) TZ. Splnění těchto požadavků Nejvyšší soud neshledal a rozhodnutí obecných soudů na podkladě dovolání obviněného zrušil v případě, v němž dle skutkových zjištění se měl obviněný dopustit zločinu znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 3 písm. a) TZ tím, že opakovaně „za účelem svého sexuálního uspokojení syna, jehož věk znal, v době, kdy ho měl svěřeného jeho matkou ke hlídání, zneužívaje svého vlivu na syna a jeho důvěry, kterou v něho jako ve svého otce měl, jakož i jeho velmi nízkého věku a jemu odpovídající dosavadní absence znalostí sexuální problematiky, v důsledku čehož nebyl schopen pochopit smysl jeho jednání a nevěděl, že se jedná o jednání protiprávní, a tudíž se jeho jednání neměl ani důvod účinně bránit, čímž tak zneužil jeho bezbrannosti, přiměl k tomu, aby se před ním jako on obnažil vyslečením kalhot a spodního prádla a následně se po přetažení předkožky svého penisu svým penisem, který si držel rukou, tloukl s penisem obžalovaného, který měl tento rovněž v ruce, a to tak, jako by se v případě jejich penisů jednalo o šermující meče, a poté si penisy o sebe navzájem i třeli kolem dokola, a to v obou případech tak intenzivně, že to poškozeného na jeho penisu bolelo a způsobilo mu to zarudnutí jeho penisu, a dále musel obžalovanému líbat jeho nahý penis a nahé hýždě, jeho penis rukama tahat a do jeho penisu narážet rukama nebo nohama, což dělal obžalovaný i jemu, a rovněž se s ním navzájem třel i obnaženými hýžděmi“.²⁰³

Při úvahách o vzájemném poměru trestných činů pohlavního zneužití podle § 187 TZ a znásilnění podle § 185 TZ může činit jisté obtíže právní kvalifikace skutku z hlediska naplnění zákonného znaku „bezbrannosti“ spočívající v nízkém věku dítěte, v důsledku něhož není schopné chápat smysl jednání pachatele a není způsobilé domyslet a vyhodnotit důsledky takového jednání pachatele (psychická bezbrannost). K dané problematice považuji za vhodné poukázat na případ projednávaný Nejvyšším

²⁰³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2012, č.j. 3 Tdo 345/2012-41.

soudem, v němž se obviněný domáhal změny právní kvalifikace z trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 písm. b) TZ na trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ z důvodu nenaplnění znaku „zneužití bezbrannosti“ ve smyslu skutkové podstaty trestného činu znásilnění. Předmětem posouzení bylo dle skutkových zjištění jednání obviněného, který se souhlasem rodičů vyzvedl poškozenou (v té době čtyřletou dívčenkou) v mateřské školce, aby ji posléze podle dohody s rodiči předal jejímu otci, nicméně dívku odvedl do svého bydliště, kde se vysvlékl a vysvlékl i poškozenou, obkročmo si kleknul na její hrudník, když ležela na posteli, a vsouval jí svůj penis do jejích úst, až u něj došlo k ejakulaci. Naplnění znaku bezbrannosti shledal soud v nízkém věku poškozené, která v důsledku něho byla tak nedostatečně vyspělá, že ani nebyla schopna odporu proti vynucované souloži a z toho, že šlo o pohlavní styk, který je svou závažností a způsobem provedení srovnatelný se souloží. Obviněný, který namítal nesprávnou právní kvalifikaci jím spáchaného skutku, argumentoval tím, že jakoukoliv soulož či jiný obdobný pohlavní styk s osobou mladší, určitého, zákonodárcem blíže nestanoveného věku, je nutné hodnotit vždy jako znásilnění, což by v podstatě znamenalo, že trestný čin pohlavního zneužití je u osob kvalifikovaných jako bezbranné vyloučen.

Nejvyšší soud v popsáném případě při interpretaci předmětných skutkových podstat trestných činů vycházel z předchozí relevantní judikatury zabývající se danou otázkou. Poukázal na rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 4. 1994, sp. zn. 3 To 105/1993, v němž se uvádí, že „za bezbrannost ženy ve smyslu ustanovení § 185 odst. 1 TZ lze považovat jen takový její stav, ve kterém není vzhledem k okolnostem činu schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání. O takový stav nejde u poškozené, která je sice nezletilá, ale natolik fyzicky a duševně vyspělá, že je schopna pochopit jednání pachatele a svůj případný nesouhlas s tímto jednáním dát dostatečně zřetelně najevo.“ Na druhou stranu poukázal na rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 5 To 105/2004, ve kterém se konstatuje, že „v daném případě obžalovaný skutečně bezbrannosti nezletilého poškozeného zneužil, neboť nelze přehlédnout, že poškozený je dítě, kterému v době činu bylo jen krátce 11 roků, navíc je dysgrafik, dyslektik, dyskalkulik, že se jedná o velmi nezralou osobu, reagující naivně, až primitivně, má pomalejší psychomotorické tempo, jsou u něj přítomné prvky sociální staženosti, neobratnosti a plachosti. Navíc nezletilý neměl žádný zájem o oblast sexuálního chování a v situaci, ve které se ocitl, nebyl schopen událost vyhodnotit takovým způsobem, aby byl případně schopen útočníkovi dát najevo sebemenší odpor, když navíc byl v této době tak vystrašený, protože se bál o svůj život, že i kdyby byl vybaven lepšími znalostmi, nebyl by fakticky jakéhokoliv odporu schopen Zneužití

bezbrannosti jiného ve smyslu ustanovení § 185 odst. 1 TZ o trestném činu znásilnění může spočívat i v tom, že pachatel vědomě spáchá útok vůči poškozenému, který je vlivem nízké fyzické a duševní vyspělosti výrazně omezen v možnostech účinných projevů odporu vůči jednání pachatele.“ Platí tudíž, že znak bezbrannosti, jenž je jednou z podmínek naplnění skutkové podstaty znásilnění, a to eventuální, není dán u osob mladších patnácti let bez dalšího. Nejvyšší soud ve světle uvedených úvah proto dospěl k závěru, že v posuzovaném případě rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na správném právním posouzení skutku, a to z pohledu namítané absence naplnění znaků stránky skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) TZ.

Naplněním zákonného znaku „zneužívaje bezbrannosti“ ve smyslu § 185 TZ se Nejvyšší soud zabýval také v dalším svém rozhodnutí.²⁰⁴ Šlo o případ, v němž dle skutkových zjištění obviněný po dobu více než tří let s dcerou své družky nejdříve souložil do konečníku, která zprvu dávala najevo svůj nesouhlas a plakala, že ji to bolí, ale potom ve strachu, že by následovalo za případné nesplnění úkolů a povinností bití, se přestala bránit, a později souhlasila s tím, aby s ní obviněný vykonával soulože do jejího přirození, neboť doufala, že tento pohlavní styk bude méně bolestivý a nebude bita. Tohoto jednání se obviněný dopouštěl na poškozené v době, kdy byla svěřena jeho doзору a péči. Nejvyšší soud k tomu podotkl, že uvedené okolnosti sice dostatečně odůvodňují naplnění znaku „zneužití závislosti na osobě svěřené doзору pachatele, ale nejsou způsobilé odůvodnit naplnění znaku „zneužití bezbrannosti“, neboť přes určitou podobnost nejde o termíny totožné. Zatímco závislost je stav, v němž osoba sice nemůže svobodně rozhodovat vzhledem k tomu, že je v určitém směru odkázána na pachatele, ale svoji vůli je jinak schopna projevit, bezbrannost je takový stav, kdy osoba není vzhledem k okolnostem činu, svým dispozicím schopna svou vůli projevit, popř. klást odpor jednání pachatele. V posuzovaném případě se obviněný začal dopouštět trestného jednání na poškozené v době, kdy jí bylo deset let, a pokračoval v něm v různě intenzivních formách až do její téměř čtrnácti let, přičemž poškozená nesouhlas s jednáním obviněného dávala najevo a posléze s ním i souhlasila, byť dle její výpovědi ze strachu, že se k ní bude obviněný chovat jako k bratrovi (tzn. že ji bude fyzicky trestat a nebude ji pouštět ven). V době páčání trestné činnosti tedy poškozená nebyla subjektem, který by se vyznačoval i přes svůj relativně nízký věk neschopností projevit svoji vůli a dát najevo nesouhlas s inkriminovaným jednáním. S ohledem na charakter tohoto jednání však nebylo pochyb o tom, že obviněný vykonal soulož s osobou mladší patnácti let a tuto osobu jiným způsobem pohlavně zneužil, přičemž

²⁰⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1373/2007.

takový čin spáchal na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti, a proto jednání obviněného bylo třeba kvalifikovat jako trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ a nikoli jako trestný čin znásilnění podle § 185 TZ.

O trestný čin pohlavního zneužití nepůjde tehdy, donutí-li pachatel dítě mladší patnácti let k pohlavnímu styku násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy. Pro násilné sexuální útoky na dětech je typické, že pachatel se takového jednání dopustí pod vlivem alkoholu. To zvláště platí pro případy, pokud je útočníkem otec, nevlastní otec, druh či jiný příbuzný dítěte. Pro ilustraci lze uvést případ znásilnění čtrnáctileté dívky, kterým se Nejvyšší soud zabýval ve svém usnesení ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 8 Tdo 994/2011. Obviněným zde byl otec dívky, který se předmětného činu dle skutkových zjištění dopustil tak, že v nočních hodinách pod vlivem alkoholu, chytil za ruku svou čtrnáctiletou dceru a se slovy, že spolu zažijí rozkoš, ji odvedl do obývacího pokoje, kde ji přiměl lehnout na sedačku, svlékl jí kalhotky, sám se svlékl a přes slovní odpor a pláč poškozené jí proti její vůli roztáhl nohy, zasouval jí do pochvy prsty, a zatímco jí držel nohy pod pažemi, lízal jí přirození, poté poškozenou zalehl, zasunul penis do její pochvy a vykonal na ní soulož, poručil poškozené, aby si vzala jeho penis do úst a strpěla opakované zasouvání penisu do úst, a přinutil ji ejakulát spolknout, přičemž poškozená po celou dobu opakovaně žádala po obviněném, aby svého jednání nechal a pustil ji, na což nereagoval. Obviněný sice v rámci své obhajoby namítal, že v jeho jednání nebyl prvek násilí přítomen, a tudíž se nemohl zločinu znásilnění dopustit, nicméně soudy se s tímto názorem nemohly ztotožnit. Ačkoli jeho jednání neobsahovalo násilí výraznější intenzity (např. bití či jiné fyzické ubližování), dospěly k závěru, že vůči poškozené použil byť minimální síly za účelem dosažení svého záměru. K tomu Nejvyšší soud uvedl, že pro naplnění znaku násilí skutkové podstaty zločinu znásilnění, kterého se dopustil otec vůči své dceři, tedy osoby mající k pachateli vztah závislosti, postačuje i menší forma odporu. Vzhledem k uvedenému je možno říci, že při posuzování naplnění zákonného znaku „zneužití bezbrannosti“ je třeba přihlídnout též k celkovému vztahu poškozeného k osobě pachatele jako faktoru, který ovlivňuje způsob projevu nesouhlasu poškozeného s pohlavním stykem, což považují za správný přístup s ohledem na specifické okolnosti donucování k pohlavnímu styku ze strany oběti důvěrně známé osoby.

Jako zločin pohlavního zneužití nelze také kvalifikovat jednání obviněného, který využije své fyzické síly k překonání obrany poškozené, jež je jejím vážně míněným odporem proti jednání obviněného, a zavede prst své ruky do jejího pohlavního ústrojí, byť krátkodobě. Takové jednání totiž představuje násilí za účelem dosažení pohlavního styku proti vůli poškozené. Skutečnost, že šlo jen o krátkodobý pohlavní styk, je možné zohlednit v tom, že nejde o pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží,

tedy o okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby ve smyslu § 185 odst. 2 písm. a) TZ (tzv. kvalifikované znásilnění), ale o znásilnění podle základní skutkové podstaty obsažené v § 185 odst. 1 TZ.²⁰⁵

6.3.2. Trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 TZ

Cílem ustanovení o trestném činu sexuálního nátlaku podle § 186 TZ je doplnit ochranu dětí před dalšími formami sexuálního zneužívání, i když poškozeným u tohoto trestného činu může být i dospělá osoba. Ustanovení o trestném činu sexuálního nátlaku je zároveň provedením rámcového rozhodnutí Rady EU 2004/68/SVV o boji proti sexuálnímu zneužívání dětí a dětské pornografii [srov. čl. 2 písm. c) I) III) a čl. 5 odst. 1, 2 písm. a), c)]. V neposlední řadě tento trestný čin představuje naplnění požadavků Úmluvy Rady Evropy o ochraně dětí před pohlavním vykořisťováním a pohlavním zneužíváním, která požaduje zavést trestní postih i u méně závažných forem sexuálního zneužívání dětí do osmnácti let v případě, že pachatel zneužije závislosti dítěte, jeho bezbrannosti (zvláštní zranitelnosti, zejména fyzického či mentálního postižení) nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. Jak uvádí důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku umožňuje efektivně plnit závazky České republiky vůči EU a Radě Evropy.

Chráněným objektem trestného činu sexuálního nátlaku je svoboda rozhodování v pohlavních vztazích, jakož i ochrana lidské důstojnosti před sexuálně laděným ponižováním. Zprostředkovaně je chráněn i mravní vývoj zneužité osoby, který může být narušen zejména v případě dětí a mladistvých. Pachatelem zde může být kterákoli fyzická nebo právnická osoba. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmyslné zavinění.

Objektivní stránka trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1 TZ záleží v tom, že pachatel násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování nebo k takovému chování přiměje jiného zneužívaje jeho bezbrannosti. Vzhledem k charakteru zde postihovaného jednání představuje tato skutková podstata především doplnění ochrany poskytované ustanovením o znásilnění podle § 185 TZ, od něhož se odlišuje podobou vynucovaného sexuálního chování. Prostředky, jakými pachatel zamýšleného sexuálního chování ze strany oběti dosahuje, jsou shodné jako u trestného činu znásilnění, proto lze k jejich vymezení odkázat na výklad shora.

Skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku v oblasti sexuálního chování operuje s novými pojmy, proto je vhodné je blíže vymežit.²⁰⁶ Pohlavním

²⁰⁵ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, sp. zn. 7 Tdo 201/2013-22.

²⁰⁶ K tomu srov. též ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1853-4.

sebeukájením (masturbace, onanie) se rozumí takové chování, při kterém osoba sexuálně uspokojuje samu sebe (např. manuálním drážděním vlastního genitálu či pomocí erotických pomůcek jako je vibrátor apod. nebo na svém těle dráždivými pohyby stimuluje jiná eroticky významná místa. U obnažování nutí pachatel poškozenou osobu k svlékání oděvů, která odhalí eroticky atraktivní intimní místa, tedy nejen pohlavní orgány, ale i hýždě a u žen i prsa. Za jiné srovnatelné chování je možné považovat takové chování, které může být pro oběť podobně ponižující jako pohlavní sebeukájení nebo obnažování (např. donucení k předvádění sexuálních poloh či kopulačních pohybů). Pod tento znak lze zařadit i sexuálně patologické praktiky, které nejsou pohlavním stykem, pohlavním sebeukájením nebo obnažováním, jako jsou některé formy sadistického či masochistického jednání (např. pissing).

Pokud jde o skutkovou podstatu v § 186 odst. 1 alinea 2 TZ, tedy že pachatel přiměje poškozeného k předmětným sexuálním aktivitám zneužívaje jeho bezbrannosti, nevyžaduje se k naplnění skutkové podstaty v této alternativě jednání spočívající ve vydírání, neboť pojem „přiměje“ není založen na násilí nebo pohrůžkách a neobsahuje v sobě ani žádné jiné znaky agresivity. Jinými slovy pachatel se zde nejednoduššími nenásilnými způsoby (přemlouváním, přesvědčováním, žádostmi apod.) snaží oběť přimět, aby konala, co po ní žádá, aniž by k tomu užil jakýchkoliv výhrůžek. Bezbranností poškozené osoby, kterou zde pachatel zneužívá, se rozumí stav fyzické či psychické bezmocnosti této osoby, příp. kombinace obou současně, avšak za předpokladu, že tato osoba je schopna alespoň v omezeném rozsahu vnímat a reagovat na požadavky pachatele. Může se tak jednat například o dítě s mentálním či fyzickým handicapem (nevidomé dítě, připoutané na invalidní vozík či mentálně retardované).

Mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby u této skutkové podstaty sexuálního nátlaku náleží právě skutečnost, že se pachatel dopustil takového jednání na dítěti mladším patnácti let, resp. na dítěti (tj. osobě mladší než 18 let).²⁰⁷ Vzhledem k tomu, že jde o okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, není třeba, aby pachatel věděl věk této osoby. Postačí, že vzhledem k okolnostem případu (zejména fyzické vyspělosti, celkovému vzhledu, chování apod.) a svým osobním poměrům, o tom vědět měl a mohl, tedy z hlediska zavinění postačí nedbalost.

S ohledem na povahu kriminalizovaného jednání jsou tedy touto skutkovou podstatou děti chráněny před donucováním k sexuálním aktivitám, které mají charakter nekoitálních praktik, při nichž nedochází k vzájemnému přímému fyzickému kontaktu. Jedná se o bezkontaktní formy sexuálního zneužívání, kdy se pachatel na vlastním sexuálním jednání poškozené osoby aktivně nepodílí, pouze mu přihlíží a tím se

²⁰⁷ Srov. § 186 odst. 5 písm. a) TZ, resp. § 186 odst. 3 písm. a) TZ.

sexuálně vzrušuje. Kriminalizace bezdotykových forem sexuálního zneužívání je dle mého názoru z hlediska účinné ochrany dětí zcela na místě, neboť jde rovněž o nebezpečné chování, které může mít stejně jako kontaktní formy sexuálního zneužívání závažné důsledky pro další psychosexuální vývoj dítěte. Jednočinný souběh trestných činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ a sexuálního nátlaku podle § 186 TZ bude možný tehdy, pokud pachatel vykoná soulož na dítěti mladším patnácti let nebo je jiným způsobem pohlavně zneužije a současně je bude donucovat násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy k pohlavnímu sebeukájení, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování.

Objektivní stránka skutkové podstaty obsažené v § 186 odst. 2 TZ potom kriminalizuje jednání, kdy pachatel přiměje jiného k pohlavnímu styku, k obnažování nebo jinému srovnatelnému chování zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu. V této skutkové podstatě je okruh sexuálních aktivit, jež má oběť provádět, rozšířen ve srovnání s předchozí skutkovou podstatou navíc o pohlavní styk. Rozdíl spočívá i v použití prostředku k dosažení uvedeného sexuálního chování, neboť prostředkem zde není násilí, pohrůžka násilí nebo pohrůžka jiné těžké újmy, nýbrž existence určitého psychického vztahu k pachateli nebo nadřazenost pachatele. Je zde tedy vyžadován určitý vztah pachatele k oběti, resp. oběti k pachateli, kdy pachatel zneužívá závislosti oběti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu vůči oběti. Pro nás je podstatné, že i u této skutkové podstaty je kvalifikační okolností skutečnost, že se předmětem útoku stalo dítě. Podle dřívější terminologie jde v takovém případě o tzv. pohlavní zneužití v závislosti.²⁰⁸ Závislost dítěte ve smyslu § 186 odst. 2 TZ nemusí spočívat na právním poměru určeném zákonem, neboť účelem tohoto ustanovení je chránit před pohlavním zneužitím osoby, které pro svůj věk jsou na jiné osobě – pachateli v poměru skutečné závislosti. Takovou osobou je proto též dítě, vůči němuž pachatel vykonává úkony spojené s výchovou.²⁰⁹ V tomto směru může jít například o druhá matky, který přiměje její sedmnáctiletou dceru, na jejíž výchově se podílí, k pohlavnímu styku, přičemž na poměru závislosti nemůže nic změnit fakt, že dívka je již sama výdělečně činná.

V praxi se objevují případy, kdy pachatel zneužívá nezletilou osobu po delší časové období, a to jak před dovršením patnáctého roku věku oběti, tak po jejím dovršení. Pro tyto případy je typické, že v roli pachatele se ocitá otec nebo nevlastní otec dítěte, které je na něm závislé až do zletilosti již z povahy vzájemného vztahu otec – dcera, eventuálně otec – syn. Z hlediska trestněprávního posouzení je pak nutno jednání

²⁰⁸ V této skutkové podstatě je totiž obsaženo jednání, které bylo podle dřívější právní úpravy kvalifikováno jako pohlavní zneužívání podle § 243 trestního zákona (zák. č. 140/1961 Sb.).

²⁰⁹ Srov. přiměřeně např. usnesení Krajského soudu v Liberci ze dne 11. 6. 1952, sp. zn. 4 Tk 142/52.

obviněného spočívající v souložích či jiném pohlavním zneužití poškozených v době, kdy tito ještě nedovršili 15 let věku a kdy následně využil jejich závislosti a opakovaně je pohlavně zneužíval i poté, co již dovršili patnácti let věku, ale byli mladší osmnácti let, podřadit pod trestné činy pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ a sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 TZ., jichž se obviněný dopustil v reálném souběhu.²¹⁰ Jednání obviněného nelze v takovém případě považovat za jeden pokračující delikt, neboť se zde jedná o dva skutky, jejichž skutkový základ je časově oddělen a z nichž každý naplňuje znaky jiného trestného činu. Jde tu tedy o reálný souběh dvou trestných činů s odlišnými objekty, když u trestného činu podle § 187 TZ je předmětem chráněného zájmu mravní vývoj dětí a u trestného činu podle § 186 TZ je to svoboda rozhodování v pohlavních vztazích. V těchto případech proto nemůže být trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 TZ konzumován trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ.

Pokud jde o okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby kromě již zmíněného věku poškozené osoby, tak nejsou shodné pro všechny základní skutkové podstaty obsažené v § 186 TZ. Pro skutkovou podstatu podle § 186 odst. 1 i 2 TZ jsou důvodem pro použití vyšší trestní sazby okolnosti spočívající ve spáchání předmětného činu nejméně se dvěma osobami, na osobě ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy anebo v jiném místě, kde je omezována osobní svoboda, jako člen organizované skupiny nebo způsobení smrti.²¹¹ Na skutkovou podstatu obsaženou v § 186 odst. 1 TZ se navíc vztahují kvalifikační okolnosti spočívající ve spáchání takového činu se zbraní a způsobení těžké újmy na zdraví.²¹² Kvalifikační okolnost uvedená v § 186 odst. 4 písm. b) TZ reflektuje skutečnost, že jsme nezřídka konfrontováni se zprávami týkajícími se sexuálního zneužívání dětí umístěných ve výchovných ústavech, dětských domovech či v jiných obdobných zařízeních. Pokud tedy například ředitel výchovného ústavu přiměje k pohlavnímu styku či jiným ve skutkové podstatě vymezeným sexuálním úkonům nezletilou dívku, která je zde umístěna k výkonu ústavní výchovy, dopustí se tohoto jednání mimo jiné v kvalifikované skutkové podstatě podle § 186 odst. 4 písm. b) TZ.

Z hlediska trestněprocesního je třeba doplnit, že trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 1 a 2 TZ patří mezi trestné činy, u nichž je podle § 163 odst. 1 TŘ přípustné trestní stíhání pouze se souhlasem poškozeného, pokud má být vedeno trestní stíhání proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozenému osobou, vůči níž by měl poškozený

²¹⁰ K tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 3. 2000, sp. zn. 8 Tz 36/2000.

²¹¹ Srov. § 186 odst. 3 písm. b), odst. 4 písm. b) a písm. c) a odst. 6 TZ.

²¹² Srov. § 186 odst. 4 písm. a) a odst. 5 písm. b) TZ.

jako svědek právo odepřít výpověď podle § 100 odst. 2 TŘ.²¹³ To se podle § 163a odst. 1 písm. c) TŘ nevztahuje na poškozené mladší patnácti let. To znamená, že kupříkladu od šestnáctileté dívky, kterou její vlastní otec přiměl k pohlavnímu styku, bude vyžadováno udělení jejího souhlasu s trestním stíháním otce. To s ohledem na charakter této trestné činnosti nepovažuji za vhodné, neboť je tak obětí sexuálního nátlaku starší patnácti let, nicméně do dovršení osmnáctého roku svého věku stále dětská obětí, vystavena zvýšenému riziku sekundární viktimizace a traumatizace. Toto riziko spočívá především v nátlaku ze strany obviněného otce, jakož i dalších rodinných příslušníků, aby poškozená vzala svůj souhlas s trestním stíháním otce zpět, kdy toto jednání je často doprovázeno slovním a fyzickým napadáním, přenášením viny na ni a viněním ze zapříčinění trestního stíhání člena rodiny.

Ochranu dětí starších patnácti let před pohlavním zneužíváním, které jsou ve vztahu k pachateli v určitém závislém postavení, nelze považovat za přežitek. Naopak, dle některých odborníků by měla být v praxi častěji využívána.²¹⁴ S tímto názorem se lze jistě ztotožnit.

6.3.3. Trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ

S přihlédnutím k tomu, že k sexuálnímu zneužívání dochází nejčastěji v rodině, je třeba poukázat na trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ, neboť je zacílen na postih incestních vztahů mezi pokrevními příbuznými. Objekt trestného činu soulože mezi příbuznými je jiný než trestného činu pohlavního zneužití, ustanovení § 188 TZ brání především z eugenického a genetického, ale i z etického hlediska nežádoucím (byť mnohdy dobrovolným) pohlavním stykům mezi blízkými pokrevními příbuznými. Směřuje tedy k ochraně zásady, podle níž je zakázán pohlavní styk mezi nejbližšími příbuznými, neboť potomci vzešlí z incestního koitu jsou častěji ohroženi dědičnými chorobami a degenerativními změnami.

Objektivní stránka tohoto trestného činu záleží ve vykonání soulože s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem. Trestné je tedy pouze vykonání soulože (tj. spojení pohlavních orgánů muže a ženy, byť jen částečné), a nikoli jiný způsob pohlavního ukájení, třebaže provedený způsobem srovnatelným se souloží, z čehož lze dovodit, že participujícími osobami na tomto trestném činu mohou být pouze osoby opačného pohlaví. Na homosexuální incest tak tento trestný čin nedopadá, což lze pokládat za nedůslednost zákonodárce, pakliže chtěl opravdu chránit mravní zásadu

²¹³ Podle § 100 odst. 2 TŘ je svědek oprávněn odepřít vypovídat, jestliže by výpovědí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě, svému příbuznému v pokolení přímém, svému sourozenci, osvojiteli, osvojenci, manžel, partneru nebo druhu anebo jiným osobám v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právem pociťoval jako újmu vlastní.

²¹⁴ Srov. Jaroslav Zvěřina In WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 138.

nedovolující pohlavní styky v rodině.²¹⁵ Ve vztahu k trestnému činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ nebude moci být skutková podstata tohoto trestného činu v souběhu naplněna, pokud k pohlavnímu zneužití dojde jiným způsobem pohlavního zneužití a nikoli výkonem soulože. V tomto směru připadají v úvahu jako pachatelé pouze muži, kteří vykonají soulož s příbuznou mladší patnácti let v pokolení přímém nebo se sestrou mladší patnácti let, a ženy, které vykonají soulož se svým příbuzným mladším patnácti let v pokolení přímém nebo se svým bratrem dosud nedovršívším patnáctý rok svého věku.

Po subjektivní stránce je vyžadováno úmyslné zavinění, které se musí vztahovat i k tomu, že jde o příbuzného v pokolení přímém nebo o sourozence.

Vymezení příbuzenského vztahu v pokolení přímém je obsaženo v občanském zákoníku, kdy příbuzenství v pokolení přímém je odvozováno od vztahu mezi předky a potomky.²¹⁶ Pro účely trestního zákoníku však není rozhodné, v jakém stupni se příbuzenství nachází. Pojem sourozenci je jednoznačný, jedná se o bratry a sestry, přičemž pachateli se mohou stát jak sourozenci plnorodí, tak i polorodí (mající pouze jednoho společného rodiče). Pachateli tohoto trestného činu se stávají oba souložící, pokud není vyloučena trestní odpovědnost některého z nich (typicky z důvodu nedostatku věku dítěte). Jedná se o úmyslný trestný čin, kdy úmysl se musí vztahovat i na skutečnost, že je soulož realizována s příbuzným v pokolení přímém nebo se sourozencem.

Otázka, zdali sem spadá i poměr vzniklý osvojením, legislativně vyřešena není. Důvodová zpráva k trestnímu zákonu č. 140/1961 Sb. spíše naznačuje, že objektem je toliko zájem na zdravém potomstvu a zabránění degenerace, což by vztahy vzniklé osvojením z postihu podle této skutkové podstaty vylučovalo. Nejvyšší soud k tomu uvedl, že poměr přirozeného pokrevního příbuzenství není totožný s právním poměrem, jenž podle ustanovení občanského zákoníku přivádí dvě osoby do příbuzenského poměru přesto, že pokrevními příbuznými nejsou.²¹⁷ Negativnímu závěru o možnosti podřazení soulože mezi adoptivními příbuznými pod trestný čin soulože mezi příbuznými nasvědčuje i to, že tento trestný čin postihuje pouze soulož a nikoli jiné pohlavní styky. V tomto smyslu není ani bez významu právní úprava osvojení, která připouští i osvojení zrušitelné.²¹⁸

Soulož mezi příbuznými je trestný čin, který úzce souvisí s patologií v rodinných vztazích. Vzhledem k blízkému vztahu souložících je u tohoto trestného činu vysoká

²¹⁵ VIZINGER, R. Svoboda pohlavního života a role trestního práva. Trestní právo, 2007, č. 6, s. 19 an.

²¹⁶ Srov. § 117 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²¹⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 1929, sp. zn. Tzm I 52/29.

²¹⁸ Podle § 73 odst. 1 zákona o rodině může soud zrušit osvojení na návrh osvojitele nebo osvojence, byť jen z důležitých důvodů.

latence. Často souloží otci se svými dcerami, matky se svými syny jen zcela výjimečně. Jestliže pachatel pohlavně zneužije formou soulože svého pokrevního příbuzného nebo sourozence, který doposud nedovršil patnáctý rok svého věku, dopustí se trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ v jednočinném souběhu s trestným činem soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ. Tím je vyjádřeno to, že byly porušeny různé individuální objekty.

V praxi se však častěji vyskytuje tzv. pseudoincest, tedy soulož dcery s nevlastním otcem nebo partnerem matky, který ovšem skutkovou podstatu trestného činu soulože mezi příbuznými nenaplňuje.

6.3.4. Trestný čin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 TZ

Trestný čin ohrožování výchovy dítěte podle § 201 TZ je jedním z trestných činů, který je frekventovaně naplněn v souběhu s trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 TZ, respektive v případě sexuálního zneužívání dítěte. Nejvyšší soud se k otázce možného souběhu trestných činů pohlavního zneužití a ohrožování výchovy dítěte vyslovil, že jednočinný souběh těchto trestných činů je možný.²¹⁹ Otázka vztahu trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ a trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ byla v soudní praxi vyřešena tak, že skutek pachatele, který se dopouští trestného činu pohlavního zneužití, je nutno vždy hodnotit i z hlediska, zda současně nenaplňuje znaky trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 TZ.²²⁰

Chráněným objektem trestného činu ohrožování výchovy dítěte je zájem na řádné výchově dětí, která má být vedena v souladu se zásadami morálky občanské společnosti tak, aby byl zaručen jejich řádný rozumový, mravní a citový vývoj. Jednočinný souběh trestných činů ohrožování výchovy dítěte a pohlavního zneužití tak nelze vylučovat z hlediska faktické konzumpce proto, že ohrožení zájmu chráněného ustanovením § 201 TZ s ohledem na důležitost řádné mravní výchovy dětí nelze považovat jen za vedlejší produkt trestné činnosti porušující zájem chráněný ustanovením o trestném činu pohlavního zneužití.

Trestný čin ohrožování výchovy dítěte může být spáchán jak fyzickou osobou, tak osobou právnickou. Jak vyplývá ze samotného názvu tohoto trestného činu, předmětem útoku zde mohou být jen děti (tj. osoby, které doposud nedovršili osmnáctý rok svého věku).

Objektivní stránka trestného činu ohrožování výchovy dítěte, která bývá v případě sexuálního zneužití nejčastěji naplněna, spočívá v tom, že pachatel, byť i z nedbalosti,

²¹⁹ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 1. 1978, sp. zn. 7 Tz 56/77.

²²⁰ Viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1979, sp. zn. 3 Tz 5/1979.

ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že ho svádí k zahálčivému nebo nemravnému životu, popřípadě mu umožní žít zahálčivý nebo nemravný život. Podle judikatury pod zákonný znak skutkové podstaty „svádění k nemravnému životu“ ve smyslu § 201 odst. 1 písm. a) TZ spadá nejen přímé vyzývání, ať slovem či skutkem, nýbrž i takové jednání pachatele před osobou mladší osmnácti let, které může u ní, a to i při jejím pasivním chování, vyvolat takové zájmy a návyky, které zpravidla vedou k nemravnému a zahálčivému životu (děti totiž napodobují chování dospělých, a to i neuvědoměle). Musí jít z povahy věci o úmyslné jednání, které se podobá návodu, a svou povahou musí být způsobilé nepříznivě ovlivnit osobu mladší osmnácti let. Znak svádění u tohoto trestného činu přitom nezahrnuje jen jednání, které má delší dobu trvající nebo opakující se charakter, ale může být naplněn i tehdy, když se pachatel pouze v jednom případě dopustil mimořádně závažného jednání, které pro ni má do budoucna natolik nepříznivý vliv, že je způsobilé ovlivnit její morálku a vyvolat u ní společensky nežádoucí přístupy k obecně společensky uznávaným pravidlům, posunout mimo obvyklé normy její sexuální život, či vytvořit předpoklady pro její závadové chování a nemravný život.²²¹ Za nemravný je v trestněprávní praxi považován život, který je v rozporu se zásadami morálky, mimo rámec slušnosti, spořádaného života, řádných rodinných a sexuálních vztahů atd. Morálka neboli mravnost, je historicky podmíněna a všeobecně uznávaná soustava norem chování lidí ve společnosti. Nejvyšší soud proto zdůraznil, že správné normy chování v souladu se zásadami morálky občanské společnosti si každý jedinec osvojuje v průběhu života a velký význam v tomto směru nabývá zejména výchova mladých lidí, kteří by měli vyrůstat a žít v takovém výchovném prostředí, kde si zásady morálního chování osvojí.²²² Zájem na řádné výchově dětí je tak objektem trestného činu podle § 201 TZ. V projednávaném případě bylo proto možné uzavřít, jednal-li obviněný dle skutkových zjištění tak, že v průběhu tří měsíců při řeči, mazlení nebo při sledování televize pěti dětem ve věku od 5 do 11 let současně s nevhodným slovním projevem sahal na prsa či přirození a vůči jednomu z nezletilých používal i nechutnou praktiku spočívající v přejíždění po tvářích prstem, který si před tím strkal do konečníku, sváděl je tím k nemravnému životu. Vzhledem k opakovanosti a delší době trvání tohoto jednání obviněného bylo totiž zřejmé, že v jeho důsledku hrozilo nebezpečí, že si poškozené děti pod vlivem jeho jednání osvojí nežádoucí návyky a sklony, které jsou jednoznačně nemravné.

Stejný závěr lze učinit i o jednání obviněného, které záleželo v tom, že osahával nezletilého (jedenáctiletého) mentálně retardovaného chlapce, držel ho za pohlavní úd a sám přitom onanoval, ruku poškozeného si přikládal na svůj ztopořený penis, který poté

²²¹ K tomu srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1276/2007.

²²² K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2004, sp. zn. 7 Tdo 235/2004.

zasunul poškozenému do jeho análního otvoru, až nakonec u obviněného došlo k vyvrcholení, za což nezletilému dal dvacet korun.²²³ Z provedeného dokazování totiž vyplynulo, že uvedené nevhodné praktiky výrazně do budoucna poznamenaly přístupy nezletilého k sexualitě, především proto, že šlo o hrubé jednání stojící zcela mimo jeho dosavadní oblast sexuálního jednání, že sexuální projevy obviněného byly jeho prvními zkušenostmi s oblastí pohlavních kontaktů. Negativní důsledek byl zřejmý již v tom, že nezletilý termíny spojené se sexualitou používal v průběhu trestního řízení bez zábran. Znalkyně k tomu dále uvedla, že pro další život nezletilého je rozhodné, že uvedený negativní zážitek se pro něj může stát jistým vzorcem pro jeho další sexuální vývoj, a to především s ohledem na to, že jde o mentálně retardované dítě. Pro takto postižené děti je totiž typické, že opakují to, co je druhý naučí, aniž by byly schopny posoudit, zda je to pro jejich věk vhodné či nikoli. Nejvyšší soud proto konstatoval, že „ze všech uvedených skutečností plyne, že tím, že nezletilý prožil ve velmi nízkém věku, kdy byl duševně i rozumově zcela nepřipraven pro jakékoli sexuální kontakty, homosexuální styk, který byl pro něj nečekaným zážitkem s nepříjemnými až bolestivými pocity, šlo o prožitek natolik závažný, že další vývoj nezletilého mohl posunout od heterosexuálních vztahů k homosexuálnímu chování“. Zároveň zdůraznil i nezletilým uváděnou vazbu tohoto styku s dospělým mužem za finanční odměnu, což ve svém důsledku nevylučuje možnost rozvinutí sklonu k prostituci, která bývá též dlouhodobým důsledkem pohlavního zneužití nezletilé osoby.

Také jednání záleží v tom. Že pachatel přiměje osobu mladší než 18 let k opětovným souložím a tím jí vede k pohlavní nevázanosti, lze považovat za svádění k nemravnému životu, které je způsobilé ohrozit rozumový, citový nebo mravní vývoj takové osoby ve smyslu § 201 odst. 1 písm. b) TZ.²²⁴ K tomuto závěru dospěl Nejvyšší soud v případě, kdy otec svou dceru jako osobu svěřenou jeho doзору, zneužívá její závislosti, přiměl opakovaně k souložím před patnáctým rokem jejího věku a v tomto jednání pokračoval i po jejích patnáctých narozeninách, celkově po dobu dvou let.

V soudní praxi byl také projednáván případ obviněných rodičů, kteří se opakovaně oddávali sexuálním praktikám před zraky svých dvou nezletilých dětí. Tyto praktiky konkrétně spočívaly v tom, že obvinění rodiče spolu měli pohlavní styky, obviněná matka se obnažovala a v erotických pozicích pózovala před webovou kamerou, prováděla autoerotiku s mechanickými pomůckami, při čemž jí obviněný otec asistoval a fotografoval a přitom byl sám obnažený, tyto záběry ukládali na internetový server, z něhož si stahovali i záběry jiných osob, které si před dětmi prohlíželi a nechali volně přístupné v počítači. Soudy v popsáném jednání shledaly naplnění skutkové

²²³ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1276/2007.

²²⁴ K tomu srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 1979, sp. zn. 1 Tz 51/79.

podstaty trestného činu podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ, neboť popsané sexuální aktivity podle obvyklých pravidel patří do oblasti intimního, skrytého osobního života mezi partnery s tím, že jejich jakákoli prezentace navenek je již určitým excesem, který je společností považován za nevhodné až neslušné chování. Jestliže jsou pak takové praktiky prováděny zcela záměrně a opakovaně před vlastními dětmi, jde o chování, které ohrožuje další vývoj těchto dětí nejen v sexuální oblasti, nýbrž i v jejich dalším náhledu na partnerský život, neboť obě tyto oblasti života jim jsou předváděny v nežádoucí, zvrácené, až perverzní podobě, hrubě narušující další vývoj nezletilých dětí.²²⁵

Na druhou stranu jednání obviněného spočívající v tom, že zaslal své bývalé manželce obrázky s pornografickými náměty, které při vybírání pošty na krátkou dobu zahlédla jejich nezletilá dcera prepubertálního věku, nemůže ohrozit mravní vývoj nezletilé způsobem a v intenzitě předpokládanými ustanovením § 201 odst. 1 písm. a) TZ o trestném činu ohrožování výchovy dítěte.²²⁶

Je ovšem třeba zdůraznit, že to, zda u oběti pohlavního zneužití došlo k ohrožení jejího rozumového, citového nebo mravního vývoje, musí být podloženo provedeným dokazováním, z něhož toto musí vyplynout. Ne každý skutek pohlavního zneužití lze automaticky považovat i za jednání, kterým by byla naplněna skutková podstata trestného činu ohrožování výchovy dítěte. Nejvyšší soud k této problematice ve svém usnesení ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1523/2011 uvedl, že k závěru o naplnění znaků trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ nepostačí pouze konstatování, že jednání pachatele bylo natolik intenzivní a způsobilé nepříznivě ovlivnit osoby mladší než osmnáct let, bez předchozích sexuálních zkušeností tím způsobem, že to u nich mohlo vyvolat takové zájmy a návyky, které zpravidla vedou k nemravnému životu a současně to mohlo vážně ohrozit jejich tělesné a duševní zdraví v návaznosti na jejich další vývoj. Zmíněné konstatování musí být opřeno o zjištění, jak se poškozené osoby chovaly před činem a po něm, jaký byl jejich způsob života a rozvoj jejich mravních a hodnotových kvalit a v čem spočíval vyžadovaný negativní dopad jednání pachatele, který by u poškozených vedl k důsledkům předpokládaným citovaným ustanovením. Předmětem posouzení byl případ, kdy mladistvý krátce po dovršení patnácti let pohlavně zneužil dvě dívky ve věku 12 a 13 let, ze strany dívek se jednalo o styky chtěné, přičemž pachatel a poškozené byli spolužáky.

Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a) TZ nevylučuje skutečnost, že poškozená osoba mladší

²²⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010.

²²⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 1985, sp. zn. 11 Tz 29/1985.

osmnácti let již vedla sexuální život před závadným jednáním pachatele vůči ní, a to popřípadě i život nemravný. Pro naplnění objektivní stránky tohoto trestného činu totiž postačí, aby jednání pachatele, mající znaky svádění, v ní negativní návyky posilovalo a utvrzovalo.²²⁷ V tomto směru je si třeba uvědomit, že u osob mladších osmnácti let jde o osoby, jejichž fyzický a zvláště pak duševní vývoj není ještě ukončen. Nezletilé osoby se vlivem svého okolí a vnějších podnětů toliko formují a na jejich chování a vytváření mravních zásad působí jak kladné, tak záporné vzory chování. Je tudíž společensky žádoucí, aby dospělé osoby, které jsou si již plně vědomy základních morálních zásad společnosti, jakož i trestních následků jejich porušování, působily na nezletilé osoby jako kladné vzory chování. Ochranu dítěte, kterou mu poskytuje předmětné ustanovení, proto nelze odstupňovat podle jeho dosavadního života. Takový přístup by navíc ve své podstatě vedl k nerovnému postavení dětí před zákonem, což je nepřijatelné.

Na druhou stranu za svádění k zahálčivému nebo nemravnému způsobu života nelze označit jednání pachatele, který hrubým násilným útokem naruší psychickou integritu nezletilé dvanáctileté dívky v sexuální oblasti tím, že ji sexuálním chováním fyzicky i psychicky týrá. Takové jednání totiž není způsobilé přivodit u nezletilého dítěte ohrožení jeho rozumového, citového nebo mravního vývoje, k jehož ochraně je ustanovení § 201 TZ určeno. Naopak takový násilný hrubý útok na psychickou integritu nezletilého dítěte neschopného vzhledem k jeho věku i k brutalitě užitého násilného jednání obrany vede zpravidla k jiným následkům, zejména v podobě komplikací a poruch v navazování přirozených partnerských nebo sexuálních vztahů v dospělosti a k obavám před opakováním traumatizujícího zážitku z dětství, nikoli k fixování nepříznivého modelu chování, jehož se dítě stalo obětí.²²⁸

7. Pohlavní zneužívání dětí prostřednictvím internetu

Rychlý vývoj nových informačních a telekomunikačních technologií a díky nim snadný přístup k internetu s sebou nese nespočet pozitiv, ale na druhou stranu také nové příležitosti pro závadové jednání. Díky těmto novým technologiím a internetu vzniká tzv. kyberprostor, jakožto určitá forma virtuálního světa, který je ovšem skutečný ve svých důsledcích. Představuje tak novou příležitost pro potenciální pachatele k sexuálnímu zneužití dětí. Relativní anonymita, kterou on-line komunikace nabízí, výrazně znesnadňuje úspěšně identifikovat a lokalizovat pachatele a tím i ochránit dětské oběti před dalším zneužitím.

Závažným fenoménem dnešní doby je tedy zneužívání informačních a komunikačních technologií ze strany pachatelů k svádění dětí k pohlavnímu styku či

²²⁷ Srov. usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 5. 1998, sp. zn. 9 To 136/1998.

²²⁸ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 1991, sp. zn. 5 Tdo 25/1991.

jiným sexuálními aktivitám. Jako Kybergrooming (child grooming, cyber grooming) se označuje právě chování uživatelů internetových komunikačních prostředků, kteří se vydávají za jinou osobu s cílem vylákat nezletilého komunikujícího na osobní schůzku a zde ho sexuálně obtěžovat, pohlavně zneužít či zneužít k prostituci nebo výrobě dětské pornografie. Kybergrooming se tedy obvykle uskutečňuje na internetových stránkách, v rámci nichž probíhá mezilidská komunikace. Nejčastěji se jedná o veřejný chat, internetové seznamky, instant messengery a VoIP (např. ICQ, Skype) a v poslední době zejména sociální sítě a mikrobloginovací systémy, jakými jsou Facebook, Twitter, MySpace a další.²²⁹ Děti se mohou připojit na internet nejen prostřednictvím počítače, ale v dnešní době mnohem častěji i prostřednictvím mobilu, zvláště pak tzv. smartphonu (iphone, iPad atd.). Předpokládá se, že v roce 2012 užití internetu prostřednictvím uvedených mobilních zařízení převyší připojení k internetu cestou počítače.²³⁰ To pro děti představuje mnoho bezpečnostních rizik, neboť se děti mohou připojit k internetu prakticky kdykoli a kdekoli bez jakéhokoli dohledu rodičů. Pro současné děti a mladé lidi představuje každodenní využívání internetu samozřejmost, často ani nerozlišují mezi virtuálním a reálným světem, a proto vztahy vzniklé ve virtuálním světě mají pro ně stejnou hodnotu jako vztahy reálné. Při navazování kontaktů v kyberprostoru jsou neopatrní a důvěřiví, což je činí zvýšeně zranitelnými a stávají se tak snadným terčem útoku ze strany kybergroomera.

Na rozdíl od pohlavního zneužívání dětí v of-line světě je pro on-line zneužívání typické, že je pachatelem cizí osoba, což je dáno vlastním charakterem této trestné činnosti, kdy pachatelé využívají anonymity, kterou virtuální svět nabízí.

Bohužel děti samy často zavdávají příležitost k napadení kybergroomerem vlastním rizikovým chováním na internetu, kdy v chatovacích místnostech, na sociálních sítích atd. poskytují osobní informace a příliš odhalují své soukromí. Kybergroomer pak prostřednictvím chatu, ICQ, seznamky apod. se snaží s dítětem navázat důvěrný vztah a vylákat ho na osobní schůzku za účelem sexuálního či jiného zneužití. Techniky kybergroomerů jsou přitom velmi rafinované, jsou trpěliví, systematictí a „pracují“ současně s mnoha potenciálními oběťmi najednou.²³¹

V procesu manipulace dítěte kybergroomerem lze identifikovat následujících pět základních fází:

1. Vzbuzení důvěry a snaha izolovat oběť,
2. podplácení dárky či různými službami, budování kamarádského vztahu,

²²⁹ KOPECKÝ, K. Nebezpečí zvané kybergrooming I., publikováno 1. 11. 2010 [cit. 11. 1. 2013]. Dostupný z <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/9741/nebezpeci-zvane-kybergrooming-i..html/>.

²³⁰ RICHARDSON, J. Awareness raising to combat online sexual violence. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011 [cit. 15. 3. 2013]. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

²³¹ PALYZA, J. Proč má význam zabývat se online bezpečností. Řízení školy, 2011, č. 11, s. 34.

3. vyvolání emoční závislosti oběti na osobě útočníka,
4. osobní setkání,
5. sexuální obtěžování, pohlavní zneužití dítěte.²³²

Z popsané charakteristiky kybergroomingu je zřejmé, že jde o závažný jev, na který je nutné reagovat trestněprávními prostředky. Platný trestní zákoník skutkovou podstatu trestného činu groomingu neobsahuje. Jestliže například pachatel naváže s dítětem mladším patnácti let kontakt na internetové sociální síti a vybízí dítě k osobnímu setkání za účelem jeho pohlavního zneužití, jde svou povahou o jednání přípravné. Podle platné právní úpravy však příprava podle § 20 TZ k zločinu pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ není trestná, neboť příprava trestného činu není obecnou formou trestné činnosti, a proto musí trestní zákoník ve zvláštní části její trestnost u příslušného zvlášť závažného zločinu stanovit. Vzhledem k tomu, že trestný čin pohlavního zneužití je zvlášť závažným zločinem podle § 14 odst. 3 TZ jen při naplnění některé zvlášť přitěžující okolnosti podle § 187 odst. 2, 3, 4 TZ, musí příprava, aby byla trestná, směřovat vždy k těmto zvlášť přitěžujícím okolnostem uvedených kvalifikovaných skutkových podstat. Pokud tedy pachatel dítěti mladšímu patnácti let navrhne prostřednictvím informačních či komunikačních technologií schůzku za účelem vykonání soulože s ním nebo jeho jiného pohlavního zneužití, aniž by tak činil na dítěti svěřeném jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplívající důvěryhodnosti nebo vlivu, nebude moci být s ohledem na uvedené důvody takové jednání kvalifikováno jako příprava k trestnému činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ. V tomto směru považuji za jistý paradox to, že podle právní úpravy účinné do 30. 12. 2009 takové jednání mohlo být kvalifikováno jako příprava k trestnému činu pohlavního zneužívání podle § 242 odst. 1 zák. č. 140/1961 Sb., neboť příprava byla trestná u všech zvlášť závažných trestných činů, kterým byl již v základní skutkové podstatě i trestný čin pohlavního zneužívání.

K tomuto problému lze poukázat na konkrétní případ projednávaný Obvodním soudem pro Prahu 8, v němž skutek popsany v obžalobě spočíval v tom, že obviněný vystupoval v chatovací místnosti „Abnormálně nejlepší pokecík. Pro 12-20 let“ na službě Lidé.cz pod určitou přezdívkou a dívka zde vystupující pod přezdívkou Moncicak1995 opakovaně nabídl schůzku za 2.000,- Kč s tím, že by se jednalo o schůzku cca na 2 hodiny, kdy si zajdou na kávu, popovídají si, projedou se v autě a ona by mu „vykouřila“ přirození a on na ni bude sahat, přičemž se dotazoval, zda sama provozuje sexuální praktiky, jestli bude sperma polykat, a požadoval zaslání fotografie, na které je nahý, a to ačkoli mu bylo sděleno, že dívka je pouze 14 let, a to v úmyslu na nezletilé se sexuálně

²³² Srov. KOPECKÝ, K. Kybergrooming, publikováno 13. září 2008 [cit. 11. 1. 2013]. Dostupný z <http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/42/6/lang,czech/>.

uspokojit, přičemž si s dívkou dohodl datum a místo schůzky, a to za výše uvedeným účelem, kam se dostavil, s dívkou navázal kontakt, vyzval ji k nastoupení do vozidla a poté byl zadržen policií.²³³ V tomto jednání obžaloba spatřovala spáchání přípravy k trestnému činu pohlavního zneužití, nicméně Obvodní soud pro Prahu 8 musel přistoupit ke zproštění obžaloby, neboť při shora rozvedené argumentaci dospěl k závěru, že žalovaný skutek není trestným činem.²³⁴

Zavedení trestnosti navazování kontaktu s dítětem za účelem pohlavního zneužití (grooming) by mohlo být řešeno prostřednictvím rozšíření stávajících skutkových podstat trestných činů (např. trestného činu pohlavního zneužití) nebo vytvořením nové samostatné skutkové podstaty trestného činu. Druhá varianta se mi jeví být přiléhavější koncepci platného trestního zákoníku, neboť tzv. grooming v zásadě představuje přípravné jednání, přičemž příprava je trestná pouze u zvláště závažných zločinů, u nichž je to výslovně uvedeno, kam nespadá trestný čin pohlavního zneužití v základní skutkové podstatě podle § 187 odst. 1 TZ.

I když lze předpokládat, že v praxi bude mnohdy nesnadné prokázat, že k vylákání dítěte došlo v úmyslu spáchat na něm některý ze sexuálních trestných činů, zastávám názor, že je s ohledem na masové využívání informačních a komunikačních technologií jak potenciálními pachatelí, tak potenciálními oběťmi, žádoucí zavést kriminalizaci tohoto jednání. Vítám proto, že se nyní nachází v legislativním procesu novela trestního zákoníku, která se zavedením trestnosti jednání zahrnující tzv. grooming počítá (viz blíže kap. 12 této práce).

Kromě výše popsané formy kybergroomingu se na internetu objevuje i další nebezpečný fenomén, kterým je vědomé i nevědomé šíření pornografického materiálu samotnými dětmi. Původně neškodné on-line experimentování se snadno stává příležitostí k vydírání a nucenému obchodování se sexuálně laděnou komunikací (tzv. sexting), fotografiemi a videi.²³⁵ V této oblasti přibývají případy, kdy dospívající dívky a chlapci prostřednictvím internetu nebo např. též formou MMS zasílají své intimní fotografie neznámému uživateli výměnou za dobítí kreditu do mobilního telefonu či za poskytnutí peněžní odměny. Neznámý uživatel postupně prohlubuje důvěru dítěte a vybízí ho k pořízení a zaslání stále odvážnějších intimních fotografií či videí, přičemž se jej snaží lákat nabídkou podstatně vyšší finanční odměny. Děti v takových situacích bohužel mnohdy neodhadnou, resp. ani nejsou schopny odhadnout rizika vyplývající z takového jednání a vidinou snadného výdělku se nechají lákat. Tato forma

²³³ Srov. rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 2 T 36/2010.

²³⁴ Obžaloba jednání obviněného kvalifikovala jako přípravu k trestnému činu pohlavního zneužívání dle § 7 odst. 1 k § 242 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., neboť obviněný se jej dopustil za účinnosti tohoto zákona, soud však předmětné jednání posuzoval podle zákona č. 40/2009 Sb., neboť tato nová právní úprava účinná od 1. 1. 2010 byla pro pachatele příznivější.

²³⁵ PALYZA, J. Proč má význam zabývat se online bezpečností. Řízení školy, 2011, č. 11, s. 34.

kybergroomingu sice zpravidla nevede k osobnímu setkání pachatele s obětí, a tedy přímému fyzickému ohrožení dítěte, nicméně její negativní dopady na morální a mravní vývoj dítěte (včetně narušení zdravého vývoje v oblasti sexuality a mezilidských vztahů) nelze podceňovat, když takto dítě fakticky přistupuje na komercializaci vlastního těla.

V rovině trestního práva pak takové jednání může naplňovat několik skutkových podstat trestných činů, a to kromě trestných činů z oblasti komerčního sexuálního zneužívání dětí, jakými jsou trestné činy výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ) či svádění k pohlavnímu styku (§ 202 TZ), též trestné činy jako ohrožování výchovy dítěte (§ 201 TZ) nebo vydírání (§ 175 TZ). Pokud pachatel bude vystupovat pod smyšlenou identitou, lze také uvažovat o trestném činu poškozování cizích práv podle § 181 TZ.

Pro ilustraci daného problému uvádím případ, který projednával Okresní soud v Pardubicích.²³⁶ Předmětem posouzení bylo jednání obviněného, který dle skutkových zjištění v období přibližně půl roku po připojení k internetu v místě svého bydliště (příp. i na jiných místech) komunikoval ze své e-mailové adresy s několika nezletilými dívkami, kterým zasílal zprávy, zda chtějí být finančně rozmazlované za zasílání jejich nahých fotografií, i když z jejich profilu na „lidé.cz“ znal jejich věk. Některé z poškozených dívek v zaslaných zprávách vybízel i k osobnímu setkání s textem „Dáš mě žužlat bradavky a poštěváček u mě v autě? Pak se ti finančně odměním.“, což dívky odmítly. Pouze v jednom případě se dívka s obviněným sešla a nechala se v jeho autě orálně uspokojovat a na žádost obviněného orálně uspokojila i jeho, za což obdržela finanční odměnu ve výši 4 000 Kč. Na základě zaslaných zpráv obdržel obviněný od několika dívek fotografie ve spodním prádle, s obnaženými prsy či přirozením apod., za což jim zaslal finanční částky v řádu několika stovek korun či dobil kredit do mobilního telefonu. Aby dívky motivoval k zaslání dalších fotografií, nabízel jim zpravidla vyšší peněžní částky, přičemž je současně vybízel k zaslání odvážnějších fotografií či videí. Od některých dívek požadoval zaslání fotografií, na nichž by byly zobrazeny v jím popsanych erotických pozicích Např. v předklonu zezadu s vyšpuleným přirozením). Na to mu dívky ve většině případu zaslaly fotografie, na kterých byly zcela obnažené, s detaily jejich přirození, při sebeukájení prsty či robertkem apod. Některé dívky odmítaly zaslat odvážnější fotografie a dožadovaly se zaslání peněz za již odeslané fotografie, načež jim obviněný vyhrožoval, že foto vytiskne a rozvěsí je kolem jejich bydliště nebo že jim založí profil na „lidé.cz“, kde tyto fotografie zveřejní a rozešle je jejich přátelům, které mají ve svém profilu, což také ve dvou případech učinil. Ve sledovaném období si

²³⁶ Srov. rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 23. 9. 2011, sp. zn. 2 T 107/2011 ve spojení s rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové, pobočka v Pardubicích ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 14 TO 328/2011.

potom obviněný v úložišti zpráv na serveru seznam.cz uchovával přijaté soubory s pornografickými fotografiemi poškozených dívek a část těchto souborů si stahoval a uchovával ve svém počítači.

Okresní soud v Pardubicích uznal obviněného za jednotlivé skutky vinným přečinem svádění k pohlavnímu styku podle § 202 odst. 1, 2 písm. c) TZ, přečinem výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 1 TZ, přečinem zneužití dítěte k výrobě pornografie podle § 193 odst. 1 TZ, zločinem výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií podle § 192 odst. 2, 3 písm. b) TZ a přečinem vydírání podle § 175 odst. 1 TZ. Za to byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání tří let se zařazením do věznice s dozorem a k trestu propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty.

Moderní technologie umožňují pohlavní zneužití dítěte prostřednictvím internetu též dalšími způsoby, například skrze webovou kameru. Kybergroomer v takovém případě opět naváže kontakt s dítětem na sociální síti v chatovací místnosti apod., komunikaci převede k sexuální tématice a za účelem vlastního sexuálního uspokojení vybízí svou oběť k sexuálním aktivitám (sebeukájení, obnažování atd.) před webovou kamerou, aby sexuální chování dítěte mohl bezprostředně sledovat na obrazovce svého počítače. Z druhé strany díky přenosu obrazu přes webovou kameru se může pachatel sexuálně uspokojovat sebeobnažováním a sebeukájením při vědomí toho, že ho dítě během těchto aktivit sleduje (zejm. v případě exhibicionistického zaměření). Kromě již výše uvedených skutkových podstat trestných činů může takové jednání naplnit např. i skutkovou podstatu trestného činu sexuálního nátlaku (§ 186 TZ). Jestliže pachatel bude v rámci on-line komunikace zasílat dítěti pornografické materiály, bude jeho jednání též postižitelné podle ustanovení § 191 odst. 2 písm. a) TZ o šíření pornografie.

S ohledem na nebezpečnost výše uvedených forem závadového jednání na internetu je třeba děti náležitě informovat a varovat před možnými riziky spojenými s on-line komunikací, aby byly opatrné a obezřetné při sdělování osobních údajů a informací a nenechali se zlákat k poskytnutí vlastních intimních materiálů. Kyberprostor totiž dává možnost páchat známé sexuální delikty novými způsoby.

8. Specifika trestního řízení v případech sexuálního zneužívání

8.1. Úvodem

Typickým znakem pohlavního zneužívání, jakož i mravnostní kriminality obecně je jeho latence (skrytost). Sexuální zneužívání je poměrně častý, ale málo oznamovaný a těžko kontrolovatelný jev. Oběti jsou mnohdy zastrašovány, mají obavy z přístupu policejních orgánů (nekompetentního a necitlivého zacházení) a reakce bezprostředního

okolí. Často se se svým zážitkem nikomu nesvěří z důvodu pocitů viny. Dětským obětem velmi nízkého věku navíc chybí potřebná slovní zásoba k vyjádření toho, co se jim vlastně stalo, přičemž nevědí, že sexuální zneužití představuje závažné porušení jejich práv. Z pohledu pachatele tak dítě představuje ideální oběť, neboť s ohledem na úroveň tělesného a duševního vývoje se nedokáže účinně bránit.

Odborníci zdůrazňují, že dostupné statistiky o případech sexuálního zneužívání dítěte v České republice jsou pouze špičkou ledovce všech případů, z nichž většina zůstává neodhalena.²³⁷ Zvláště trestná činnost vůči dětem v rodině včetně pohlavního zneužívání je vysoce skrytá a je spjata s neochotou trestný čin oznámit. Pouze malá část případů pohlavního zneužití je tak prošetřena orgány činnými v trestním řízení a dojde k potrestání pachatele příslušným soudem.

Vyšetřování případů sexuálního zneužívání patří k těm nejsložitějším, neboť se týká nejintimnější sféry života člověka, sexuality. Účinné vyšetřování případů pohlavního zneužívání je navíc často komplikováno citovým vztahem mezi pachatelem a obětí, kdy dítě na jedné straně touží po odhalení zneužívání, na druhé straně má obavy z uvěznění jemu blízké osoby, na které je nezřídka závislé.

Orgány činné v trestním řízení musejí k obětem přistupovat velmi citlivě a zabránit jakýmkoli projevům sekundární viktimizace (prodlužování řízení, opakované výslechy, konfrontace s pachatelem apod.) a z toho vyplývající sekundární traumatizaci a sociální stigmatizaci oběti, zejména v případě medializace případu. Na tomto místě je vhodné zdůraznit požadavek čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Příslušné státní orgány tedy musí postupovat tak, aby se sami nedopouštěli tzv. systémového týrání, tj. takového týrání, kdy je dítě psychicky traumatizováno systémem, který je vlastně k jeho ochraně určen.²³⁸

Orgány činné v trestním řízení mají při vyšetřování podezření z pohlavního zneužití nelehký úkol, neboť předmět vyšetřování tohoto trestného činu se vyznačuje určitými specifiky, což je dáno vlastním charakterem této trestné činnosti. Mezi tyto zvláštnosti lze zařadit objasnění následujících okolností:

- zda pachatel věděl, že poškozená osoba je mladší patnácti let ještě před pohlavním stykem;
- zda se jedná o zneužití některé z forem závislosti oběti na pachateli;
- sexuální pohnutka jednání;
- způsob zlákaní oběti;

²³⁷ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 46.

²³⁸ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 53.

- způsob pohlavního ukájení pachatele, zda došlo u pachatele k pohlavnímu ukojení a za jakých okolností;
- jakým způsobem byla trestná činnost zakrývána, druh a intenzita násilí;
- věk, sociální postavení, vzdělání a rozvoj rozumových vlastností oběti i pachatele;
- následky pohlavního zneužívání na zdravém vývoji oběti;
- sexuální orientace pachatele trestného činu.²³⁹

8.2. Ochrana oběti sexuálního zneužití v trestním řádu

Podle platné právní úpravy je oběť trestného činu jednak objektem zájmu orgánů činných v trestním řízení jako nositel důkazu, který svou výpověď může přispět k nalézání materiální pravdy a odsouzení pachatele, přistupuje se k ní v zásadě jako k důkaznímu prostředku, jednak stranou trestního řízení – poškozeným, který disponuje určitými právy a povinnostmi a je subjektem adhezního řízení, pokud se domáhá náhrady škody nebo nemajetkové újmy, která mu byla trestným činem způsobena.²⁴⁰ Z tohoto pohledu je postavení oběti v trestním řízení velmi slabé, často jí není poskytována odpovídající péče a pomoc za účelem zmírnění dopadu trestného činu na její osobnost a kompenzace způsobené újmy. Platný český trestní řád neposkytuje zvláštní ochranu obětem, které jsou vystaveny zvýšenému riziku druhotné újmy, jakými jsou osoby mladší osmnácti let či oběti sexuálních trestných činů. Trestní řád upravuje pouze určité prostředky ochrany obětí mladších patnácti let, a to jen tehdy, vystupují-li v trestním řízení jako svědci, o čemž je pojednáno níže.

Jistou formu ochrany nicméně poskytují i ustanovení obsahující poskytování informací veřejnosti o trestním řízení a osobách na něm zúčastněných. V tomto směru je vyšší standard ochrany zajištěn nezletilým osobám, což je dáno jejich zvýšenou zranitelností. K sekundární viktimizaci dochází u obětí sexuálních trestných činů nezdědká v důsledku nešetrné medializace případu, kdy jsou uváděny podrobné informace týkající se osoby oběti, její rodiny a soukromí, a proto došlo k omezení okruhu informací, které je možné veřejnosti poskytovat.²⁴¹ Nešetrný způsob medializace případu totiž pro oběť trestného činu představuje další traumatizaci, kdy se musí vyrovnávat kromě následků trestného činu ještě navíc s nepříznivými dopady zvýšeného zájmu veřejnosti o její případ.

Orgány činné v trestním řízení při poskytování informací veřejnosti o své činnosti mají v obecné rovině zákaz zveřejnit údaje o osobách zúčastněných na trestním řízení,

²³⁹ MUSIL, J.; KONRÁD, Z.; SUCHÁNEK, J. Kriminallistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 467-8.

²⁴⁰ Podle § 43 odst. 1 TŘ je poškozeným ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil.

²⁴¹ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 52/2009 Sb.

které přímo nesouvisí s trestnou činností, přičemž v přípravném řízení nesmějí zveřejnit informace, které umožní identifikovat mj. osobu poškozeného a svědka (viz § 8a odst. 1 TŘ). Podle odstavce druhého citovaného ustanovení při poskytování těchto informací musejí orgány činné v trestním řízení navíc zvlášť dbát na ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších osmnácti let. Zvýšená ochrana nezletilých poškozených je pak zdůrazněna v § 8b odst. 2 TŘ, podle něhož nikdo nesmí v souvislosti s trestným činem spáchaným na poškozeném jakýmkoliv způsobem zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného, který je osobou mladší 18 let nebo vůči němuž byl mimo jiné spáchán trestný čin obchodování s lidmi (§ 168 TZ) či některý z trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (§ 185 až 193 TZ). To znamená, že žádná osoba (ani např. novinář) nesmí jakýmkoli způsobem, tedy nejen ve veřejných sdělovacích prostředcích (v tisku, rozhlasu či televizi) včetně internetu, ale i jinak (např. ve filmu, formou letáků aj.), zveřejnit informace umožňující identifikovat sexuálně zneužitě dítě.

Podle § 8b odst. 3 TŘ je pak zakázáno zveřejnění obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, které by umožnily zjištění totožnosti takové osoby. Totéž platí i o zveřejnění pravomocného rozsudku ve veřejných sdělovacích prostředcích (viz § 8b odst. 4 TŘ). Domnívám se ovšem, že aby ochrana dětských obětí sexuálního zneužívání byla skrze uvedená ustanovení skutečně zajištěna, musejí být v praxi důsledně aplikována. Zvláště u kauz týkajících se intrafamiliárního zneužívání musejí orgány činné v trestním řízení poskytovat informace o případu s nejvyšší opatrností, neboť kupříkladu prostřednictvím zveřejnění plného jména spolu s uvedením bydliště obviněného, který je otcem zneužitě dítěte, může dojít k snadné identifikaci oběti.

Během hlavního líčení by se dále dle mého názoru vždy měla upřednostnit ochrana zájmů sexuálně zneužitě dítěte před veřejným projednáním věci. Možnost vyloučení veřejnosti při hlavním líčení připouští § 200 TŘ, podle něhož se veřejnost při hlavním líčení vyloučí, jestliže by veřejné projednání věci ohrozilo utajované informace chráněné zvláštním zákonem, mravnost nebo nerušený průběh jednání, anebo bezpečnost nebo jiný důležitý zájem svědků. Veřejnost může být vyloučena pro celé hlavní líčení nebo jen pro jeho část. Přestože trestní řád jako důvod pro vyloučení veřejnosti z hlavního líčení explicitně neuvádí ochranu zájmů dětské oběti/svědka, mělo by se při projednávání případů sexuálního zneužívání dětí vždy zvážit, jestli zde není dán důvod spočívající v ohrožení bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědka. To i za situace, kdy je v hlavním líčení výpověď poškozeného dítěte z přípravného řízení pouze čtena a není tudíž jeho účast u hlavního líčení nutná, neboť v průběhu jednání mohou zaznít velmi citlivé informace týkající se charakteru sexuálních aktivit apod.,

jejichž zveřejnění může vést k dalšímu narušení psychiky dítěte. Totiž nepřiměřená reakce nejbližšího sociálního okolí dítěte, které se prostřednictvím veřejného projednání případu dozvědělo o detailech spáchaného činu, má u oběti často za následek prohloubení pocitů ponížení a ztráty lidské důstojnosti. Děti se často za prožité události stydí, mají obavy z prozrazení a ze zesměšnění před spolužáky ve škole a kamarády.

V zájmu posílení práv poškozených, kterým byla trestným činem způsobena nemajetková újma, bylo významné zavedení možnosti domáhat se náhrady této újmy již v rámci trestního řízení.²⁴² Pro oběti sexuálního zneužívání se otevřel prostor, aby již v rámci trestního řízení dosáhly úplné satisfakce a mohly se tak vyrovnat s nepříznivými následky trestného činu. V praxi je však náhrada nemajetkové újmy v rámci trestního řízení přiznávána jen zřídka. Domnívám se, že v případech pohlavního zneužití by se měl plně využívat potenciál možnosti odškodnění nemajetkové újmy v průběhu trestního řízení, který spočívá především v pozitivním ovlivnění oběti a výchovném působení na pachatele.

8.2.1. Právní úprava výslechu osoby mladší než patnáct let

Hlavním a mnohdy i jediným přímým důkazem v případech pohlavního zneužití je výpověď poškozeného dítěte. S ohledem na charakter sexuální trestné činnosti a věku a mentální úroveň poškozené osoby je nezbytné, aby takový výslech probíhal za speciálně vytvořených podmínek. Vybavování a reprodukce nechtěných sexuálních zážitků je pro dítě vždy traumatizující. Trestní řád proto ve svém ustanovení § 102 odst. 1 ukládá, aby výslech osoby mladší než patnáct let jako svědka o okolnostech, jejichž oživování v paměti by vzhledem k věku mohlo nepříznivě ovlivňovat její duševní a mravní vývoj, byl prováděn zvláště šetrně a po obsahové stránce tak, aby výslech v dalším řízení zpravidla už nebylo třeba opakovat. Citované ustanovení zároveň uvádí další podmínky, za nichž má výslech dítěte mladšího patnácti let probíhat. Jde o obligatorní přibrání pedagoga nebo jiné osoby mající zkušenosti s výchovou mládeže, která by se zřetelem na předmět výslechu a stupeň duševního vývoje vyslychané osoby přispěla k správnému vedení výslechu. Pedagog či jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže (např. dětský psycholog nebo dětský psychiatr) jsou osobou odlišnou od vyslychajícího, přičemž se musí jednat o osoby, které mají odpovídající vzdělání a potřebnou praxi. Takto přibraný odborník je navíc schopen konkretizovat stupeň duševního a mravního vývoje vyslychané osoby, jemuž má být přizpůsoben obsah, rozsah a průběh výslechu.²⁴³ Není

²⁴² K tomu došlo teprve s účinností od 1. 7. 2011 zákonem č. 181/2011 Sb.

²⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 903.

přítom vyloučeno, aby takto přibraná osoba byla zároveň přibraným soudním znalcem například za účelem psychologického vyšetření svědka mladšího než patnáct let.²⁴⁴

K výsledku mohou být fakultativně přibráni také rodiče dítěte, avšak pouze za předpokladu, že to může přispět k správnému provedení výsledku. Rodiče tedy nemají právní nárok na přítomnost při výsledku svého dítěte mladšího patnácti let, a to ani tehdy, pokud o to požádají. Jejich účast přitom v žádném případě nemůže nahradit obligatorní přítomnost pedagoga nebo jiné osoby, která vyhovuje požadavkům § 102 odst. 1 TŘ.²⁴⁵ Závěr o tom, zda přibrání rodičů k výsledku jejich dítěte napomůže k správnému provedení výsledku, by orgány činné v trestním řízení měly učinit na základě vyjádření přibraného odborníka. Mohou totiž nastat situace, kdy dítě nebude schopno nebo ochotno v přítomnosti svých rodičů či jednoho z rodičů pravdivě vypovídat. Z povahy věci je vyloučeno, aby byli výsledku přítomni rodiče, kteří jsou nebo mohou být trestně stíháni ve věci, v níž má být výslech proveden.

Dítě mladší patnácti let nemůže být ve smyslu § 102 TŘ vyslýcháno za přítomnosti jiných osob než těch, které jsou shora uvedené. Podle Nejvyššího soudu je porušení zákona v ustanovení § 102 odst. 1 TŘ jestliže je osoba mladší než patnáct let vyslýchána v přítomnosti jiného dospělého svědka, který byl slyšen nebo by mohl být slyšen k týmž skutečnostem a který nadto není osobou, která by mohla přispět ke správnému vedení výsledku dítěte ve smyslu § 102 odst. 1 TŘ.²⁴⁶

Pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže či rodiče dítěte, kteří byli k výsledku dítěte mladšího než patnáct let přibráni, mohou navrhnout odložení úkonu na pozdější dobu a v průběhu provádění takového úkonu navrhnout jeho přerušování nebo ukončení, pokud by provedení úkonu nebo pokračování v něm mělo nepříznivý vliv na psychický stav vyslýchané osoby. Je tak zdůrazněna úloha těchto osob v kontextu ochrany dětských obětí, pro které by s přihlédnutím k jejich aktuálnímu zdravotnímu (psychickému) stavu mohlo mít provedení nebo pokračování ve výsledku negativní dopad na jejich psychiku. Orgán činný v trestním řízení by měl takovému návrhu v zásadě vyhovět a podle situace výslech odložit, přerušit nebo ukončit. Orgán činný v trestním řízení návrhu nevyhoví pouze tehdy, hrozí-li nebezpečí z prodlení. Nebezpečí z prodlení však musí být takové intenzity, aby převážilo nad ochranou vyslýchané osoby mladší než 15 let před nepříznivým vlivem na její psychický stav.

Jestliže má být vyslýcháno dítě mladší než patnáct let o okolnostech, jejichž oživování v paměti by nepříznivě mohlo ovlivňovat jeho duševní a mravní vývoj, může být tento výslech učiněn jako úkon neodkladný nebo neopakovatelný ve smyslu § 158a a

²⁴⁴ K tomu srov. § 107 odst. 1 větu čtvrtou TŘ, podle níž může být znalci dovoleno, aby byl přítomen při výsledku obviněného a svědků a aby jim kladl otázky vztahující se na předmět znaleckého vyšetřování.

²⁴⁵ Viz stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 1982, sp. zn. Tpjf 158/80.

²⁴⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 1970, sp. zn. 7 Tsz 84/69.

§ 160 odst. 4 TŘ. K tomu však podotýkám, že v desítkách rozhodnutí týkajících se pohlavního zneužití, které jsem analyzovala, spočívalo pochybení policejních orgánů nejčastěji právě v tom, že poškozená osoba byla vyslechnuta ještě před zahájením trestního stíhání, přičemž objektivně se nejednalo ani o úkon neodkladný, ani o úkon neopakovatelný. Takový úkon byl tedy zatížen podstatnou procesní vadou absolutního charakteru, která vylučuje, že by protokol o výslechu nezletilé poškozené osoby mohl být použit jako důkaz v řízení vedeném proti obviněnému. Nálezací soud tak k této výpovědi nemůže přihlížet a je proto nutné opakovat výslech nezletilé osoby po zahájení trestního stíhání znovu. Tento postup je navíc v rozporu s ustanovením § 102 odst. 1, 2 TŘ a může vést k zbytečné sekundární traumatizaci dítěte vzhledem k nutnosti opakovat výslech. Je tak třeba apelovat na policejní orgány, aby se obdobných pochybení, která mohou mít ve svém důsledku negativní dopad na psychiku dětské oběti, vyvarovaly.

Podle § 102 odst. 2 TŘ pak osoba mladší než patnáct let má být v dalším řízení znovu vyslechnuta jen v nutných případech. Orgány činné v trestním řízení tedy musejí v každém individuálním případě bedlivě zkoumat, zda by opakovaný výslech na nezletilé dítě, požívajícího zvláštní právní ochrany na základě čl. 32 odst. 1 Listiny a mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, neměl negativní dopady. Uvede-li dokonce soudní znalec ve znaleckém posudku výslovně, že výslech takového nezletilého dítěte nedoporučuje (např. z důvodu významného zvyšování rizika traumatu), musí soudy velmi pečlivě zvažovat, zda vůbec k takovému výslechu přistoupit, neboť zájem společnosti na tom, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni, není možno nadřazovat právu na zmíněnou právní ochranu nezletilých dětí.²⁴⁷

V řízení před soudem je možno na podkladě rozhodnutí soudu provést důkaz přečtením protokolu nebo přehráním obrazového a zvukového záznamu pořízeného o výslechu provedeném prostřednictvím videokonferenčního zařízení i bez podmínek uvedených v § 211 odst. 1 a 2 TŘ, tedy zejm. bez souhlasu státního zástupce a obžalovaného. V tomto směru je nutné, aby orgány činné v trestním řízení při výslechu dítěte mladšího patnácti let již v přípravném řízení dbaly na použitelnost tohoto důkazu v hlavním líčení a prováděly výslech takovým způsobem, aby jej nebylo nutno opakovat. Současně je nezbytné, aby dbaly na to, že takový důkaz nebude zpochybnitelný z hlediska kontradiktorního charakteru jeho provedení. Právo obviněného dát vyslýchat svědky ve smyslu čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy totiž Evropský soud pro lidská práva, jakož i české soudy, vykládají tak, že obviněný musí mít možnost alespoň jednou v řízení účastnit se (ať již sám nebo prostřednictvím svého obhájce) výslechu svědka.

²⁴⁷ Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 7. 2010, sp. zn. III. ÚS 47/10.

Ustanovení § 102 odst. 2 TŘ se však vztahuje pouze na výslech osoby, která je v době řízení stále ještě mladší než patnáct let. Jestliže tedy má být v řízení před soudem proveden důkaz svědeckou výpovědí osoby, která byla vyslechnuta před dovršením patnáctého roku věku za dodržení podmínek § 102 odst. 1 TŘ, ale v době výslechu před soudem již patnáctý rok dovršila, nelze provést tento důkaz přečtením protokolu bez podmínek uvedených v § 211 TŘ.²⁴⁸ To z pohledu náležité ochrany dětských obětí považují za podstatný nedostatek platné právní úpravy, neboť vyšetřování pohlavního zneužití s ohledem na důkazní nouzi je mnohdy zdlouhavé a jistě není ojedinělá situace, kdy poškozená osoba na počátku vyšetřování ještě mladší patnácti let během probíhajícího trestního řízení dovrší patnáctého roku svého věku, a ochrana zakotvená v § 102 odst. 2 TŘ se tak na ni nevztahuje. Opakovaný výslech v řízení před soudem nepochybně není o nic méně traumatizující pro patnáctiletou oběť než pro čtrnáctiletou, proto by se výjimka stanovená v § 102 odst. 2 TŘ měla vztahovat na všechny děti, tedy na všechny osoby mladší osmnácti let. Takový požadavek ostatně plyne i z mezinárodních závazků ČR (srov. např. čl. 16 Úmluvy o právech dítěte).

Pedagog nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže či rodiče dítěte, kteří byli k výslechu přibráni, se podle potřeby vyslechnou k správnosti a úplnosti zápisu, k způsobu, jímž byl výslech prováděn, jakož i k způsobu, jímž vyslýchaná osoba vypovídala (viz § 102 odst. 2 věta třetí TŘ).

Kromě výše uvedených modifikací, která jsou projevem nezbytného zřetele k individuálním vlastnostem vyslýchaného dítěte (jeho rozumové, duševní a mravní úrovni), se na výslech osoby mladší než patnáct let užijí obecná ustanovení o výslechu svědka. Avšak ve vztahu k poučení této osoby o právu odepřít výpověď ustanovení § 101 odst. 1 TŘ stanoví, že je-li vyslýchaná osoba mladší než patnáct let, musí být poučena přiměřeně jejímu věku. Poučení by mělo zahrnovat i to, že nemůže být stíhána pro trestný čin křivé výpovědi a podání nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 TZ.

K ochraně obětí sexuálních trestných činů také významně napomáhá možnost využívání videokonferencí²⁴⁹, které jsou v českém trestním řízení stále ještě poměrně novinkou.²⁵⁰ Videokonference tak mohou být praktické při výslechu zvláště zranitelných svědků, kterými jsou právě oběti sexuálních deliktů. Podmínky, za nichž lze využít videokonference, jsou obsaženy v ustanovení § 52a TŘ. Podle uvedeného ustanovení lze při provádění úkonů trestního řízení využívat technické zařízení pro přenos obrazu a

²⁴⁸ K tomu srov. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 3. 1968, sp. zn. 2 To 107/67.

²⁴⁹ Videokonference jsou souborem interaktivních telekomunikačních technologií, které umožňují simultánní vzájemnou komunikaci dvou nebo více míst prostřednictvím obousměrných video a audio přenosů (srov. důvodovou zprávu k zák. č. 459/2011 Sb.).

²⁵⁰ Možnost využívání videokonferenčních zařízení při provádění úkonů trestního řízení zavedla do trestního řádu novela zák. č. 459/2011 Sb. s účinností od 1. 1. 2012.

zvuku (videokonferenční zařízení), umožňuje-li to povaha těchto úkonů a je-li to technicky možné, a to tehdy, je-li to potřebné pro ochranu práv osob, zejména s ohledem na jejich věk nebo zdravotní stav, nebo vyžadují-li to bezpečnostní nebo jiné závažné důvody.

8.3. Zvláštnosti výsledku sexuálně zneužitých dětí

Statistické záznamy dokládají, že k výsledku dětí dochází nejčastěji právě v souvislosti se sexuálním zneužíváním.²⁵¹ Oběti sexuálního zneužívání jsou přitom náchylnější k sekundární viktimizaci, tedy zejména psychickému zraňování způsobenému nešetrně vedeným nebo vícekrát opakovaným výsledkem. To nezřídka může způsobit traumata, která jsou srovnatelná nebo dokonce i horší, než trauma způsobené vlastním trestným činem. Z výsledkové praxe plyne, že děti výrazně ovlivňuje vnější prostředí a celková atmosféra výsledkové situace. Specifickým potřebám dětí je proto třeba přizpůsobit prostředí, v němž je výslech veden, a pochopitelně i chování na úkonu participujících osob. Zvláště u malých dětí může špatně vedený výslech znamenat zkreslení výpovědi o vnímaných prožitcích, když tyto děti mají přirozený sklon vypovídat tak, „aby to bylo správně“ podle interpretace ze strany dospělé autority, spíše než podle skutečně prožitého.

Čeští odborníci pracující s dětskými oběťmi trestných činů se nechali inspirovat svými americkými kolegy a od roku 1997 při výsleších začali používat demonstrační pomůcky ztvárněné jako dětské loutky, které jsou dnes již obecně známé pod označením „Jája a Pája“. Postup příslušníků Policie ČR při práci s těmito loutkami upravuje závazný pokyn policejního prezidenta z roku 2002, podle něhož je práce s loutkami svěřena specialistům zabývajícím se řešením kriminality páchané na dětech ve struktuře služby kriminální policie a vyšetřování a v rámci spolupráce na žádost specialistů i mimorezortním subjektům (lékařům, psychologům, sexuologům, pedagogicko-psychologickým poradnám, pracovníkům orgánů sociálně právní ochrany dětí, soudním znalcům aj.).²⁵² Významný přínos těchto loutek spočívá v tom, že na nich lze projektivním způsobem demonstrovat různé sexuální praktiky bez nebezpečí další traumatizace dítěte podrobným popisem toho, co se událo.²⁵³ Navíc tyto loutky velmi dobře slouží i při výsleších dětí velmi nízkého věku, mentálně indisponovaných či smyslově postižených, neboť snadná manipulace s loutkou formou hry je přirozená všem dětem a není pro dítě nijak stresující. Zároveň se odstraňují obtíže při verbálním popisu skutkového děje pro ostych či neznalost vyslýchaného dítěte. Také anglický psychiatr

²⁵¹ ČÍRTKOVÁ, L. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998, s. 208.

²⁵² Srov. čl. 9 závazného pokynu policejního prezidenta č. 8 ze dne 21. ledna 2002, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

²⁵³ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 54.

A. Bentovim uvádí, že pro děti, které jsou sexuálně zneužívány a fyzicky týrány, je neocenitelnou pomocí používání anatomických panenek, neboť děti si spontánně hrají a mohou externalizovat své zážitky formou hraní s panenkami, které provokují vzpomínky.²⁵⁴ Odborníci pracující s oběťmi sexuálního zneužívání zdůrazňují, že zavedení loutek do výslechové praxe Policie ČR umožnilo efektivněji zjišťovat fakta o průběhu událostí, což se dříve v převážně verbální podobě nedařilo.²⁵⁵

V současné době je každé okresní ředitelství Policie ČR vybaveno, resp. specialisté na oddělení služby kriminální policie a vyšetřování, párem loutek a zároveň i videometodikou, jakým způsobem má být veden výslech s pomocí loutek.

Vzhledem k uvědomění si skutečnosti, že prostředí, v němž se koná výslech, může ovlivnit psychický stav oběti či svědka, byl přijat Program zřizování speciálních výslechových místností pro dětské oběti a svědky Ministerstva vnitra Odboru prevence kriminality ve spolupráci s Policejním Prezidiem ČR, a to v návaznosti na Národní plány boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí, které ukládají podporovat zřizování a vybavování výslechových místností pro traumatizované oběti (zejména děti a ženy), vypracování standardů pro vybavení těchto místností a zabezpečení systémového financování pro jejich plošné zřizování.²⁵⁶ Národním akčním plánem pak byla schválena realizace Národní strategie prevence násilí na dětech v ČR na období 2009 – 2010, která stanoví úkol 5. 3 zajistit optimální využívání výslechových místností pro traumatizované oběti a svědky trestné činnosti (zejména děti a ženy). Také závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 z roku 2002 ve svém čl. 8 ukládá, aby se podání vysvětlení nebo výslech dětí mladších patnácti let prováděly na místech, která přispívají ke správnému vedení úkonu s ohledem na duševní stav a vývoj dítěte s tím, že přednost před předvedením na policejní stanici je dávana prostředí známému a netraumatizujícímu (např. místnosti ve škole, bydlišti dítěte).

Cílem programu je vybudovat místnost, která se bude zásadně odlišovat od tradičních policejních kanceláří, aby nutný pobyt dětí byl co nejméně traumatizující. Vedení výslechu ve speciálně upravené místnosti by dále mělo usnadnit kontakt s policií a chránit dítě před nepříjemnými zážitky spojenými s výslechem v tradičním prostředí policejních stanic. Děti totiž často vnímají policejní stanice jako místa, kam jsou bráni delikventi, proto výslech v běžném prostředí může posilovat jejich pocit viny, který je

²⁵⁴ BENTOVIM, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 66.

²⁵⁵ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 54.

²⁵⁶ Srov. např. bod 20. přílohy k usnesení vlády ze dne 16. 8. 2006 č. 949 Plán úkolů boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období 2006 - 2008.

jedním ze škodlivých příznaků sexuálního zneužívání, který dětské oběti nesnadno překonávají.²⁵⁷

Program si dále klade za cíl posílit zákonnost a zkvalitnit úkony prováděné v rámci trestního řízení. V praxi totiž výslech za standardních podmínek bývá příčinou postupů, které mohou být i v rozporu s § 102 odst. 1 TŘ, zejména pokud jde o požadavek na zvlášť šetrné vedení výslechu a po obsahové stránce takovým způsobem, aby jej v dalším trestním řízení nebylo nutno opakovat. Speciální výslechová místnost s kvalitní záznamovou technikou výrazně usnadňuje provádění neopakovatelných úkonů ve smyslu § 160 odst. 4 TŘ a postup podle § 102 odst. 2 TŘ. Pořízení videozáznamu umožňuje kdykoli v průběhu trestního řízení přezkoumat zákonnost vedení výslechu a zlepšuje objektivnost protokolace výslechu. Navíc skutečnost, že je výslech nahráván, může působit jako preventivní opatření ve vztahu k vyslýchajícímu, neboť záznamová technika zaznamenává i všechny jeho případné chyby. Zvukový a obrazový záznam z výslechu dále může posloužit jako podklad pro vypracování znaleckého posudku na vyslýchaného svědka z oboru psychiatrie a psychologie ve smyslu § 118 TŘ.

Speciální výslechové místnosti mají být tedy vybaveny kvalitní záznamovou technikou, aby se mohly pořizovat audio a video záznamy, které pak bude možno použít jako důkaz v dalších fázích trestního řízení. Standardně se speciální výslechové místnosti skládají ze dvou místností, a to z výslechové místnosti (pracovní), která svým uspořádáním a vnitřním vybavením odpovídá požadavkům na vhodné prostředí pro práci s dítětem, a technické místnosti (monitorovací), která je vybavena audiovizuální a počítačovou technikou pro účely pořízení a zpracování záznamu (včetně výstupu na přenosová média).²⁵⁸ Technická místnost je zároveň určena k pasivnímu sledování činnosti probíhající ve výslechové místnosti výhradně zúčastněnými osobami, čímž dochází k naplnění požadavků § 102 TŘ.

Díky uvedenému programu bylo zřízeno nebo inovováno již na čtyřicet speciálních místností při vybraných Službách kriminální policie a vyšetřování ČR.

Aby výše popsané speciální podmínky vytvořené pro výslech obětí pohlavního zneužívání skutečně vedly k minimalizaci druhotné újmy, musí být vyslýchající osoba k tomu speciálně vyškolená. Musí jít tedy o specialisty, kteří mají dostatečné teoretické a odborné znalosti pro práci s dětmi, jsou patřičně motivováni k neustálému zvyšování

²⁵⁷ GUDBRANDSSON, B. Towards a child-friendly justice and support for child victims of sexual abuse. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011 [cit. 21. 12. 2012]. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

²⁵⁸ K podrobnějšímu popisu vybavení těchto místností srov. Standart vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení, červen 2011. [cit. 21. 12. 2012]. Dostupný z <http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>.

kvalifikace a zdokonalování taktiky výslechu dětí.²⁵⁹ Odůvodněně jsou kladeny vysoké nároky na profesionalitu takto vyškoleného policisty.²⁶⁰

8.4. Ochrana obětí sexuálního zneužívání podle zákona o obětech trestných činů

Během dokončování této práce byl přijat zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), který přináší naději na zlepšení a posílení postavení obětí trestného činu pohlavního zneužití, jakož i obětí ostatních trestných činů zasahujících lidskou důstojnost v sexuální oblasti. Měl by odstranit některé výše zmíněné nedostatky současné právní úpravy a zároveň reaguje na mezinárodní požadavky v této oblasti (zejm. legislativu Evropské unie). Za cíl si klade přispět ke snížení rizika sekundární viktimizace, která by oběti mohla vzniknout v důsledku přístupu policie nebo orgánů činných v trestním řízení. Předmětem nové právní úpravy je upravit práva obětí trestných činů, poskytování peněžité pomoci obětem trestných činů ze strany státu a vztahy mezi státem a subjekty, které poskytují služby obětem trestných činů, resp. stanovení právního základu pro spolupráci mezi státem a nevládními organizacemi poskytujícími pomoc obětem.

Návrh počítá s katalogem opatření, která mají riziko druhotné újmy minimalizovat. Druhotnou újmou se přitom podle § 2 odst. 5 ZOT pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.

V důvodové zprávě k zákonu o obětech trestných činů se uvádí, že účelem tohoto zákona je zlepšení postavení obětí trestných činů i mimo trestní řízení a zajištění toho, aby s nimi bylo ze strany orgánů činných v trestním řízení zacházeno citlivě a aby byla respektována jejich důstojnost. Domnívám se, že pokud by se tento základní cíl podařilo prosadit v praxi, mohlo by to přispět ke snížení latence sexuální trestné činnosti u těch obětí, které neoznámí trestný čin právě z obavy z nekompetentního a necitlivého zacházení ze strany orgánů činných v trestním řízení. Vysoká latence neboli skrytost je

²⁵⁹ Expertní skupina specialistů SKPV v roce 2012 připravila povinný specializační kurz zakončený zkouškou právě pro specialisty pracující na úrovni mravnostní trestné činnosti. Absolvováním tohoto kurzu specialisté získají a osvojí si vybrané zkušenosti z oblasti syndromu CAN, vývojové psychologie, speciální pedagogiky, kriminalistické taktiky a jiných oborů, jež jsou nezbytné pro profesionální zvládnutí procesních úkonů s dětským svědkem – obětí mravnostní trestné činnosti.

²⁶⁰ Za účelem výměny informací v této oblasti například v květnu 2012 Ministerstvo vnitra pořádalo mezinárodní odborný seminář k problematice vyšetřování sexuálně motivované trestné činnosti páchané na mládeži a využívání speciálních výslechových místností, na němž účastníkům byla dána možnost předávat si zkušenosti nejen mezi sebou, ale též se soudními znalci z oboru psychologie, lékaři, státními zástupci a zástupci OSPOD.

typickým znakem sexuální trestné činnosti, proto je třeba přijímat taková opatření, která tento nepříznivý fakt pozitivně ovlivní.

Jaká osoba se rozumí obětí a plynou jí tudíž práva zaručená předmětným zákonem, je vymezeno v § 2 odst. 2, 3 ZOT.²⁶¹ Vyšší standard práv je přitom garantován tzv. zvláště zranitelným obětím, což odráží jejich zranitelnost spočívající především ve zvýšené náchylnosti k prohloubení jejich stresu a citového zranění samotnou účastí v trestním řízení (např. v průběhu výslechu). Do kategorie tzv. zvláště zranitelných obětí patří právě dítě (tedy oběť každého trestného činu pohlavního zneužití) a ve vztahu k dalším sexuálním trestným činům též oběť trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 TZ a oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jestliže je v konkrétním případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy zejména s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, schopnost vyjadřovat se, životní situaci, v níž se nachází, nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu nebo závislost na ní.²⁶² Zvláště zranitelné oběti mají právo na bezplatnou odbornou pomoc, která spočívá v psychologickém poradenství, sociálním poradenství, právní pomoci, poskytování právních informací a restorativních programech. Na tuto pomoc mají nárok bezodkladně, požádají-li o ni u subjektu zapsaného do registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů (viz § 5 ZOT). Registr bude veřejným seznamem dostupným na internetových stránkách Ministerstva spravedlnosti.

Každá oběť trestného činu má právo na informace týkající se věci, v níž se stala obětí trestného činu, a to jak ze strany Policie ČR, policejního orgánu a státního zástupce, tak ze strany subjektu zapsaného v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, zejm. pokud jde o povahu a rozsah poskytovaných služeb, práv plynoucích ze zákona o obětech trestných činů a trestního řádu a průběhu trestního řízení a její úloze v něm.²⁶³ Dítě je třeba informovat způsobem odpovídajícím jeho věku, rozumové a volní vyspělosti. V minimálním rozsahu se informační povinnost stanoví i zdravotnickému zařízení, což je odůvodněno zejména tím, že nezřídka první místo, které oběť kontaktuje, je právě zdravotnické zařízení.

²⁶¹ Podle § 2 odst. 2 ZOT se obětí rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil. Podle § 2 odst. 3 ZOT byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se za oběť též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner nebo druh, je-li osobou blízkou. Je-li těchto osob více, považuje se za oběť každá z nich.

²⁶² Podle § 2 odst. 4 ZOT se zvláště zranitelnou obětí dále rozumí osoba, která je postižena fyzickým, mentálním nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým poškozením a oběť trestného činu, který zahrnoval násilí či pohrůžku násilí, a sice za splnění stejných podmínek jako u oběti trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti.

²⁶³ Srov. § 7 a násl. ZOT.

Konkrétní opatření, která představují realizaci ochrany oběti před druhotnou újmu, jsou upravena v oddíle pátém zákona o obětech trestných činů. Jde například o opatření, které směřuje k zabránění přímého kontaktu mezi obětí a podezřelou osobou, resp. osobou, kterou oběť označila za pachatele, nebo proti níž se vede trestní řízení (viz § 17 ZOT). Žádost o zabránění kontaktu může učinit ve všech stádiích trestního řízení (příp. i před jeho započítím) kterákoliv oběť s tím, že jde-li o oběť zvlášť zranitelnou, je povinností příslušných orgánů žádosti vyhovět. Výjimkou může být charakter prováděného úkonu, např. konfrontace, kdy z povahy věci přímému kontaktu v průběhu úkonu nelze předejít. I v takovém případě jsou ovšem příslušné orgány povinny zabezpečit, aby nedošlo k přímému kontaktu před započítím úkonu a po jeho skončení. Jak se uvádí v důvodové zprávě k zákonu o obětech trestných činů, tomuto opatření nejlépe vyhovují oddělené čekárny pro oběti v budovách soudů a dalších orgánů činných v trestním řízení, nicméně jejich realizace je závislá na finančních možnostech resortu.

Pro oběti sexuálního zneužívání je významný § 18 ZOT, který omezuje charakter otázek kladených oběti při podávání vysvětlení a jejím výsledku. Podle odstavce prvního citovaného ustanovení otázky směřující do intimní oblasti vyslýchané oběti lze klást jen tehdy, pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Tyto otázky je navíc třeba klást zvlášť šetrně a po obsahové stránce vyčerpávajícím způsobem, aby nebylo nutné výsledk doplňovat či opakovat a oběť vystavit opětovnému stresu. Formulaci otázek je třeba při zachování potřebné ohleduplnosti přizpůsobit věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti. Intimní oblastí se rozumí osobní sféra jednotlivce, do níž náleží právě oblast sexuality. Proti zaměření otázky může oběť kdykoliv podat námitky. Tato námitka se zaznamená do protokolu a o její důvodnosti rozhoduje vyslýchající orgán.

Zvláště pro oběti sexuálních trestných činů je významné právo obsažené v ustanovení § 19 ZOT, které oběti umožňuje žádat, aby byla vyslechnuta osobou stejného nebo opačného pohlaví. Totéž platí i pro podání vysvětlení. Jestliže žádost vznesl zvlášť zranitelná oběť, je povinností této vyhovět. Výjimku lze připustit pouze tehdy, pokud by tomu bránily důležité důvody (např. vyslýchající stejného pohlaví není dostupný, ale je přítomna osoba, která je speciálně vyškolená k výslechu zvlášť zranitelných obětí). Do spisu je přitom třeba poznamenat, z jakého důvodu nebylo žádosti vyhověno. Za obdobných podmínek může zvlášť zranitelná oběť také žádat, aby v případě, kdy je třeba tlumočit její výpověď, byl přibrán tlumočnick stejného nebo opačného pohlaví.

Ustanovení § 20 ZOT stanoví speciální požadavky, za nichž je třeba postupovat při podání vysvětlení a výslechu zvlášť zranitelné oběti. Jedná se zejména o požadavek

vyslýchat takovou oběť obzvláště citlivě a s ohledem na konkrétní okolnosti, které ji činí zvláště zranitelnou, provádění výslechu osobou k tomu zvláště vyškolenou, provádění výslechu způsobem, aby nemusel být opakován, v případě výslechu před stejným orgánem vedení výslechu stejnou osobou, na žádost oběti přijetí opatření za účelem zabránění vizuálního kontaktu s podezřelou osobou (zejména za využití audiovizuální techniky). Je-li obětí dítě, musí v přípravném řízení výslech provádět vždy osoba k tomu vyškolená s výjimkou případů, kdy se jedná o úkon neodkladný a vyškolenou osobu nelze zajistit.

Důležitým právem oběti podle § 21 ZOT je právo na doprovod důvěrníkem. Účelem tohoto práva je umožnit oběti doprovod osoby jí blízké, která se účastní úkonů trestního řízení a poskytne ji tak potřebnou (zejména psychickou) pomoc. Osobou důvěrníka může být i zmocněnec, ale může jít o dvě odlišné osoby. Důvěrník nemůže zasahovat do průběhu úkonu.

Zákon o obětech trestných činů dále ve svém § 22 počítá se zavedením institutu „prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život“, který je v anglosaských právních úpravách znám pod označením „victim impact statement“. Toto právo kromě jiného znamená realizaci práva oběti být slyšena. Prohlášení může oběti napomoci při citovém vyrovnání se se spáchaným činem, jakož i umožnit obviněnému uvědomit si, co svým činem způsobil. V neposlední řadě může i soudu napomoci při individualizaci trestu a při rozhodování o uplatněném nároku oběti na náhradu nemajetkové újmy v penězích, která jí byla trestným činem způsobena. Prohlášení může oběť učinit ústně i v písemné formě. V návaznosti na úpravu v zákoně o obětech trestných činů dochází též k novelizaci trestního řádu, a to zakotvením práva učinit prohlášení o dopadech na dosavadní život pro poškozeného, který je zároveň obětí podle zákona o obětech trestných činů. Současně se do trestního řádu vkládá nový § 212a, který upravuje možnost oběti přednést prohlášení v rámci hlavního líčení.

U obětí sexuálního zneužívání zůstává dále důležitým právem její právo na peněžitou pomoc (§ 23 a násl. ZOT) záležející v jednorázovém poskytnutí peněžní částky k překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí spáchaným činem, resp. i v úhradě nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie či jiné odborné služby zaměřené na nápravu utrpěné nemajetkové újmy (to však max. do výše 50 000 Kč).

Z hlediska ochrany oběti trestného činu, která vystupuje jako poškozený v trestním řízení, jsou významné i další zaváděné změny trestního řádu. Práva zakotvená v zákoně o obětech trestných činů se promítají do úpravy obsažené v trestním řádu. Mezi základní procesní zásady je doplněna povinnost orgánů činných v trestním řízení umožnit poškozenému v každém stádiu řízení plné uplatnění jeho práv.

Předpokladem uplatnění nároků poškozeného je jeho náležitá informovanost, kterou musí orgány činné v trestním řízení zajistit vhodným způsobem a srozumitelnou formou (viz § 2 odst. 15 TŘ). S tím souvisí i rozšíření poučovací povinnosti ze strany orgánů činných v trestním řízení vůči poškozenému. Kromě rozšíření práv poškozeného dochází i k doplnění práv zmocněnce v trestním řízení. Zavádí se právo poškozených dětí mladších osmnácti let, jakož i ostatních zvláště zranitelných obětí na bezplatné právní zastoupení. Ustanovení § 102 TŘ by se napříště mělo vztahovat nejen na děti mladší než 15 let, ale na všechny děti, tedy na všechny osoby mladší než 18 let. Zároveň se vylučuje konfrontace mezi poškozeným mladším osmnácti let a obviněným v případě trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Osoba pedagoga, která je podle nynějšího § 102 odst. 1 TŘ k výsledku osoby mladší než 15 let přibírána, by měla nahradit osoba zástupce orgánu sociálně právní ochrany dětí. Z hlediska ochrany dětských obětí před sekundární viktimizací v důsledku nešetrného výsledku je významným opatřením možnost klást otázky pouze prostřednictvím vyslyšajícího (viz nový § 102 odst. 3 TŘ). Tím se zabrání tomu, aby dítěti mohl klást otázky přímo obviněný či jeho obhájce, kteří tak mnohdy činí nevhodným způsobem.

Z hlediska eliminace rizika další viktimizace oběti a případně i jejích blízkých a na druhé straně recidivy pachatele je rovněž významné zavedení předběžných opatření (§ 88b až § 88o TŘ). Ve vztahu k obětem sexuálního zneužití je třeba především zmínit předběžné opatření spočívající v zákazu styku pro obviněného s poškozeným, jemu blízkými nebo jinými osobami, zejména svědky, a zákaz vstoupit do společného obydlí obývaného s poškozeným a v jeho bezprostředního okolí a zdržovat se v takovém obydlí. Využití těchto předběžných opatření bude aktuální zejména v případech pohlavního zneužívání ze strany některého člena rodiny či jiné blízké osoby. V tomto směru je důležité, že o rozhodnutí, kterým se ukládá zákaz styku obviněného rodiče s dítětem, je třeba neprodleně vyrozumět orgán sociálně-právní ochrany dětí. V případě, že se rozhodnutím povolí setkání obviněného rodiče s dítětem, předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce vyrozumí včas orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby se mohl setkání účastnit.

Závěrem nelze než doufat, že zákon o obětech trestných činů skutečně povede k tomu, že se oběť trestného činu stane zvláštním subjektem péče ze strany státu a právu na zachování její lidské důstojnosti a soukromí bude poskytována náležitá ochrana. K naplňování cíle nové právní úpravy může ovšem docházet pouze tehdy, budou-li ustanovení předmětného zákona v praxi důsledně uplatňována a dodržována, aniž by šlo o jejich pouhou formální aplikaci.

8.5. Znalecké posuzování v případech sexuálního zneužívání

Typickým znakem trestního řízení v případech pohlavního zneužívání je jeho složitost s ohledem na nedostatek důkazů. Podstatou důkazní situace je zpravidla to, že obviněný popírá spáchání skutku s tím, že je usvědčován jediným přímým důkazem, jímž je svědecká výpověď poškozeného dítěte. Ostatní důkazy mají toliko povahu nepřímých důkazů a směřují v podstatě k tomu, aby byla ověřena věrohodnost svědecké výpovědi poškozeného. Případy pohlavního zneužití tak patří mezi kauzy, které orgány činné v trestním řízení frekventovaně řeší při účasti znalců z odvětví psychiatrie nebo psychologie. Orgány činné v trestním řízení proto pravidelně přibírají soudní znalce za účelem vypracování znaleckého posudku jednak ve vztahu k oběti, jednak ve vztahu k pachateli této trestné činnosti. Níže jsou přiblíženy druhy znaleckých posudků z hlediska oběti a pachatele, které jsou v rámci trestního řízení ve věcech pohlavního zneužívání nejčastěji vypracovávány.

8.5.1. Znalecké posuzování z hlediska oběti sexuálního zneužití

Pro většinu případů pohlavního zneužití je charakteristické, že chybí průkazný fyzický nález (gynekologický, pediatrický či chirurgický), který by potvrdil událost jako takovou. Případy s jasným lékařským nálezem jsou spíše výjimkou, což je dáno i tím, že velká část pohlavního zneužití není provedena penetrativní formou. Výpověď poškozeného dítěte bývá proto klíčovým důkazem.

Vzhledem k nedostatku důkazů v případech podezření z pohlavního zneužití je pravidelně přibírán soudní znalec na základě § 118 TŘ, tedy za účelem vyšetření duševního stavu oběti pohlavního zneužití, která v trestním řízení vystupuje jako svědek. Citované ustanovení předpokládá přibrání znalce v případě, že jsou u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, závažné pochybnosti, zda u něj není podstatně snížena schopnost správně vnímat nebo vypovídat. Na základě ustanovení § 107 odst. 1 TŘ se může znalec dovolit, aby byl přítomen výslechu svědka a aby mu kladl otázky vztahující se na předmět znaleckého vyšetřování. Podle citovaného ustanovení se znalec může též umožnit, aby se zúčastnil provedení i jiného úkonu trestního řízení, má-li takový úkon význam pro vypracování znaleckého posudku. K posouzení a objasnění duševního stavu svědka – oběti pohlavního zneužití se přibírá znalec z oboru zdravotnictví, odvětví dětská psychiatrie. Za účelem posouzení věrohodnosti svědecké výpovědi je také přibírán znalec z oboru zdravotnictví/školské a kultury, odvětví psychologie se specializací na klinickou psychologii dětí a mladistvých.

Znalec se vyjadřuje zejména k tomu, zda svědecká výpověď je reprodukcí skutečně prožité události. Zároveň se vyjadřuje ke schopnosti správně vnímat, zapamatovat si a prožité události reprodukovat, k osobnostní struktuře svědka, úrovni

jeho intelektových schopností, psychickému stavu, u intrafamiliárního zneužívání také ke vztahům v rodině a obviněnému. Znalec hodnotí obecnou věrohodnost, týkající se vyslýchaného jako osobnosti, a věrohodnost specifickou, vztahující se k projednávanému případu.²⁶⁴ Ve vztahu k specifické věrohodnosti se znalec vyjadřuje, zda události, které dítě popsalo, skutečně prožilo, zda nemá sklon k lhavosti či ke konfabulacím nebo zda netrpí bájevitou lhavostí (*pseudologia phantastica*). Znalec zjišťuje, zda u dítěte nejsou známky toho, že by bylo nějakým způsobem motivováno k záměrnému vymýšlení nebo vypovídání nepravdy. Vyjadřuje se také k vhodnosti opakování výslechu zneužitého dítěte v dalších stádiích trestního řízení.

Znalec tedy konkrétně posuzuje způsob vyjadřování dítěte, vývojové aspekty obecně, specifický slovník, užívání terminologie neodpovídající věku dítěte, míru spontaneity, emoční doprovod, míru detailů, schopnost odlišit fantazijní od reálného, míru sugestibility a celkově míru sociální zralosti. Přibraný znalec ovšem nehodnotí věrohodnost výpovědi jako důkazu ani jiné právní otázky, to přísluší pouze soudu (srov. § 107 odst. 1 TR).

Vyšetřování sexuálně zneužitého dítěte je velice komplikované a vyznačuje se určitými specifiky. Před vlastním vyšetřením dítěte je nutné shromáždit maximum možných informací vztahujících se k okolnostem údajného pohlavního zneužívání a k okamžiku, kdy došlo k zjištění a odhalení zneužívání, a to od všech zúčastněných osob (rodičů, vychovatelů, orgánu sociálně-právní ochrany dětí apod.). Tyto informace by měly být součástí trestního spisu, k němuž má přibraný soudní znalec přístup na základě § 107 odst. 1 TR, případně může žádat, aby takové informace byly doplněny.²⁶⁵ Při samotném vyšetření se vedle základních psychodiagnostických metod (rozhovoru a pozorování) provádí různé projektivní metody (Rorschachův test, Projektivní interpretace obrázků sociálních situací, Test nedokončených vět, Test kresby rodiny, Hra se zvířátky a rozhovor nad ní, Analýza spontánních kreseb apod.). U předškolních dětí (příp. i starších) se používají také anatomické panenky.

Znalec – dětský psychiatr je přibírán také za účelem posouzení závažnosti újmy na duševním zdraví zneužitého dítěte (typicky rozvoj trvalé závažné poruchy, jako je posttraumatická stresová porucha, vzniklá v přímé souvislosti s inkriminovaným činem).

8.5.2. Znalecké posuzování z hlediska pachatele sexuálního zneužití

Ne každý trestný čin pohlavního zneužití je spáchán sexuálním deviantem. To ostatně platí také ohledně ostatních sexuálních deliktů. U jednotlivých sexuálních

²⁶⁴ K problematice znaleckého posuzování věrohodnosti u sexuálně zneužitých dětí srov. např.

PAVLOVSKÝ, P. a kol. Soudní psychiatrie a psychologie. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 113 a násled.

²⁶⁵ Podle § 107 odst. 1 TR se přibranému znalci poskytnou potřebná vysvětlení ze spisu a vymezí se jeho úkoly. Je-li to k podání posudku třeba, dovolí se mu nahlédnout do spisu nebo se mu spisy zapůjčí. Znalec může též navrhnout, aby byly jinými důkazy napřed objasněny okolnosti potřebné k podání posudku.

trestných činů tvoří mezi pachateli sexuální devianti různě početnou podskupinu. Většina pachatelů však nejedná ani z psychopatologické, ani ze sexuálně deviantní motivace. V každém případě sexuálního deliktu je proto nezbytné, aby orgány činné v trestním řízení přibraly znalce – sexuologa, který deviantní motivaci činu buď potvrdí, nebo vyvrátí. Pouze diagnostikovaná porucha sexuální preference, která byla příčinou spáchání předmětného trestného činu, odůvodňuje lékařskou intervenci v podobě ochranného léčení v zacházení s pachateli sexuálního zneužití.

Pro posouzení motivace pohlavního zneužití z hlediska sexuologického je nutné přihlídnout zejména k tělesné sexuální zralosti objektu. V tomto směru má praktické rozlišení deliktů spáchaných na dětech před pubertou od těch, které jsou spáchány na objektech s vyjádřenými sekundárními pohlavními znaky.²⁶⁶ U pachatelů trestného činu pohlavního zneužití je totiž ze sexuologického hlediska nutné posoudit možnost sexuální deviace, která subjekt vede přímo k erotickému zájmu o děti, tedy pedofilie.

V České republice je znalcem sexuologem lékař specialista v psychiatrii, gynekologii nebo urologii s atestací v sexuologii, který absolvoval kurz soudní psychiatrie pro žadatele o znalecké oprávnění.²⁶⁷ K posouzení motivace sexuálních trestných činů by však měl být přibrán vždy psychiatrický sexuolog. Znalci sexuologové bývají také čím dál častěji přibíráni, aby posoudili, co je a co není pornografie, a zda je určité dílo dětskou pornografií nebo zda se jedná o jinak společensky škodlivé pornografické dílo.

Východiskem pro soudně znalecké posouzení pachatele pohlavního zneužití je komplexní zhodnocení objektivních podkladů, které tvoří obsah trestního spisu. Velice důležitá jsou všechna objektivní anamnestická data jako např. o předchozí kriminální kariéře, partnerských či manželských vztazích posuzovaného.

Prvotním úkolem sexuologické expertizy je stanovení diagnózy sexuální deviace (sexodiagnostika), čili rozpoznání, zda posuzované deviantní jednání vychází z vrozené poruchy jakou je sexuální deviace, nebo zda bylo podmíněno situačně, případně jinou patologií než sexuální. Diagnostika sexuální deviace není vždy snadná. Pachatelé sexuálního zneužívání patří k málo sdílným a často negativistickým vyšetřovaným.²⁶⁸ Klinické vyšetření musí být proto provedeno velmi důkladně. K zjištění či vyloučení sexuální deviace se v sexodiagnostice využívají v zásadě tři diagnostické metody, a to anamnestické, psychofyzilogické a psychodiagnostické. Přínosem k diferenciální diagnostice poruchy sexuální preference bývá také psychologické vyšetření, které provádí klinický psycholog, přibráný zpravidla jako konzultant. Ten dále upřesňuje

²⁶⁶ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 138.

²⁶⁷ Tyto kurzy organizuje Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví (IPVZ Praha).

²⁶⁸ ZVĚŘINA, J. Forenzní posuzování a léčení sexuálních delikventů. [cit. 13. 12. 2012]. Dostupný z http://www.wikiskripta.eu/index.php/Forezn%C3%AD_posuzov%C3%A1n%C3%AD_a_l%C3%A9%C4%B8en%C3%AD_sexu%C3%A1ln%C3%ADch_delikvent%C5%AF

úroveň intelektových schopností posuzovaného, zjišťuje jeho osobnostní charakteristiku a motivaci hodnoceného činu, zaměřuje se též na odhalení přítomnosti eventuálních znaků psychopatologického charakteru. Při diagnostice pedofilní orientace je významnou psychofyzilogickou metodou falometrické vyšetření (phaloplethysmografie, PPG), kdy se pomocí přístroje falometru (phaloplethysmografu) zjišťují změny náplně (objemu) pohlavního údu během prezentace vizuálních sexuálních stimulů různého charakteru (žen, mužů, dětí, agresivních scén apod.) nebo při auditivním popisu různých erotických aktivit.²⁶⁹ Přítomnost specifických reakcí na prepubertální dětské objekty svědčí o pedofilní motivaci. Znalci se však v praxi nezdálo setkávat s tím, že se vyšetřovaný snaží rušit průběh vyšetření či disimulovat reakce na předkládané objekty.

Ženy se vyšetřují podobnou metodou – vulvografií, jež je založena na obdobném principu.²⁷⁰

Nedílnou součástí sexodiagnostiky je získání anamnestických údajů, včetně sexuální anamnézy vyšetřovaného.

Na základě posouzení souhrnu všech získaných informací a provedených vyšetření dospívají znalci v obecné rovině k jednomu ze třech následujících forenzně sexuologických závěrů. Za prvé v případě, že pachatel spáchal předmětnou trestnou činnost, tak potom s ohledem na klinické příznaky je postižen poruchou sexuální preference. Za druhé pachatel je nepochybně postižen poruchou sexuální preference bez ohledu na to, zda mu bude předmětné sexuálně motivované jednání prokázáno, či nikoli. Za třetí pachatel nepochybně netrpí poruchou sexuální preference bez ohledu na to, zda mu bude předmětné sexuálně motivované jednání prokázáno, či nikoli.²⁷¹ Znalec by však měl vždy učinit natolik objektivní závěr, který bude platit jak pro případ, že posuzovaný inkriminovaný čin spáchal, tak pro případ, že jej nespáchal.

Pokud znalec dospěje ke kladnému závěru o přítomnosti sexuální deviace, je třeba, aby se vyjádřil k prognóze jejího vývoje, vlivu na rozpoznávací a ovládací schopnosti, nebezpečnosti pachatelova pobytu na svobodě a případně navrhl uložení ochranného léčení v ústavní nebo ambulantní formě či Zabezpečovací detenci. Při hodnocení rozpoznávacích a ovládacích schopností bere znalec v úvahu několik faktorů: pořadí sexuálního deliktu v životě posuzovaného, stupeň poznání vlastní parafie, znalost východiska z deviantního puzení, intenzitu sexuální potřeby a stav inhibičních (zábranných) mechanismů.²⁷² Jestliže je posuzovaný stíhán pro sexuálně motivovaný trestný čin poprvé, přiklání se znalci ve většině případů k posouzení ovládacích schopností jako podstatně snížených. Co se týče rozpoznávacích schopností, tak

²⁶⁹ BRZEK, A. Sexuologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1999, s. 24.

²⁷⁰ BRZEK, A. Sexuologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1999, s. 24-25.

²⁷¹ PAVLOVSKÝ, P. a kol. Soudní psychiatrie a psychologie. Praha: Grada Publishing, 2009, s. 173.

²⁷² WEISS, P. a kol. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 535.

obecně platí, že přítomnost sexuální deviace k jejich snížení nevede, a to zvláště tehdy, je-li čin detailně naplánován. Při posuzování nebezpečnosti pachatele pohlavního zneužití je nutné vždy přihlídnout k rozsahu a povaze poruchy sexuální preference, kterou je postižen, jeho věku, ochotě se léčit, zjistit případnou komorbiditu, stupeň sebepoznání a schopnost sebeřízení v sexuální oblasti, odhadnout kvalitu eventuálního partnerství.²⁷³

9. Aktuální judikatura v případech pohlavního zneužívání

9.1. Úvodem

Jak plyne z předchozího výkladu, trestný čin pohlavního zneužití, zasahující do sexuální integrity dítěte mladšího patnácti let, patří nepochybně k těm společensky nejvíce škodlivým, což se odráží i v jeho trestní sazbě. Vzhledem k tomu, že se jedná o čin, který je vždy namířen proti dítěti mladšímu patnácti let, mnohdy i velmi útlého věku, je z pochopitelných důvodů společensky odsuzován a velmi citlivě vnímán. Ovšem jedině nezávislému soudu náleží úvaha, zda je určité konkrétní jednání trestným činem, respektive zda byly jednáním pachatele naplněny znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu. Níže je proto uveden rozbor aktuální soudní praxe při rozhodování o trestném činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ.

V databázi rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu ČR bylo za období od 1. 1. 2007 do 31. 3. 2012 vybráno 40 rozhodnutí, v nichž Nejvyšší soud rozhodoval o podaném dovolání v případech pohlavního zneužití.²⁷⁴ Následující text uvádí výsledky analytického zpracování těchto rozhodnutí, včetně rozhodnutí soudu I. a II. stupně, příp. Ústavního soudu v předmětných případech.²⁷⁵

V první části je uveden kriminologický komentář k předmětným rozhodnutím. S přihlédnutím k tomu, že počet sledovaných případů byl ze statistického hlediska poměrně malý, je interpretace získaných údajů pojata spíše (nebo do jisté míry) kvalitativně. Některé zjištěné informace jsou navíc konfrontovány s poznatky z odborné literatury. V druhé části je uveden trestněprávní rozbor předmětných rozhodnutí, a to z pohledu argumentace obhajoby a vypořádání se s námitkami zejména Nejvyšším soudem ČR.

9.2. Kriminologický komentář

Z hlediska pohlaví pachatele jednoznačně dominovali muži, neboť pouze ve dvou případech byla pachatelkou žena (tj. v 5 % případů), a to matka poškozeného a

²⁷³ WEISS, P. a kol. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 535.

²⁷⁴ Databáze je dostupná na webových stránkách Nejvyššího soudu ČR www.nsoud.cz.

²⁷⁵ Předmětná rozhodnutí byla od příslušných soudů získána na základě zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů.

vychovatelka dětského domova. To odpovídá zjištěním odborníků, že ženy jako pachatelky pohlavního zneužívání se vyskytují spíše výjimečně, až 95 % případů pohlavního zneužívání je spácháno muži.²⁷⁶

Pro pedosexuální trestné činy je typické, že se jich dopouštějí osoby z blízkého rodinného a sociálního prostředí oběti. Tato hypotéza se potvrdila rovněž ve sledovaných případech, když takto charakterizovaných pachatelů bylo 92,5 %, z čehož se v 62,1 % jednalo o osobu z okruhu rodiny oběti. Nejfrekventovaněji byl zastoupen vlastní nebo nevlastní otec oběti a druh či partner matky oběti. Intrafamiliární zneužití bylo častější u dívek než u chlapců, což odpovídá výsledkům výzkumů prezentovaných v odborné literatuře.²⁷⁷ Druhou nejpočetněji zastoupenou skupinou byly osoby v postavení určité autority ve vztahu k oběti, resp. osoby, které profesně přicházejí do kontaktu s dětmi, jako jsou například učitel, ředitel zvláštní školy, sbormistr pěveckého sboru, trenér akrobacie či administrátor farnosti. Dále sem náležely další blízké osoby oběti (strýc, polorodý bratr, druh babičky a známí nebo přátelé rodičů oběti). Pouze ve třech případech se jednalo o cizího muže bez jakýchkoliv sociálních vazeb, přičemž v jednom z těchto případů se poškozené s pachatelem seznámily na internetu prostřednictvím sociální sítě, kde měly umístěný tzv. profil a s pachatelem si zde dopisovaly. Internet se tedy v tomto případě projevil jako nástroj usnadňující pohlavní zneužití nezletilých dívek. Obviněný přitom namítal, že soud I. stupně nedostatečně zkoumal internetovou komunikaci, pokud jde o věk poškozených. Soud I. stupně měl však za prokázané, že věk poškozených byl obviněnému sdělen ještě před návštěvou obou poškozených v místě bydliště a odvolací soud měl za to, že internetová komunikace, z níž by snad měly vycházet informace o tom, že poškozené mají vyšší věk než 15 let, pak by byl úkonem v podstatě nadbytečným, neboť je všeobecně známo, že různé profily na internetových sítích, resp. Sociálních sítích mohou obsahovat informace, které účastníci poskytují bez reálné možnosti jejich ověření a v zásadě sociální sítě neexistují proto, aby se zde reálně informace ve vztahu k účastníkům prověřovaly, pokud si účastníci na těchto sítích umístí tzv. profily.²⁷⁸

Z hlediska přítomnosti poruchy sexuální preference byla tato při znaleckém zkoumání z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie a sexuologie zjištěna u jedenácti pachatelů (tj. 27,5 %). To potvrzuje skutečnost, že pachatelé pohlavního zneužití nejsou výhradně deviantní (pedofilní) osoby. Znalci v těchto případech konstatovali, že z psychiatrického hlediska obviněný netrpí duševní poruchou v užším slova smyslu, že

²⁷⁶ Srov. např. BENTOVIN, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 51.

²⁷⁷ Srov. např. WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000, s. 16.

²⁷⁸ Srov. usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 7 To 405/2010.

sexuologického hlediska však trpí poruchou sexuální preference. Nejčastěji byla diagnostikována heterosexuální nebo homosexuální pedofilie, příp. hebefilie nebo efebofilie či psychosexuální infantilismus, tedy nezralost. V jednom případě, kdy otec mimo jiné požadoval od své dcery a syna, aby močili do lahví, on sám jim při koupání močil do vany, i poměrně vzácná forma fetišismu, a to koprofilie a urofilie.

U incestních činů, tedy pohlavního zneužití vlastních dětí ze strany otce nebo matky, byla pravá pedofilie diagnostikována pouze v jednom případě, což potvrzuje zjištění odborníků, že praví pedofilové zneužívají své děti naprosto výjimečně.²⁷⁹ Ostatní incestní činy představovaly důsledek spíše jiné psychopatologie nebo patologie rodinných vztahů. U obviněné, která pohlavně zneužila svého syna, znalkyně konstatovala, že z psychiatrického hlediska trpí specifickou poruchou osobnosti typu emoční nestabilní poruchy osobnosti a občasným nadprůměrným abusem alkoholu s tím, že jednání vůči synovi vycházelo zejména z její nezdrženlivosti, impulzivity, ze snahy uspokojit své momentální sexuální potřeby, nelze vyloučit, že i z touhy po dosažení nových sexuálních zážitků.

Psychosexuální infantilismus byl například diagnostikován u mladistvého pachatele, který pohlavně zneužil čtyřletého syna přítelkyně. U mladistvých se tento stav může do budoucna vyvinout ve stav normální sexuální struktury osobnosti nebo ve stav parafilie – poruchy sexuální preference, proto je v případě mladistvých pachatelů zvláště důležité uložit ochranné sexuologické léčení, které mladistvému napomůže porozumět vlastní sexualitě a do budoucna minimalizovat rizika spjatá s eventuální sexuální deviací.

Znalci ve všech sledovaných případech, kdy u pachatele zjistili poruchu sexuální preference, konstatovali, že v době spáchání trestného činu byla schopnost pachatele rozpoznat protiprávnost svého jednání plně zachována a schopnost ovládat své jednání podstatně snížena, a to právě v důsledku poruchy sexuální preference. Zároveň bylo konstatováno, pokud se trestná činnost obviněného prokáže, je z psychiatrického hlediska jeho pobyt na svobodě potenciálně nebezpečný pro rizika recidivy analogické trestné činnosti, proto je indikováno uložení ochranného léčení. S ohledem na indikaci uložení ochranného léčení přistoupily soudy ve všech případech k uložení tohoto ochranného opatření, vždy však za současného uložení podmíněného nebo nepodmíněného trestu odnětí svobody. Pokud jde o formu ochranného léčení, ve třech případech byla zvolena forma ústavní a ve zbylých sedmi forma ambulantní.

Soud také v jednom případě přistoupil k uložení v našem právním řádu poměrně novému typu ochranných opatření, a to k zabezpečovací detenci. Jednalo se o případ, kdy předmětné trestné činnosti se dopustili dva spolupachatelé, kteří se v minulosti

²⁷⁹ Srov. např. WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 16.

seznámili v psychiatrické léčebně během výkonu ústavního sexuologického ochranného léčení a v době spáchání trestného činu se podrobovali ochranné sexuologické léčbě v ambulantní formě. Jeden z nich trpěl pedofilním sadismem a druhý homosexuální pedofilii. V době páchaní trestné činnosti byli přitom medikamentózně hormonálně tlumeni, což snižovalo jejich sexuální libido, a tedy i sexuálně deviantní puzení, měli větší možnost, pokud by k tomu byli motivováni, aby své sexuální puzení dostatečně ovládli. Ze sexuologického hlediska měli náhled, tzn. jsou osobou, která si plně uvědomuje svou deviaci. K trestným činům se jeden z nich doznal při znaleckém vyšetření a byl si vědom rizik vyplývajících z recidivy. Měli možnost sdělit ošetřující lékařce, že mají nějaký problém, tak se však nestalo. Znalci proto konstatovali, že pobyt obou obžalovaných na svobodě je vysoce nebezpečný pro riziko analogického sexuálně motivovaného jednání, kterého se dopustili i přes intenzivně několik let trvající sexuologickou léčbu, zdravotnická zařízení vyčerpala veškeré možnosti, jak je motivovat ke zvládnutí sexuálně patologického jednání, a z toho důvodu nebylo navrženo uložení ochranného léčení, ale bylo doporučeno umístění do ústavu zabezpečovací detence.

Ke spáchanému trestnému činu se doznalo celkem 5 pachatelů, ostatní trestnou činnost popírali. Někteří z pachatelů se doznali jen částečně, resp. vůči poškozené osobě připustili jistou sexuální aktivitu, avšak vždy s určitými výhradami na svou obhajobu. Tak například v jednom případě obviněný otec uvedl, že sexuální aktivita vůči poškozenému synovi měla být prostředkem poučení poškozeného o sexuálním životě. Nejvyšší soud k tomu nepochybně správně podotkl, že „jednání obviněného, které spočívalo ve vzájemném pohlavním uspokojování rodiče a nezletilého potomka, rozhodně nelze považovat za obvyklý a vhodný způsob poučení nezletilého jedince o sexuálním životě jeho rodičem“.²⁸⁰

Ve dvou případech se pedofilní pachatelé s matkou oběti seznámili prostřednictvím seznamovacího inzerátu, v němž matka uvedla, že žije sama s malým dítětem. V jednom z těchto případů se pachatel doznal, že na inzerát reagoval právě s ohledem na preferovaný věk dítěte.

Co se týče kriminální anamnézy, větší část pachatelů byli prvotrestaní. O recidivisty se jednalo v jedenácti případech, z čehož v sedmi případech šlo rovněž o speciální recidivu.

Na 40 sledovaných případů připadalo celkem 76 poškozených. Početněji mezi oběťmi byly zastoupeny dívky (85,5 %), na počátku zneužívání ve věku od 1,5 let do 14 let (průměrný věk 9,4 let). Věk chlapců se na počátku zneužívání pohyboval mezi 2,5 až 13 lety (průměrný věk 7,9 let). Zjištěný průměrný věk u obětí obou pohlaví odpovídá

²⁸⁰ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010.

výsledkům nejrozumnějších studií na toto téma, podle nichž nejohroženější věkovou skupinou jsou děti mezi sedmi až třinácti lety.²⁸¹

V analyzovaných případech se potvrdila skutečnost, že vyšší riziko pohlavního zneužití je u ohrožených dětí, tedy u dětí z disfunkčních či a funkčních rodin, svěřených do náhradní péče (pěstounské i institucionální), na útěku s dětského domova či jinak sociálně znevýhodněných, neboť tento prvek byl přítomen ve 23 případech (tj. 57,5 %). Pro intrafamiliární zneužití bylo typické, že v rodině nějakým způsobem absentovala matka (např. z důvodu dlouhodobé hospitalizace v nemocnici, pracovního vytížení, častých nočních směn, úmrtí). Jako rizikový faktor bylo dále možné vysledovat okolnost spočívající ve svěřením dítěte matkou či rodiči na hlídání svému známému nebo vzdálenějším příbuzným.

U velkého počtu poškozených byl znaleckým zkoumáním zjištěn následek po psychické stránce, a to zejména psychická traumatizace a projevy z okruhu depresivní a neurotické poruchy. Psychická traumatizace se projevovala pocity určité stigmatizace, poznamenání, tedy člověk je něčím nápadný pro okolí, více se uzavírá, stahuje, vyhýbá se kontaktům, cítí se bezmocným vůči tomu, co prodělal, a je pro něj velmi obtížné takový zážitek nějakým způsobem zpracovat a zařadit do životní historie.

V některých případech byla oběť bohužel vystavena sekundární viktimizaci, a to ze strany rodiny, kdy jí bylo vyčítáno, že zapříčinila trestní stíhání člena rodiny. To mělo za následek větší traumatizaci oběti, než vlastní vyšetřování spáchaného činu. Kromě toho v některých případech selhaly i další osoby z nejbližšího sociálního okolí oběti, například výchovná poradkyně na ZŠ, která svěřením se s pohlavním zneužíváním dívky nevěřila a po poradě s kolegyněmi jej u příslušných orgánů neoznámila. Za zcela neprofesionální lze pak označit jednání kolegů (pedagogických pracovníků) obviněného, který se dopustil pohlavního zneužití svých svěřenkyň jako ředitel zvláštní školy internátní, kdy vyzdvihovali jeho bezúhonnost a podezření na pohlavní zneužívání svěřenkyň zapírali s poukazem na problémovost poškozených dívek, tedy ve vztahu k dětem, u nichž byla nařízena ústavní výchova. V obdobných případech, kdy byl obviněný považován za důvěryhodnou osobu, bylo typickou reakcí okolí právě nedůvěra vůči oznámení dítěte o pohlavním zneužívání, bylo osočováno z lhaní a viněno.

V několika případech se oběti musely vyrovnávat s neadekvátní reakcí matky po oznámení činu, kterého se měl dopustit jejich manžel nebo partner. Ty se totiž stavěly na stranu obviněných partnerů a neposkytly svému zneužívanému dítěti tolik potřebnou psychickou podporu a pomoc. Po obětech požadovaly, aby na vše zapoměly a dále se proběhlými událostmi nezabývaly, vzaly zpět svou výpověď s tím, že si vše vymyslely.

²⁸¹ Srov. např. FINKELHOR, D. Current information on the scope and nature of child sexual abuse. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.

Trestná činnost se ve sledovaných případech dle skutkových zjištění vyznačovala různým způsobem provedení. Převažovalo množství útoků právně kvalifikovaných jako „jiný způsob pohlavního zneužití“. K vykonání soulože došlo ve čtrnácti případech (tj. 35 %), přičemž kromě tří případů se vždy jednalo o několikaleté pohlavní zneužívání, kdy vlastnímu vykonání soulože předcházelo zneužívání jinými sexuálními praktikami (osahávání intimních míst, tření přirození, masturbace, digitální penetrace apod.). Vztah pachatele k oběti se tedy postupně erotizoval, až se stala jeho sexuálním objektem. Pedofilní pachatelé se dopustili méně intenzivních zásahů spočívajících zejména v hlazení po těle, osahávání na intimních místech (včetně genitálií přes oděv i na nahém těle), případně v expozici vlastního genitálu či v masturbaci v přítomnosti poškozené osoby. Intrafamiliární zneužívání zejména ze strany otce nebo nevlastního otce, příp. druhá matky se vyznačovalo značnou intenzitou spočívající především v orálním a análním styku, zasunování prstů či erotických pomůcek do pochvy a konečníku, včetně vykonání soulože, přičemž bylo vyžadováno i aktivní jednání ze strany oběti (tření údu, felace, posazení obkročmo na ztopořený penis apod.). V případech dlouhodobého zneužívání bylo častým znakem, že sexuální jednání pachatele bylo navíc doprovázeno výhrůžkami a zastrašováním oběti, čímž si pachatel zajišťoval její mlčenlivost. Výhrůžky spočívaly zejména v ublížení mladším sourozencům či dalším blízkým osobám, umístění do dětského domova, uvěznění matky atd.

Pro pachatele, kteří zneužívali menší děti po delší dobu z pozice určité důvěry (zejména otcové a otčímové obětí a partneři matek), bylo charakteristické, že zneužívali dětské naivity, nevědomosti a neinformovanosti v oblasti sexuálního chování. Tyto děti svému abusorovi často uvěřily, že jejich vzájemné sexuální kontakty jsou zcela normální a běžné a se sexuálním zneužíváním se proto nikomu dlouho nesvěřily. V jednom případě například dívka uvěřila svému otci, že všechny dcery se svými otci souloží. K odhalení pohlavního zneužívání došlo až poté, co po hodině biologie, kde se učili o reprodukci, dívka paní učitelce řekla, že asi s tatínkem čeká miminko, protože spolu souložili.

V několika případech pachatel pohlavně zneužil dítě formou osahávání intimních míst pod nějakou záminkou (např. ošetření bolavého místa, nakrémování těla, masáže, udržení hygieny).

Z hlediska místa páchaní trestné činnosti se pohlavní zneužívání nejčastěji (v 62,5 % případů) odehrávalo v prostředí domova oběti. To pochopitelně souvisí s tím, že osobou pachatele byl nejčastěji člen rodiny nebo známý rodičů, který měl dítě dočasně svěřeno na hlídání.

O jednorázový akt se jednalo pouze v osmi případech, v jedenácti případech se jednalo o 2 a více aktů, maximálně však s délkou zneužívání do půl roku. V ostatních

případech šlo o několikaleté zneužívání s průměrnou délkou cca 2,5 roku. Nebyl sem ovšem započítán případ, kdy poškozená byla nejdříve zneužívána polorodým bratrem po dobu tří let a poté vlastním otcem po dobu šesti let a dále případ sbormistra pěveckého sboru, který zneužil řadu dívek v období téměř dvaceti let. V případě sexuálního útoku ze strany cizího pachatele se vždy jednalo o jednorázovou epizodu.

V jedenácti případech (tj. 27,5 %) se pachatel dopustil trestné činnosti na dvou a více osobách. To bylo charakteristické zejména pro ty pachatele, kteří páchali trestnou činnost při výkonu práce s dětmi a měli tak snadný přístup k většímu počtu nezletilých a více příležitostí k jejich pohlavnímu zneužití (např. během individuálních vyučovacích hodin, v kabinetu po vyučování, během hudebních či sportovních zájezdů apod.). Pro otce – pachatele, kteří měli více dcer, bylo typické, že je podle věku postupně zneužívali, přičemž k odhalení zneužívání došlo na základě oznámení nejstarší z nich, která učinila oznámení ve snaze ochránit svou mladší sestru.

Z hlediska kvalifikace spáchaného skutku byl trestný čin pohlavního zneužití v základní skutkové podstatě, tedy podle § 187 odst. 1 TZ, shledán v jedenácti případech (tj. 27,5 %). Ve 26 případech (tj. 65 %) byl skutek kvalifikován jako trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ, přičemž ve čtyřech z těchto případů rovněž při naplnění přísnější kvalifikace dle § 187 odst. 3 TZ. Těžší následek v podobě těžké újmy na zdraví byl shledán ještě v dalších dvou případech. Zákonný znak spočívající v postavení pachatele a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu, který je v § 187 odst. 2 TZ upraven od 1. 1. 2010, byl naplněn pouze v jednom případě, když administrátor farnosti jiným způsobem pohlavně zneužil jedenáctiletou dívku během hodiny náboženství.

Co se týče souběhu s dalšími trestnými činy, byl nejčastěji zastoupen trestný čin ohrožování výchovy dítěte dle (§ 201 TZ), což je pro tento druh kriminality typické. V případě trestné činnosti, které se pachatel dopustil na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti, byla také v několika případech naplněna skutková podstata trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2, 3 písm. a) TZ.²⁸² Jednalo se vždy o několikaleté pohlavní zneužívání, které pokračovalo i po dovršení patnáctého roku věku oběti. K naplnění znaků obou trestných činů došlo v reálném souběhu, neboť v takovém případě není trestný čin sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2, 3 písm. a) TZ konzumován trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ. Ve vícečinném souběhu byla dále naplněna skutková podstata trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 písm. a) TZ či vydírání (§ 175 TZ). Ve čtyřech případech se

²⁸² Ve všech předmětných případech se jednalo o kvalifikaci podle ustanovení § 243 trestního zákona, zák. č. 140/1961 Sb. s účinností do 31. 12. 2009, které svým obsahem odpovídá skutkové podstatě dle § 186 odst. 2, 3 písm. a) TZ (s účinností od 1. 1. 2010).

jednalo o trestný čin soulože mezi příbuznými podle § 188 TZ, neboť strýc vykonal soulož na své neteři a otcové na svých dcerách. Objevily se i další trestné činy, jejichž objektem je ochrana mravního a tělesného vývoje dětí, jakými jsou šíření pornografie podle § 191 odst. 2 písm. a) TZ, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ), zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ) a svádění k pohlavnímu styku (§ 202 TZ).

Co se týče druhu trestu, byl nejčastěji (tj. v 16 případech, 40 %) uložen podmíněný trest odnětí svobody v trvání 2 až 3 roky se stanovením zkušební doby také na 2 až 3 roky. V některých z těchto případů lze mít ovšem jisté pochybnosti, zda s ohledem na povahu a závažnost spáchaného trestného činu byl skutečně uložen přiměřený trest. Soud přistoupil k uložení podmíněného trestu i v případech dlouhodobého pohlavního zneužívání charakterizovaného intenzivními zásahy do tělesné integrity poškozených a způsobením následku v podobě negativních stop na jejich psychice. Nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání 2 až 3 roky byl uložen 17,6 % pachatelům, v trvání 4 až 8 let 35 % pachatelům a nad 8 let 7,5 % pachatelům. U těchto dat je však třeba zohlednit, že přísnější trest byl uložen zejména v těch případech, kdy soud ukládal úhrnný nebo souhrnný trest. V případě pachatelů, kteří se trestného činu dopustili při výkonu činnosti, při níž přicházeli do kontaktu s dětmi (zejm. pedagogické činnosti), byl vždy vedle trestu odnětí svobody (podmíněného i nepodmíněného) uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu výkonu zaměstnání, povolání či funkce, při jejichž výkonu osoba je vykonávající přichází do styku s dětmi mladšími patnácti let, či spočívající v zákazu pedagogické a řídicí činnosti na dívčích školách a školách smíšených s mládeží do 18 let nebo spočívající v zákazu provozování modelingové činnosti, a to nejčastěji v polovině trestní sazby (tj. na dobu pěti let). Pouze v jednom případě přistoupil soud k uložení tohoto druhu trestu na samé horní hranici trestní sazby (tj. na dobu 10 let), a to v případě hudebního ředitele a sbormistra pěveckého sboru, který pohlavně zneužil desítky dívek v průběhu téměř dvaceti let. Konkrétně se jednalo o trest zákazu činnosti spočívající v zákazu umělecké a pedagogické činnosti s osobami mladšími osmnácti let. Takto uděleným trestem je sledována především ochranná funkce trestního práva, kdy je pachateli zabráněno vykonávat činnost, v jejíž souvislosti se trestného jednání dopouštěl.

9.3. Právní rozbor

Pro pohlavní zneužívání je charakteristické, že probíhá tzv. za zavřenými dveřmi. Uvádí se, že lékařské důkazy jsou schopny rozpoznat pohlavní zneužívání v méně než

10 % případů, přičemž pouze v polovině z těchto případů je lze označit za nezvratné.²⁸³ Přestože oběti pohlavního zneužití často vykazují určité změny chování či psychosomatické symptomy, neexistují žádné empiricky ověřené ukazatele, na základě nichž by bylo možné přesně stanovit, že došlo k pohlavnímu zneužití. Vyšetřování trestného činu pohlavního zneužití je proto značně složité, a to především pro rozporné výpovědi obviněných a poškozených, které jsou často rozhodujícími důkazy, o které se orgány činné v trestním řízení opírají. Soud má tak pravidelně k posouzení skutkového stavu pouze dva přímé důkazy, a to výpověď poškozené osoby a obviněného, a proto musí jejich věrohodnost posoudit v kontextu dalších nepřímých důkazů. Často je navíc vyšetřování ztíženo opožděným oznámením trestné činnosti. Ve sledovaných případech se tato skutečnost potvrdila.

Vzhledem k tomu, že v případech pohlavního zneužití bývá jediným přímým usvědčujícím důkazem výpověď poškozené osoby, snaží se obhajoba napadat takovou výpověď z různorodých důvodů při argumentaci ústavním pořádkem garantovaných práv, jakými jsou právo na spravedlivý proces, právo na obhajobu apod. Poškozená osoba bývá vyslýchána jako svědek podle výše podrobněji rozebraného ustanovení § 102 odst. 1 TŘ, přičemž je tento úkon často považován za neodkladný nebo neopakovatelný a probíhá za procesních podmínek stanovených v § 158a TŘ. Obhajoba za situace, kdy není vyhověno návrhu na výslech poškozené osoby u hlavního líčení, často namítá porušení čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

Domnívám se však, že práva obviněného v rámci trestního řízení nemohou být preferována na úkor práv oběti jím spáchaného trestného činu, zvláště je-li touto obětí dítě. Stejně tak zásada presumpce neviny obviněného nemůže převýšit nad presumpcí věrohodnosti svědka. V každém individuálním případě je přitom nutné poměřovat právo obhajoby se zaručenými právy dítěte vyvěrajícími zejména z čl. 32 odst. 1 Listiny. Pro dítě, které se stalo obětí trestného činu pohlavního zneužití, je samotný prožitek natolik traumatizujícím zásahem do jeho psychiky, že zpravidla zanechá trvalé následky, a je proto nežádoucí tyto události znovu a znovu oživovat. Je si třeba uvědomit, že pro zneužitě dítě je nesnadné v prostředí soudního procesu o ponižujícím a pro něj často těžko pochopitelném prožitku vůbec hovořit. Taková situace může vyvolat jeho další traumatizaci, která sice není úmyslná, ale ve svých důsledcích může být stejně škodlivá jako týrání prvotní.

Obhajoba v analyzovaných případech často namítala, že odůvodněním ochrany práv dítěte na úkor ochrany práva na spravedlivý proces došlo ke zneužití práva ochrany

²⁸³ GUDBRANDSSON, B. Towards a child-friendly justice and support for child victims of sexual abuse. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011 [cit. 21. 12. 2012]. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatwewknow/publication_EN.asp.

práva dítěte na úkor práv obžalovaného, nicméně této námitce nebylo možné ve většině případů přisvědčit. Strategií obhajoby bylo zejména zpochybnit věrohodnost výpovědi poškozené osoby, a to nejčastěji s poukazem na labilitu a možné ovlivnění druhým z rodičů či úmysl pomstít se obviněnému. Ve všech případech byl přibrán znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychologie za účelem posouzení věrohodnosti poškozené osoby. Ústavní soud k této problematice ve svém usnesení ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. II. ÚS 3595/2010 poznamenal, že „řízení o sexuálních deliktech páchaných na dětech klade na postup orgánů činných v trestním řízení při shromažďování a provádění důkazů mimořádné nároky. V případě trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, 2 TZ spáchaného na nezletilém dítěti totiž nelze zcela vyloučit existenci vymyšleného obvinění.“ Ústavní soud však k uvedenému doplnil, že „tuto okolnost musí samozřejmě orgány činné v trestním řízení vzít při hodnocení výpovědi takového svědka náležitě v úvahu, což však neznamena, že by tuto výpověď bylo třeba apriori diskvalifikovat a hodnotit jako nevěrohodnou“. V daném případě vyloučila ovlivňování či manipulování poškozeného matkou či jinou osobou znalkyně, která byla přibrána za účelem posouzení věrohodnosti poškozeného. V tomto směru bylo také významné zjištění, že policie se začala případem zabývat nikoli z podnětu poškozeného či jeho matky, ale na základě oznámení školy, kterou poškozený navštěvuje. Z výpovědi svědka – učitele poškozeného přitom vyplynulo, že náhodně zaslechl stesky poškozeného, který se mu svěřil až na jeho opakované naléhání, přičemž zdůrazňoval, že nechce svému otci uškodit.

Ústavní soud již dříve obecně konstatoval, že „jde-li o trestný čin pohlavního zneužití ve smyslu § 187 odst. 1, 2 TZ spáchaný rodičem na vlastním nezletilém dítěti, jsou dle dostupných odborných studií vymyšlená obvinění poměrně vzácná, mohou se však někdy vyskytnout právě v situaci rozpadu partnerského vztahu rodičů, kdy jeden z nich využije dítě k osočení druhého a tím k získání různých výhod (např. k získání dítěte do své péče)“. Zároveň však zdůraznil, že „potenciální nepřátelský postoj druhého z rodičů k obviněnému, zaujatost, jistou pomstychtivost, zveličování či i samu možnost návodu dítěte ke křivým výpovědím atd. musí vzít orgány činné v trestním řízení při hodnocení výpovědi takového svědka (druhého z rodičů a výpovědi dítěte) náležitě v úvahu, což však neznamena, že by tyto výpovědi bylo třeba a priori diskvalifikovat a hodnotit jako nevěrohodné“.²⁸⁴

V předmětných případech byla obhajoba také mnohdy založena na námitce porušení čl. 10 Ústavy a čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, pokud nebylo vyhověno návrhu na výslech poškozené osoby v hlavním líčení. Článek 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy stanoví,

²⁸⁴ K tomu srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 5. 2008, sp. zn. III. ÚS 165/08 a usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. IV. ÚS 1585/09.

že každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: vyslýchat nebo dát vyslýchat svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch za stejných podmínek, jako svědků proti sobě. O porušení tohoto ustanovení nepůjde v případě, i když ohledně viny obviněného soudy vycházely zejména ze svědecké výpovědi poškozené (ostatní důkazy měly toliko charakter nepřímých důkazů), pakliže byl výslechu poškozené v přípravném řízení přítomen obhájce obviněného a bylo mu umožněno prostřednictvím orgánu Policie ČR, který vedl výslech, klást vyslýchané otázky, čehož i využil, přičemž z tohoto výslechu byl pořízen obrazový a zvukový záznam, který byl u hlavního líčení proveden jako důkaz. Jestliže tedy soud nevyhoví návrhu obviněného na výslech poškozené osoby u hlavního líčení s odkazem na ustanovení § 102 TŘ, nemůže dojít k porušení čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy, jakož ani práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy, avšak je přitom třeba zvážit to, zda obviněný měl možnost dát vyslýchat poškozenou osobu v průběhu vyšetřování v přípravném řízení.²⁸⁵

Za porušení kontradiktornosti trestního řízení nebylo možné považovat ani případ, v němž v hlavním líčení byl protokol o výpovědi svědkyně (poškozené) přečten podle § 102 odst. 2 TŘ, kdy účast obhájce, který byl o konání výslechu v přípravném řízení vyrozuměn, spočívala v tom, že jeho advokátní koncipientka byla výslechu přítomna tak, že jeho průběh sledovala z vedlejší místnosti formou vnitřního televizního přenosu a podepsala protokol o výslechu svědkyně, aniž požadovala, aby jí bylo umožněno položit svědkyni nějaké otázky.²⁸⁶ Z toho lze totiž usuzovat, že žádné otázky neměla a kontradiktornost výslechu nebyla popřena.

Argumentace obhajoby v předmětných případech se po hmotněprávní stránce nejčastěji opírala o to, že nebyl na straně obžalovaného dán sexuální motiv (sexuální uspokojení nebo alespoň vzrušení pachatele), tedy byla namítána nedostatečná skutková zjištění soudu ve vztahu k existenci motivu (pohnutky) jednání pachatele. Nejvyšší soud v souladu s konstantní judikaturou k této otázce ve svém usnesení ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010 uvedl, že „v případě skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ není sexuální pohnutka (motiv) znakem této skutkové podstaty a k jejímu naplnění se proto jeho zjištění nevyžaduje, i když se v případě takového jednání předpokládá (jiný než sexuální motiv jednání pachatele je ostatně jen stěží představitelný)“. Tak například skutková zjištění, že obviněný jako učitel základní školy v období od listopadu 2005 do prosince 2005 pohlavně zneužil svého nezletilého žáka tím, že nejméně ve třech případech v počítačové učebně mu vsunul ruku do kalhot a přibližně 5 až 7 minut manipuloval s jeho přirozením, dále v učitelském

²⁸⁵ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2012, č.j. 6 Tdo 1537/2011-16.

²⁸⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 12. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1452/2008.

kabinetu mu stáhl kalhoty a slipy a po stejnou dobu jako v předcházejícím případě mu třel pohlavní úd, rozhodně nenasvědčují tomu, že by ze strany obviněného šlo toliko o jakýsi nemotivovaný sexuální projev učitelovi sympatie k žákovi.²⁸⁷ Stejně tak na jednání obviněného spočívajícího v ohmatávání poškozené přes domácí oblečení, které obvykle začínalo na nohou a stehnech poškozené, postupně se přesouvalo na další části těla, např. na břicho, a končilo ohmatáváním na přirození a prsou, je vyloučeno nazírat jako na nějaké mimovolné, letmé dotyky, které by byly sexuálně indiferentní.²⁸⁸ Nejvyšší soud v citovaném rozhodnutí dále poznamenal, že „námitka, že u obviněného nebyla prokázána sexuální orientace na nezletilé objekty, je pak z hlediska právní kvalifikace skutku irelevantní, neboť u trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ není vyžadováno, aby pachatel byl osobou trpící sexuální deviací (pedofilii) a není ani rozhodné, zda se jedná o osobu s heterosexuální či homosexuální orientací“.²⁸⁹ U trestného činu pohlavního zneužití tedy zákon nevyžaduje zvláštní postavení či vlastnost pachatele, jinými slovy není rozhodná sexuální preference pachatele.

Námítky obhajoby také směřovaly do intenzity zásahu, pokud jde o naplnění zákonného znaku „jiným způsobem pohlavně zneužije“. K tomu je vhodné zopakovat, že pod znakovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití dle § 187 odst. 1 TZ „jiným způsobem“ je třeba rozumět pohlavní zneužití v jiné formě než souloži, a to v podobě takových zásahů do pohlavní sféry nezletilých, jako je například orální pohlavní styk, ohmatávání pohlavních orgánů, popř. i jiné formy ukájení pohlavního pudu na těle nezletilého nebo na žádost pachatele na jeho vlastním těle. Jiný způsob pohlavního zneužití přitom nemusí spočívat v natolik intenzivním zásahu do pohlavní sféry poškozeného, jako je vykonání soulože. Za „jiný způsob pohlavního zneužití“ jsou však důvodně považovány toliko intenzivnější zásahy do pohlavní sféry poškozených, jež jsou v širším pojetí považovány za pohlavní styk. Objektivní stránka trestného činu pohlavního zneužití tak nebude naplněna letnými dotyky přes oděv poškozené osoby.²⁹⁰ V situaci, kdy je sice formálně znak „pohlavní zneužití jiným způsobem“ naplněn, avšak intenzita pachatelova počínání nedosahuje určitého stupně (např. letmé dotyky přes oblečení), je třeba náležitě zkoumat také další okolnosti, za nichž byl trestný čin spáchán, a pečlivě posuzovat povahu a závažnost spáchaného trestného činu.

Nejvyšší soud dále v rozsudku ze dne 18. 6. 2008, sp. zn. 3 Tdo 413/2008 uvedl, že „za jiný způsob pohlavního zneužití je nutné považovat pouze intenzivnější (razantnější) zásahy do pohlavní sféry poškozených, které směřují také k sexuálnímu vzrušení pachatele“. Nejvyšší soud v daném případě přistoupil ke zproštění obžaloby,

²⁸⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2008, sp. zn. 3 Tdo 203/2008.

²⁸⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2011, č.j. 7 Tdo 266/2011-24.

²⁸⁹ Srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Dto 550/2009.

²⁹⁰ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2007, sp. zn. 5 Tdo 1216/2008-I.

neboť obviněný si sice počínal nevhodně, kdy však lze mít za prokázané pouze močení do vany, nikoli však již osahávání nezletilé věk (3,5 let) na přirození, když samotné případné posazení na klín bez dalšího nelze podřadit pod uvedený jiný způsob pohlavního zneužití, ale o celkem běžný způsob mazlení se s malými dětmi, v případě obviněného potom zcela jistě nelze bezpečně dovodit, že jednal způsobem, který měl vést k jeho sexuálnímu vzrušení a tento úmysl v jeho jednání takto spatřovat nelze. Jednání obviněného tedy v kritické době a v uvedeném směru nebylo vhodné, nebylo však takového druhu, který by umožnil dospět k jednoznačnému závěru, že skutek označený v žalobním návrhu je současně také trestným činem pohlavního zneužití, a to i s ohledem na vlastní charakter a účel, jakož i užití trestního práva, jako prostředku ultima ratio. Na druhou stranu za intenzivnější zásah do pohlavní sféry poškozené, jenž předmětný zákonný znak jednání jako objektivní stránky daného zločinu naplňuje, lze oprávněně označit jednání, kdy obviněný poškozenou osahával rukou nejprve přes oděv v oblasti břicha, a poté pod oděvem na holém těle v oblasti břicha, spodní části prsou, a poté jí vsunul několik prstů pod kalhoty, a nezletilá dalšímu jednání zabránila tím, že vložila své ruce do klína.²⁹¹

V jednom z případů obhajoba požadovala zrušení ustanovení § 187 odst. 1 TZ jakožto ustanovení protiústavního, pokud jde o rozpor se zásadou proporcionality (zásadou ultima ratio), když přeci trestní postih jednání oboustranně dobrovolného a přinášejícího radost a nikoho nepoškozujícího představuje naprosto nesmyslný a bezdůvodný zásah státu do soukromoprávní sféry jednotlivce. Jednalo se o případ, v němž dle skutkových zjištění obviněný (23 let) během více jak jednoho roku opakovaně (dvakrát až třikrát týdně) vykonal soulož s nezletilou poškozenou (13 let), přičemž ze strany poškozené byly pohlavní styky dobrovolné a chtěné. K tomu Krajský soud v Hradci Králové, pobočka v Pardubicích ve svém usnesení ze dne 30. 3. 2011, č.j. 14 To 84/2011-112 uvedl, že „Věk 13 let je s ohledem na mravní a tělesný vývoj poškozené nepochybně natolik nízkým, že je třeba, aby nedotknutelnost pohlavní sféry poškozené byla chráněna trestním zákoníkem. Sama poškozená totiž není schopna s ohledem na svou mravní vyspělost dostatečně posoudit, zda je pro ni takové jednání vhodné a zda jí nezpůsobí nějaké problémy v tělesném či mravním vývoji.“ K tomu dále dodal, že „obviněnému bylo v době páchání trestného činu 23 let, tudíž s ohledem na jeho rozumový a mravní vývoj měl dostatečným způsobem zvážit možné důsledky svého jednání, o němž nepochybně věděl, že je nejen protizákonné, ale i trestné“. V daném případě rozhodoval i Ústavní soud, který uvedl: „Skutková podstata rozebíraného trestného činu není sama o sobě v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe, která

²⁹¹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2012, č.j. 6 Tdo 1341/2011-29.

se navíc projevuje nejen ve fázi vytváření trestněprávních norem, ale také ve fázi aplikační, respektive interpretační. Za trestný čin totiž může být považováno pouze takové jednání, které nejenže naplňuje formální znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu, ale rovněž obecný znak materiální – tedy znak společenské škodlivosti. Trestný čin pohlavního zneužití v tomto ohledu nepředstavuje žádnou výjimku, a tak i formální jednání podle § 187 odst. 1 TZ musí být pro společnost škodlivé, aby se stalo trestným.²⁹² Takto jsou tedy vyloučeny tzv. bagatelní případy, mezi které by mohl spadat ilustrativní případ o uskutečnění soulože mezi osobou právě dovršivší patnáctý rok, tedy první den po jejích patnáctých narozeninách, kdy se stává trestně odpovědnou, s osobou o jeden den mladší. Za takový však nebylo možné považovat vlastní případ obviněného.

Obhajoba dále v případech, kdy byl obviněný odsouzen podle přísnější kvalifikace uvedené v ustanovení § 187 odst. 2 TZ, tedy za okolnosti, že dítě mladší patnácti let bylo svěřeno jeho doзору, zneužívaje jeho závislosti nebo svého postavení a z něho vyplývající důvěryhodnosti nebo vlivu, namítala, že tento znak nebyl naplněn, a není tudíž dána okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby. O osobu svěřenou doзору pachatele ve smyslu § 187 odst. 2 TZ jde tehdy, jestliže má pachatel právo a povinnost na ni dohlížet a bdít nad ní. Jak jsem již uvedla dříve, podle soudní praxe je tomu tak především u rodičů vůči dětem, ale také např. u vychovatele či učitele vůči chovancům a žákům, u manžela matky žijícího s ní ve společné domácnosti, nebo u vedoucího uměleckého souboru vůči jeho členům. Svěření doзору tedy vyplývá z konkrétní situace a není proto vždy nutné konkrétní rozhodnutí ani ujednání oprávněných osob, ale vychází se z faktického stavu, kdy dospělá odpovědná, i konkrétně ustanovená či sjednaná osoba odpovídá za chování a stav osoby, která jí byla svěřena doзору. Podle Nejvyššího soudu za „svěření doзору“ je třeba považovat i svěření poškozeného obviněnému, byť šlo o svěření do péče během dvou víkendových pobytu u spoluobviněného.²⁹³ Matka totiž dávala poškozenému synovi souhlas k tomu, aby mohl jet s obviněným na víkend do P., přičemž během této doby obviněný organizoval čas nezletilému, určoval mu, kdy se bude věnovat jemu osobně, příp. spoluobviněnému, a využíval oba nezletilé jak k sexuálním praktikám, tak k tomu, aby tyto praktiky byly kamerou natáčeny. V daném případě byl rovněž naplněn znak „zneužívaje závislosti“, neboť obviněný jako osoba, jemuž bylo dítě svěřeno, rozhodoval o základních otázkách spojených s tímto „výletem“ do P., a toto jeho jednání vytvářelo vztah závislosti mezi ním a nezletilým. Také vzdálenost pobytu od místa trvalého bydliště poškozeného vypovídá o tom, že stupeň závislosti mezi ním a nezletilým existoval.

²⁹² Srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3831/11.

²⁹³ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2011, č.j. 6 Tdo 766/2011-36.

Ve vztahu k naplnění tohoto znaku v případě partnera matky poškozené je třeba uvést, že podle § 33 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině se na výchově podílí i manžel, který není rodičem dítěte za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti. Lze přitom dovodit, že manžel rodiče je nejen povinen s rodičem vytvářet zdravé rodinné prostředí, být dítěti svého manžela příkladem, ale je i oprávněn dávat tomuto dítěti příkazy a jejich plnění kontrolovat, resp. k nim dítě přiměřenými prostředky nutit. Má tedy právo a povinnost na takovou osobu dohlížet a bdít nad ní. V této souvislosti Nejvyšší soud konstatoval, že tyto závěry je třeba zásadně vztáhnout též na partnera (druha) rodiče dítěte, za předpokladu, že s dítětem žije ve společné domácnosti.²⁹⁴ V popisu skutku ve výroku o vině přitom musí být uvedeny okolnosti, které naplňují znaky trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 2 TZ spočívající v tom, že obviněný spáchal čin na osobě svěřené jeho doзору, zneužívaje její závislosti, jako například že poškozená byla dcerou manželky pachatele a že pachatel s nimi bydlel ve společném bytě, podílel se na výchově poškozené apod.²⁹⁵

Znaky skutkové podstaty „svěřena doзору“ a „zneužívaje závislosti“ musí být naplněny kumulativně. Obecně lze totiž namítnout, že ne vždy naplnění znaku „svěření doзору“ automaticky implikuje naplnění znaku „zneužívaje závislosti“. Vzájemná návaznost těchto zákonných znaků bude vyloučena například v případech, kdy poškozeným je dítě velice útlého věku (např. kojeneckého), které pro svůj nízký věk a úroveň rozumové vyspělosti není schopno uvědomit si svůj vztah k pachateli, nebo naopak tehdy, je-li poškozeným osoba svěřená doзору blížící se věku patnácti let, u níž je reálný vznik mileneckého vztahu k pachateli. Podle Nejvyššího soudu existující milostný vztah mezi pachatelem a poškozenou osobou vylučuje u trestného činu pohlavního zneužití, aby k jeho spáchání došlo při zneužití závislosti poškozené osoby a tedy i naplnění tohoto znaku kvalifikované skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 2 TZ. Ovšem to platí jen za situace, kdy takový vztah (tj. milenecký) mezi pachatelem a poškozenou osobou vznikl jako vztah milenecký již od počátku, přičemž poškozená osoba byla sama schopna (zejména s ohledem na svůj věk a úroveň rozumové a mravní vyspělosti) svůj vztah k pachateli skutečně považovat za vztah milenecký.²⁹⁶ Tak tomu nebude např. v případě jedenáctileté poškozené, která svého trenéra (obviněného) vnímala jako autoritu a z tohoto důvodu se podřizovala jeho pohlavnímu zneužívání, byť později se v důsledku trestné činnosti obviněného vyvinul mezi nimi milostný poměr. V případě sbormistra pěveckého sboru Nejvyšší soud zdůraznil, že mezi obviněným a nezletilými poškozenými nemohl v době, kdy se vůči nim

²⁹⁴ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2010, sp. zn. 6 Tdo 666/2010.

²⁹⁵ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 865/2010-I.

²⁹⁶ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2007, sp. zn. 11 Tdo 759/2006.

začal dopouštět trestné činnosti, vzniknout vztah milenecký, a to již jen s ohledem na skutečnost, že na jedné straně tohoto vztahu byl plně dospělý obviněný (trestné činnosti se začal dopouštět v cca dvaceti pěti letech a poslední z prokázaných útoků spáchal v cca čtyřiceti třech letech) a na straně druhé poškozené, jejichž věk ve většině případů činil na počátku vztahu pouhých deset až patnáct let (byť v několika případech pokračoval i poté).²⁹⁷ K tomu je ovšem nutné dodat, že po účinnosti nového trestního zákoníku (zák. č. 40/2009 Sb.) je již možné takové vztahy považovat ve smyslu § 187 odst. 2 TZ za „zneužití postavení a z něho vyplívající důvěryhodnosti nebo vlivu“.

Naplnění zákonného znaku spáchání trestného činu pohlavního zneužití na osobě svěřené doзору pachatele, zneužívaje její závislosti vyžaduje, aby poškozená osoba souhlasila se souloží nebo s jiným způsobem svého pohlavního zneužití pod určitým psychickým nátlakem, čili aby tak učinila ve stavu, kdy je v jistém věku v určitém směru na pachatele odkázána a tím je omezena svoboda jejího rozhodování, čehož pachatel využije k realizaci svých záměrů. Tak například obviněný zneužije svého postavení učitele, pod jehož dozor je poškozená v době, kdy navštěvuje hodiny výuky hry na klavír svěřena a je tak na něm svým způsobem závislá. Poškozená obviněného ve svých dvanácti letech vnímala jako autoritu – šlo o osobu dospělou a nadto pedagoga, a z toho důvodu se mu podřizovala. Je totiž třeba zdůraznit, že pedagog je osobou, od níž je obecně obtížné očekávat v zásadě jakékoli závadové jednání, neboť z povahy jeho profese je tím, kdo má chování dětí, resp. žáků usměrňovat správným směrem.²⁹⁸

Je rovněž vhodné poukázat na kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 3 TZ, která obsahuje okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby spočívající ve způsobení těžké újmy na zdraví. Ve sledovaných případech byla tato skutková podstata naplněna tím, že poškozená osoba v důsledku jednání pachatele trpěla po delší dobu posttraumatickou stresovou poruchou. Jak jsem již uvedla při rozboru skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití, déle trvající posttraumatická stresová porucha představuje těžkou újmu na zdraví ve smyslu § 122 odst. 2 písm. i) TZ, tedy delší dobu trvající poruchu zdraví, a to duševního, respektive delší dobu trvající duševní onemocnění. K tomuto zákonnému znaku skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití je vhodné zmínit usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 6 Tdo 11/2011, v němž se Nejvyšší soud zabýval tím, že se příčinná souvislost nepřerušuje ani v případě, že jeden z pachatelů pouze prohloubil protiprávní následek, resp. účinek na zdraví poškozené osoby, který jí již způsobil jiný pachatel. V daném případě poškozenou po dobu několika let nejdříve pohlavně zneužíval její

²⁹⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 8 Tdo 494/2009.

²⁹⁸ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. 11 Tdo 1139/2009.

polorodý bratr a posléze její otec, který o zneužívání ze strany polorodého bratra věděl. Obecné soudy proto správně uzavřely, že také obviněný otec svým jednáním u poškozené vyvolal vznik a další prohloubení posttraumatické stresové poruchy, která trvá až dosud, kdy se poškozené opakovaně vracejí vzpomínky na traumatické události, trpí bolestmi hlavy, alergií psychosomatického původu, gastroenterologickými potížemi, má problémy při sociálním začlenění do společenského kolektivu a navazování partnerského vztahu. Nebýt totiž kriminálního jednání jak polorodého bratra, tak jejího otce, nemohla by se poškozená dostat do takových psychických problémů, jaké u ní byly znalecky diagnostikovány. Následek (účinek) v podobě vzniku posttraumatické stresové poruchy poškozené bylo proto třeba přičítat rovněž k tíži obviněného otce.

V jednom ze sledovaných případů byl obviněný odsouzen za trestný čin pokusu trestného činu pohlavního zneužití, přičemž v rámci své obhajoby namítal, že od dalšího jednání potřebného k dokonání trestného činu pohlavního zneužití upustil dobrovolně. Dle skutkových zjištění obviněný přijel i s poškozenou na hřiště, kde poté, co vystoupila z vozu, ji se záměrem vykonat soulož povalil na zem, lehl si na ni, a požadoval po ní, aby s ním souložila. To poškozená odmítla, načež se jí obviněný pokusil rozepnout kalhoty, což se mu nepodařilo, neboť kladla odpor, vysmekla se mu a z místa utekla. Poté obviněný poškozenou dojel a vyzval ji, aby nastoupila do vozu, že ji odveze nazpět do místa jejího bydliště, což také učinil. Nejvyšší soud k námitce obviněného uvedl, „upustí-li pachatel od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu pohlavního zneužití podle první alternativy § 187 odst. 1 TZ (tj. vykonáním soulože) z toho důvodu, že v průběhu takového jednání zjistí, že poškozená soulož nechce (což poškozená projeví slovním a fyzickým odmítáním), nelze takové upuštění pachatelem od dalšího jednání směřujícího k dokonání trestného činu pohlavního zneužití považovat za dobrovolné“.²⁹⁹ Nejvyšší soud k tomu dále dodává, že „vyjádření nesouhlasu poškozené se souloží zcela znemožňuje dokonání trestného činu pohlavního zneužití proto, že ten je možno páchat za okolnosti souhlasu poškozené se souloží. Uskutečnění svého záměru by pachatel za těchto okolností mohl dosáhnout jen za cenu překonání odporu poškozené násilím nebo hrozbou násilí nebo jiné těžké újmy a začal by tak páchat jiný trestný čin – znásilnění.“ Nejvyšší soud uzavřel, „pokud tak pachatel neučinil, nemůže to znamenat, že dobrovolně upustil od dokonání trestného činu pohlavního zneužití (ten byl již neuskutečnitelný), ale jen to, že na základě svého rozhodnutí nezačal páchat trestný čin znásilnění“.

V předmětných rozhodnutích byla také řešena otázka vztahu trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ a znásilnění podle § 185 TZ, resp. rozdíl mezi těmito

²⁹⁹ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2007, sp. zn. 11 Tdo 1240/2007.

trestnými činy, a to pokud jde o naplnění zákonného znaku „bezbrannosti“. V daném případě jednání obviněného spočívalo v tom, že na žádost rodičů vyzvedl poškozenou (4 roky) ve školce a poté ji odvedl domů, kde se vysvlékl a vysvlékl i poškozenou, obkročmo si kleknul na její hrudník, když ležela na posteli, a vsouval jí svůj penis do jejích úst, až u něho došlo k ejakulaci. Naplnění znaku bezbrannosti shledal soud v nízkém věku poškozené, která v důsledku něho byla tak nedostatečně vyspělá, že ani nebyla schopna odporu proti vynucované souloži a z toho, že šlo o pohlavní styk, který je svou závažností a způsobem provedení srovnatelný se souloží. Obviněný, který namítal nesprávnou právní kvalifikaci jím spáchaného skutku, argumentoval tím, že jakoukoliv soulož či jiný obdobný pohlavní styk s osobou mladší, určitého, zákonodárcem blíže nestanoveného věku, je nutné hodnotit vždy jako znásilnění, což by v podstatě znamenalo, že trestný čin pohlavního zneužití je u osob kvalifikovaných jako bezbranné vyloučen. Při řešení této otázky je klíčové rozlišení objektů trestných činů v těchto ustanoveních obsažených. Zatímco objektem trestného činu znásilnění podle § 185 TZ je právo člověka na svobodné rozhodování o pohlavním životě, objektem trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ je mravní a tělesný vývoj dětí, kdy jde o důslednou ochranu všech osob mladších než 15 let před jakýmkoliv útoky na jejich pohlavní nedotknutelnost. Bezbrannost osob mladších patnácti let je přitom v ustanovení § 187 TZ předpokládána, i když není výslovně zmiňována, neboť zcela zřejmě bylo uvedené ustanovení do trestního zákoníku zařazeno s tím, že trestného jednání se dopustí i pachatel, který bez násilí, i bez pohrůžky násilí nebo jiné těžké újmy přiměje osobu mladší patnácti let k souloži nebo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije. Naproti tomu za bezbrannost ve smyslu § 185 TZ je třeba posuzovat stav, kdy poškozená osoba nemá možnost, schopnost nebo způsobilost se vůči takovému jednání ohradit, přičemž uvedená skutečnost nevyplývá z věku takové osoby. Pokud je tedy v rámci kvalifikované skutkové podstaty znásilnění dle § 185 odst. 1, 3 písm. b) TZ reflektováno to, že objektem znásilnění je osoba mladší patnácti let, pak by skutečnost, že taková osoba byla navíc v důsledku nedostatku věku bezbranná, mělo být zohledněno přísněji, nikoli již v základní skutkové podstatě. Jinými slovy, pokud § 185 odst. 3 písm. b) TZ poskytuje zvýšenou ochranu dětí do patnácti let, jeví se nelogickým, aby ochranu dítěte mladšího patnácti let, navíc bezbranného, reflektovala již základní skutková podstata tohoto ustanovení. Ustanovení § 187 TZ je tak možné chápat jako subsidiární ve vztahu k ustanovení § 185 TZ, neboť poskytuje výraznější ochranu práva na nedotknutelnost tělesné integrity v intimní oblasti osob mladších patnácti let, u nichž je jistá bezbrannost vzhledem k věku předpokládána, přičemž ustanovení § 185 TZ poskytuje ochranu všem, u nichž bylo omezeno právo na svobodné rozhodování

o pohlavním životě násilím, pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy nebo při zneužití bezbrannosti.³⁰⁰

9.4. Závěrem

Každé sexuálně zneužitě dítě je v první řadě obětí kriminálního jednání, a proto si zasluhuje zvláštní a citlivý přístup. Ve sledovaných případech soudy opakovaně nevyslychaly poškozené, ale četly jejich výpovědi z přípravného řízení, aby nedocházelo k nepříznivému ovlivnění jejich duševního a mravního vývoje. Ačkoli obhajoba namítala, že došlo k ochraně práv dítěte na úkor ochrany práva na spravedlivý proces, nemohly soudy těmto námitkám přisvědčit. Soudy ve sledovaných případech správně rozhodovaly v souladu s tím, že aplikované ustanovení o pohlavním zneužití nechrání pouze zájmy samotné osoby mladší patnácti let, ale zájmy společenské. Celá společnost má totiž zájem na důsledné ochraně příznivého tělesného a mravního vývoje dětí.

Soudy v předmětných případech rozhodovaly v zásadě v souladu s konstantní judikaturou Nejvyššího soudu, v níž byl v minulosti podán výklad jednotlivých znaků trestného činu pohlavního zneužití. Některé zákonné znaky byly dále rozvedeny a upřesněny s ohledem na skutková zjištění konkrétního případu.

V některých případech lze mít výtky vůči uloženému trestu, kdy dle mého názoru podmíněný trest ne vždy odrážel povahu a závažnost spáchaného trestného činu. Sankcionování pachatelů pohlavního zneužití lze hodnotit jako poměrně mírné ve srovnání s postihem jiných násilných trestných činů. Také například Finkelhor uvádí, že studie provedené v osmdesátých letech ukazují, že pachatelé pohlavního zneužití byli relativně málo často odsouzeni k trestu odnětí svobody přesahující jeden rok, přičemž 32 až 46 % pachatelů nebylo uvězněno vůbec.³⁰¹

10. Problematika sexuálního zneužívání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Problematika sexuálního zneužívání dětí se objevuje také v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, a to ve světle namítaného porušení relevantních článků Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva ukládá použití trestního práva všude tam, kde k potlačování vysoce nežádoucího jevu, jakým je sexuální zneužívání dětí, nelze vystačit s jinými, mírnějšími prostředky. Státy mají pozitivní povinnost přijmout preventivní opatření na ochranu dětí před sexuálním zneužíváním. ESLP shledal pozitivní povinnost smluvních států chránit své obyvatele v celé řadě případů. V těchto případech ovšem není stát primárním porušitelem práv, tzn. není stát, který bije,

³⁰⁰ K tomu srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1127/2009.

³⁰¹ FINKELHOR, D. Current information on the scope and nature of child sexual abuse. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.

znásilňuje, zotročuje atd., ale nemá dostatečné struktury, které by zabránily těmto druhům zneužívání. To znamená, že stát nezajišťuje odpovídající trestní sankce za jednání, která porušují práva garantovaná Úmluvou. Státy by rovněž měly stanovit taková pravidla a politiky, které účinně odradí a zabrání zneužívání. ESLP v několika případech konstatoval porušení Úmluvy, neboť jednotlivý státní úředníci věděli, resp. měli vědět o zneužívání nebo riziku zneužívání, avšak neučinili žádné kroky, aby zabránili v jejich pokračování. ESLP v těchto případech zdůrazňuje povinnost smluvních států podle čl. 1 Úmluvy ve spojení s čl. 3 Úmluvy přijmout přiměřená opatření s cílem zajistit, aby jednotlivci nacházející se pod jejich jurisdikcí nebyli vystaveni mučení nebo nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, včetně špatného zacházení ze strany soukromých osob. Zvláště děti a další zranitelné osoby mají právo na ochranu státu v podobě účinného odrazení od těchto závažných porušení osobní integrity. V uvedeném směru ESLP opakovaně konstatoval, že pozitivní povinnost států podle čl. 3 a čl. 8 Úmluvy k ochraně tělesné integrity jednotlivce může být rozšířena i na otázky týkající se účinnosti trestního vyšetřování. To však pochopitelně neznamená, že by bylo garantováno právo na trestní stíhání a odsouzení určité osoby.

Požadavkem na účinné vyšetřování v případě podezření ze sexuálního zneužívání se ESLP zabýval například ve věci M. a C. proti Rumunsku.³⁰² V tomto případě byli stěžovateli matka a syn, kteří namítali, že domácí orgány nebyly schopné poskytovat přiměřenou ochranu synovi C. (nar. 1994), kterého pohlavně zneužil vlastní otec D. C. Stěžovatelka uvedla, že trestní vyšetřování vedené proti D. C. nebylo efektivní, vnitrostátní orgány odmítly vyslechnout svědky, kteří měli zkušenosti s násilným jednáním D. C. vůči synovi, a ignorovaly forenzní a znalecké důkazy, které potvrdily, že D. C. pohlavně zneužil svého syna. Stěžovatelka podala trestní oznámení proti D. C. v roce 1998, neboť se jí syn svěřil, že byl pohlavně zneužit otcem během návštěvy u něj. Lékařským vyšetřením, které proběhlo druhý den, bylo zjištěno, že chlapec má krvácející podélnou trhlinu v anální oblasti. Dále dva svědci informovali příslušné orgány, že se jim C. svěřil, že byl sexuálně napaden svým otcem. Kromě toho byli údajně svědky násilného chování obviněného vůči stěžovatelce a viděli, jak svléká a nevhodně se dotýká dalších dětí. Následně provedené lékařské znalecké posudky potvrdily zranění chlapce v anální oblasti s tím, že mohlo být způsobeno análním stykem. Psychologickým vyšetřením chlapce bylo zjištěno, že má stálý stav úzkosti v souvislosti s jeho vlastním tělem, fobie a pocity viny v souvislosti s lidským tělem, kdy znalec uzavřel, že byl vystaven dlouhodobému a intenzivnímu stresu, který byl spojen s tělesným kontaktem sexuální povahy, pravděpodobně s opakovaným pohlavním

³⁰² Rozsudek ESLP ze dne 27. září 2011, věc M. a C. proti Rumunsku, stížnost č. 29032/04.

zneužíváním ze strany otce. Vyšetřování probíhalo více jak 1,5 roku a skončilo nařízením státního zástupce na zastavení vyšetřování s odůvodněním, že jsou zde pochybnosti, že se pohlavního zneužívání dopustil skutečně D. C. a že stěžovatelka předstírá pohlavní zneužívání svého syna z důvodu vedeného sporu o svěření syna do péče. Nadřízený státní zástupce zrušil rozhodnutí o zastavení vyšetřování a poukázal na to, že závěry lékařského znaleckého posudku a psychologického vyšetření uvádějí, že chování chlapce je typické pro oběti sexuálního zneužití a nejsou zde žádné důkazy nasvědčující tomu, že by se předmětného jednání mohl dopustit někdo jiný. Státní zástupce však poté žádné nové důkazy neprovedl. Stěžovatelka se po nabytí účinnosti novely k 1. červenci 2003, která zavedla možnost odvolat se proti rozhodnutí státního zástupce k soudu, takto odvolala. Soud však odvolání stěžovatelky zamítl s tím, že podle výsledků polygrafického testu stěžovatelka pohlavní zneužití svého syna předstírala a že již provedené důkazy nejsou dostatečné k tomu, aby mohl být D. C. obžalován z údajného trestného činu. Stěžovatelka se poté odvolala k nadřízenému soudu, ten však odvolání zamítl a potvrdil odůvodnění nižšího soudu. Dle stěžovatelky však vnitrostátní orgány nedokázaly pokračovat ve vyšetřování a prověřit všechny potřebné důkazy, aby bylo možné zjistit pachatele, který pohlavně zneužil jejího syna., spoléhaly se jen na výsledky polygrafického testu, který byl proveden za nevhodných podmínek. ESLP v této věci konstatoval, že státy mají na základě čl. 3 a čl. 8 Úmluvy pozitivní povinnost přijmout takové trestní předpisy, které umožní efektivně postihovat sexuální zneužívání dětí a aplikovat je v praxi prostřednictvím účinného vyšetřování a stíhání. Ve světle těchto úvah je třeba zkoumat, zda údajné nedostatky ve vyšetřování jsou natolik závažné, že představují porušení pozitivní povinnosti žalovaného státu podle čl. 3 a čl. 8 Úmluvy. ESLP je však při svém rozhodování omezen pouze na řešení uvedené otázky, nezabývá se pochybeními nebo opomenutími ve vyšetřování, neboť nemůže nahradit skutková zjištění případu učiněná vnitrostátními orgány, ani nemůže rozhodnout o trestní odpovědnosti pachatele. ESLP v daném případě uznal, že rumunské orgány měly nelehký úkol, neboť byly konfrontovány s citlivou situací, protichůdnými verzemi událostí a měly k dispozici málo přímých důkazů, nicméně přítomnost protichůdných zájmů stran vyžadovala citlivé hodnocení věrohodnosti učiněných výpovědí a ověření všech okolností případu. Navíc státní zástupce, který zastavil řízení, nerespektoval pokyn nadřízeného státního zástupce a spokojil se pouze s již provedenými důkazy. Kromě toho se příslušné orgány případem zabývaly se značným zpožděním, za rok a deset měsíců nebyly schopny předložit žádné další důkazy, a to i přes pokyny vyššího státního zastupitelství. ESLP proto shledal, že vyšetřování případu a zejména přístup vnitrostátních orgánů nesplnily požadavky vyplývající z pozitivní povinnosti států vytvořit a efektivně aplikovat trestněprávní systém, v němž jsou postihovány všechny formy

sexuálního zneužívání. ESLP dále připomněl, že již dříve konstatoval, že účinná ochrana před znásilněním a sexuálním zneužíváním vyžaduje opatření trestněprávní povahy. ESLP uzavřel, že žalovaný stát porušil svou pozitivní povinnost danou čl. 3. a čl. 8. Úmluvy vůči zneužitému chlapci.

K této otázce stojí za zmínku též případ C. A. S. a C. S. proti Rumunsku³⁰³, v němž stěžovatelé (otec a syn) namítali, že trestní vyšetřování násilného sexuálního zneužívání a dalšího špatného zacházení nebylo efektivní a v této souvislosti bylo porušeno jejich právo na soukromí a rodinný život. Příklad se týká sedm let staré stížnosti na opakované násilné sexuální zneužívání sedmiletého chlapce ze strany cizího muže, kdy trvalo pět let, než příslušné orgány případ prošetřily. Dle tvrzení stěžovatelů byl sedmiletý C. A. S. v období od ledna do dubna 1998 opakovaně, několikrát do týdne znásilňován a vystaven násilí ze strany P. E. v bytě svých rodičů v době, kdy nebyli doma. K prvnímu sexuálnímu útoku došlo v lednu 1998, když P. E. chlapce cestou domů ze školy pronásledoval, u bytu rodičů jej zatlačil dovnitř, fyzicky napadl a znásilnil formou análního styku, vyžadoval též orální styk. Následně P. E. chlapci vyhrožoval s nožem v ruce, pokud o tom někomu řekne, že ho zabije. P. E. se podařilo opatřit náhradní klíč k bytu, takže během dalších incidentů čekal na chlapce buď již přímo v bytě, či přede dveřmi. Chlapec se nakonec s tím, co se děje, svěřil svému otci a bratrovi. Otec poté v dubnu 1998 podal u policie trestní oznámení, na základě něhož bylo zahájeno vyšetřování. Na žádost vyšetřovatelů C. A. S. podstoupil lékařské vyšetření, jímž byly zjištěny léze v anální oblasti, které mohly být způsobeny análním stykem. P. E. během policejních výslechů popřel, že by v inkriminovaném období byl v domě C. A. S. a tvrdil, že rodinu chlapce nezná, přestože vyšetření na polygrafu indikovalo, že v této věci nemluví pravdu. Chlapec byl několikrát vyslýchán a P. E. identifikoval během rekognice. Policisté vyslechly několik svědků, zejména sousedy, kteří uvedli, že P. E. viděli pohybovat se v rozhodné době v okolí chlapcova domu. Jeden ze svědků dokonce viděl vcházet P. E. do bytu a zaslechl chlapcův výkřik. Chlapec během vyšetřování podstoupil několik lékařských a psychiatrických vyšetření, přičemž v únoru 2000 byla na žádost policie provedena nová lékařská prohlídka v laboratoři soudního lékařství, která potvrdila závěry znaleckého zkoumání z května 1998, že zranění chlapce mohla být způsobena jen opakovaným pohlavním zneužitím. Konečné rozhodnutí v dané věci vynesl soud v květnu 2004, jímž P. E. zprostil obžaloby s odůvodněním, že se předmětné trestné činnosti nedopustil. Odvolací soud toto rozhodnutí potvrdil. Oba soudy kladly zvláštní důraz na to, že rodiče, ačkoli věděli o podivných skutečnostech (mizející jídlo v bytě, změny v rozestavení nábytku, krev na

³⁰³ Rozsudek ESLP ze dne 20. března 2012, věc C. A. S. a C. S. proti Rumunsku, stížnost č. 26692/05.

chlapcově spodním prádlem), dlouho váhali, než učinili oznámení na policii. Dále podle nich chlapec nepopsal přesně události a měl sklony k fantazírování.

Po celou dobu vyšetřování podali stěžovatelé několik stížností na průtahy v řízení, všechny však byly zamítnuty. ESLP v daném případě konstatoval se znepokojením, že na vzdory závažnosti obvinění a zejména zranitelnosti oběti nedošlo k okamžitému zahájení vyšetřování. Provedení lékařského vyšetření nařídily orgány až po třech týdnech ode dne podání stížnosti, a trvalo téměř dva měsíce, než vyslechly hlavního podezřelého. Vyšetřování trvalo pět let, a to i přes opakované stížnosti stěžovatelů na průtahy v řízení. Ačkoli krajský soud uznal průtahy, nevyvodil z toho žádné závěry. Dále je třeba uvést, že od prvního zastavení trestního stíhání státním zástupcem v červnu 2000 nebyly v období tří let učiněny žádné významné vyšetřovací úkony, a to i přes opakované pokyny nadřízených orgánů k pokračování ve vyšetřování. Trestní řízení bylo skončeno po sedmi letech osvobozením P. E., nicméně ze spisu nevyplývá, že by se orgány pokoušely zjistit, zda by mohl být trestně odpovědný někdo jiný za tak závažné zločiny, což vyvolává pochybnosti o účinnosti řízení, zejména v tak citlivé věci, jakou je násilné sexuální zneužívání nezletilé osoby. ESLP dále vyjádřil znepokojení, že se příslušné orgány nepokusily poměřit protichůdné důkazy a ani důsledně neusilovaly o zjištění skutkového stavu věci. V této souvislosti ESLP zdůraznil, že vyšetřování případů týkajících se násilí páchaného na nezletilých musí být vedeno citlivě vůči dětem. ESLP rovněž vyjádřil nepochopení nad tím, proč vnitrostátní soudy přikládaly tak významnou váhu zaváhání rodičů při oznámení činu, neboť to nemohlo mít žádný vliv na náležitou reakci policie ve vztahu k zjištění okolností případu. Podle ESLP v daném věci orgány neměly na zřeteli zvláštní zranitelnost oběti s ohledem na speciální psychologické faktory spojené s případy týkajícími se násilného sexuálního zneužívání dětí, které mohly vysvětlit zaváhání chlapce při oznámení zneužívání a popisu událostí. ESLP zdůraznil, že závazky plynoucí smluvnímu státu z čl. 3 a čl. 8 Úmluvy vyžadují vždy zkoumat nejlepší zájem dítěte, přičemž právo na lidskou důstojnost a psychickou integritu vyžaduje zvláštní pozornost právě tam, kde je obětí násilí dítě. ESLP v tomto směru vyslovil politování, že chlapci nebylo nikdy nabídnuto poradenství a v průběhu řízení ani po jeho skončení nebyl svěřen kvalifikovanému psychologovi. Rumunsko tak nedostalo pozitivním závazkům plynoucím z různých mezinárodních nástrojů na ochranu práv dítěte, pokud jde o jeho zotavení a reintegraci. V daném případě neschopnost státu adekvátně reagovat na zneužívání dítěte vyvolává pochybnost o účinnosti systému uplatňovaného v tomto státě v souladu s jeho mezinárodními závazky a trestní řízení v takovém případě zcela postrádá smysl. ESLP uzavřel, že orgány nesplnily svou pozitivní povinnost vést účinné vyšetřování obvinění z násilného sexuálního zneužívání

a zajistit adekvátní ochranu stěžovatelova práva na soukromý a rodinný život, tedy došlo k porušení čl. 3 a čl. 8 úmluvy.

ESLP však ustoupil vnitrostátním orgánům v případech, kdy předchozí důkazy o zneužívání byly méně přesvědčivé. Tak například ve věci D. P. a C. J. proti Spojenému království ESLP shledal, že stěžovatelé (bratr a sestra) neprokázali, že by orgány sociální péče věděly o jejich sexuálním zneužívání ze strany nevlastního otce.³⁰⁴ Dívka se poté, co se jí pokusil znásilnit nevlastní otec, pokusila spáchat sebevraždu a rozvinula se u ní porucha osobnosti. Chlapec později trpěl epilepsií. Oba sourozenci dlouhodobě trpěli depresemi a prožívali trauma. Stěžovatelé se na ESLP obrátili již v dospělosti, kdy namítali, že je místní orgány neochránily před sexuálním zneužíváním v dětství (ve věku 8 a 10 let). ESLP v daném případě konstatoval, že v záznamech vedených orgány sociální péče neexistuje žádný údaj o tom, že by bylo dáno jakékoli podezření, že dochází k sexuálnímu zneužívání v rodině stěžovatelů. Stěžovatelé uznali, že v té době neučinili žádný jednoznačný podnět vůči příslušným orgánům. Za těchto podmínek nemohou být orgány uznány odpovědnými z porušení jakékoli pozitivní povinnosti učinit efektivní kroky k ochraně stěžovatelů před zneužíváním, a proto ESLP uzavřel, že nedošlo k porušení čl. 3 Úmluvy.³⁰⁵

Ve věci B. C. proti Slovensku dále ESLP konstatoval, že nepodložené tvrzení o ojedinělém sexuálním chování není dostačující k vyžadování ochrany ze strany státu.³⁰⁶ Ve věci Szula proti Spojenému království pak ESLP uvedl, že stát není povinen stíhat každé nepodložené obvinění ze sexuálního zneužívání.³⁰⁷

Porušení Úmluvy ESLP také neshledal ve věci M. P. a další proti Bulharsku.³⁰⁸ Šlo o případ, v němž stěžovatelé (otec, syn a babička) namítali, že syn M. M. P. (nar. 2003) byl sexuálně zneužíván nevlastním otcem, nicméně trestní řízení vedené proti němu bylo zastaveno. Podle tvrzení stěžovatelů stát nedokázal ochránit M. M. P. před nelidským a ponižujícím zacházením vzhledem k pomalému a neefektivnímu vyšetřování obvinění ze sexuálního zneužívání a vzhledem k ponechání M. M. P. v rodině s nevlastním otcem, který jej zneužíval. V daném případě tedy byla primární otázka, kterou se ESLP zabýval, zda příslušné orgány provedly rychlé a účinné vyšetřování a zda přijaly veškerá přiměřená opatření, aby zabránily v pokračování údajného špatného zacházení a ochránily tak tělesnou integritu M. M. P. V tomto kontextu ESLP uvedl, že příslušné orgány po přijetí oznámení o sexuálním zneužívání

³⁰⁴ Rozsudek ESLP ze dne 10. října 2002, věc D. P. a J. C. proti Spojenému království, stížnost č. 38719/97.

³⁰⁵ V této věci ovšem ESLP shledal porušení čl. 13 Úmluvy, neboť stěžovatelé neměli k dispozici žádný účinný právní prostředek nebo přístup k náhradě škody, pokud jde o jejich tvrzení týkající se sexuálního zneužívání.

³⁰⁶ Rozsudek ESLP ze dne 14. března 2006, věc B. C. proti Slovensku, stížnost č. 11079/02.

³⁰⁷ Rozsudek ESLP ze dne 4. ledna 2007, věc Szula proti Spojenému království, stížnost č. 18727/06.

³⁰⁸ Rozsudek ESLP ze dne 15. listopadu 2011, věc M. P. a další proti Bulharsku, stížnost č. 22458/08.

okamžitě zahájily trestní řízení, vyslyšaly svědky, získaly řadu znaleckých posudků, lékařských, psychologických a forenzních důkazů, včetně znaleckých posudků ohledně přesného zranění M. M. P. (povaha a způsob zranění), věrohodnost výpovědi M. M. P. Po zrušení rozhodnutí o zastavení vyšetřování byly všechny pokyny soudu týkající se dalších vyšetřovacích úkonů dodrženy – byly zadány další znalecké posudky a dále byli vyslyšáni další svědci, přičemž byla hodnocena věrohodnost jejich výpovědí. Přes veškeré úsilí však orgány činné v trestním řízení nenašly dostatek důkazů, které by potvrdily, že k údajnému zneužití skutečně došlo. V tomto ohledu je třeba konstatovat, že povinnost vyšetřovat neznamená povinnost výsledku, tzn. ne každé vyšetřování musí být úspěšné nebo dospět k závěru, který by se shodoval se stěžovatelským popisem událostí. Orgány musely řešit dvě nesmiřitelné verze skutečností, kdy výsledky řady znaleckých posudků byly nepřesvědčivé a často protichůdné. Zatímco některé ze znaleckých posudků dospěly k závěru, že zranění análního otvoru chlapce mohlo být způsobeno pronikáním prstem, jiné uváděly, že mohlo být způsobeno pronikáním těžkého předmětu nebo zácpou. Také pokud šlo o věrohodnost stěžovatelova popisu událostí, byly závěry protichůdné. V potaz bylo třeba vzít i velmi nízký věk chlapce a jeho svědectví posuzovat s nejvyšší obezřetností. Kromě toho četné zprávy od orgánů sociální péče a sociálních pracovníků uváděly, že zde nebyly dány žádné známky zneužívání a že chlapec žil v přiměřeném a harmonickém prostředí. Na základě všech provedených důkazů vnitrostátní soud dospěl k závěru, že nedošlo k sexuálnímu zneužívání. V této souvislosti ESLP poznamenal, že skutková zjištění vnitrostátních soudů nemůže nahradit vlastními, vnitrostátní soudy jsou v lepším postavení k zhodnocení důkazů, které byly před nimi provedeny, a k hodnocení svědeckých výpovědí. ESLP se proto nedomnívá, že by ze strany orgánů činných v trestním řízení byl dán zaviněný nezájem, viditelná špatná víra či nedostatek vůle, pokud jde o náležité odhalení pachatelů závažných trestných činů podle vnitrostátního práva, a to zvláště pokud jde o stanovení správného skutkového stavu daného případu a potrestání odpovědných osob. ESLP uzavřel, že stát dostal pozitivním závazkům plynoucím z čl. 3 a čl. 8 Úmluvy, přičemž podotkl, že v tomto směru je třeba přičíst značnou váhu orgánům sociální péče a orgánům na ochranu dětí, pokud jde o jejich úsilí zvládnout situaci a poskytnout M. M. P. a jeho nejbližší rodině pomoc a poradenství.

Na druhou stranu ESLP shledal porušení Úmluvy ve věci E. a další proti Spojenému království.³⁰⁹ V tomto případě byli stěžovateli 4 sourozenci (tři dívky a jeden chlapec), kteří namítali, že je sociální služby neochránily před fyzickým zneužíváním a v případě dívek i sexuálním zneužíváním ze strany druhá matky W. H., přestože o něm

³⁰⁹ Rozsudek ze dne 26. listopadu 2002, věc E. a další proti Spojenému království, stížnost č. 33218/96.

věděly, že byl v minulosti odsouzen za sexuální zneužívání dvou ze stěžovatelek. V. H. mimo jiné nutil děti, aby se vzájemně mezi sebou bily řetězy a důtkami. Příslušné orgány nedokázaly přijmout nezbytná ochranná opatření s ohledem na riziko pokračování ve zneužívání. Druh matky porušil podmínky podmíněného propuštění, když byl opakovaně objeven v domě stěžovatelů, nicméně orgány nepodnikly žádné kroky k prošetření, zda se i přes uložený zákaz zdržuje v jejich domě. Vzhledem k tomu, že ESLP nemůže posuzovat trestní odpovědnost případného pachatele, zabýval se v daném případě otázkou, zda místní úřady jednající prostřednictvím odboru sociální péče věděly nebo mohly vědět, že stěžovatelé byli vystaveni zneužití nebo riziku zneužití, a pokud ano, zda přijaly přiměřená opatření, která by je před takovým zneužitím ochránila. Na základě prostudování spisového materiálu ESLP shrnul následující fakta: druh matky byl odsouzen za řadu závažných sexuálních trestných činů, kterých se dopustil opakovaně na dvou z dětí; v nemocnici byla odhalena zranění jedné z dívek, která byla způsobena fyzickým týráním v rodině; bylo zjištěno, že děti trpí úzkostmi a poruchami typickými pro zneužívané děti, kdy se jedna z dívek pokusila o sebevraždu a chlapec utekl z domova; W. H. nepřijímal závažnost obvinění a matka dětí také neakceptovala obvinění vznešená proti svému druhovi a uvažovala o sňatku s ním; matka o událostech mlčela; sociální pracovník považoval pana W. H. za nečestného a shledal, že nebude hovořit pravdu, když se mu to nebude hodit; během namátkových kontrol rodiny zastihl sociální pracovník pana W. H. dvakrát nebo třikrát vycházet z domu. ESLP se proto domnívá, že s ohledem na uvedené poznatky orgány sociální péče měly vědět, že navzdory v minulosti odhalenému sexuálnímu a fyzickému zneužívání ze strany W. H. a nařízené podmínce udržoval úzký kontakt s rodinou, včetně dětí. Pokud by orgány sociální péče nevěděly, že v předmětné době dochází ke zneužívání dětí, bylo jim přinejmenším známo, že jsou vystaveny potenciálnímu nebezpečí. Skutečnost, že v rozhodné době neexistovaly znalosti o rozsahu a přetrvávání sexuálního zneužívání dětí v rodině, není pro daný případ významná, neboť orgány sociální péče věděly o výskytu sexuálního zneužívání posouzeného jako trestný čin a byly povinny dohlížet na chování pachatele po jeho odsouzení. Přesto se orgánům sociální péče nepodařilo podniknout kroky, které by jim umožnily zjistit přesný rozsah problému a předejít dalšímu zneužívání. Vláda argumentovala tím, že bez ohledu na jakékoli potvrzené nedostatky nebylo prokázáno, že by věci dopadly jinak, jinými slovy že by lepší spolupráce a komunikace mezi příslušnými orgány v rámci povinnosti chránit stěžovatele a podrobné sledování a dohled nad rodinou nemusely nutně vést k odhalení zneužívání nebo k jeho zabránění. ESLP však k tomu podotkl, že test podle čl. 3 Úmluvy nevyžaduje, aby se ukázalo, že bez selhání nebo opomenutí orgánů veřejné moci by k špatnému zacházení nedošlo. Selhání spočívající v nepřijetí přiměřených dostupných opatření, která by měla reálnou

naději na změnu výsledku nebo zmírnění újmy, postačí k odpovědnosti státu. ESLP je přesvědčen, že nedostatky ve vyšetřování, komunikaci a spolupráci mezi příslušnými orgány měly významný vliv na průběh událostí a že při náležitém a efektivním výkonu jejich povinností by se dalo očekávat, že by došlo k zamezení nebo alespoň k minimalizaci rizika a utrpěné újmy. ESLP proto uzavřel, že došlo k porušení čl. 3 Úmluvy, zároveň konstatoval i porušení čl. 13 Úmluvy.

Lze tedy shrnout, že ESLP poměrně standardně konstatuje, že stát neochránil dítě před sexuálním zneužíváním ve smyslu čl. 3 Úmluvy. Často jde o neúčinné vyšetřování jako procedurální závazek ve smyslu tohoto článku Úmluvy. V těchto případech je stěžovatelem buď dítě, které bylo zneužito, nebo jeho zákonní zástupci (nejčastěji rodiče). Zneužití dítěte musí splňovat standart mučení, krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení ve smyslu čl. 3 Úmluvy, přičemž k odpovědnosti státu se vyžaduje, aby příslušné orgány (např. orgány sociální péče či policie) věděly nebo měly vědět, že je dítě vystaveno nebezpečí sexuálního zneužívání, a nedokázaly přijmout vhodná opatření za účelem zabránění zneužití. V těchto případech také často chybí účinná preventivní opatření, včetně trestních sankcí.

ESLP odvozuje povinnost státu chránit děti před sexuálním zneužíváním ze své judikatury, pokud jde o úlohu státu při ochraně dětí před fyzickým násilím podle čl. 3 Úmluvy. Ve věci A. proti Spojenému království ESLP konstatoval, že stát má pozitivní povinnost podle čl. 3 Úmluvy chránit své obyvatele, zvláště ty, kteří jsou mladí a zranitelní před fyzickou újmou, pokud taková újma dosahuje míry závažnosti obsažené v čl. 3 Úmluvy.³¹⁰ V tomto směru dále vyslovil, že závažnost jednání, a zda tedy bylo dosaženo závažnosti ve smyslu čl. 3 Úmluvy, bylo v daném případě částečně založeno na věku oběti.

Od státu se pochopitelně neočekává, že ochrání každé dítě před způsobením újmy, ale spíše má povinnost zajistit odpovídající ochranu, když ví nebo by měl vědět, že dítě se nachází v ohrožení. Jedním z předpokladů této povinnosti je skutečnost, že zde jsou opakovaná varování a přesvědčivé důkazy o sexuálním zneužívání.

Z hlediska trestního práva považuji za vhodné též zmínit judikaturu Evropského soudu pro lidská práva týkající se případů sexuálního zneužívání ve vztahu k pachateli této trestné činnosti, který zde vystupuje v postavení stěžovatele při namítání porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy – právo na spravedlivost řízení a čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy – právo na výslech svědka. Porušení těchto článků Úmluvy opakovaně namítala obhajoba i v případech pohlavního zneužití projednávaných Nejvyšším soudem, které jsem

³¹⁰ Rozsudek ESLP ze dne 23. září 1998, věc A. proti Spojenému království, stížnost č. 95599/94.

analyzovala, přičemž Nejvyšší soud v těchto případech na judikaturu ESLP často přílehavě odkazoval.

ESLP uznává, že trestní řízení týkající se sexuálních trestných činů se vyznačuje specifickými znaky. Takové řízení vnímá oběť často jako utrpení, a to zvláště tehdy, je-li proti své vůli konfrontována s obviněným. Tento rys je ještě výraznější v případech týkajících se nezletilých. Při posuzování otázky, zda v takovém řízení bylo zachováno právo obviněného na spravedlivý proces, je třeba zohlednit právo oběti na respektování soukromého života. ESLP proto uznává, že v trestním řízení týkajícím se sexuálního zneužívání mohou být přijata určitá opatření za účelem ochrany obětí, avšak za předpokladu, že tato opatření mohou být v souladu s odpovídajícím a účinným uplatňováním práva na obhajobu. Lze tedy říci, že ESLP v případech sexuálního zneužívání hledá především vhodný způsob, jak by bylo možné skloubit právo obviněného na spravedlivý proces a právo oběti na ochranu soukromého života v případech, kdy je její výpověď jediným přímým usvědčujícím důkazem. V tomto směru je významný případ S. N. proti Švédsku, v němž národní soudy ve svých rozhodnutích přiznaly, že odsouzení stěžovatele se v rozhodující míře zakládá na výpovědi poškozeného desetiletého chlapce, který se měl stát obětí sexuálního zneužívání ze strany stěžovatele.³¹¹ ESLP konstatoval, že v průběhu řízení před soudy byl přehrán videozáznam prvního policejního výslechu a audiozáznam druhého policejního výslechu nezletilého chlapce, které byly pořízeny v průběhu přípravného řízení. Během těchto výslechů právní zástupce obviněného sice nebyl přítomen, nicméně se podílel na přípravě druhého výslechu, a to formou přípravy otázek, které měl vyšetřovatel nezletilému v průběhu výslechu položit, což si poté mohl ověřit přehráním pořízeného videozáznamu, proti čemuž neměl námitek. ESLP zde vyslovil, že vzhledem ke zvláštní povaze řízení o sexuálních trestných činech nelze čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy vykládat tak, že vyžaduje ve všech případech, aby otázky byly kladeny přímo obviněným nebo jeho právním zástupcem. Za okolností daného případu měla obhajoba dostatečnou příležitost zpochybnit výpovědi nezletilého chlapce a jeho věrohodnost v rámci trestního řízení. ESLP také přihlédl k tomu, že národní soudy si byly sami dobře vědomy obtíží, kterým je obhajoba nucena vzhledem ke konkrétním okolnostem případu čelit, a při hodnocení důkazů postupovaly s mimořádnou pečlivostí. ESLP proto shledal, že k porušení práva na spravedlivý proces v daném případě nedošlo.

Ve věci Bocos-Cuesta proti Nizozemsku ESLP formuloval určité požadavky na zajištění práva na spravedlivý proces v případech sexuálního zneužívání.³¹² V tomto

³¹¹ Srov. rozsudek ESLP ze dne 2. července 2002, věc S. N. proti Švédsku, stížnost č. 34209/96.

³¹² Srov. rozsudek ESLP ze dne 10. listopadu 2005, věc Bocos-Cuesta proti Nizozemsku, stížnost č. 54789/00.

případě byl stěžovatel obviněn ze sexuálního zneužití čtyř chlapců ve věku od 3 do 11 let. ESLP uvedl, že stěžovateli nebyla dána příležitost sledovat způsob, jakým byly děti vyslýchány, například tím, že by mu bylo umožněno sledovat výslech v jiné místnosti prostřednictvím technických zařízení, ani mu nebyla tehdy nebo později dána příležitost nechat jim položit otázky. Navíc vzhledem k tomu, že výpovědi dětí před policií nebyly nahrány na videokazetu, neměl stěžovatel ani soud možnost pozorovat jejich chování během výslechu a utvořit si tak vlastní dojem, pokud jde o jejich hodnověrnost. Národní soudy zamítly návrh stěžovatele na výslech dětí s odůvodněním, že převážil zájem čtyř stále malých dětí nebyt nucen znovu si prožít možná velmi traumatizující zážitek nad zájmem stěžovatele na jejich vyslechnutí. Nicméně ESLP ze spisu daného případu nezjistil, že by tento důvod byl založen na konkrétním důkazu, jako je například znalecký posudek. Za těchto okolností ESLP konstatoval, že stěžovatel neměl dostatečnou a odpovídající možnost zpochybnit svědecké výpovědi poškozených, které byly rozhodující pro jeho odsouzení, a tudíž se nejednalo o spravedlivý proces. Došlo proto k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve spojení s čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy.

Vzhledem k výše uvedenému lze tedy shrnout, že ESLP považuje za legitimní ve vyšší míře chránit zájem svědka, který je zároveň obětí sexuálního zneužívání. S ohledem na specifické okolnosti případu lze pak mít za dostatečnou míru, v níž měl obviněný možnost se podílet na výslechu takového svědka. Při posuzování souladnosti postupu vnitrostátních orgánů s příslušným článkem Úmluvy je pro ESLP přitom klíčové, zda soudy řádně odůvodnily svůj postup při provádění důkazů, jakož i při jejich hodnocení. Lze nicméně uzavřít, je-li jako svědek vyslýchána zvláště zranitelná oběť, jejíž výslech v dalších fázích trestního řízení již nebude možno opakovat, je třeba splnění následujících požadavků. Výslech by měl probíhat za aktivní účasti obviněného, resp. postačí účast jeho obhájce. Obhajoba by měla mít možnost navrhnout položení doplňujících otázek svědkovi, které by měly být prostřednictvím vyšetřovatele položeny. Z výslechu by měl být pořízen videozáznam, aby mohl být přehrán v řízení před soudem.

11. Komparace s vybranými zahraničními úpravami sexuálního zneužívání

11.1. Úvodem

I když jsou normy společensky tolerovaného a společensky odsuzovaného sexuálního chování vždy kulturně a historicky podmíněné, existuje v zemích západního světa shoda, že je třeba nějakým způsobem postihovat sexuální zneužívání dětí. Sbližování právních řádů jednotlivých států v oblasti boje proti sexuálnímu zneužívání je zřetelné zejména díky závazkům plynoucím z mezinárodních smluv týkajících se dané

problematiky. V tomto směru v poslední době nabývají na významu především Lanzarotská úmluva a směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2011/93/EU. V návaznosti na tyto dokumenty byla přijata komplexní právní úprava stanovící trestnost v těchto dokumentech uvedených jednání například v Chorvatsku, na Filipínách, ve Slovinsku a ve Spojeném království.

Při utváření právního rámce na ochranu dětí před sexuálním zneužíváním zvolily jednotlivé státy různé přístupy. Nejčastěji však zajišťují ochranu dětí před sexuálním zneužíváním prostřednictvím ustanovení obsažených v trestních kodexech. Některé státy doplňují ochranu poskytovanou trestním zákonem ještě skrze přijetí zvláštních trestněprávních předpisů, které upravují postih určitých forem sexuálního zneužívání, například pokud byly spáchány pomocí počítačových systémů či internetu (např. Nizozemsko, Španělsko, Bulharsko, Švýcarsko).³¹³

V oblasti trestněprávní ochrany dětí před sexuálním zneužíváním vyvinula většina jurisdikcí víceúrovňový systém ochrany, v němž lze identifikovat tři základní prvky – stanovení minimální věkové hranice pro konsensuální sexuální styk, postih sexuálních vztahů mezi osobami ve vztahu závislosti a postih svádění dítěte k pohlavnímu styku. Jestliže je dítě k pohlavnímu styku donucováno za užití násilí či pohrůzek, je takové jednání ve většině států kvalifikováno jako trestný čin znásilnění nebo sexuálního násilí.

Stejně jako v České republice se ve většině států vymezení sexuálního zneužívání zaměřuje zejména na stanovení minimální věkové hranice, pod níž je pohlavní styk s dítětem považován za trestný čin. Tato hranice však není jednotná, ochrana dětí před sexuálním zneužíváním z hlediska věku je proto rozdílná. V členských státech Evropské Unie se věk pohlavní dospělosti pohybuje od třinácti let ve Španělsku do sedmnácti let v Irsku.³¹⁴ Legální věkovou hranici pro pohlavní styky mají stanovenou také téměř všechny mimoevropské státy. Výjimkou jsou například některé jurisdikce nacházející se na území bývalého Sovětského svazu, kde trestní zákon výslovně nestanoví konsensuální věkovou hranici pro sexuální vztahy, nýbrž operuje s kritériem „individuální pohlavní dospělosti“.³¹⁵ Soudy zde ovšem vypracovaly pravidlo, podle něhož se předpokládá, že každá osoba mladší čtrnáct let je nezralá, takže fakticky i zde je stanovena určitá věková hranice.

³¹³ Protecting children against sexual violence: The criminal law benchmarks of the Budapest and Lanzarote Conventions (Discussion paper). Strasbourg: Council of Europe, Data Protection and Cybercrime Division, 4 December 2012 [cit. 15. 6. 2013]. Dostupný z <http://www.coe.int/cybercrime>.

³¹⁴ Rakousko, Maďarsko, Itálie a Estonsko 14 let, Dánsko, Francie, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko a Švédsko 15 let, Belgie, Finsko, Německo, Lotyšsko, Lucembursko, Litva, Nizozemí a Spojené království 16 let.

³¹⁵ GRAUBNER, H. Sexual consent: The criminal law in Europe and Overseas. Keynote-Lecture at the 7th International Conference of the International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO) Sexual Abuse and Sexual Violence – From Understanding to Protection and Prevention, Vienna, 2002.

Některé jurisdikce ještě do nedávna stanovovaly rozdílně minimální věkovou hranici konsensuálního sexuálního styku pro heterosexuální a homosexuální vztahy. Vyšší minimální věková hranice pro homosexuální pohlavní styky byla odůvodňována zejména tím, že u nezletilých chlapců mezi patnácti a osmnácti lety ještě není plně ustálena jejich sexuální orientace, což je činí obzvláště zranitelnými a společnost má zájem na tom, aby děti preferovaly heterosexuální vztahy. Tento přístup však již téměř všechny státy opustily, a to mimo jiné i pod vlivem judikatury Evropského soudu pro lidská práva, která takový přístup považuje za rozporný s čl. 14 Úmluvy – zákaz diskriminace ve spojení s čl. 8 Úmluvy – právo na respektování rodinného a soukromého života.³¹⁶

Rozdílné stanovení minimální věkové hranice pro konsensuální pohlavní styky může v praxi způsobovat určité problémy. V tomto směru lze poukázat na americkou úpravu, neboť každý stát USA má stanovenou vlastní minimální věkovou hranici pro sexuální vztahy, která se v jednotlivých státech pohybuje od čtrnácti do osmnácti let. Americká úprava je specifická i v tom, že pro různé sexuální praktiky (vaginální, anální, orální styk, vzájemná masturbace atd.) jsou stanoveny různé věkové hranice. Mohou proto nastat absurdní situace, kdy pohlavní styk patnáctileté dívky a dvacetiletého chlapce je v jednom státě legální, pokud ovšem spolu vycestují do jiného amerického státu, hrozí staršímu partnerovi trestní stíhání pro závažný trestný čin.

V uvedeném kontextu stojí za zmínku legislativní řešení konsensuálních sexuálních aktivit mezi dospívajícími, k němuž některé státy přistoupily. Například ustanovení moldavského trestního zákona vyjímá z trestní odpovědnosti pachatele, který vykonal konsensuální pohlavní styk s osobou, která doposud nedovršila 16 rok svého věku, pokud jsou si pachatel a oběť věkově blízcí nebo je blízký jejich fyzický a psychický stav. Rovněž rakouský trestní zákon vylučuje trestní odpovědnost pro trestný čin sexuálního zneužívání nezletilých, pokud pachatel není starší o více než čtyři roky než poškozený, není-li tento mladší než dvanáct let. Také podle § 187 švýcarského trestního zákona nejde o trestný čin, pokud věkový rozdíl mezi zúčastněnými osobami není více než tři roky. Obdobnou koncepci nalezneme dále ve Finsku, Litvě či Srbsku.

Trestněprávní definice pohlavního zneužívání je v různých právních řádech odlišná. Kromě nejednotné věkové hranice konsensuálního pohlavního styku je totiž také odlišný okruh sexuálních aktivit, který je pod skutkovou podstatu trestného činu pohlavního zneužití zahrnut. Pod označením trestný čin pohlavního, resp. sexuálního zneužívání jsou v některých státech zahrnuty pouze kontaktní formy sexuálního

³¹⁶ Srov. např. rozsudek ESLP ze dne 9. ledna 2003, věc a V. proti Rakousku a S. L. proti Rakousku, stížnosti č. 39392/98 a č. 39829/98, nebo rozsudek ESLP ze dne 26. května 2006, věc Wolfmeyer proti Rakousku.

zneužívání, obdobně jako je tomu u nás, zatímco v jiných státech sem spadají i nekontaktní formy sexuálního zneužívání (např. v Německu). Rozdílná kategorizace trestných činů v oblasti sexuálního zneužívání a nejednotná terminologie stěžují náležité porovnání právních úprav v této oblasti. V některých státech USA jsou například za pohlavní zneužívání na úrovni trestního práva považovány i verbální komunikace s erotickým obsahem či pouhý pohled na nahé tělo rodiče.³¹⁷

Druhým společným aspektem pro většinu právních řádů je trestní postih sexuálních vztahů mezi osobami ve vztahu závislosti. Vztahem závislosti se zde má na mysli situace, kdy dítě sice již dosáhlo legálního věku pro sexuální aktivity, ale na pachateli je v určitém směru závislé, čímž je snížena jeho způsobilost svobodně rozhodovat, přičemž pachatel zneužívá právě této závislosti k realizaci svých sexuálních záměrů. Tyto vztahy jsou charakterizovány tím, že pachatel se nachází v určitém autoritativním postavení vůči oběti a k vlastnímu sexuálnímu uspokojení zneužívá své moci nad ní. Pro různé jurisdikce je tedy společné, že při formulaci skutkových podstat trestných činů v oblasti pohlavního zneužívání dětí zohledňují vztah mezi pachatelem a zneužívaným dítětem. Mnoho revizí právních úprav provedených od roku 1996 například zavedlo přísnější postihy za sexuální zneužití spáchané osobou v pozici pečovatele nebo odpovědné osoby ve vztahu k dítěti.³¹⁸ Domnívám se, že přísnější postih za zneužívání autority rodiče nebo opatrovníka odráží větší pochopení prevalence sexuálního zneužívání v rámci rodiny nebo sociálního okruhu dítěte. V roce 2004 například Rakousko zavedlo do svého trestního zákona koncepci zneužití pozice moci, Maďarsko považuje skutečnost, že pachatel odpovídá za vzdělání dítěte, za dohled nad ním, péči o něj nebo lékařské ošetření, za přitěžující okolnost.³¹⁹

Třetím společným prvkem je kriminalizace svádění dítěte k sexuálním aktivitám. V tomto případě se již zpravidla promítá komerční aspekt sexuálního zneužívání, neboť prostředkem k svedení dítěte k sexuální aktivitě je finanční odměna či jiný prospěch.

S ohledem na výše uvedené lze v obecné rovině shrnout, že trestní zákonodárství u nás i v zahraničí vstupuje do oblasti sexuálních vztahů tím, že právní normou reguluje jednak počátek právně přípustného pohlavního styku, jednak čelí některým excesům v jeho uskutečňování, čímž je zajišťován i zdravý tělesný a mravní vývoj dětí, který by mohl být narušen předčasnými sexuálními kontakty a nevhodnými formami uspokojování sexuálního pudu.

³¹⁷ WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 13.

³¹⁸ KANE, J. Brožury Daphne: Problémy a zkušenosti v boji proti násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách. Obrana před pohlavním zneužíváním a vykořisťováním. Brusel: Evropská komise, program Daphne, červen 2007.

³¹⁹ KANE, J. Brožury Daphne: Problémy a zkušenosti v boji proti násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách. Obrana před pohlavním zneužíváním a vykořisťováním. Brusel: Evropská komise, program Daphne, červen 2007.

Za účelem lepší představy o trestněprávním řešení problematiky sexuálního zneužívání dětí v zahraničí jsou v následujícím textu přiblíženy právní úpravy vybraných států. Konkrétně jde o Německo, Rakousko a Slovenskou republiku, tedy o země ze stejného historicko-kulturního regionu, jako je Česká republika. S ohledem na značný rozsah této matérie věnuji pozornost pouze skutkovým podstatám trestných činů, které jsou svým obsahem blízké skutkovým podstatám trestných činů pohlavního zneužití podle § 187 TZ a sexuálního nátlaku podle § 186 TZ, tedy na problematiku trestního postihu sexuálního zneužívání bez komerčního aspektu.

11.2. Spolková republika Německo

Trestné činy proti sexuálnímu sebeurčení (Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung) jsou obsaženy ve třinácté hlavě zvláštní části německého trestního zákoníku. Sexuální interakce patří do nedotknutelné oblasti soukromého života. Důležitým základem práva na sexuální sebeurčení je tedy právo na respektování soukromého života. Pro posouzení zásahu do práva na sexuální sebeurčení je přítomnost právně relevantního souhlasu. Chráněno je dále právo na tělesnou integritu a nerušený pohlavní vývoj dětí a mladistvých.

Problematice sexuálního zneužívání jsou věnovány ustanovení § 176 a násl. StGB. Ochrana prostřednictvím skutkových podstat trestných činů zohledňuje skutečnost, že sexuální zneužívání dětí představuje vždy zásah do nerušeného celkového vývoje dítěte prostřednictvím raných sexuálních zážitků.

Obecná skutková podstata pohlavního zneužívání dítěte je upravena v ustanovení § 176 StGB (Sexueller Missbrauch von Kindern), kdy je v důsledku svého kvantitativního rozsahu chápána jako centrální skutková podstata nejen v právní praxi, ale i v systematické trestního zákona.³²⁰ Chráněným objektem je ochrana celkového rozvoje dětí před poškozením v důsledku sexuálního jednání, jakož i právo na sexuální sebeurčení. Trestný čin pohlavního zneužívání dítěte je členěn do několika skutkových podstat. Podle odstavce prvního § 176 StGB je postihováno jednání spočívající ve vykonání sexuálních aktivit na dítěti mladším čtrnácti let nebo v umožnění sexuálních aktivit dítěti mladšímu čtrnácti let na sobě. Podle odstavce druhého je pak postihováno jednání záležející v přiměnění dítěte mladšího než čtrnáct let k vykonání sexuálních aktivit se třetí osobou nebo umožnění třetí osobě vykonání sexuálních aktivit na dítěti mladším čtrnácti let. Postačí přitom „prosté“ sexuální kontakty, jako je mazlení či osahávání na intimních místech přes oděv. Dítě může být zneužito na základě slibu, vyhrožování, nátlaku, podvodu, odměny nebo zvědavosti dítěte. V § 176 odst. 1 a 2 StGB jsou tedy

³²⁰ DESSECKER, A. Změny v chápání sexuálně motivovaných trestných činů ve Spolkové republice Německo. Právní rozhledy, 1999, č. 8.

obsaženy skutkové podstaty pohlavního zneužívání, které směřují k bezprostřednímu tělesnému kontaktu s obětí.

Trestní sazba je stanovena na šest měsíců až deset let s tím, že ve zvlášť závažných případech nesmí být uložen trest mírnější než jeden rok (viz § 176 odst. 3 StGB). Nelze sem však podřadit případy, při nichž dochází k penetraci a dalším sexuálním aktivitám, které je třeba kvalifikovat jako těžší sexuální zneužívání podle § 176a odst. 2 StGB. Svou roli tak zde bude hrát délka zneužívání a intenzita, blízký vztah pachatele k oběti (rodič či jiná osoba z bezprostředního sociálního prostředí dítěte) apod.

Podle § 176 odst. 4 a 5 StGB jsou naopak postihována jednání bez tělesného kontaktu s obětí. Jedná se o samostatné skutkové podstaty trestných činů, za které je stanoven mírnější trest, a to v rozmezí od tří měsíců do pěti let. Odstavec 4 § 176 StGB je dále členěn na čtyři skutkové podstaty spočívající v provádění sexuálních aktivit před dítětem, přiměnění dítěte k sexuálním aktivitám, které nejsou uvedeny v odst. 1 a 2, kontaktování dítěte s cílem navázat sexuální styk či ovlivňování dítěte obrazovými prostředky nebo zvukovými a verbálními projevy pornografického obsahu. Prováděním sexuálních aktivit před dítětem se rozumí jednání, kdy pachatel tyto aktivity provádí na sobě nebo na třetí osobě za vědomého vnímání dítětem. Druhá skutková podstata obsažená v odstavci 4 postihuje sexuální aktivity nejmenšího stupně intenzity a představuje v tomto směru jakousi zbytkovou kategorii. Zahrnuje nekontaktní sexuální aktivity, jakými jsou například přiměnění dítěte k obnažování či předvádění sexuálních pohybů a póz. Jednání spočívající v navázání kontaktu s dítětem za účelem sexuálního vztahu je mimo jiné zacíleno na pachatele, kteří navazují s dětmi kontakty on-line v chatovacích místnostech, kdy se je snaží přimět k setkání v reálném životě. Trestné je již pouhé navázání kontaktu. Tímto ustanovením je tedy kriminalizován tzv. grooming.

Na základě § 176 odst. 5 StGB je postihován pachatel, který dítě mladší čtrnácti let nabídne nebo slíbí k sexuálním aktivitám uvedeným v předchozích odstavcích, nebo kdo se dohodne s třetí osobou na spáchání takového činu. Jde tedy o postih jednání, které má charakter účastenství.

Pokud jde o naplnění zákonného znaku spočívajícího v provádění sexuálních aktivit před dítětem ve smyslu § 176 odst. 4 č. 1 StGB, uvedl Spolkový soudní dvůr, že je sem třeba zahrnout i exhibicionistické jednání, kdy se pachatel omezí pouze na ukázání svého pohlavního údu dítěti.³²¹

K zákonnému znaku uvedenému v § 176 odst. 4 č. 1 StGB se Spolkový soudní dvůr dále vyjádřil tak, že nevyžaduje bezprostřední prostorovou blízkost pachatele a

³²¹ Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 25. 8. 2011, sp. zn. 4 StR 387/11.

poškozeného dítěte, ale může k tomuto jednání dojít i prostřednictvím webkamery přes internet, tedy přenosem živého vysílání prostřednictvím internetového připojení.³²²

Jinými slovy tento zákonný znak je splněn také tehdy, je-li prostorová vzdálenost mezi pachatelem a jeho obětí překonána prostřednictvím simultánního přenosu obrazu, takže oběť může vnější projev sexuální aktivity pachatele současně vnímat přes obrazovku svého počítače, i když se v daný čas nachází na jiném místě. Jednalo se o případ, kdy se pět dětí ve věku 5 až 13 let z domova při surfování na internetu spojilo prostřednictvím webové kamery s obviněným. Obviněný děti nejdříve vyzval, aby se svlékly, což odmítly. Poté webkameru zamířil na svůj obnažený úd a začal onanovat, ačkoli si byl vědom, že děti jeho sexuální uspokojování prostřednictvím webkamery na obrazovce svého počítače sledují. Podle § 176 odst. 4 č. 1 StGB jsou tedy děti mladší čtrnácti let chráněny před zkušenostmi s exhibicionistickým jednáním, které může mít nepříznivý vliv na jejich celkový mravní vývoj.

Co se týče zákonného znaku uvedeného v § 176 odst. 4 č. 4 StGB záležejícího v předvádění dítěti obrazových a zvukových prostředků s pornografickým obsahem, je třeba za pornografická zobrazení považovat fotografie, výkresy a „pohyblivé“ obrazy, tj. filmy, které spadají pod širší pojem znázornění, pod něhož je třeba zahrnout všechny formy smyslového vnímání.³²³ Kromě ovlivňování prostřednictvím vizuálního vnímání sem náleží také Ovlivňování akusticky, a sice přehráváním zvukových nosičů (např. CD, audiokazet atd.) nebo verbální (ústní) znázornění včetně zpívaných textů s pornografickým obsahem. Nelze sem však podřadit tzv. „live-show“ pornografického charakteru. Pokud by ovšem pachatel vzal dítě na takové představení, v němž by sám účinkoval – oddával se sexuálními aktivitám, mohl by být stíhán podle § 176 odst. 4 č. 1 StGB.

Předmětné ustanovení nedopadá na vzdělávací publikace, vědecké nebo umělecké práce, neboť nenaplnují pojem pornografický. Cílem pornografie je totiž výlučně nebo v převážné míře vzbudit u diváka sexuální vzrušení a překračuje hranice společenských představ o slušném chování.

K vymezení znaku „ovlivňování dítěte verbálními projevy pornografického obsahu“ podle § 176 odst. 4 č. 4 StGB lze poukázat na rozhodnutí Vyššího zemského soudu v Drážďanech ze dne 13. 8. 2009, sp. zn. 2 Ss 352/09, v němž uvedl, že při posouzení, zda povaha a intenzita verbálního projevu odpovídají povaze pornografického obsahu, je třeba přihlížet k chráněnému zájmu podle § 176 StGB, tedy k ochraně dětí před předčasnými sexuálními zážitky. Verbální projev dle citovaného

³²² Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. 1 StR 105/09.

³²³ WILHELM, H.; RISSING-VAN SAAN, R. und TIEDEMANN, K. Leipziger Kommentar : Großkommentar. 12., neu bearbeitete Aufl. Berlin: De Gruyter Recht, 2010, s. 877.

ustanovení přitom nevyžaduje, aby byly naplněny všechny prvky pojmu „pornografický“. V daném případě dle skutkových zjištění obviněný jel autobusem, v němž cestovaly do školy také dvě jedenáctileté dívky, na které se začal tlačit, přestože v autobuse bylo dostatek místa. Dívky proto na další stanici vystoupily z autobusu, obviněný také, dívky došel a zeptal se jich, zda viděly jeho penis a cítily ho, protože ho měl vytažený venku. Dívky proto rychle utíkaly pryč, přičemž obviněný pronesl ještě nějaké poznámky se sexuálním podtextem, kterým ovšem dívky s ohledem na svůj nízký věk nerozuměly. V důsledku tohoto jednání trpěly obě dívky úzkostnými stavy, kdy měly strach jezdit hromadnou dopravou a chodit pěšky ze školy a jedna z nich trpěla po dobu dvou týdnů nočními můrami. Soud proto v kontextu všech okolností případu shledal v sexuálně laděném vulgárním projevu obviněného naplnění předmětného zákonného znaku skutkové podstaty.

Poměrně kuriózním případem se zabýval Vyšší zemský soud v Oldenburgu ve svém rozhodnutí ze dne 22. 12. 2009, sp. zn. 1 Ss 210/09, kdy přezkoumával, zda lze spatřovat naplnění skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužívání dítěte podle § 176 StGB v jednání záležejícím v tom, že matka nechala svého šestiletého syna sát svůj prs. V daném případě byla z trestného činu pohlavního zneužívání dítěte obviněna matka, když připustila, že její šestiletý syn několikrát stiskl její ňadro a cucal ho, aniž by sál mléko, přičemž matka jednání svého syna podpořila tím, že ho něžně obejmula kolem hlavy nebo zad, aniž by ho odstrčila. Této události byla navíc přítomna její devítiletá neteř. Uvedený soud rozhodl o zproštění obžaloby, neboť jednání matky nebylo sexuálně motivované, nejednalo se o sexuální aktivitu, která by představovala pohlavní zneužití dítěte ve smyslu § 176 StGB.

Podle § 176 odst. 6 StGB je pokus těchto činů trestný, což se nevztahuje pouze na činy uvedené v odstavci 4 č. 3 a 4 a v odstavci 5. Pokusem trestného činu pohlavního zneužití dítěte podle § 176 StGB se zabýval Spolkový soudní dvůr například ve svém rozhodnutí ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 4 StR 454/11, kdy předmětem posouzení bylo jednání pachatele spočívající v tom, že při doprovázení neznámé devítileté šolačky při cestě do školy jí řekl, že se s ním koupala dvanáctiletá dcera jeho přítelkyně a na jeho žádost se dotkla jeho penisu, který jí poté zasunul do zadečku, a proto říká i jí, aby se dotkla jeho penisu. Soud v dané věci konstatoval, že takové jednání obviněného nelze kvalifikovat jako pokus trestného činu pohlavního zneužívání dítěte podle § 176 odst. 1 StGB, neboť pokusem trestného činu je jednání, kdy události následují v nepřetržitém skutkovém sledu. Pokud obviněný vyzval poškozenou na otevřené ulici, aby se dotkla jeho penisu, nemohl předpokládat, že se zde bezprostředně taková sexuální aktivita odehraje.

Ustanovení § 176a StGB pak obsahuje skutkovou podstatu trestného činu těžké pohlavní zneužívání dítěte (Schwerer sexueller Missbrauch von Kindern), kde jsou vypočítány různé okolnosti, které jsou důvodem pro přísnější právní kvalifikaci. Ve vztahu k trestnému činu pohlavního zneužívání podle § 176 StGB je tato skutková podstata v poměru speciality. Postihováno je jednání, kdy osoba starší 18 let vykoná pohlavní styk na dítěti mladším 14 let nebo na něm provádí obdobné sexuální aktivity zahrnující tělesné proniknutí (tj. zejm. orální a anální styk). Mezi další okolnosti náleží skutečnost, že čin byl spáchán společně více osobami, pachatel vystavil dítě svým jednáním nebezpečí vážného poškození zdraví nebo fyzického a psychického vývoje, pachatel byl v posledních pěti letech pravomocně odsouzen za takový trestný čin, dítě uvedenými způsoby v § 176 StGB zneužil k výrobě pornografického díla, nebo že užil fyzického násilí nebo vydal dítě takovým činem nebezpečí smrti.

Prostřednictvím skutkové podstaty uvedené v § 176a odst. 2 č. 1 StGB, tedy spočívající ve vykonání soulože nebo obdobných sexuálních aktivit zahrnujících proniknutí, je chráněno také právo dítěte na fyzickou integritu a zdraví. Tento aspekt v případě dětských obětí je důležitější než u tělesně zralých obětí sexuálních trestných činů, neboť v případě dětských obětí je vyšší pravděpodobnost, že dojde k tělesnému zranění (např. potrhání sliznice) nebo bolesti a jiným nepříjemným pocitům. Spolkový soudní dvůr nadto poukazuje na zvýšené ohrožení přenosnými nemocemi, jako je především AIDS.³²⁴

Kvalifikační okolnost záležející ve vykonání pohlavního styku nebo obdobných sexuálních aktivit zahrnujících tělesné proniknutí není omezena pouze na případy vaginálního, orálního nebo análního styku, nýbrž může jít i o proniknutí jinými předměty, neboť takové jednání může představovat také zvláštní ponížení oběti.³²⁵ Nemusí tedy jít jen o penetraci penisem či jinými částmi těla (např. proniknutí prstem do vagíny či konečníku dítěte), ale také o pronikání různými tuhými a měkkými předměty nebo tekutinami (např. spermatem). Podle Spolkového soudního dvora sem však nelze zahrnout francouzský polibek, neboť proniknutí jazykem do úst oběti nelze stavět na roveň pohlavnímu styku, nejde o obdobně intenzivní sexuální jednání ve smyslu § 176a odst. 2 č. 1 StGB, avšak ponechal otevřenou možnost, že za zvláštních okolností ve výjimečných případech by tomu mohlo být i jinak.³²⁶

Spolkový soudní dvůr však shledal naplnění tohoto znaku v ejakulaci do úst oběti.³²⁷ Podle skutkových zjištění obviněný vzal svou sedmiletou dceru do své

³²⁴ WILHELM, H.; RISSING-VAN SAAN, R. und TIEDEMANN, K. Leipziger Kommentar : Großkommentar. 12., neu bearbeitete Aufl. Berlin: De Gruyter Recht, 2010, s. 894.

³²⁵ Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 18. 11. 1999, sp. zn. 4 StR 389/99.

³²⁶ Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 2 StR 65/11.

³²⁷ Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 19. 12. 2008, sp. zn. 2 StR 383/08.

kanceláře, kde položil její ruku na své přirození a manipuloval s ním, poté dceru vyzval, aby si jeho penis zasunula do úst, což odmítla, proto dceři následně řekl, aby si zavřela oči, a poté jí ejakuloval do úst, přičemž dcera ejakulát spolkla. Soud poukázal na rozdíl mezi sexuálním jednáním, kdy pachatel ejakuluje na oblečení oběti, a kdy do úst oběti. Ačkoli se v obou případech jedná o sexuální jednání s tělesným kontaktem, vstříknutí spermatu do úst oběti zahrnuje navíc proniknutí do těla oběti ve smyslu § 176a odst. 2 č. 1 StGB. Argumentoval přitom i tím, že „proniknutí do těla“ představuje přitěžující okolnost mimo jiné i proto, že je oběť vystavena možnosti nakažení virem HIV. Obdobně by tak mohlo být posouzeno vstříknutí spermatu do jiných tělních otvorů.

Pro posouzení této skutkové podstaty není rozhodné, zda jde o aktivní nebo pasivní jednání pachatele, tedy zda například provádí felaci chlapci nebo zda se nechává od něj sám orálně uspokojovat. Mám za to, že je správné, že se stejně jako u nás nečiní rozdíl mezi aktivní a pasivní rolí v sexuální interakci, neboť obě varianty mohou pro dítě představovat stejně traumatizující zážitek, byť dítě stimulaci vlastních pohlavních orgánů může aktuálně vnímat jako příjemnou.

Pokud jde o zákonný znak uvedený v § 176a odst. 2 č. 3 StGB spočívající ve vystavení dítěte nebezpečí poškození zdraví nebo fyzického a psychického vývoje, je třeba sem zahrnout různé formy fyzického a psychického zneužívání, ohrožení nakažením infekčním onemocněním (např. virem HIV) či například držení nahého dítěte venku v chladném počasí. Z hlediska ohrožení duševního vývoje je možné sem zařadit deprese a jiné duševní poruchy.

Pod vystavení dítěte nebezpečí smrti ve smyslu § 176a odst. 5 StGB lze dle soudní praxe podřadit různé nebezpečné sadistické praktiky, zapříčinění život ohrožujícího těhotenství nebo konkrétního rizika sebevraždy.³²⁸

Pohlavní zneužívání dítěte se smrtelnými následky je obsaženo v samostatné skutkové podstatě, a to v ustanovení § 176b StGB (Sexueller Missbrauch von Kindern mit Todesfolge), kdy je za takové jednání stanoven trest odnětí svobody na doživotí, nejméně však trest odnětí svobody na deset let. Tímto ustanovením je postihováno i způsobení smrti z nedbalosti. S ohledem na možnost sankcionování pachatele trestem odnětí svobody na doživotí je podle německé právní úpravy způsobení smrti pohlavním zneužitím trestáno mnohem přísněji než u nás, kde pachateli hrozí jen trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do osmnácti let.

Dále považuji za vhodné poukázat na trestný čin sexuální zneužití osoby svěřené do péče podle § 174 StGB (Sexueller Missbrauch von Schutzbefohlenen), který se skládá z více skutkových podstat v závislosti na charakteru sexuální aktivity, vztahu mezi

³²⁸ SIEVERDING, A. Pädosexuelle Kriminalität: Grundlagen zur Verhütung von Straftaten. Teil 1, Phänomenologie und Recht. Kriminalistik, 2009, roč. 63, č. 3, s. 159.

obětí a pachatelem a věkem oběti. Jde o trestný čin, který je obecně znám pod označením sexuální zneužívání. Chráněným objektem je i zde právo na sexuální sebeurčení a nerušený pohlavní vývoj dětí a mladistvých. Podle § 174 odst. 1 č. 1 StGB záleží objektivní stránka v tom, že pachatel vykoná sexuální jednání na osobě mladší šestnácti let, která mu byla svěřena do výchovy, ke vzdělávání nebo do péče. Podle § 174 odst. 1 č. 2 StGB je pak postihováno jednání, kdy pachatel vykoná sexuální jednání na osobě mladší osmnácti let, která mu byla svěřena do výchovy, ke vzdělání nebo do péče nebo v rámci služebního či pracovního poměru je podřízena, zneužívaje závislosti v souvislosti s takovou výchovou, vzděláváním, péčí, služebním nebo pracovním poměrem. Podle § 174 odst. 1 č. 3 StGB je postihován pachatel, který vykoná sexuální jednání na svém biologickém nebo osvojeném dítěti, které nedosáhlo věku osmnácti let. V odstavci druhém citovaného ustanovení je kriminalizováno sexuální zneužívání bez přímého fyzického kontaktu, a sice pokud pachatel za podmínek uvedených v odstavci prvním vykoná sexuální jednání před takovou osobou nebo ji přiměje, aby vykonala sexuální jednání před ním za účelem vlastního sexuálního vzrušení. Pachatel tedy ve všech případech zneužívá své autority vůči dítěti za účelem uspokojení svých sexuálních zájmů, resp. základem trestnosti výše uvedených skutkových podstat trestných činů je existence závislého vztahu mezi obětí a pachatelem. Tento trestný čin se stal v Německu známým zejména díky nedávným skandálům týkajícím se sexuálního zneužívání dětí ve vzdělávacích institucích, zejména církvích, nadacích a zvláštních školách. Svou koncepcí se nejvíce přibližuje trestnému činu sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 TZ.

Sexuální zneužívání mladistvých je postihováno ustanovením § 182 StGB (Sexueller Missbrauch von Jugendlichen), které obsahuje dvě základní skutkové podstaty v závislosti na věku oběti a pachatele. Chráněným zájmem tohoto trestného činu je právo na sexuální sebeurčení mladých lidí. Podle skutkové podstaty obsažené v odstavci prvním je postihováno jednání pachatele, který zneužívaje tísnivé situace osoby mladší osmnácti let na ni vykoná sexuální aktivitu nebo ji přiměje, aby se aktivně zapojila do sexuální aktivity s ním, anebo ji přiměje k vykonání sexuální aktivity s třetí osobou nebo ke strpění vykonání sexuální aktivity třetí osobou na svém těle. Tíseň může být osobní nebo i finanční. Za osobní tíseň lze považovat některé emoční stavy, jako je panika, zmatenost, strach apod. Není přitom rozhodné, zda nezletilý mohl takovému stavu předejít, stejně jako zda pachatel takový stav vyvolal nebo zda pouze využil již vzniklé situace. Musí si být ovšem vědom této tísnivé situace mladistvého. V tísní se typicky nachází nezletilý, který je závislý na drogách nebo utekl z domova či výchovného ústavu. Musí zde být tedy přítomné specifické okolnosti, které omezují svobodné rozhodování mladistvého, pokud jde o jeho sexuální chování.

Podle odstavce druhého je postihováno jednání pachatele staršího osmnácti let, který osobu mladší osmnácti let přiměje k aktivnímu zapojení do sexuální aktivity s ním nebo přiměje takovou osobu strpět vykonání sexuální aktivity na svém těle za odměnu. Odměnou se rozumí jakákoli majetková výhoda bez ohledu na její výši, resp. každá protislužba, která s sebou přináší majetkový prospěch. Může se tak jednat o peníze, zboží nejrozličnějšího druhu, uhrazení nákladů spojených s rekreačními aktivitami (cestování, ubytování, vstupné, občerstvení atd.) nebo třeba i o drogy či sladkosti. Postačí přitom pouhý příslib odměny, který motivuje mladistvého k tomu, aby sexuální jednání strpěl nebo se ho popřípadě i aktivně účastnil. Tím totiž nabývá zkušenosti, že je možné se sexuálním chováním obchodovat, což může narušit jeho nerušený mravní a sexuální vývoj.

Skutková podstata obsažená v odstavci třetím je zacílena na pachatele staršího jednadvaceti let, který zneužívá chybějící způsobilosti k sexuálnímu sebeurčení osoby mladší šestnácti let na ni vykoná sexuální aktivitu nebo ji přiměje, aby se aktivně zapojila do sexuální aktivity s ním, anebo takovou osobu přiměje k aktivnímu zapojení do sexuální aktivity s třetí osobou nebo ke strpění vykonání sexuální aktivity třetí osobou na svém těle. Podle Spolkového soudního dvora tuto způsobilost nelze odvodit pouze z věku mladého člověka, ale musí být v každém jednotlivém případě určena. Sexuální nezkušenost nezletilé osoby přitom není dostačující pro zjištění nedostatku způsobilosti k sexuálnímu sebeurčení. Ta musí být prokázána psychologickým vyšetřením. K trestnímu stíhání může dojít pouze na žádost poškozené osoby, resp. jejích zákonných zástupců, pokud státní zástupce považuje trestní stíhání pachatele za nutné z důvodu zvláštního veřejného zájmu.

V případě všech tří skutkových podstat uvedených v § 182 StGB může soud upustit od potrestání, pokud s přihlédnutím k jednání poškozené osoby je bezprávi daného činu nepatrné.

Jestliže si pachatel není vědom věku poškozené osoby, resp. není prokázán úmysl ve vztahu k věku dítěte, že se jedná o osobu mladší čtrnácti let ve smyslu § 176 StGB, může být takový pachatel potrestán pouze podle § 182 odst. 2 č. 1 StGB.³²⁹ Zákonným znakem této skutkové podstaty ovšem je, že poškozená osoba není způsobilá k rozhodnutí o svém sexuálním sebeurčení. Pachatel tedy využívá nezralosti poškozené osoby k jejímu pohlavnímu zneužití.

Při srovnání výše rozebraných skutkových podstat trestných činů z oblasti ochrany dětí před sexuálním zneužíváním s českou právní úpravou lze říci, že podmínky trestního postihu sexuálního zneužívání dětí a mladistvých v Německu jsou mnohem

³²⁹ Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 17. 10. 2006, sp. zn. 4 StR 341/06.

více konkretizovány. Zřejmá je snaha o vymezení celé šíře konkrétních jednání, která představují sexuální zneužívání. Zejména skutková podstata trestného činu pohlavního zneužívání dětí podle § 176 StGB znamená zákaz sexuálních kontaktů s dětmi v nejširším kontextu. Německý zákonodárce přistoupil k diferenciaci sexuálních aktivit páchaných na dětech v závislosti na jejich závažnosti, což se i náležitě odráží ve výši trestní sazby. Taková koncepce se mi jeví být vhodná, neboť může zabránit ukládání nepřiměřeně mírných trestů, které náležitě neodrážejí povahu a závažnost spáchaného trestného činu.

11.3. Rakousko

Rovněž v Rakousku jsou sexuální trestné činy upraveny v samostatné hlavě, a to v hlavě desáté zvláštní části trestního zákona, nazvané jako trestné činy proti sexuální integritě a sebeurčení (Strafbare Handlungen gegen die sexuelle Integrität und Selbstbestimmung). Ochrana dětí před sexuálním zneužíváním je v rovině trestního práva v Rakousku zajištěna zejména prostřednictvím skutkových podstat trestných činů obsažených v § 206 a § 207 StGB-AT. Věková hranice souhlasu s pohlavním stykem je stejně jako v Německu stanovena na 14 let. Ustanovení § 206 StGB-AT upravuje těžké pohlavní zneužívání mladistvých (Schwerer sexueller Missbrauch von Unmündigen), kterým je postihováno vykonání soulože nebo srovnatelného pohlavního jednání s nezletilou osobou. Podle § 206 odst. 2 StGB-AT pak objektivní stránka záleží v tom, že pachatel zláká nezletilou osobu k strpění nebo vykonání soulože nebo srovnatelného pohlavního jednání s jinou osobou za účelem sexuálního vzrušení nebo uspokojení sebe nebo třetí osoby, nebo nezletilou osobu zláká k pohlavnímu jednání srovnatelnému se souloží na vlastním těle. Trestní sazba je stanovena na jeden rok až deset let odnětí svobody. Mezi okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby náleží způsobení takovým činem těžké újmy na zdraví, těhotenství nezletilé osoby nebo smrti. V případě, že je trestným činem způsobena těžká újma na zdraví nebo těhotenství, je rozmezí trestní sazby pět až patnáct let. Způsobení smrti je pak sankcionováno trestem odnětí svobody v rozmezí deset až dvacet let nebo trestem odnětí svobody na doživotí. Jak je zřejmé z uvedených sankcí, i v Rakousku je pohlavní zneužívání dětí postihováno mnohem přísněji než v České republice, když by vykonání soulože nebo obdobné pohlavní zneužití osoby mladší čtrnácti let bylo v koncepci našeho trestního zákoníku považováno za zvlášť závažný zločin.

Z hlediska naplnění této skutkové podstaty trestní zákon nerozlišuje mezi souloží a jinými způsoby pohlavního zneužívání, ale spíše je zaměřen na vyčlenění případů těžkého sexuálního zneužití od méně závažných. Zahrnuje především případy, v nichž pachatel za účelem uspokojení svého sexuálního pudu provádí orální, anální nebo

vaginální styk. Pro naplnění zákonného znaku spočívajícího „v jiném jednání srovnatelném se souloží“ je podstatná přítomnost prvku penetrace. Není přitom vyžadováno, aby k penetraci došlo ze strany oběti, takže tento čin je spáchán například i tehdy, pokud pachatel vloží svůj jazyk do pochvy malého děvčete. Dále není vyžadováno, aby došlo ke spojení pohlavních orgánů pachatele a oběti, postačí, pokud se vzájemně dotýkají. U soulože není tedy vyžadována penetrace, a proto je irrelevantní, že k souloži nemohlo dojít z důvodu fyzické indispozice na straně pachatele. Takové jednání proto nemůže být posouzeno pouze jako pokus trestného činu podle § 206 StGB-AT, ale jako dokonaný trestný čin.

Pro naplnění skutkové podstaty obsažené v § 206 odst. 2 StGB-AT není nezbytné, aby byl pachatel s obětí v přímém fyzickém kontaktu. Vyžaduje se zde vědomost pachatele o věku oběti. Při posuzování trestní odpovědnosti pachatele z hlediska naplnění tohoto znaku se přihlíží k vyspělosti dítěte, zda například pachatel věděl, že oběť plní povinnou školní docházku, nebo že podle vzezření jde o osobu fyzicky nezralou.

Kvalifikační okolnost spočívající v otěhotnění nezletilé osoby připadá v úvahu pouze tehdy, je-li obětí dívka. Trestným činem podle § 206 StGB-AT jsou chráněni i chlapci, nicméně případné otěhotnění pachatelky se zde nepříčítá. Tato kvalifikační okolnost by mohla být inspirující i pro českou právní úpravu, neboť otěhotnění mladého děvčete v důsledku sexuálního zneužívání znamená závažný zásah do jejího zdravého tělesného a psychického vývoje. Těhotenství a případný porod mohou být u nedospělé dívky spjaty s velkými zdravotními riziky a v neposlední řadě nelze pominout ani nutnost řešení péče o narozené dítě atd. Otěhotnění zneužitě dívky přitom v praxi není ojedinělé, proto by tato přitěžující okolnost mohla sama o sobě působit na pachatele preventivně.

Rakouská úprava reaguje na konsensuální sexuální aktivity mezi dospívajícími, jejichž trestní postih je v rozporu s obecným principem trestního práva jako ultima ratio. V odstavci čtvrtém § 206 StGB-AT je totiž obsažena tzv. klauzule věkové tolerance, kdy je za stanovených podmínek vyloučeno potrestání mladistvého pachatele. Mezi tyto podmínky patří následující skutečnosti – pachatel nesmí být starší o více jak tři roky než nezletilá osoba, sexuální jednání nesmí zahrnovat proniknutí předmětem, činem nesmí být způsoben těžší následek v podobě těžké újmy na zdraví nebo smrti a nezletilá osoba nesmí být mladší než třináct let.

V ustanovení § 207 StGB-AT je pak obsažena skutková podstata trestného činu sexuálního zneužívání nezletilých (Sexueller Missbrauch von Unmündigen), která je zaměřena na postih ostatních sexuálních aktivit s nezletilými osobami. Podle § 207 odst. 1 StGB-AT se tohoto trestného činu dopustí ten, kdo vykoná pohlavní jednání na nezletilém nebo kdo umožní nezletilému vykonat pohlavní jednání na sobě,

vyjma případů uvedených v § 206 StGB-AT. To znamená, že soulož a jednání srovnatelné se souloží jakožto závažnější formy sexuálního zneužívání nebudou podle tohoto ustanovení postihovány, neboť je takovým jednáním naplněna skutková podstata trestného činu podle § 206 StGB. Musí jít o jednání, které je sexuálně motivované. Není však vyžadováno sexuální vzrušení či uspokojení pachatele, stejně tak se nevyžaduje pedofilní zaměření pachatele. Sexuální jednání dále předpokládá tělesný kontakt mezi pachatelem a obětí, zejména formou nejrůznějších dotyků. Tak například donucení oběti k tomu, aby se vysvlékla, bude trestné pouze jako donucení, neboť nejde o žádné sexuální jednání. Pokud by ovšem pachatel svlékal nezletilou osobu sám, šlo by již o jednání podle § 207 odst. 1 StGB-AT. Stejně by se posuzovalo jednání, kdy by pachatel s cílem sexuálně se vzrušit udeřil nezletilou osobu přes nahé hýždě.

Podle judikatury jsou kosmetické zákroky na sexuálně významných částech těla dítěte (například formou piersingu) sexuálním jednáním ve smyslu § 207 odst. 1 StGB-AT.

Skutková podstata obsažená v § 207 odst. 2 StGB-AT je svým obsahem shodná jako v § 206 odst. 2 StGB-AT s tím, že se zde jedná o pohlavní jednání, tedy méně závažné sexuální aktivity.

Kvalifikační okolností je zde rovněž způsobení těžké újmy na zdraví a způsobení smrti.

Také v případě tohoto trestného činu je upravena možnost osvobození od potrestání mladistvého pachatele, přičemž i zde jsou zákonem stanoveny podmínky, aby bylo možné toto ustanovení použít. Jedná se o následující podmínky: pachatel nesmí být starší než oběť o více jak čtyři roky, oběť nesmí být mladší dvanácti let a činem nesmí být způsobena těžká újma na zdraví nebo smrt.

Sexuální zneužívání ve vztahu závislosti je postihováno na základě ustanovení § 212 StGB-AT o trestném činu zneužívání autoritativního vztahu (*Missbrauch eines Autoritätsverhältnisses*). Určujícím zákonným znakem tohoto trestného činu je existence určitého závislého vztahu mezi pachatelem a obětí. Předmětem útoku se může stát každé dítě mladší osmnácti let. Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel zneužije dítě k sexuálnímu jednání za účelem vlastního sexuálního vzrušení nebo uspokojení nebo třetí osoby, přičemž takového činu se dopustí na vlastním, osvojeném nebo nevlastním dítěti, poručenci nebo zneužívaje svého postavení spočívajícím ve vzdělání, výchově nebo dohledu nad dítětem. V odstavci druhém citovaného ustanovení jsou pak vypočteny další osoby, které se mohou tohoto trestného činu dopustit, a sice lékaři, kliničtí psychologové, psychoterapeuti, zdravotničtí pracovníci a ošetřovatelé, duchovní, pracovníci ve vzdělávacím nebo výchovném ústavu, zaměstnanci léčebny nebo úředníci, kterým bylo dítě svěřeno k ochraně. Rakouský zákonodárce se tak zde snaží obsáhnout

všechny formy poměrů, v nichž je pachatel v nadřazeném vztahu k oběti, která je na něm určitým způsobem závislá.

Stejně jako v Německu jsou skutkové podstaty trestných činů z oblasti ochrany dětí před sexuálním zneužíváním i v Rakousku ve srovnání s českou právní úpravou mnohem více konkretizovány a přísněji se postihují penetrativní formy sexuálního zneužívání. Ve všech případech je pachatel trestně odpovědný také tehdy, přiměje-li dítě k sexuálním aktivitám s třetí osobou. Spáchání pohlavního zneužití ve vztahu závislosti není kvalifikační okolností, nýbrž je takové jednání postihováno podle samostatné skutkové podstaty trestného činu.

11.4. Slovenská republika

Ochrana dětí před sexuálním zneužíváním je na Slovensku, ostatně jako v jiných zemích, zajištěna zejména prostřednictvím příslušných skutkových podstat trestných činů obsažených v trestním zákoně (zák. č. 300/2005 Z. Z. Sexuální trestné činy nalezneme především v hlavě druhé, oddíle druhém – trestné činy proti lidské důstojnosti a hlavě deváté – trestné činy proti jiným právům a svobodám zvláštní části slovenského trestního zákona. V hlavě druhé oddíle druhém zvláštní části slovenského trestního zákona jsou obsaženy trestné činy znásilnění (§ 199), sexuální násilí (§ 200), sexuální zneužívání (§ 201 - § 202) a soulož mezi příbuznými (§ 203), zatímco v hlavě deváté zvláštní části slovenského trestního zákona nalezneme trestné činy kuplířství (§ 367), výroba dětské pornografie (§ 368), šíření dětské pornografie (§ 369), přechovávání dětské pornografie (§ 370) a ohrožování mravnosti (§ 371 - § 372). To znamená, že slovenský trestní zákon ve své zvláštní části neobsahuje samostatnou hlavu, v níž by byly soustředěny trestné činy zasahující do lidské důstojnosti v sexuální oblasti, jako je tomu podle naší právní úpravy. Zařazení sexuálních trestných činů do hlavy druhé oddílu druhého zvláštní části trestního zákona, nazvané trestné činy proti lidské důstojnosti, spíše odpovídá naší společné právní úpravě obsažené v dřívějším trestním zákoně č. 140/1961 Sb., který byl na Slovensku účinný do 31. 12. 2005.

Na Slovensku je oproti České republice stanovena odlišná věková hranice pro trestní odpovědnost pachatele a konsensuální sexuální kontakt. Zatímco podle § 22 odst. 1 STZ není trestně odpovědný ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil čtrnáctý rok svého věku, podle § 22 odst. 2 STZ pak není trestně odpovědný pro trestný čin sexuálního zneužívání podle § 201 tohoto zákona ten, kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku. To znamená, že trestní odpovědnost pachatele za trestný čin sexuálního zneužití podle § 201 STZ je podmíněna dovršením jeho patnáctého roku věku, což vyplývá z podstaty tohoto trestného činu, kde předmětem útoku je osoba mladší patnácti let. Slovenský zákonodárce tedy stejně jako

český důsledně chrání fyzický, psychický a mravní vývoj dětí mladších než patnáct let před pohlavním zneužíváním ze strany pachatele, který v době spáchání činu dovršil patnáctý rok svého věku.

Z uvedeného tedy plyne, že trestný čin sexuálního zneužívání je upraven v ustanovení § 201 STZ. Znění základní skutkové podstaty obsažené v odstavci prvním citovaného ustanovení je v zásadě shodné s trestným činem pohlavního zneužití podle § 187 TZ, neboť postihuje jednání spočívající ve vykonání soulože s osobou mladší patnácti let nebo v jiném způsobu sexuálního zneužití. Kvalifikační okolností je skutečnost, že tento trestný čin byl spáchán závažnějším způsobem jednání, na chráněné osobě nebo ze zvláštního motivu. Přísněji je dále postižen pachatel, který takovým činem způsobí těžkou újmu na zdraví nebo smrt anebo jej spáchá za krizové situace.

Trestný čin sexuálního zneužívání je zločinem, podle kvalifikovaných skutkových podstat obsažených v odstavci třetím a čtvrtém dokonce zvláště závažným zločinem.³³⁰ Postih pachatelů je přitom mnohem přísnější, neboť podle základní skutkové podstaty podle § 201 odst. 1 STZ lze uložit trest odnětí svobody na tři roky až deset let, podle odstavce druhého na sedm let až dvanáct let, podle odstavce třetího na dvanáct až patnáct let a podle odstavce čtvrtého na patnáct až dvacet let. Výrazně vyšší jsou ve srovnání s českou právní úpravou zejména svodní hranice trestní sazby.

Stejně jako podle české právní úpravy je trestným činem sexuálního zneužívání podle § 201 STZ chráněným objektem zdravý tělesný a mravní vývoj dětí mladších patnácti let a jejich nedotknutelnost v sexuální sféře. Ochrana je poskytována ve stejném rozsahu jak před heterosexuálními, tak homosexuálními styky. Při posuzování trestnosti sexuálního zneužívání je bez významu, zda došlo k předmětnému jednání dobrovolně, tj. se souhlasem nezletilého. Trestný čin sexuálního zneužívání ve svojí základní skutkové podstatě podle § 201 odst. 1 STZ totiž neobsahuje znak „násilí“ nebo „zneužití bezbrannosti“, čímž se především odlišuje od trestného činu sexuálního násilí, a proto se ho lze dopustit i v případě, že poškozená osoba mladší patnácti let souhlasí s jednáním pachatele anebo ho dokonce navádí na takové jednání.

K vymezení zákonných znaků „soulož“ a „jiný způsob sexuálního zneužití“ lze odkázat na judikaturu Nejvyššího soudu, která byla společná do doby rozdělení našeho státu na dvě samostatné republiky. Nicméně za „jiný způsob pohlavního zneužití“ by měly být i v kontextu existence novějšího trestného činu sexuálního násilí považovány

³³⁰ Podle § 11 odst. 1 a 2 STZ je zločinem úmyslný trestný čin, za který tento zákon ve zvláštní části stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby převyšující pět let, přičemž o zločin se jedná též v případě, že v přísnější skutkové podstatě přečinu spáchaného úmyslně je stanovena horní hranice trestní sazby převyšující pět let. Podle § 11 odst. 3 STZ zločin, za který tento zákon stanoví trest odnětí svobody s dolní hranicí trestní sazby nejméně deset let, se považuje za zvláště závažný.

i jiné sexuální praktiky nebo aktivity, které jsou zaměřené na uspokojení sexuálních potřeb a zasahují do tělesné integrity oběti jako například orální styk, anální styk, sadomasochistické a jiné sexuální praktiky, aktivity směřující k přiměnění oběti k masturbaci.³³¹ Soudní praxe jde při vymezení zákonného znaku „jiný způsob sexuálního zneužití“ ještě dále, neboť v souladu s definicí zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 za sexuální zneužívání považuje jakékoliv nepřipadné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, přičemž může jít o tzv. kontaktní zneužívání (sem patří zneužívání buď aktivním jednáním pachatele, který vykonává soulož, dotýká se jeho pohlavních orgánů apod., nebo aktivním jednáním dítěte, tj. dítě se dotýká pohlavních orgánů pachatele apod.), jakož i o bezkontaktní zneužívání (jde o sexuální aktivity, při kterých nedochází k žádnému sexuálnímu kontaktu, například vystavování dítěte pornografickým videozáznamům, opakované bezkontaktní útoky exhibicionistů apod.). Okresní soud v Pezinku například shledal naplnění skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužívání podle § 201 odst. 1 STZ ve formě jiného způsobu sexuálního zneužití jednáním obžalovaného, kdy byli poškození chlapci vystaveni spoutávání rukou, nohou, přelepování očí a focení jejich nahých těl včetně vyhotovování detailních fotek jejich pohlavních orgánů a análních otvorů.³³² Jmenovaný soud k tomu doplnil, že pojem „jiný způsob sexuálního zneužití“ zahrnuje celou škálu různých sexuálních aktivit pachatele, a to i tzv. bezkontaktní zneužívání. Z dokazování vyplynulo, že cílem jednání obviněného bylo dosažení jeho sexuálního vzrušení, neboť trpí sexuální deviací, která se vyznačuje i deviantním způsobem vybíjení sexuálního pudu, tj. spoutáváním. Na okraj je vhodné doplnit, že obžalovaný popsáním jednáním zároveň naplnil skutkovou podstatu trestného činu výroby dětské pornografie podle § 368 odst. 1 STZ. K tomu soud pro úplnost dodal, že jednočinný souběh trestného činu sexuálního zneužívání podle § 201 STZ a trestného činu výroba dětské pornografie podle § 368 STZ není vyloučený, protože zločin sexuálního zneužívání postihuje to, že obžalovaný spoutával nahých nezletilých, že je jako nahých a spoutaných dával do různých pozic, a zločin výroby dětské pornografie postihuje to, že to zároveň obrazově zaznamenával. Jinými slovy jeden trestný čin postihuje obsah jednání obžalovaného a druhý trestný čin postihuje zaznamenávání obsahu jednání obžalovaného.

Ustanovení § 139 taxativním výčtem vymezuje, kdo se rozumí chráněnou osobou, přičemž z hlediska trestného činu sexuálního zneužívání je rozhodné, že se jí rozumí rovněž osoba blízká, odkázaná či chorá osoba. Za osobu blízkou je podle § 127

³³¹ BURDA, E. a kol. Trestný zákon: komentár. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 426-427.

³³² Srov. ŠAMKO, P. Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie, publikované 2. 8. 2012 [cit. 23. 2. 2013]. Dostupný z <http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneuzivania-a-vyroby-detskej-pornografie>.

odst. 5 STZ považována pro účely vyjmenovaných trestných činů, včetně trestného činu sexuálního zneužívání bývalý manžel, druh, bývalý druh, rodič společného dítěte a osoba, která je ve vztahu k nim blízkou osobou podle odstavce 4, jakož i osoba, která s pachatelem žije nebo žila ve společné domácnosti. Odkázanou osobou je přitom podle § 127 odst. 9 STZ taková osoba, která svojí výživou, výchovou, hmotným nebo jiným zaopatřením anebo péčí je odkázána na pachatele. Na základě těchto ustanovení bude typicky postihováno intrafamiliární sexuální zneužívání a sexuální zneužívání ve vztahu závislosti. Chorou osobou se pak podle § 127 odst. 6 STZ má na mysli osoba, která v době spáchání činu trpí fyzickou nebo duševní nemocí, a to i přechodnou, bez ohledu na to, či je dočasně práce neschopná, jakož i osoba se změněnou pracovní schopností, invalidní osoba, osoba s těžkým zdravotním postižením, kdy intenzita takové nemoci nebo postižení odpovídají těžké újmě na zdraví.

Kdy se rozumí spáchání trestného činu závažnějším způsobem jednání, vymezuje § 138 STZ taxativním výčtem. Pro trestný čin sexuálního zneužívání bude typicky naplněna okolnost uvedená pod písm. g) § 138 STZ, a to využitím tísně (tj. nepříznivé osobní, rodinné, majetkové a jiné okolnosti vedoucí k omezení volního rozhodování), nezkušenosti, odkázanosti anebo podřízenosti. Nezkušenost je spojena s nezralostí a nevypěstlostí dané osoby, která je proto snadnější obětí pachatele, což se týká právě dětí mladšího věku.

Zvláštním motivem, který je kvalifikační okolností podle § 201 odst. 2 písm. c) STZ, se podle § 140 písm. g) STZ rozumí též sexuální motiv, který se však zde nepoužije.

Podle § 202 STZ je pak postihováno sexuální zneužívání dětí, které již dovršily patnáctý rok svého věku. Objektivní stránka záleží v tom, že pachatel přiměje osobu mladší osmnácti let k mimomanželské souloži nebo ji jiným způsobem sexuálně zneužije, a pokud takovou osobou je osoba svěřená do jeho péče nebo dohledu nebo odkázaná osoba, anebo za odměnu. Slovenský zákonodárce u pojmu soulož stále operuje s poněkud archaickým přívlastkem „mimomanželská“, který náš zákonodárce dle mého názoru správně opustil. Okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby je skutečnost, že osoba mladší osmnácti let byla k předmětnému jednání donucena z poslušnosti, nátlakem nebo pohrůzkou. Část jednání, které je postihováno tímto ustanovením, je podle české právní úpravy obsaženo ve skutkové podstatě trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 TZ.

Trestným činem sexuálního zneužívání podle § 202 STZ je tedy chráněn mravní a tělesný vývoj osob mladších než osmnáct let, a to bez ohledu na jejich pohlaví či pohlavní zralost. Z hlediska poskytnutí ochrany není ani rozhodující, zda tyto osoby v minulosti již měly pohlavní styky nebo zda byly iniciátory sexuálního zneužívání. Pokud

jde ovšem o zákonný znak spočívající v přiměnění k mimomanželské souloži, je třeba jej odlišit od „vykonání soulože“ jako zákonného znaku podmiňujícího spáchání sexuálního zneužívání podle § 201 STZ. O trestný čin sexuálního zneužívání podle § 202 STZ půjde totiž jen tehdy, pakliže iniciátorem soulože bude pachatel a nikoli osoba mladší osmnácti let.³³³

Jednou z okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby je donucení k předmětnému jednání z poslušnosti, nátlakem nebo hrozbou. Z uvedených tří alternativ přináší slovenský trestní zákon v § 122 odst. 8 legální definici jen zákonného znaku záležejícího v „použití nátlaku“. Sexuální zneužívání osoby mladší osmnácti let je tedy ve spojení s citovaným ustanovením spácháno za použití nátlaku v případě, že pachatel k jeho spáchání použil psychického násilí.

Skutkové podstaty trestných činů zaměřených na postih sexuálního zneužívání dětí jsou na Slovensku obdobné jako u nás. Operují však s některými zákonnými znaky, které náš trestní zákoník nezná.

12. Aktuální nedostatky současné právní úpravy v oblasti sexuálního zneužívání a návrhy de lege ferenda

Kriminalita páchaná na dětech ve všech jejích formách včetně sexuálního zneužívání je jedním z nejzávažnějších a společensky nejvíce škodlivých jevů, a proto by stát měl vyvinout maximální úsilí při jejím potírání, aby se minimalizovala míra latence. Zároveň by měl usilovat o to, aby se zvýšila citlivost společnosti k problematice sexuálního zneužívání dětí a došlo k odtabuizování daného problému.

V přístupu České republiky k problematice sexuálního zneužívání dětí (včetně komerční formy) je možné vysledovat postupně se zvyšující zájem a od toho se odvíjející snahy o legislativní změny s cílem zajistit nejlepší zájem dítěte, jak ostatně požaduje Úmluva o právech dítěte. Přes veškeré snahy však dle mého názoru Česká republika stále pokulhává za úrovní ochrany dětí v západních zemích, což se projevuje i v nedostacích současné právní úpravy. Vzhledem k tomuto faktu je následující text zaměřen na určité návrhy a doporučení de lege ferenda, které by mohly přispět k zefektivnění boje proti sexuálnímu zneužívání dětí.

Za velký dluh České republiky na mezinárodně právním poli v ochraně dětí před sexuálním zneužíváním považuji skutečnost, že z její strany doposud nedošlo k podepsání Lanzarotské úmluvy a ratifikaci 2. Opčního protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie. Bylo by proto zcela na místě, aby Česká republika k tomuto kroku neprodleně přistoupila. Jestliže hlavním argumentem odůvodňujícím nepřistoupení k těmto mezinárodním dokumentům byla

³³³ BURDA, E. a kol. Trestný zákon: komentár. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 430.

skutečnost, že v právním řádu ČR absentuje deliktní odpovědnost právnických osob za trestné činy, po 1. 1. 2012, kdy nabyl účinnosti zákon č. 418/2011 Sb., je tato argumentace již bezpředmětná. Citovaný zákon totiž zavádí trestní odpovědnost právnických osob i za trestné činy sexuální nátlak, pohlavní zneužití, kuplířství, výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií, zneužití dítěte k výrobě pornografie, ohrožování výchovy dítěte a svádění k pohlavnímu styku. Nezáměr České republiky přistoupit k zmíněným mezinárodním dokumentům, které se zabývají bojem proti fenoménu sexuálního zneužívání dětí, může být na mezinárodním poli vykládán tak, že naší prioritou není zajištění ochrany dětí před sexuálním zneužíváním a vykořisťováním, což jistě není zájmem České republiky. Tohoto faktu si je vědom i Výbor pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva, když na svém zasedání konaném dne 16. 5. 2013 přijal usnesení, v němž mj. doporučuje Ministerstvu spravedlnosti co nejvíce urychlit proces přistoupení České republiky k Lanzarotské úmluvě.³³⁴

Ve vztahu ke 2. Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte je sice vhodné podotknout, že souhlas s ratifikací této mezinárodní smlouvy obě komory Parlamentu ČR vyslovily na jaře 2013, a tudíž dokončení ratifikačního procesu již nic nebrání, nicméně k tomuto kroku se přistoupilo po více jak deseti letech od doby, kdy si vláda ČR stanovila ratifikaci této mezinárodní smlouvy jako jednu z hlavních priorit již v prvních národních plánech boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. Bohužel liknavé reakce českého zákonodárce, pokud jde o potřebu legislativně řešit aktuální otázky spojené s fenoménem sexuálního zneužívání dětí, nejsou výjimkou.

Dotýkáme-li se oblasti mezinárodněprávních závazků České republiky na poli ochrany dětí před sexuálním zneužíváním, je třeba poukázat na to, že mezinárodní instrumenty z poslední doby reagují na nový fenomén spočívající ve využívání moderních informačních a komunikačních technologií k sexuálnímu zneužívání dětí prostřednictvím požadavků na zavedení trestnosti závadových jednání páchaných v tzv. kyberprostoru. V tomto směru jde zejména o požadavek na zajištění trestnosti tzv. groomingu, o kterém se blíže zmiňuji v kapitole týkající se pohlavního zneužívání prostřednictvím internetu. Ve vztahu k dětské pornografii se pak jedná o požadavek na zajištění trestního postihu vědomého získávání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, účast na pornografických představeních, v nichž účinkuje dítě, či blokování přístupu k dětské pornografii. Uvedená jednání podle platného trestního zákoníku zatím trestná nejsou. Některá lze sice částečně řešit na základě stávajících skutkových podstat trestných činů, ale s ohledem

³³⁴ K 30. 6. 2013 je Česká republika jediným členským státem Rady Evropy ze všech 47, který k Lanzarotské úmluvě doposud nepřistoupil. Seznam signatářů úmluvy je dostupný z <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=201&CM=1&DF=&CL=ENG>.

na závažnost těchto jednání se mi nejeví takový stav z hlediska náležité ochrany dětí jako dostačující.

Zavedení trestnosti tzv. groomingu a vědomého získávání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím informačních a komunikačních technologií požaduje též směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/93/EU, a proto vzhledem k nutnosti její implementace připravilo Ministerstvo spravedlnosti návrh změny zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, sněmovní tisk č. 996/0 (dále jen „návrh“). Cílem návrhu je přinést legislativní řešení výše nastíněných nedostatků právní úpravy de lege lata. Vzhledem k tomu, že v případě jeho přijetí by mělo dojít k doplnění současné trestněprávní ochrany dětí před sexuálním zneužíváním prostřednictvím nových skutkových podstat trestných činů, považuji za vhodné jej alespoň ve stručnosti přiblížit.

Kriminalizaci jednání spočívajícího v tzv. groomingu nalezneme v nově navrhovaném ustanovení § 193b TZ, jehož obsahem je skutková podstata trestného činu navazování nedovolených kontaktů s dítětem. Podle tohoto ustanovení má být postihováno jednání, kdy pachatel navrhne setkání dítěti mladšímu patnácti let v úmyslu spáchat trestný čin podle § 187 odst. 1, § 192, § 193, § 202 TZ nebo jiný sexuálně motivovaný trestný čin s tím, že trestní sazba je stanovena s horní hranicí až na jeden rok. Dle důvodové zprávy k návrhu je záměrně zvolena obecnější formulace, aby bylo možné postihovat jakékoli nedovolené navazování kontaktu s dítětem, nikoli jen prostřednictvím informačních nebo komunikačních technologií, ale například i formou běžného dopisu. To považuji za správné, neboť navazování kontaktu s dítětem prostřednictvím písemné korespondence, aby se s ním stýkalo za účelem sexu, není o nic méně společensky škodlivé než prostřednictvím např. diskuzního fóra na internetu. Navrhované znění tohoto ustanovení vyhovuje čl. 6 předmětné směrnice.

Trestní postih získání přístupu k dětské pornografii prostřednictvím informačních nebo komunikačních technologií je v návrhu řešen vložení nového odstavce 2 do ustanovení § 192 TZ o výrobě a jiném nakládání s dětskou pornografií, čímž dochází k implementaci čl. 5 odst. 3 směrnice. Tato nová skutková podstata by měla řešit případy, kdy si pachatel pouze prohlíží dětskou pornografii na internetových stránkách, aniž by si prohlížené materiály stahoval či uchovával ve svém počítači. Cílem omezení přístupu k dětské pornografii na internetu je snížit objem dětské pornografie tím, že se znesnadní užívání veřejně přístupných internetových stránek obsahujících dětskou pornografii. Obávám se však, že z hlediska dokazování bude v praxi problematické prokázání úmyslu u takového typu jednání, jakož i osoby, která si na příslušném počítači dětskou pornografii prohlížela. V tomto směru bude pravděpodobně lepší důkazní

situace v případech, kdy uživatel získá přístup k internetovým stránkám s dětskou pornografií na základě registrace, uhrazením platby za přístup k takovým stránkám nebo odesláním požadavku na přístup.

V návaznosti na požadavky směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU návrh dále počítá s novým ustanovením § 193a TZ, které zavádí trestný čin účast na pornografickém představení. Podle skutkové podstaty tohoto trestného činu má být kriminalizováno jednání, kdy se pachatel účastní pornografického představení nebo jiného obdobného vystoupení, v němž účinkuje dítě. Kvalifikační okolností je zde skutečnost, že se pachatel účastnil uvedeného představení nebo jiného obdobného vystoupení, v němž účinkuje dítě mladší patnácti let.

Toto ustanovení je implementací čl. 4 odst. 4 předmětné směrnice, která požaduje rozdělení sankcí v závislosti na dosažení pohlavní způsobilosti dítěte, a to trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně dvě léta u dítěte, které tohoto věku ještě nedosáhlo, a nejméně jeden rok u dítěte, které je již pohlavně způsobilé.

Vzhledem k tomu, že navrhovaný § 193a TZ přináší nové pojmy, jako je pornografické představení nebo jiné obdobné vystoupení, ve kterém účinkuje dítě, resp. dítě mladší patnácti let, a jež nijak nevymezuje, bude nutné tyto pojmy vykládat s přihlédnutím k čl. 2 písm. e) této směrnice. Podle citovaného ustanovení se pornografickým představením rozumí živé vystoupení určené určitému publiku, a to i prostřednictvím informačních a komunikačních technologií, dítěte, které se účastní skutečného nebo předstíraného jednoznačně sexuálního jednání, nebo pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům. Bude sem tak tedy možné zahrnout nejrozumnější striptýzová představení, peep show apod. a dále také například pornografická představení promítaná přes internet prostřednictvím webkamery, za využití videokonferenčních zařízení atd. V praxi však může být tato skutková podstata poněkud problematická, a to z hlediska prokazování úmyslu u daného jednání, pokud jde o prokázání skutečnosti, že pachatel věděl, že v daném představení bude participovat dítě nebo že osoba účastnící se daného představení je dítě. Nelze proto vyloučit, že se tato okolnost negativně promítne do naplňování účelu tohoto ustanovení, tedy přispět k potlačení poptávky po těchto protiprávních aktivitách a tím pádem i této formy sexuálního zneužívání dětí.

Návrh také počítá s doplněním skutkové podstaty trestného činu obchodování s lidmi podle § 168 TZ o nový způsob jednání spočívající v přijmutí dítěte, aby ho bylo jiným užito k vypočteným formám vykořisťování. Záměrem této změny je tedy umožnit postih pachatelů, kteří oběť obchodování s lidmi přijímají do své dispozice.

Aby Česká republika dostála povinnosti účinně postihovat také právnické osoby, pokud jde o pohlavní zneužívání a pohlavní vykořisťování dětí, počítá dále návrh s

novelou zákona č. 418/2011 Sb. Konkrétně se navrhuje doplnit ustanovení § 7 tohoto zákona, které obsahuje taxativní výčet trestných činů, za něž jsou právnické osoby trestně odpovědné, o trestný čin znásilnění (§ 185 TZ) a dále nově navržené trestné činy účast na pornografickém představení (§ 193a TZ) a navazování nedovolených kontaktů s dítětem (§ 193b TZ).

S ohledem na výše uvedené hodnotím kladně, že je v současné době již otevřena cesta k postihu nových forem pohlavního zneužívání dětí, resp. i těch, které se v praxi poměrně často vyskytují, ale pachatele za ně není možné podle platné právní úpravy účinně postihovat. Přijetí nové právní úpravy však samo o sobě k zvýšení ochrany dětí před sexuálním zneužíváním nepovede, neboť hrozbu trestní represí nelze pravděpodobně přeceňovat, ale bude záležet především na jejím provádění v praxi. Ta se dle mého názoru neobejde bez odpovídajícího školení odborníků pracujících na úseku tohoto druhu kriminality.

Pokud se nyní podíváme na problematiku pohlavního zneužívání bez komerčního aspektu a bez spojení s moderními technologiemi, je trestněprávní úprava v této oblasti více méně ustálená a v případě správné aplikace umožňuje odpovídající postih pachatelů. Při studiu řady rozhodnutí týkajících se případů pohlavního zneužívání jsem však narazila na některé opakující se problémy, které by dle mého názoru bylo možné řešit změnou právní úpravy, případně aplikační praxe, a proto na některé z nich níže poukazuji.

Jedním z těchto problémů je otázka dekriminalizace sexuálních kontaktů mezi dospívajícími přibližně stejného věku a psychické zralosti. Z hlediska právní jistoty a ochrany dětí před pohlavním zneužíváním je jistě správné stanovení konkrétní věkové hranice způsobilosti k pohlavnímu styku. Zákon by se však neměl dostat do rozporu s právem dospívajících na svobodu rozhodovat o svém sexuálním životě. Zákonodárce má v tomto směru nelehký úkol, protože musí nalézt rozumnou a spravedlivou rovnováhu mezi potřebou ochrany mladistvých před nežádoucími pohlavními kontakty a jejich právem na stejně potřebnou svobodu rozhodování v pohlavních vztazích.

Mladiství jako pachatelé trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ tvoří podle statistik mezi pachateli nezanedbatelné číslo, přibližně 20 %³³⁵, přičemž je možno předpokládat, že ve skutečnosti je toto číslo mnohem vyšší, neboť s ohledem na nezáměr ani jedné z participujících stran na odhalení činu bude zde vysoká latence. V této souvislosti se proto nabízí otázka, zda z hlediska zásady subsidiarity trestní represe a principu ultima ratio je nezbytné kriminalizovat vzájemně chtěné sexuální kontakty dospívajících v rámci prvních lasek (například patnáctileté dívky a čtrnáctiletého

³³⁵ K tomu srov. grafy č. 3 a č. 4, které jsou součástí přílohy této práce.

chlapce), které odborníci zejména z řad psychologů a sexuologů považují v rámci sexuálního dozrávání za zcela normální. Pochopitelně při úvahách o možné dekriminlizaci tohoto jednání sem nelze zahrnout pohlavní aktivity mladistvého, které jsou vedeny patologickou sexuální preferencí či motivací, a jedná se tudíž o pohlavní zneužití v pravém slova smyslu, kdy je trestní postih zcela na místě.

Za účinnosti trestního zákona č. 140/1961 Sb., kdy platilo materiálně formální pojetí trestného činu, bylo možné tyto případy řešit právě poukazem na to, že takové jednání mladistvého nedosahuje potřebného stupně společenské nebezpečnosti, aby se mohlo jednat o trestný čin. Nicméně orgány činné v trestním řízení již za dob materiálně formálního pojetí trestného činu přistupovaly k případům pohlavního zneužívání mezi dospívajícími pouze z pohledu formálního naplnění skutkové podstaty předmětného trestného činu. K otázce kriminalizace sexuálních aktivit mezi dospívajícími, mezi nimiž je minimální věkový rozdíl, se výstižně vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 22. 3. 1995, sp. zn. IV. ÚS 173/94, kdy konstatoval, že „stěžovatelův čin je sice společensky nebezpečný, ale přibližuje se však více hranici zahrnující etické normy než oblasti, v níž by jej již bylo možno kvalifikovat jako trestný čin, a to dokonce trestný čin pohlavního zneužití“. Ústavní soud k tomu dále dodal, že „je naprosto vzdálen jakékoliv tendenci bagatelizovat stěžovatelův čin, nicméně je přesvědčen o tom, že stěžovatel v situaci, jaká se naskytla, chtěl demonstrovat, a to právě vzhledem k vyspělosti poškozené, svou rovnocennost či dokonce fyzickou nadřazenost, jak to činívá nespočet jeho vrstevníků, této pohnutky však byl prost již v okamžiku, kdy zjistil, že má co činit s partnerem, jehož stupně vyspělosti ani zdaleka nedosahuje“.

Při rozboru více jak sto prvostupňových rozhodnutí soudů týkajících se pohlavního zneužívání jsem narazila na několik rozhodnutí, v nichž byl mladistvý pachatel odsouzen pro trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 TZ, resp. § 242 odst. 1 zák. č. 140/1961 Sb. Pro tyto případy bylo přitom typické, že mladistvý pachatel byl v průměru o dva až tři roky starší než poškozená, jednalo se tedy o dospívající přibližně stejného věku, přičemž sexuální kontakt, který byl předmětem odsuzujícího výroku, byl oboustranně chtěný, neboť oba aktéři spolu tzv. chodili a jednalo se o projev vzájemné lásky. Ačkoli soudy v těchto případech přistoupily k uložení podmíněných trestů, je otázkou, zda je s ohledem na subsidiaritu trestní represe a princip „ultima ratio“ vůbec postihování takového jednání společensky potřebné, resp. zda se jedná o natolik společensky škodlivý čin, že jej je nutné sankcionovat v rovině trestního práva. Výjimkou snad byl jen případ posuzovaný Okresním soudem v Ústí nad Labem, v němž tento soud přistoupil k zproštění obžaloby mladistvého pachatele na podkladě zjištění, že k údajné souloži mělo dojít mezi osmnáctiletým obviněným a poškozenou deset dnů před jejími patnáctými narozeninami, přičemž

obviněný a poškozená mají spolu dlouhodobý, několikaletý vztah, který trvá do současné doby, a po ukončení studia mají v plánu uzavřít manželství, věkově si jsou blízcí.³³⁶ Soud za těchto okolností dospěl k závěru, že žalovaný skutek není trestným činem pro nedostatečnou míru společenské škodlivosti.

Možnost řešení takových případů uvedeným postupem podporuje nedávné stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu³³⁷, v němž se uvádí, že při posuzování otázky, zda skutek je či není trestným činem, není vyloučen případ, kdy se použije zásada subsidiarity trestní represe na základě nedostatečné míry společenské škodlivosti, aniž by se uplatnila odpovědnost podle jiného právního předpisu. V této souvislosti se dále uvádí, že „v praxi se vyskytují případy protiprávních činů naplňujících všechny formální znaky trestného činu, které však jsou s ohledem na specifické okolnosti, za nichž k nim došlo, buď společensky zcela neškodné, nebo mají toliko zanedbatelnou společenskou škodlivost“. Přitom se výslovně poukazuje na čin mladistvého pachatele, který při své sexuální nevyzrálosti osahává na prsou jen o málo mladší kamarádku, který nemusí být při malé intenzitě takového zneužití s přihlédnutím k ostatním okolnostem případu posouzen jako provinění pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 alinea druhá TZ.

Stran procesní stránky dané problematiky by uvedené případy podle platné právní úpravy mohly být řešeny zastavením trestního stíhání podle § 172 odst. 2 písm. c) TŘ, tedy s tím, že účelu trestního řízení bylo dosaženo vzhledem k významu a míře porušení nebo ohrožení chráněného zájmu, který byl dotčen, způsobu provedení činu a jeho následku, nebo okolnostem, za nichž byl čin spáchán, a vzhledem k chování obviněného po spáchání činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu. Za těchto okolností může státní zástupce věc odložit ještě před zahájením trestního stíhání (viz § 159a odst. 4 TŘ). Takové řešení se mi jeví být za stávající právní úpravy ve vztahu k mladistvému nejpříznivější, neboť se na něj nehledí jako na odsouzeného a nehrozí, že by byl v budoucnu stigmatizován z důvodu záznamu v opisu z evidence rejstříku trestů, v němž by byl vykazován jako pachatel závažného sexuálního deliktu.

Pokud stádium trestního řízení dospěje k řízení před soudem, který zvažuje nejvhodnější způsob potrestání pachatele, je vhodné poukázat ještě na jeden problém. Vzhledem k výši trestní sazby stanovené pro trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ nemůže soud po proběhlém hlavním líčení považovat projednání věci před soudem za dostatečné a upustit od uložení trestního opatření, případně podmíněně

³³⁶ Srov. rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. 4 T 105/2010.

³³⁷ Srov. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR k výkladu ustanovení § 12 odst. 2 TZ o zásadě subsidiarity trestní represe, včetně výkladu pojmu společenská škodlivost činu a výkladu aplikace principu „ultima ratio“ ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012.

upustit od uložení trestního opatření. Soud tedy tyto instituty nemůže využít, byť by v daných případech pravděpodobně nejlépe naplňovaly účel trestního řízení. Soudy přitom před účinností nového trestního zákoníku takto postupovaly, ale s ohledem na formální pojetí trestného činu již toto možné není. Je však třeba i k tomuto rozhodnutí podotknout, že z hlediska budoucího života mladistvého se nejednalo o zcela příznivé řešení, neboť i když se právní mocí rozhodnutí o upuštění od uložení trestního opatření na mladistvého hledělo, jako by nebyl odsouzen, zůstal veden jako pachatel pohlavního zneužití v opisu evidence rejstříku trestů.

Jako inspirace pro řešení této otázky může dobře posloužit německá právní úprava, která pro řešení tohoto problému má stanovenou věkovou hranici konsensu nižší, a to na 14 let, pokud starší z partnerů nedosáhl nad 18, resp. 21 let. S obdobnou právní úpravou se setkáme například také v Nizozemí, Lotyšsku a na Maltě, kde je hranice konsensuálního pohlavního styku stanovena na 16, resp. v případě Malty na 18 let, avšak v případě určitých okolností, jako je právě malý věkový rozdíl mezi partnery, psychosexuální vyzrálост mladšího z partnerů apod., toleruje zákon sexuální kontakty již od dvanácti let.³³⁸ Dále také například podle finského trestního zákoníku se za sexuální zneužívání nepovažuje jednání, kdy nedochází k porušení sexuální svobody subjektu a není dán velký rozdíl mezi psychickou a fyzickou vyspělostí obou účastníků.

Naznačené legislativní řešení by bylo v souladu i s mezinárodními závazky České republiky v oblasti boje proti sexuálnímu zneužívání dětí, neboť například směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/93/EU ponechává na rozhodnutí členských států, zda budou postihovat sexuální praktiky prováděné se souhlasem zúčastněných osob mezi vrstevníky podobného věku i stupně duševního a tělesného vývoje či zralosti. Také Lanzarotská úmluva deklaruje, že cílem ustanovení o požadavku na zavedení trestnosti pohlavního zneužívání není úprava konsensuálních sexuálních praktik mezi nezletilými.

Je tedy třeba si položit otázku, zda je nezbytné kriminalizovat sexuální aktivity mezi dospívajícími, kdy není dán podstatný rozdíl mezi pachatelem a obětí, pokud jde o jejich věk a duševní a tělesný vývoj. Domnívám se, že nastíněné legislativní řešení by nijak nesnížilo ochranu dětí před pohlavním zneužíváním, ale umožnilo by nepostihovat sexuální kontakty mezi dospívajícími, které nijak neohrožují jejich zdravý psychosexuální vývoj, ale naopak patří k normálnímu pohlavnímu dozrávání. V tomto směru stojí za zvážení otázka, zda střet mladistvého s orgány činnými v trestním řízení, které po něm opakovaně požadují výpověď týkající se nejintimnějších sexuálních zážitků, nemůže vést

³³⁸ DOHNALOVÁ, R. Sexuální delikvence mladistvých – relativizace pohlavního zneužívání mezi dospívajícími. Trestní právo, 2010, roč. 14, č. 12, s. 18.

v období dospívání k nežádoucí traumatizaci mladistvého a narušení jeho zdravého vztahu k sexu.

Z hlediska sankcionování dospělých pachatelů pohlavního zneužití jsem naopak nabyla dojmu, že jsou k nim soudy až příliš shovívavý, neboť v řadě případů byl uložen podmíněný trest, který dle mého názoru neodrážel povahu a závažnost spáchaného trestného činu. Takové potrestání pachatele pak oběť může oprávněně vnímat jako velice nespravedlivé, což může vést k prohloubení jejích pocitů bezpráví, zmaru, nedůvěry vůči druhým lidem a vůči společnosti obecně, nehledě na schopnost takto uloženého trestu naplnit požadavky individuální a generální prevence. Dle mého názoru proto stojí za zvážení, zda by v zájmu zamezení takovým situacím nebylo vhodné přijmout změnu právní úpravy, která by například u trestného činu pohlavního zneužití diferencovala mezi formami pohlavního zneužití s příslušným odrazem v trestní sankci. Tak tomu je například v Německu, kde za tzv. těžší pohlavní zneužití jsou považovány případy zahrnující penetrativní formy pohlavního styku, přičemž pachateli za spáchání takového činu nesmí být uložen trest odnětí svobody kratší než dvě léta (srov. § 176a odst. 2 StGB).

Při úvahách o trestních sankcích za pohlavní zneužívání dětí je třeba se zastavit také u trestu zákazu činnosti, který lze uložit pachateli za spáchání trestného činu v souvislosti s výkonem takové činnosti. V případě trestného činu pohlavního zneužití jde typicky o pachatele, kteří se tohoto trestného činu dopustili při výkonu svého zaměstnání, povolání či funkce, při nichž přicházejí do pravidelného kontaktu s dětmi (např. učitel, vychovatel, trenér sportovního oddílu apod.). Tento trest může být podle § 72 odst. 1 TZ uložen ve výměře od jednoho roku do deseti let. S ohledem na maximální délku tohoto trestu by stálo za zvážení, zda je tato doba trvání dostatečná ve vztahu k pedofilně orientovaným pachatelům pohlavního zneužití, u nichž odborníci zabývající se danou problematikou jednoznačně doporučují trvalé přerušování společenských kontaktů s dětmi a je tak odůvodněn požadavek celoživotního zákazu výkonu podobných zaměstnání.³³⁹ To je samozřejmě možné řešit i netrestními opatřeními, zejména zajištěním toho, aby všechny osoby, které při výkonu své profese přicházejí do kontaktu s dětmi, splňovaly podmínku bezúhonnosti spočívající v tom, že nebyly odsouzeny za žádný trestný čin související se sexuální zneužíváním nebo vykořisťováním dětí.

Vzhledem k tomu, že nezřídka v důsledku vykonání soulože na dítěti mladším patnácti let dochází k těhotenství poškozené, stojí dle mého názoru za zvážení zavedení nové okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby, a to způsobení těhotenství dítěte

³³⁹ Viz WEISS, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005, s. 16 či BRZEK, A. Sexuologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1999, s. 37.

mladšího patnácti let. Způsobení nechtěného těhotenství představuje signifikantní zásah do tělesné integrity nezletilé osoby. Navíc jsou těhotenství a případný následný porod nebo interrupce u osoby ve věku nedosahujícím patnácti let spojeny s nemalými zdravotními riziky a komplikacemi. Způsobení těhotenství poškozené osoby je zakotveno jako kvalifikační okolnost například v rakouské právní úpravě (srov. § 206 odst. 4 StGB-AT).

Na závěr bych se ráda zastavila u problematiky terciární prevence, resp. u toho, jaká preventivní opatření by na straně pachatele mohla vést ke snížení pravděpodobnosti recidivy.

Jedním z těchto opatření je otázka zavedení registrů sexuálních delikventů. V souvislosti s medializací závažných sexuálních deliktů, jejichž obětí se staly děti, se otevírá společenská debata o možnosti zavedení veřejně přístupného registru sexuálních delikventů. Někdy se takový registr označuje jako registr sexuálních deviantů či pedofilů, což je nepřesné a zavádějící, neboť, jak již bylo dříve zdůrazněno, ne každý sexuální delikt je spáchán sexuálním deviantem, resp. ne každé dítě je pohlavně zneužito pedofilem. Názory na tuto problematiku se různí, odborníci pracující se sexuálními devianty zastávají negativní postoj, společnost veřejné zpřístupnění registru naopak žádá.

K odpovědnému zodpovězení otázky, zda zavést veřejně přístupný registr sexuálních delikventů, či nikoliv, by nepochybně bylo třeba provést seriózní analýzu zkušeností zemí, které takový registr již zavedly. Nicméně zastávám názor, že k účinnější ochraně společnosti by zcela jistě napomohlo zavedení registru sexuálních delikventů, který by byl přístupný pro potřeby resortu justice, vnitra a zdravotnictví. S odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva je možno říci, že zaevidování pachatele sexuálního trestného činu v takovém registru by nepředstavovalo nepřiměřený zásah do jeho soukromého života. ESLP se totiž ve své judikatuře opakovaně zabýval otázkou, zda uveřejnění jména sexuálního delikventa v registru pachatelů sexuálních trestných činů a z toho plynoucí povinnosti představují porušení čl. 7 a čl. 8 Úmluvy. Jedním z takových případů byla například věc Bouchacourt proti Francii, v níž stěžovatel tvrdil, že zákaz trestu bez zákona a právo na soukromý život byly porušeny v důsledku jeho zařazení do databáze pachatelů sexuálních deliktů, a to v důsledku retroaktivity příslušného zákona.³⁴⁰ Stěžovatel byl v letech 1996, 2001 a 2003 odsouzen k trestu odnětí svobody pro trestný čin znásilnění a sexuální násilí na dítěti mladším patnácti let. V roce 2004 byl ve Francii přijat zákon č. 2004-204, kterým byla za účelem přizpůsobení systému justice závažnosti kriminality vytvořena justiční databáze

³⁴⁰ Rozhodnutí ESLP ze dne 17. prosince 2009, věc Bouchacourt proti Francii, stížnost č. 5335/06.

pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů. Stěžovatel byl do této databáze pro své odsouzení zařazen, což mu bylo oznámeno a zároveň byl seznámen se svými povinnostmi z toho vyplývajícími (zejména informovat o změně bydliště). ESLP rozhodl, že uveřejnění seznamu sexuálních delikventů a zařazení stěžovatele do něj nepředstavuje porušení čl. 7 ani čl. 8 Úmluvy. ESLP v této věci uzavřel, že zařazení do takové databáze, byť na dobu třiceti let, nepředstavuje trest ve smyslu Úmluvy, neboť má za to, že maximální třicetiletá délka uchovávání dat není nepřiměřená závažnosti veřejného zájmu na ochraně dětí a dalších zranitelných osob před obzvláště závažnými trestnými činy, jimiž jsou sexuální delikty. ESLP v této souvislosti přihlédl k tomu, že dotčená osoba před uplynutím doby třiceti let má možnost požádat prokurátora o výmaz, pokud ponechání jména v databázi již není odůvodněno vzhledem k účelu vedení databáze, povaze trestného činu, věku pachatele v době činu, době uplynulé od jeho spáchání, současnému stavu pachatele s tím, že rozhodnutí prokurátora je přezkoumatelné soudem. Navíc přístup do databáze byl sice rozšířen z justičních a policejních orgánů i na správní úřady, ale všechny orgány do něj mohou nahlížet jen v přesně vymezených případech a jsou vázáni mlčenlivostí. Ke stejnému závěru dospěl ESLP i ve věci Gardel proti Francii, když konstatoval, že databáze sexuálních delikventů nepředstavuje „trest“, ale spíše „preventivní opatření“.³⁴¹

Závěr

Zájem na ochraně dětí před negativními zásahy do jejich života, zdravého tělesného, psychického a mravního vývoje je tradičně považován za jeden ze zásadních úkolů moderní společnosti. Jednou z nejzávažnějších forem ohrožení nebo porušení tohoto prioritního zájmu je sexuální zneužívání dětí, u něhož se důsledná ochrana neobejde bez užití prostředků trestního práva. Právním odrazem stupně společenské závažnosti pohlavního zneužívání dětí je jeho trestnost.

Při analytickém zpracování desítek rozhodnutí týkajících se pohlavního zneužívání dětí bylo pro mne nanejvýš zneklidňující zjištění, jakým nejrůznějším formám sexuálního násilí musí děti žijící mezi námi čelit. Stejně tak pro mne bylo zneklidňující zjištění, že se v mnoha případech dítě po svěřením se s pohlavním zneužíváním nedočkalo tolik potřebné péče a pomoci, ale naopak muselo čelit velké nedůvěře vůči svému sdělení, osočování z lhaní nebo i obviňování, a to často i ze strany těch, kteří pomoc dítěti mají přímo v popisu své práce. Negativní dopad takových reakcí na psychiku dítěte si lze nepochybně snadno představit i bez psychologického vzdělání. Dítě, které se stalo obětí sexuálního zneužívání, tento čin po odhalení a následně v průběhu trestního řízení znovu prožívá, když musí vyjádřit slovy, co se stalo. Je proto

³⁴¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 17. prosince 2009, Gardel proti Francii, stížnost č. 16428/05.

nutné zajistit náležitou erudovanost osob, které při řešení situace přicházejí do kontaktu s dětmi, aby nedocházelo navíc k systémovému týrání, ale naopak se dítěti napomohlo vypořádat se s traumatickým zážitkem a k úspěšnému zotavení. V každém případě musí být respektována Úmluva o právech dítěte a zejména její čl. 3, který požaduje, aby zájem dítěte byl předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí a byla zajištěna taková ochrana a péče, jaká je nezbytná pro blaho dítěte. Z prostudovaných případů plyne, že je tento významný mezinárodní dokument v praxi bohužel stále opomíjen.

Orgány činné v trestním řízení mají nelehký úkol vyšetřit spáchaný čin, vznést obvinění, dokázat vinu pachateli a odsoudit jej a potrestat, a tak také naplnit právo a snad i spravedlnost. Nicméně snaha o postavení pachatele před soud a jeho potrestání nesmí převážet nad psychologickou a sociální pomocí a podporou poškozené osoby a její rodiny. Je nezbytné, aby prvotní a mnohdy také jediný výslech dětské oběti odpovídal zákonným požadavkům na výslech osoby mladší patnácti let a nebylo nutné jej doplňovat či opakovat. Orgány činné v trestním řízení se musejí vyvarovat všech procesních chyb, které by mohly mít za následek sekundární viktimizaci a traumatizaci dítěte. To dle mého názoru vyžaduje pravidelné vzdělávání specialistů pracujících na úrovni mravnostní trestné činnosti za účelem pravidelného ověřování jejich znalostí a získávání nezbytných zkušeností z oblasti sexuálního zneužívání, vývojové psychologie, speciální pedagogiky, kriminalistické taktiky a jiných oborů, jež jsou nezbytné pro profesionální zvládnutí procesních úkonů s dětským svědkem, který je zároveň obětí sexuálního zneužívání.

Z policejních statistik plyne, že každý den jsou v České republice pohlavně zneužity nejméně dvě děti. Vzhledem k tomu, že jde jen o odhalenou kriminalitu, předpokládá se, že je toto číslo ve skutečnosti několikanásobně vyšší. Přesto je v systému trestní justice pomoci obětem trestné činnosti včetně dětských obětí sexuálního zneužití ve srovnání se zacházením s pachateli trestné činnosti věnována minimální pozornost. Doufejme proto, že nový zákon o obětech trestných činů dokáže tuto disproporci vyvážit a obětem trestné činnosti budou ze strany státu poskytovány náležitá péče, systematická pomoc a odpovídající služby.

Přestože sexuální kriminalita tvoří pouze nepatrné procento ve srovnání s obecnou kriminalitou, nelze oblast sexuálního zneužívání s ohledem na následky těchto činů považovat za marginální. Faktem navíc zůstává, že sexuální zneužívání dětí je obecně skrýváno a proto jej nelze přesně kvantifikovat. Z této perspektivy je nezbytné zvýšit osvětu a citlivost celé společnosti k možným signálům výskytu pohlavního zneužívání a přijmout veškerá preventivní opatření k jeho zamezení. Preventivní opatření by měla reflektovat skutečnost, že jsou děti nejvíce ohroženy sexuálním zneužíváním právě tam, kde by se měly cítit nejbezpečněji, tedy v rámci rodiny, ze

strany blízkých a dalších jim důvěrně známých osob. Ačkoli se čas od času objevují osvětové a informativní kampaně zaměřené na problematiku sexuálního zneužívání dětí, a to zejména díky aktivitám neziskového sektoru, mám za to, že systematická primární a sekundární prevence v této oblasti u nás stále absentuje.

A jaká je role trestního práva v boji proti sexuálnímu zneužívání dětí? Panuje shoda v tom, že trestní právo je nejsilnější „zbraní“ státu v potírání sexuálního zneužívání dětí. Navíc i Evropský soud pro lidská práva ukládá užití trestního práva všude tam, kde nepostačují mírnější prostředky. Existuje základní shoda o nutnosti a účinnosti trestních norem v této oblasti, jsou vedeny diskuze o konstrukci skutkových podstat trestných činů, jejich systematickém zařazení apod. Domnívám se však, že vzhledem k již dávno existující skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužívání a ustálené judikatury týkající se výkladu jednotlivých zákonných znaků této skutkové podstaty není třeba ani tak prosazovat změnu právních norem, jako spíše jejich důslednou aplikaci. Není nijak účinné řešit základní problémy v oblasti sexuálního zneužívání dětí pouze zdokonalováním právní úpravy nebo zpřísněním represe, ale je třeba projevit skutečný zájem o tuto problematiku se zajištěním potřebné péče a pomoci pro oběti a pachatele, neboť jen tak bude zajištěna i ochrana společnosti.

Vysoce aktuálním tématem dnešní doby je však fenomén spojený s využíváním moderních informačních a komunikačních technologií k sexuálnímu zneužívání dětí, na nějž je již nutné reagovat změnou právní úpravy, aby se tzv. kyberprostor, tedy určitá forma virtuálního světa, který je ovšem reálný ve svých důsledcích, nestal pro pachatele prostorem beztrestnosti. V současné době se sice již v legislativním procesu nachází návrh změny příslušných trestních předpisů, jehož cílem je doplnit trestněprávní ochranu dětí před sexuálním zneužíváním, nicméně zda je navrhovaná norma kvalitně zpracována, ukáže až aplikační praxe.

Seznam zkratek

CSEC – komerční sexuální zneužívání dětí,

ESLP – Evropský soud pro lidská práva,

Lanzarotská úmluva - Úmluva Rady Evropy o ochraně dětí proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání (CETS No. 201),

Listina – Listina základních práv a svobod, vyhlášená předsednictvem ČNR dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.,

směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2011/93/EU - směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV,

StGB – německý trestní zákoník č. 3322/1998 BGBl.,

StGB-AT - rakouský trestní zákon č. 60/1974 BGBl.,

STZ – zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů,

syndrom CAN – syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte,

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů,

TŘ – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů,

Úmluva – Úmluva Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokoly na tuto Úmluvu navazující č. 209/1992 Sb.,

Úmluva o právech dítěte – Úmluva Organizace spojených národů o právech dítěte č. 104/1991 Sb.,

Ústava – Ústava České republiky ze dne 16. 12. 1992 č. 1/1993 Sb., ve znění ústavních zákonů č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb.,

ZOPO – zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů,

ZOT – zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů),

ZSVM – zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Seznam použité literatury

Knižní díla

- Bentovim, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada Publishing, 1998.
- Brzek, A. Sexuologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1999.
- Burda, E. a kol. Trestný zákon: komentár. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010.
- Císařová, D.; Fenyk, J.; Gřivna, T. a kol. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: ASPI, 2008.
- Čírtková, L. Kriminální psychologie. Praha: Eurounion, 1998.
- Čírtková, L. Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004.
- Dunovský, J.; Dytrych, Z.; Matějček, Z. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. Praha: Grada, 1995.
- Dunovský, J. a kol. Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě. Praha: Grada Publishing, 2005.
- Fabrizy, E. E. Strafgesetzbuch: StGB : samt ausgewählten Nebengesetzen : Kurzkommentar : mit einer Einführung und Anmerkungen unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Obersten Gerichtshofes und des Schrifttums. 10., neu bearb. Aufl. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2010.
- Gallwitz, A.; Paulus, M. Pedokriminalität weltweit: sexueller Kindesmissbrauch, Kinderhandel, Kinderprostitution und Kinderpornographie. 1. Aufl. Hilden: Deutsche Polizeiliteratur, 2009.
- Hanušová, J. Sexuální zneužívání. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006.
- Herczeg, J. Virtuální dětská pornografie – zločin bez oběti? In Vanduchová, M., Gřivna, T. a kol. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008.
- Chmelík, J. Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita. Praha: Portál, 2003.
- Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 1. vydání podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2010. Praha: Leges, 2009.
- Lewis, M. Handbook of Child Sexual Abuse: Identification, Assesment, and Treatment. John Wiley & Sons, 2011.
- Musil, J.; Konrád, Z.; Suchánek, J. Kriminalistika. 2. přepracované a doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2004.
- Novotný, O.; Zapletal, J. a kol. Kriminologie. 2. vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004.
- Novotný, O.; Vokoun, R.; Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010.

- Novotný, O.; Vanduchová, M.; Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010.
- Pavlovský, P. a kol. Soudní psychiatrie a psychologie. Praha: Grada Publishing, 2009.
- Pöthe, P. Dítě v ohrožení. Praha: G plus G, 1999.
- Radvanová, S. Ublížování dětem – nebezpečná rodina. In Vanduchová, M., Gřivna, T. a kol. Pocta Otovi Novotnému k 80. narozeninám. Praha: ASPI - Wolters Kluwer, 2008, s. 265-277.
- Rowan, E. L. Understanding child sexual abuse. Jackson: University of Mississippi Press, 2006.
- Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.
- Šámal, P. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012.
- Vaníčková, E.; Provazník, K.; Hadj-Mousová, Z. Sexuální zneužívání dětí. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997.
- Weiss, P. Sexuální deviace. Praha: Portál, 2002.
- Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání dětí. Praha: Grada Publishing, 2005.
- Weiss, P. a kol. Sexuální zneužívání – pachatelé a oběti. Praha: Grada Publishing, 2000.
- Weiss, P. a kol. Sexuologie. Praha: Grada Publishing, 2010.
- Wilhelm, H.; Rissing-Van Saan, R. und Tiedemann, K. Leipziger Kommentar : Großkommentar. 12., neu bearbeitete Aufl. Berlin: De Gruyter Recht, 2010.
- Wright, M. M. Judicial Decision Making in Child Sexual Abuse Cases. Vancouver: UBC Press, c2007.

Odborné články

- Aulický, P. Historicky komparativní náhled na některé trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Státní zastupitelství, 2010, roč. 8, č. 1, s. 26-29.
- Bartoň, M. Virtuální pornografie, limity svobody umělecké tvorby a svobody projevu a trestní zákon. Právní rozhledy, 2008, č. 17, s. 617.
- Becker, J. Offender: Characteristic and Treatment. The Future of Children, 1994, vol. 4, no. 2.
- Blatníková, Š. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí v ČR – informace z výzkumu. Trestněprávní revue, 2010, roč. 9, č. 11, s. 355-361.
- Bowman, C. A dangerous direction: legal intervention in sexual abuse survivor therapy. Harvard law review, 1996, no. 1, s. 549-639.
- Brichcín, S.; Spilková, J. Alkohol a jeho vztah k sexuální kriminalitě. Kriminalistika, 2002, č. 2.
- Císařová, D. Sexuální delikty a organizovaná kriminalita (Aktuální otázky). Acta Universitatis Carolinae. Iuridica, 2007, roč. 2007, č. 1, s. 7-25.

Císařová, D. Náměty k součinnosti s lékařem při vyšetřování sexuální trestné činnosti. *Československá kriminalistika*, 1991, roč. 24, č. 1, s. 54-59.

Císařová, D.; Číškova, J. Rekodifikace sexuálních trestných činů. *Trestní právo*, 2002, roč. 7, č. 10, s. 7-11.

Čírtková, L. Sexuální zneužívání dětí. *Kriminalistický sborník*, 1999, č. 2, s. 41-48.

Dessecker, A. Změny v chápání sexuálně motivovaných trestných činů ve Spolkové republice Německo. *Právní rozhledy*, 1999, č. 8, s. 415.

Dohnalová, R. Sexuální delikvence mladistvých – relativizace pohlavního zneužívání mezi dospívajícími. *Trestní právo*, 2010, roč. 14, č. 12, s. 13-19.

Finkelhor, D. Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *The Future of Children*, 1994, vol. 4, no. 2.

Gillespie, A. Indecent images, grooming and the law. *The Criminal law review*, 2006, no. 5, s. 412-421.

Graubner, H. Sexual consent: The criminal law in Europe and Overseas. Keynote-Lecture at the 7th International Conference of the International Association for the Treatment of Sexual Offenders (IATSO) Sexual Abuse and Sexual Violence – From Understanding to Protection and Prevention, Vienna, 2002.

Gřivna, T. Návrh zákona o obětech trestných činů. *Právní rozhledy*, 2012, č. 5, s. 2.

Gřivna, T. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v novém trestním zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 10, s. 67 - 72.

Hall, J. Can children consent to indecent assault? *The Criminal law review*, 1996, no. 3, s. 184-188.

Hulmáková, J.; Válková H. Trestněprávní ochrana dětí podle nového trestního zákoníku. *Trestněprávní revue*, 2010, č. 10, s. 307.

Jirků, M.; Macků, R. Sexuologická léčba ve výkonu trestu odnětí svobody. *České vězeňství*, 2008, č. 3.

Karabec, Z. II. Světový kongres protikomerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí. *Kriminalistika*, 2002, č. 2.

Kley, E. Straftaten gegen die sexuelle Selbstbestimmung: sexuelle Gewalt gegen Kinder – ein ubiquiteres gesellschaftliches Phänomen? *Kriminalistik*, 2007, roč. 61, č. 7, s. 455-463.

Knecht, T. „Recovered“ oder „false memories“?: Pseudoerinnerungen an sexuellen Missbrauch als Produkte therapeutischer Suggestion? *Kriminalistik*, 2006, roč. 60, č. 4, s. 234-239.

Langhansová, H.; Kristková, V. Legislativní možnosti ochrany před sekundární viktimizací. *Trestněprávní revue*, 2008, č. 3, s. 65.

Lewis, P. Similar facts and similar allegations in delayed criminal prosecutions of childhood sexual abuse. *The Criminal law review*, 2004, no. 1, s. 39-48.

Mitlöhner, M. Několik poznámek k prevenci sexuálního zneužívání dětí a mládeže. *Zdravotnictví a právo*, 2006, roč. 10, č. 12, s. 5-8.

Palyza, J. Proč má význam zabývat se online bezpečností. *Řízení školy*, 2011, č. 11, s. 34.

Papajorgji, V. Operation Koala – Kindesmissbrauch im Internet. *Kriminalistik*, 2008, roč. 62, č. 4, s. 248-250.

Polmová, O. Právo oběti trestné činnosti na citlivé zacházení. *Trestněprávní revue*, 2009, č. 4, s. 113.

Putnam, W. F. Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of the Child and Adolescent Psychiatry*, 2003, Vol. 42, No. 3.

Sieverding, A. Pedosexuelle kriminalität: Grundlagen zur verhütung von Straftaten. Teil 1, Phenomenologie und Recht. *Kriminalistik*, 2009, roč. 63, č. 3, s. 153-160.

Sieverding, A. Pedosexuelle kriminalität: Grundlagen zur verhütung von Straftaten. Teil 2, Prevention. *Kriminalistik*, 2009, roč. 63, č. 4, s. 112-119.

Vizinger, R. Svoboda rozhodování v pohlavních vztazích a role trestního práva. *Trestní právo*, 2007, č. 6.

Zezulová, J.; Bayerová, M. Komerční sexuální zneužívání v mezinárodních dokumentech a v právním řádu České republiky. *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 7, s. 299-303.

Další prameny

Blatníková, Š. Pachatelé komerčního sexuálního zneužívání dětí. Praha: IKSP, 2009. Dostupný z <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html>.

Blatníková, Š. Sexuální vykořisťování jako forma závažné organizované kriminality. Praha: IKSP, 2010. Dostupný z <http://www.ok.cz/iksp/publikace.html>.

Brown, H. Sexual abuse of children with disabilities. In *Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach*. Council of Europe, 2011. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Carr, J. The internet dimension of sexual violence against children. In *Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach*. Council of Europe, 2011. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Child sexual abuse and child pornography in the Court's case-law (Research report). Council of Europe/European Court of Human Rights, June 2011. Dostupný z www.echr.coe.int.

Council of Europe. Explanatory Report to the Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, 12 July 2007. Dostupný z <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/201.htm>.

Evropský hospodářský a sociální výbor. O ochraně dětí před cestujícími sexuálními delikventy. Brusel, 25. července 2009.

Gudbrandsson, B. Towards a child-friendly justice and support for child victims of sexual abuse. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011. Dostupný z

http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Jaffé, P. D. Child and adolescent sexual abusers – for a rehabilitative approach driven by scientific evidence. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011. Dostupný z

http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Kane, J. Brožury Daphne: Problémy a zkušenosti v boji proti násilí páchanému na dětech, mladých lidech a ženách. Obrana před pohlavním zneužíváním a vykořisťováním. Brusel: Evropská komise, program Daphne, červen 2007.

Lalor, K.; McElvaney, R. Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011. Dostupný z

http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Národní plán boje proti komerčnímu sexuálnímu zneužívání dětí na období 2006 – 2008. Praha: Ministerstvo vnitra, červenec 2006. Dostupný z

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/dokument/2006/komercni06.pdf>.

Protecting children against sexual violence: The criminal law benchmarks of the Budapest and Lanzarote Conventions (Discussion paper). Strasbourg: Council of Europe, Data Protection and Cybercrime Division, 4 December 2012. Dostupný z <http://www.coe.int/cybercrime>.

Richardson, J. Awareness raising to combat online sexual violence. In Protecting children from sexual violence – a comprehensive approach. Council of Europe, 2011. Dostupný z http://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/whatweknow/publication_EN.asp.

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu směrnice Evropského parlamentu a Rady o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se zrušuje rámcové rozhodnutí 2004/68/SVV Kom (2010) 94 v konečném znění – 2010 /0064(COD). Brusel, 15. září 2010.

Závazný pokyn policejního prezidenta č. 8 ze dne 21. ledna 2002, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži.

Závěrečná doporučení Výboru OSN pro práva dítěte k 3. a 4. periodické zprávě ČR k naplňování Úmluvy o právech dítěte, 17. června 2011.

Internetové články

Europol rozbil pedofilní síť, publikováno 7. 4. 2011. Dostupný z

http://www.mzv.cz/representation_brussels/cz/udalosti_a_media/europol_rozbil_pedofilni_sit.html.

Jílková, J. XXIV. bohnické sexuologické dny, publikováno 26. 3. 2012. Dostupný z

<http://zdravi.e15.cz/clanek/priloha-lekarske-listy/xxiv-bohnicke-sexuologicke-dny-464047>.

Kopecký, K. Nebezpečí zvané kybergrooming I., publikováno 1. 11. 2010. Dostupný z

<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/9741/nebezpeci-zvane-kybergrooming-i..html/>.

Kopecký, K. Kybergrooming, publikováno 13. září 2008. Dostupný z [http://cms.e-](http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/42/6/lang,czech/)

[bezpeci.cz/content/view/42/6/lang,czech/](http://cms.e-bezpeci.cz/content/view/42/6/lang,czech/).

Kovář, P. Pár poznámek k sexuálnímu zneužívání dětí. Sborník z 16. kongresu sexuální výchovy - Pardubice 25. – 27. 9. 2008. Dostupný z

<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2008113002>.

Plšková, A. Demonstrační pomůcky Policie České republiky. Moravský regionální

kongres, 2004. Dostupný z

<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006010913>.

Povolme animované dětské porno, říká sexuolog Weiss, publikováno 9. 10. 2007.

Dostupný z http://zpravy.idnes.cz/povolme-animovane-detske-porno-rika-sexuolog-weiss-fhs-/domaci.aspx?c=A071009_115203_domaci_nad.

Standard speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení, červen 2011. Dostupný z <http://www.mvcr.cz/clanek/standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>.

Šamko, P. Výklad znakov skutkovej podstaty trestných činov sexuálneho zneužívania a výroby detskej pornografie, publikováno 2. 8. 2012. Dostupný z

<http://www.pravnelisty.sk/rozhodnutia/a143-vyklad-znakov-skutkovej-podstaty-trestnych-cinov-sexualneho-zneuzivania-a-vyroby-detskej-pornografie>.

Důvodové zprávy

Důvodová zpráva k zákonu č. 175/1990 Sb.

Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění trestní zákon, ze dne 14. 12. 2006.

Sněmovní tisk č. 114.

Důvodová zpráva k zákonu č. 271/2007 Sb.

Důvodová zpráva k zákonu č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů.

Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Důvodová zpráva k zákonu č. 52/2009 Sb.

Důvodová zpráva k zákonu č. 459/2011 Sb.).

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Právní předpisy

Směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV.

Úmluva Rady Evropy o ochraně dětí proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání (CETS No. 201).

Úmluva Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokoly na tuto Úmluvu navazující č. 209/1992 Sb.

Úmluva Organizace spojených národů o právech dítěte č. 104/1991 Sb.

Usnesení předsednictva ČNR ze dne 16. 12. 1992 č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Ústava České republiky ze dne 16. 12. 1992 č. 1/1993 Sb., ve znění ústavních zákonů č. 347/1997 Sb., č. 300/2000 Sb., č. 395/2001 Sb., č. 448/2001 Sb. a č. 515/2002 Sb.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

zákon č. 117/1852 ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích.

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

Zákon č. 300/2005 Z. z., trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Rakouský trestní zákon č. 60/1974 BGBl.

Německý trestní zákoník č. 3322/1998 BGBl.

Judikatura

rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 1923, sp. zn. Kr I 1160/22,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 12. 1929, sp. zn. Zm II 503/29,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 3. 1921, sp. zn. Kr II 265/20,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 1925, sp. zn. Zm I 77/25,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 3. 1920, sp. zn. Kr I 598/19,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 1922, sp. zn. Kr I 823/21,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 9. 1929, sp. zn. Zm I 666/28,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. 6. 1923, sp. zn. Kr II 213/22,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1925, sp. zn. Zm II 71/25,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 1923, sp. zn. Kr I 231/22,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1925, sp. zn. Zm II 71/1925,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 16. 11. 1929, sp. zn. Zm I 203/29,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 1931, sp. zn. Zm I 468/1931,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 4. 10. 1919, sp. zn. Kr I 326/19,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1923, sp. zn. Kr I 941/22,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 1. 7. 1955, sp. zn. 2 Tz 92/55,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 1958, sp. zn. 1 Tz 274/57,
stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 23. 6. 1981 k trestným činům proti svobodě a lidské
důstojnosti, sp. zn. Tpj 19/81,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 21. 2. 1957, sp. zn. 1 Tz 3/57,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 1. 2003, sp. zn. 5 Tdo 18/2003,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 550/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010,
rozsudek Okresního soudu v Lounech ze dne 27. 1. 2010, č.j. 2 T 239/2009-106,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. 7 Tdo 954/2007,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 1964, sp. zn. 5 Tz 8/64,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 1984, sp. zn. 2 To 22/84,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2007, sp. zn. 7 Tdo 389/2007-I,
rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 29. 4. 1980, sp. zn. 6 To 200/80,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 550/2009,
rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 17. 5. 2006, sp. zn. 1 To 19/2006,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2012, č.j. 8 Tdo 1248/2012-55,
rozsudek Krajského soudu v Ostravě, pobočka v Olomouci ze dne 8. 4. 2009, č.j. 29 T
10/2008-460,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 4. 2005, sp. zn. 6 Tdo 375/2005,

rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 8. 9. 1983, sp. zn. 4 Tz 49/83,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2006, sp. zn. 3 Tdo 1552/2005,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 1955, sp. zn. 1 Ts 100/55,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 1996, sp. zn. 2 Tzn 26/96,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 2. 2003, sp. zn. 7 Tdo 122/2003,
rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 6. 2009, sp. zn. 1 T 23/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2003, sp. zn. 7 Tdo 900/2003,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 2006, sp. zn. 8 Tdo 10/2006,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 1965, sp. zn. 3 Tz 49/65,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 1967, sp. zn. 4 Tz 136/68,
rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 4. 1994, sp. zn. 3 To 105/1993,
rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. 10. 2004, sp. zn. 5 To 105/2004,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 8 Tdo 994/2011,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 3 Tdo 1305/2005,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 1991, sp. zn. 5 To 26/91,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2005, sp. zn. 3 TDO 1305/2005,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2010, sp. zn. 7 Tdo 841/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2009, sp. zn. 3 Tdo 535/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 4. 2012, č.j. 3 Tdo 182/2012-48,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 10. 2010, sp. zn. 7 Tdo 1044/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 5. 2012, č.j. 3 Tdo 345/2012-41,
rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 1. 2008, sp. zn. 8 Tdo 1373/2007,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, č.j. 7 Tdo 201/2013-22,
usnesení Krajského soudu v Liberci ze dne 11. 6. 1952, sp. zn. 4 Tk 142/52,
rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 3. 2000, sp. zn. 8 Tz 36/2000,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 12. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1523/2011,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 13. 1. 1978, sp. zn. 7 Tz 56/77,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 1979, sp. zn. 3 Tz 5/1979,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1276/2007,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 18. 3. 2004, sp. zn. 7 Tdo 235/2004,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 11. 2007, sp. zn. 8 Tdo 1276/2007,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 19. 10. 1979, sp. zn. 1 Tz 51/79,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 4. 2010, sp. zn. 8 Tdo 362/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 1985, sp. zn. 11 Tz 29/1985,
usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 11. 5. 1998, sp. zn. 9 To 136/1998,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 7. 1991, sp. zn. 5 Tdo 25/1991,
rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 1929, sp. zn. Tzm I 52/29,

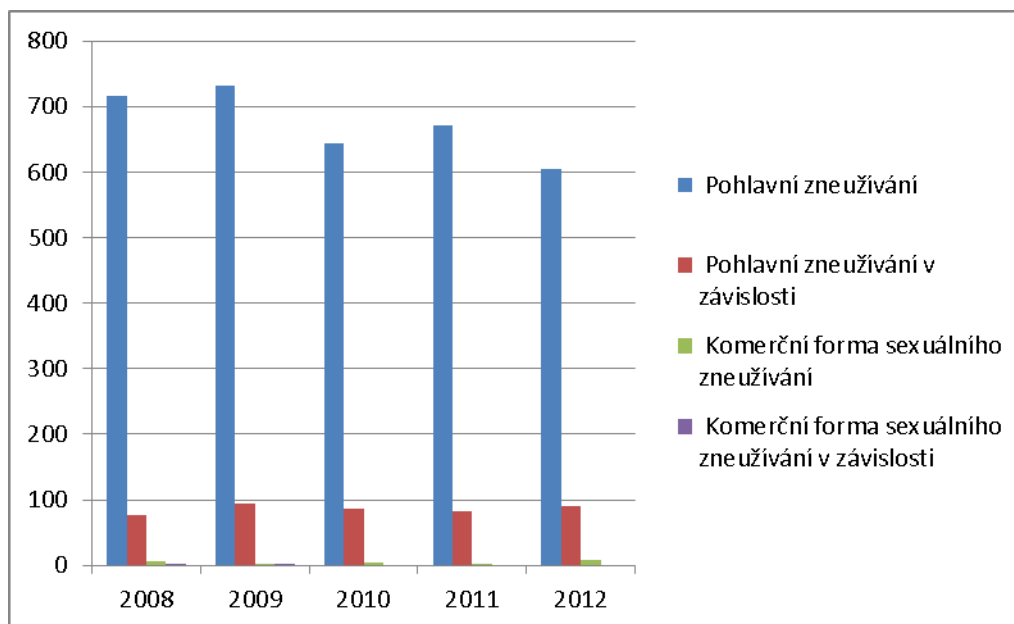
usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2011, sp. zn. II. ÚS 3595/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010,
rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 6. 2008, sp. zn. 3 Tdo 413/2008,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2011, sp. zn. 6 Tdo 11/2011,
usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 16. 9. 2010, sp. zn. 7 To 405/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 11 Tdo 785/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2008, sp. zn. 3 Tdo 203/2008,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 3. 2011, č.j. 7 Tdo 266/2011-24,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 5. 2009, sp. zn. 3 Dto 550/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2007, sp. zn. 5 Tdo 1216/2008-I,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2012, č.j. 6 Tdo 1341/2011-29,
usnesení Ústavního soudu ze dne 3. 4. 2012, sp. zn. IV. ÚS 3831/11,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 6. 2011, č.j. 6 Tdo 766/2011-36,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 2010, sp. zn. 6 Tdo 666/2010,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 8. 2010, sp. zn. 7 Tdo 865/2010-I,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2007, sp. zn. 11 Tdo 759/2006,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. 8 Tdo 494/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. 11 Tdo 1139/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2007, sp. zn. 11 Tdo 1240/2007,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2010, sp. zn. 11 Tdo 1127/2009,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1053/2011,
stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 19. 1. 1982, sp. zn. Tpjf 158/80,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 1970, sp. zn. 7 Tsz 84/69,
usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 7. 2010, sp. zn. III. ÚS 47/10,
usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 3. 1968, sp. zn. 2 To 107/67,
usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 5. 2008, sp. zn. III. ÚS 165/08,
usnesení Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2009, sp. zn. IV. ÚS 1585/09,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2012, č.j. 6 Tdo 1537/2011-16,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. 12. 2008, sp. zn. 7 Tdo 1452/2008,
rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 11. 8. 1994, sp. zn. 4 To 518/1994,
usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 5. 5. 2011, sp. zn. 6 To 26/2011,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 12. 2004, sp. zn. 7 Tdo 1077/2004-I,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 7. 2012, sp. zn. 5 Tdo 641/2012-I-20,
stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 300/2012,

usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 1. 2011, sp. zn. 8 Tdo 1467/2010,
rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 23. 9. 2011, sp. zn. 2 T 107/2011,
rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové, pobočka v Pardubicích ze dne 23. 11. 2011, sp. zn. 14 TO 328/2011,
usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2011, č.j. 3 Tdo 105/2011-48,
nález Ústavního soudu ze dne 22. 3. 1995, sp. zn. IV. ÚS 173/94,
rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 8 ze dne 19. 5. 2010, sp. zn. 2 T 36/2010,
rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. 4 T 105/2010,
Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ČR k výkladu ustanovení § 12 odst. 2 TZ o zásadě subsidiarity trestní represe, včetně výkladu pojmu společenská škodlivost činu a výkladu aplikace principu „ultima ratio“ ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. Tpjn 301/2012,
rozhodnutí Vyššího zemského soudu v Drážďanech ze dne 13. 8. 2009, sp. zn. 2 Ss 352/09,
rozhodnutí Vyššího zemského soudu v Oldenburgu ze dne 22. 12. 2009, sp. zn. 1 Ss 210/09,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 4 StR 454/11,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 25. 8. 2011, sp. zn. 4 StR 387/11,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. 1 StR 105/09,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 18. 11. 1999, sp. zn. 4 StR 389/99,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 2 StR 65/11,
rozhodnutí Spolkového soudního dvora ze dne 19. 12. 2008, sp. zn. 2 StR 383/08,
rozhodnutí Svolkového soudního dvora ze dne 17. 10. 2006, sp. zn. 4 StR 341/06,
rozsudek ESLP ze dne 2. července 2002, věc S. N. proti Švédsku, stížnost č. 34209/96,
rozsudek ESLP ze dne 10. listopadu 2005, věc Bocos-Cuesta proti Nizozemsku, stížnost č. 54789/00,
rozsudek ESLP ze dne 27. září 2011, věc M. a C. proti Rumunsku, stížnost č. 29032/04,
rozsudek ESLP ze dne 20. března 2012, věc C. A. S. a C. S. proti Rumunsku, stížnost č. 26692/05,
rozsudek ESLP ze dne 10. října 2002, věc D. P. a J. C. proti Spojenému království, stížnost č. 38719/97,
rozsudek ESLP ze dne 14. března 2006, věc B. C. proti Slovensku, stížnost č. 11079/02,
rozsudek ESLP ze dne 4. ledna 2007, věc Szula proti Spojenému království, stížnost č. 18727/06,
rozsudek ESLP ze dne 15. listopadu 2011, věc M. P. a další proti Bulharsku, stížnost č. 22458/08,
rozsudek ze dne 26. listopadu 2002, věc E. a další proti Spojenému království, stížnost č. 33218/96,

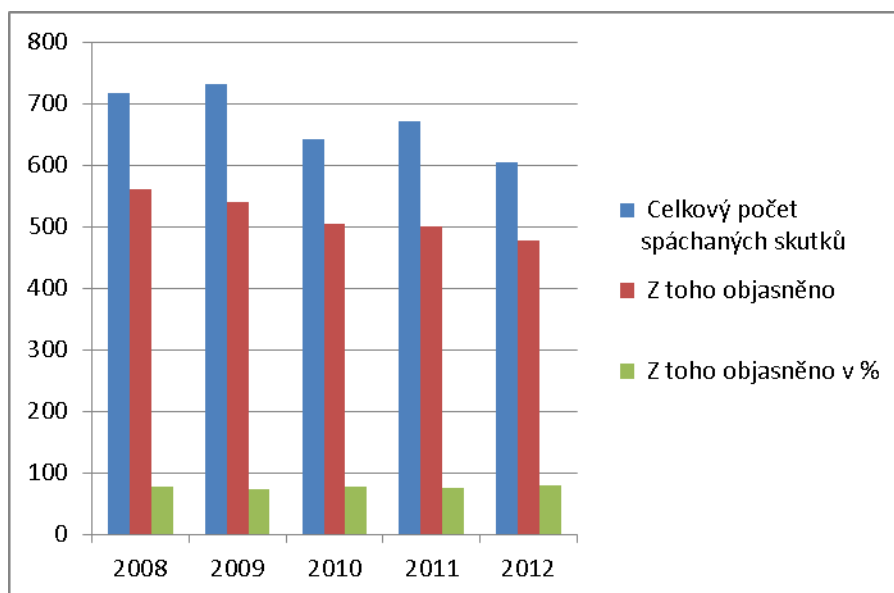
rozsudek ESLP ze dne 23. září 1998, věc A. proti Spojenému království, stížnost č. 95599/94,
rozhodnutí ESLP ze dne 17. prosince 2009, věc Bouchacourt proti Francii, stížnost č. 5335/06,
rozhodnutí ESLP ze dne 17. prosince 2009, Gardel proti Francii, stížnost č. 16428/05,
rozsudek ESLP ze dne 9. ledna 2003, věc a V. proti Rakousku a S. L. proti Rakousku, stížnosti č. 39392/98 a č. 39829/98,
rozsudek ESLP ze dne 26. května 2006, věc Wolfmeyer proti Rakousku.

Příloha – grafické přehledy

Graf č. 1 – Celkový počet spáchaných skutků z oblasti sexuálního zneužívání³⁴²

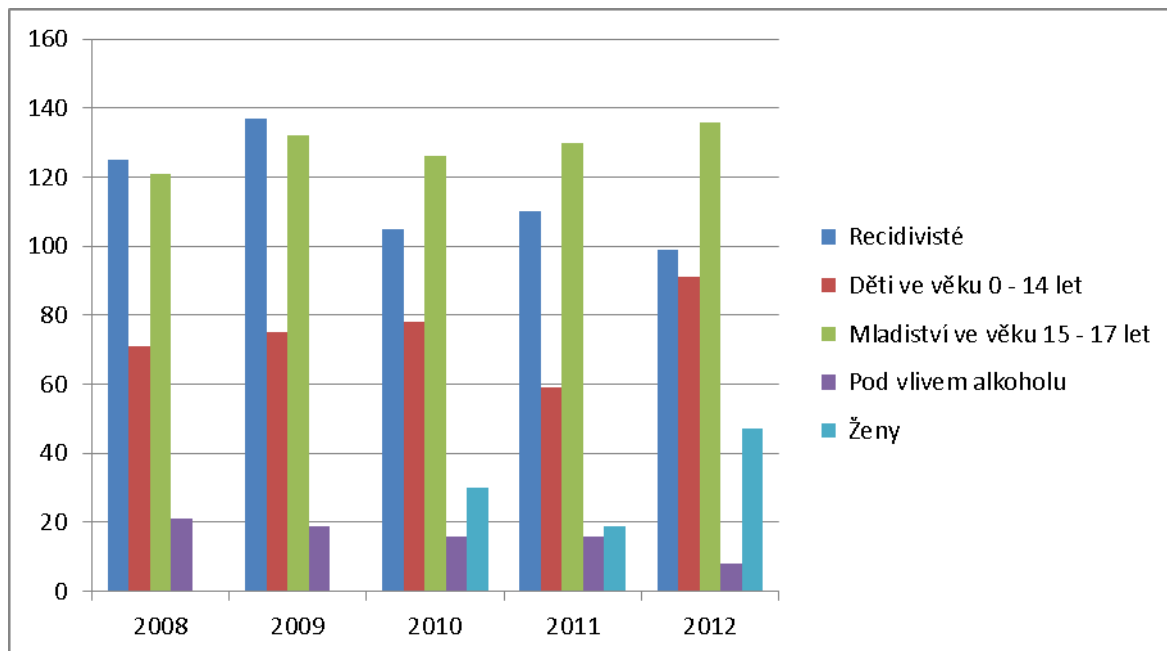

Graf č. 2 – Míra objasněnosti trestného činu pohlavního zneužití

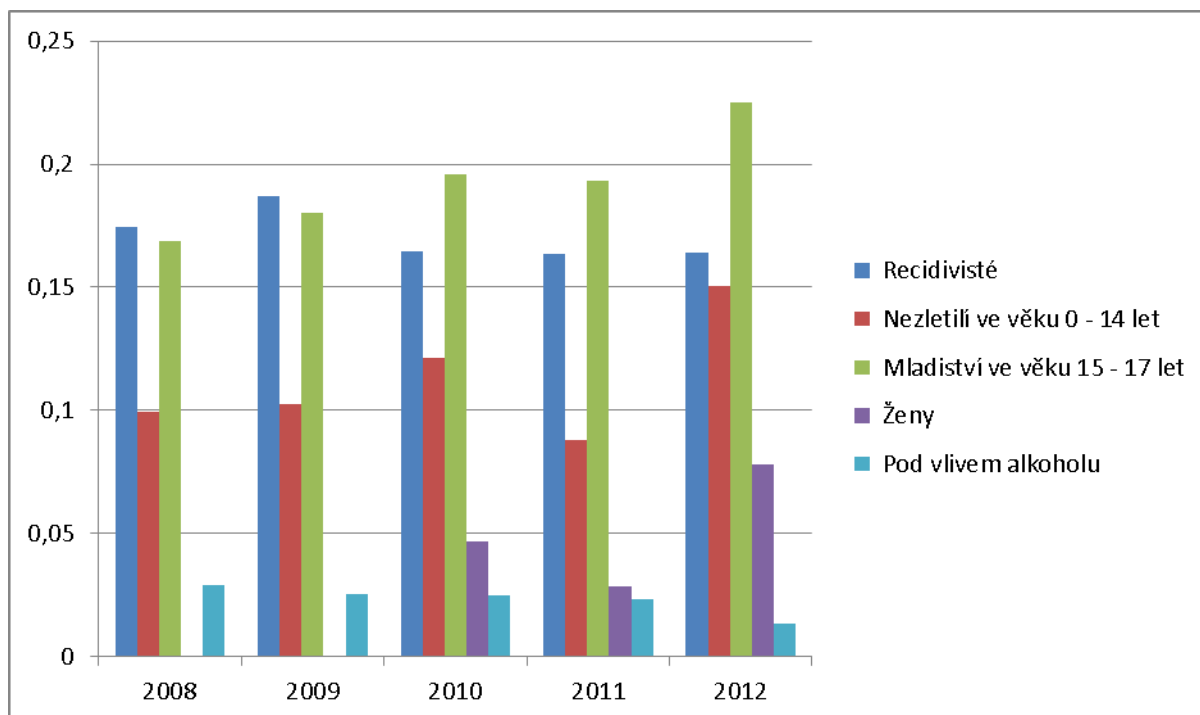

³⁴² Všechny zde uvedené grafy jsou zpracovány ze statistických výkazů Policejního prezidia ČR, které jsou dostupné na <http://www.policie.cz>.

Graf č. 3 – Počty pachatelů trestného činu pohlavního zneužití z hlediska jejich charakteristiky

Graf č. 4 – Procentuální vyjádření podílu pachatelů trestného činu pohlavního zneužití z hlediska jejich charakteristiky

Year	Morální kriminalita celkem	Z toho trestný čin pohlavního zneužití v %
2008	1680	~1%
2009	1730	~1%
2010	1820	~1%
2011	2080	~1%
2012	1980	~1%

The bar chart displays two data series for 16 categories of offenses. The Y-axis represents the count of offenses (0-800) and the percentage share (0-10%).

Kategorie	Počet zjištěných skutků	Podíl na celkové mravnostní kriminalitě v %
komerční forma sexuálního ...	~10	~1%
komerční forma sexuálního ...	~10	~1%
kuplířství	~40	~1%
obchodování s lidmi	~20	~1%
ohrožování pohlavní nemocí	~10	~1%
ostatní pohlavní trestné činy	~210	~1%
pohlavní zneužívání úchyly	~210	~1%
ostatní zneužívání v závislosti	~600	~3%
sexuální nátlak	~90	~1%
soulož mezi příbuznými	~40	~1%
šíření pornografie	~10	~1%
ubližení na zdraví pohlavní nemocí	~30	~1%
ubližení na zdraví pohlavní ...	~10	~1%
znásilnění	~670	~1%

Resumé

předkládaná disertační práce se věnuje trestněprávním aspektům sexuálního zneužívání jako tématu aktuálnímu a velice citlivě vnímanému. Snaží se přinést odpověď na otázku, jakou roli hraje trestní právo v boji proti sexuálnímu zneužívání dětí. Za nejúčinnější nástroj v potírání tohoto závažného jevu je považováno právě trestní právo. Cílem této práce je proto rozebrat téma sexuálního zneužívání z pohledu trestního práva po hmotné i procesní stránce, poukázat na nedostatky platné právní úpravy a doporučit možná řešení *de lege ferenda*.

Z historického exkurzu do oblasti sexuálních vztahů, který přibližuje úvod práce, plyne, že ochrana dítěte před sexuálním zneužíváním úzce souvisí s jeho postavením ve společnosti. Na trestních kodexech a jejich novelizacích lze demonstrovat, jak se vyvíjí názory společnosti na sexuální vztahy (včetně přístupu k sexuálním kontaktům s dětmi). Na základě rozboru trestních kodexů přijatých na našem území od roku 1852 až dodnes lze říci, že nějakým způsobem postihovaly, resp. Postihují užití násilí či hrozbu násilí k dosažení sexuálního uspokojení, jakož i skutečnost, že se oběti činu stalo dítě nebo byla ohrožena veřejná mravnost.

Jaké jsou vývoj poznávání a současná situace v oblasti sexuálního zneužívání dětí, příčiny a formy sexuálního zneužívání, základní charakteristiky obětí a pachatelů sexuálního zneužívání a následky této závažné trestné činnosti, se snaží zodpovědět druhá kapitola této práce. Při úvodu do této problematiky je třeba nejdříve vymezit pojem sexuálního zneužívání, který je šířeji chápán z hlediska medicíny a psychologie a úžeji ve smyslu skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ.

Sexuální zneužívání má závažný dopad na další život dětské oběti. Ideálním stavem by bylo, kdyby se podařilo sexuální zneužívání zcela zastavit. Dosažení takového cíle je však v podstatě nereálné, proto je třeba se zaměřit na jeho maximální minimalizaci. Základem účinného boje se sexuálním zneužíváním je prevence, která, aby skutečně vedla k ochraně potenciálních obětí, musí být zdůrazněna na všech úrovních společnosti. Třetí kapitola proto přibližuje vybraná preventivní opatření uplatňovaná ve vztahu k fenoménu sexuálního zneužívání dětí, přičemž s ohledem na trestněprávní aspekty rozebíraného tématu je největší pozornost věnována prevenci terciární, která již předpokládá spáchání trestného činu.

Za jednu z nejzávažnějších forem sexuálního zneužívání je považováno komerční sexuální zneužívání dětí, neboť v sobě zahrnuje jak prvek zneužití, tak prvek obchodu, a je ve většině případů spojeno s organizovaným zločinem. Následující kapitola se proto věnuje problematice komerčního sexuálního zneužívání dětí, kterým

rozumíme dětskou prostituci, dětskou pornografii a obchodování s dětmi pro sexuální účely.

Mezinárodní dokumenty představují významný zdroj hodnot, principů a modelů zaměřených na potírání sexuálního zneužívání dětí, přičemž se promítají přímo nebo zprostředkovaně do vnitrostátních právních úprav jednotlivých zemí. Mezinárodní organizace si jsou dobře vědomy závažnosti jevu, jakým je sexuální zneužívání dětí, a proto proti němu bojují prostřednictvím mezinárodních úmluv, akčních plánů či společnými akcemi a mezinárodními strategiemi. Součástí práce je proto rozbor nejvýznamnějších mezinárodně právních instrumentů z této oblasti, z nichž jsou v současné době nejzásadnější Úmluva o sexuálním vykořisťování a pohlavním zneužívání dětí (Lanzarotská úmluva) a směrnice Evropského parlamentu a Rady EU 2011/93/EU ze dne 13. prosince 2011 o boji proti pohlavnímu zneužívání a pohlavnímu vykořisťování dětí a proti dětské pornografii, kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2004/68/SVV. Mezinárodněprávní závazky zacílené na postih sexuálního zneužívání dětí včetně komerční formy však v zásadě vyžadují jejich implementaci do vnitrostátní úpravy, a proto je též zhodnoceno, zda a jakým způsobem tak činí Česká republika.

Stěžejní část práce přináší podrobnou analýzu platné trestněprávní úpravy v oblasti sexuálního zneužívání v České republice. Jde tak především o trestný čin pohlavního zneužití podle § 187 TZ a některé další trestné činy obsažené v hlavě třetí zvláštní části trestního zákoníku. Při rozboru jednotlivých znaků skutkových podstat trestných činů je hojně argumentováno platnou judikaturou, neboť je tak zároveň přiblížena aplikační praxe v této oblasti.

Práce též reaguje na závažný fenomén dnešní doby, kterým je zneužívání informačních a komunikačních technologií (zejména internetu) k pohlavnímu zneužívání dětí a zabývá se tím, jaká rizika jsou spjatá s moderními technologiemi ve vztahu k sexuálnímu zneužívání dětí a zda a jak lze na ně reagovat trestněprávními prostředky.

Oběti sexuálního zneužívání patří do kategorie tzv. zvlášť zranitelných obětí. Orgány činné v trestním řízení k nim musejí přistupovat velmi citlivě a zabránit jakýmkoli projevům sekundární viktimizace (prodlužování řízení, opakované výslechy, konfrontace s pachatelem apod.) a z toho vyplývající sekundární traumatizaci a sociální stigmatizaci oběti, zejména v případě medializace případu. Vyšetřování případů sexuálního zneužívání přitom patří k těm nejsložitějším, neboť se týká nejintimnější sféry života člověka, sexuality. To je navíc komplikováno tím, že k posouzení skutkového stavu existují pouze dva přímé důkazy, a to výpověď poškozené osoby a obviněného, a proto je třeba jejich věrohodnost posoudit v kontextu dalších nepřímých důkazů. S ohledem na specifika spjatá s případy sexuálního zneužívání objasňuje práce též to, jakým

způsobem je zajištěna ochrana obětí pohlavního zneužití v platném trestním řádu a jaké změny v této oblasti přinese nový zákon o obětech trestných činů, jakož i zvláštnosti výslechu sexuálně zneužitých dětí, problematiku znaleckého posuzování v případech sexuálního zneužívání a také judikaturu týkající se případu pohlavního zneužití, pokud jde o hledání přiměřené hranice mezi zachováním práva obviněného na spravedlivý proces a právem oběti na ochranu před sekundární viktimizací způsobenou zejména opakovanými výslechy.

V práci nechybí ani výsledky autorčiny analýzy desítek rozhodnutí Týkajících se trestného činu pohlavního zneužití. V první části je uveden kriminologický komentář k předmětným rozhodnutím. Interpretace získaných údajů je pojata spíše (nebo do jisté míry) kvalitativně. Druhá část pak obsahuje trestněprávní rozbor předmětných rozhodnutí, a to z pohledu argumentace obhajoby a vypořádání se s námitkami zejména Nejvyšším soudem ČR.

Problematika sexuálního zneužívání dětí se objevuje také v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, a to ve světle namítaného porušení relevantních článků Úmluvy. Evropský soud pro lidská práva ukládá použití trestního práva všude tam, kde k potlačování vysoce nežádoucího jevu, jakým je sexuální zneužívání dětí, nelze vystačit s jinými, mírnějšími prostředky. Státy mají pozitivní povinnost přijmout preventivní opatření na ochranu dětí před sexuálním zneužíváním. Z hlediska trestněprocesní stránky hledá ESLP v případech sexuálního zneužívání především vhodný způsob, jak by bylo možné skloubit právo obviněného na spravedlivý proces a právo oběti na ochranu soukromého života v případech, kdy je její výpověď jediným přímým usvědčujícím důkazem.

Pro vytvoření představy o trestněprávní úpravě ochrany dětí před sexuálním zneužíváním v zahraničí obsahuje práce i komparaci právních úprav vybraných států. Záměrně jsou vybrány trestněprávní úpravy zemí ze stejného historicko-kulturního regionu, a sice Německa, Rakouska a Slovenské republiky. V systému ochrany dětí před sexuálním zneužíváním většiny států lze identifikovat tři základní prvky – stanovení minimální věkové hranice pro konsensuální sexuální styk, postih sexuálních vztahů mezi osobami ve vztahu závislosti a postih svádění dítěte k pohlavnímu styku.

Závěr práce patří zhodnocení stávajících trestněprávních mechanismů z hlediska efektivity ochrany dětí před sexuálním zneužíváním, je poukázáno na kritické oblasti a jsou nastíněna možná řešení *de lege ferenda*. Lze však říci, že Nepochybně panuje shoda v tom, že trestní právo je nejsilnější „zbraní“ státu v potírání sexuálního zneužívání dětí. Existuje základní shoda o nutnosti a účinnosti trestních norem v této oblasti, jsou vedeny diskuze o konstrukci skutkových podstat trestných činů, jejich systematickém zařazení apod. Nicméně se domnívám, že vzhledem k již dávno existující

skutkové podstatě trestného činu pohlavního zneužívání a ustálené judikatuře týkající se vymezení zákonných znaků této skutkové podstaty není třeba ani tak prosazovat změnu právních norem, jako spíše jejich důslednou aplikaci. Není nijak účinné řešit základní problémy v oblasti sexuálního zneužívání dětí pouze zdokonalováním právní úpravy nebo zpřísněním represe, ale je třeba projevit skutečný zájem o tuto problematiku se zajištěním potřebné péče a pomoci pro oběti a pachatele, neboť jen tak bude zajištěna i ochrana společnosti.

Summary

This thesis deals with the criminal aspects of sexual abuse as a current and very sensitively perceived topic. It tries to give an answer to the question what role may the criminal law play in the fight against sexual abuse of children. The most effective tool in combating this serious phenomenon is the criminal law. So the aim of this paper is to analyse the topic of sexual abuse in terms of substantive and procedural criminal law, to point out the shortcomings of current legislation and recommend possible solutions *de lege ferenda*.

From a historical excursion into the sexual relationship from the beginning of this work, it follows that the protection of children from sexual abuse is closely linked to its position in society. On the criminal codes and their amendments we can demonstrate how the views of the society on sexual relations are evolving (including access to sexual contacts with children). Based on the analysis of criminal codes adopted in our country since 1852 until today we can say that they somehow penalized or penalize the use of violence or threat of violence to achieve sexual gratification, as well as the fact that the victim of the offense should be a child or possible threat to the public morals.

Second chapter of this paper tries to answer what are the cognitive development and current situation of sexual abuse of children, the causes and forms of sexual abuse, the basic characteristics of victims and perpetrators of sexual abuse and the consequences of this serious crime. In the introduction to this topic there has to be at first defined the term sexual abuse, which is widely understood in terms of medicine and psychology, and more narrowly in terms of the crime of sexual abuse under § 187 of the Penal Code.

Sexual abuse has a significant impact on the life of every child victim. The ideal situation would be if we could completely stop the sexual abuse. Achieving this goal, however, is essentially unrealistic, therefore the focus should be put on its utmost minimisation. The basis of effective fight against sexual abuse is prevention, and if it is to actually lead to the protection of potential victims, it must be emphasized at all levels of the society. The third chapter therefore describes selected preventive measures applied in relation to the phenomenon of child sexual abuse, and with regard to the criminal aspects of the analyzed topic, the most attention is paid to tertiary prevention which is assumes commission of a crime.

To be one of the most serious forms of sexual abuse is considered commercial sexual exploitation of children, as it includes both the element of abuse and of trade, and in most cases it is linked to organized crime. The following chapter is therefore devoted

to the issue of commercial sexual abuse of children, of which we understand child prostitution, child pornography and trafficking of children for sexual purposes.

International documents constitute an important source of values, principles and models aimed at combating sexual exploitation of children, which is reflected directly or indirectly in the national laws of each country. International organizations are well aware of the seriousness of this phenomenon of sexual abuse of children and they fight against it by international conventions and action plans for joint action and international strategies. Part of this work is thus to analyse the most important international legal instruments in this field, of which the most important are currently the Convention on sexual exploitation and sexual abuse of children (The Lanzarote Convention) and the directive of the European Parliament and the EU Council 2011/93/EU of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. International commitments aimed at punishing sexual abuse of children, including commercial forms essentially require their implementation into national legislation, and therefore also it is also assessed whether and how the Czech Republic acts in this sphere.

The main part of the work presents a detailed analysis of the current criminal legislation in the area of sexual abuse in the Czech Republic. It is thus primarily a crime of sexual abuse under section 187 of the Penal Code and some other offenses contained in the third Chapter of the Special Part of the Penal Code. In the analysis of the elements of the facts of the crimes it is widely argued with applicable case law, because this way the practical application in the field is well approximated.

The work also reacts to the serious phenomenon of our time, which is the misuse of information and communication technologies (particularly the Internet) to sexual abuse of children and is analysing what risks are associated with modern technologies in relation to the sexual abuse of children and whether and how to respond to them by criminal means.

Victims of sexual abuse belong to the category of particularly vulnerable victims. Law enforcement authorities have to treat them very carefully and avoid any acts of secondary victimization (lengthening procedure, repeated interrogations, the confrontation with the perpetrator, etc.) and the resulting secondary traumatization and social stigmatization of victims, particularly in the case of media coverage of the case. Investigation of cases of sexual abuse belongs among the most complex ones, as it relates to the most intimate sphere of human life, sexuality. This is further complicated by the fact that for the assessment of the facts, there exist only two direct evidences and testimonies - one of the injured person and one of the accused. Therefore it is necessary to assess their credibility in the context of other evidence. With regard to the specifics

linked to the cases of sexual abuse, the work also illustrates the way in which are protected victims of sexual abuse in the Code of Criminal Procedure and what changes in this area will bring a new law on crime victims, as well as specific aspects of examination of sexually abused children, the issue of expert assessment in cases of sexual abuse and the practice of the courts relating to the case of sexual abuse, in terms of finding appropriate boundary between preserving the rights of the accused to a fair trial and the right of victims to be protected from secondary victimization caused mainly by repeated interrogations.

The work also includes the results of the author's analysis of many decisions relating to the crime of sexual abuse. The first section provides a criminological commentary on the concerned decisions. Interpretation of the data is rather conceived (or to some extent) quality. The second part contains an analysis of criminal decisions in question, from the perspective of the arguments of the defence and settlement of the objections especially of the Supreme Court of the Czech Republic.

The issue of sexual abuse of children occurs also in the case law of the European Court of Human Rights, in light of the alleged infringement of the relevant articles of the Convention. The European Court of Human Rights requires the application of criminal law whenever the suppression of such highly undesirable phenomenon of sexual abuse of children cannot be penalized by other, less radical means. States have a positive obligation to take preventive measures to protect children from sexual abuse. In terms of criminal procedure aspects, the ECHR in cases of sexual abuse particularly looks for appropriate way that would combine the accused's right to a fair trial and the victim's right to protection of privacy when her/his testimony is the only direct incriminating evidence.

For the better formation of ideas concerning criminal regulation to protect children from sexual abuse abroad the paper includes comparison of legislation of selected countries. There are deliberately chosen criminal law arrangements of the countries from the same historical-cultural region, namely Germany, Austria and the Slovak Republic. For the protection of children against sexual abuse of the most countries we can identify three basic elements - the minimum age for consensual sexual intercourse, sanctions for sexual relations between persons in a relationship of dependency and punishment for seducing a child for sexual intercourse.

The conclusion includes an assessment of existing criminal law mechanisms of efficiency, protection of children against sexual abuse, highlight the critical areas and outlines possible solutions *de lege ferenda*. However, it can be said that undoubtedly there is a consensus that the criminal law is the most powerful "weapon" of the state in the fight against sexual abuse of children. There is a basic consensus on the necessity

and effectiveness of criminal provisions in this area, there are discussion about the construction of merits of the offenses, their systematic classification etc. However, considering the already long existing facts of the crime of sexual abuse, I believe that it is not so much about promoting change of laws, but their consistent application. It is not efficient to solve the fundamental problems in the area of sexual abuse of children only by improving regulation or tightening repression, but it needs to show a real interest in this issue by providing the necessary care and support for victims and perpetrators, as only this will ensure the protection of society.

Anotace

předkládaná disertační práce se věnuje trestněprávním aspektům sexuálního zneužívání, neboť jde o problematiku citlivě vnímanou a stále aktuální. Předpokládá se, že významná menšina dětí v Evropě (10 až 20 %) je během svého dětství vystavena sexuálnímu zneužití. Jedná se tak o nezanedbatelné číslo, na které je třeba reagovat hledáním odpovědí na otázky, jak nejlépe ochránit dítě před takovým zneužitím a jak nejlépe zabránit potenciálnímu pachateli, aby dítě zneužil.

Za nejúčinnější nástroj v potírání tohoto závažného jevu je považováno trestní právo, a proto si tato práce klade za cíl rozebrat téma sexuálního zneužívání z pohledu trestního práva po hmotné i procesní stránce, poukázat na nedostatky platné právní úpravy a pro futuro doporučit možná řešení.

Obsah práce tvoří historický exkurz, úvod do problematiky sexuálního zneužívání a vymezení základních pojmů (vývoj poznávání a současná situace, příčiny a formy, základní charakteristika obětí a pachatelů, následky sexuálního zneužívání a výskyt a prevalence tohoto fenoménu včetně grafického znázornění), formy prevence v oblasti sexuálního zneužívání na primární, sekundární a terciární úrovni, problematika komerčního sexuálního zneužívání (dětská prostituce, dětská pornografie a obchodování s dětmi pro sexuální účely), právní úprava sexuálního zneužívání v mezinárodních dokumentech (zejm. OSN, Rady Evropy a Evropské unie) a jejich reflexe v právním řádu ČR, trestněprávní úprava sexuálního zneužívání v ČR (podrobný rozbor skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 TZ s odkazem na platnou judikaturu a dalších souvisejících trestných činů), pohlavní zneužívání prostřednictvím internetu, specifika trestního řízení v případech sexuálního zneužívání, analytické zpracování aktuální judikatury v případech pohlavního zneužívání, problematika sexuálního zneužívání v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, komparace s vybranými zahraničními právními úpravami (SRN, Rakousko a Slovensko) a na závěr zhodnocení aktuálních nedostatků současné právní úpravy v oblasti ochrany dětí před sexuálním zneužíváním a návrhy de lege ferenda.

Na základě analýzy dostupné odborné literatury, mezinárodněprávních instrumentů, vnitrostátních právních předpisů, komparace zahraničních právních úprav vztahujících se k tématu práce lze říci, že existuje základní shoda o nutnosti a účinnosti trestních norem v oblasti sexuálního zneužívání, jsou vedeny diskuze o konstrukci skutkových podstat trestných činů, jejich systematickém zařazení apod. Ochrana dětí před pohlavním zneužíváním má v trestních kodexech své tradiční místo, a proto není třeba ani tak prosazovat změnu právních norem, jako spíše jejich důslednou aplikaci. Bez potřebných změn právní úpravy se však neobejde účinná reakce na nový nebezpečný fenomén spočívající ve využívání moderních informačních a komunikačních technologií k sexuálnímu zneužívání dětí.

Abstract

This thesis deals with the criminal aspects of sexual abuse as it is a very sensitively perceived and always current issue. It is assumed that a significant minority of children in Europe (10-20 %) is sexually abused during their childhood. It is not an insignificant number and it is necessary to react with searching for answers to questions about how best to protect the child from such abuse and how best to prevent a potential offender from abusing a child.

The most effective tool in combating this serious phenomenon is considered criminal law, and therefore the aim of this paper is to analyse the topic of sexual abuse in terms of the substantive and procedural criminal law, to point out the shortcomings of current legislation and recommend possible solutions.

The content of the thesis is a historical excursion, introduction to problems of sexual abuse and the definition of basic concepts (the cognitive development and current situation , the causes and forms, the basic characteristics of victims and perpetrators , the consequences of sexual abuse and the incidence and prevalence of this phenomenon , including graphical representations), forms of prevention in the area of sexual abuse at primary, secondary and tertiary level, the issue of commercial sexual abuse of children (child prostitution , child pornography and trafficking of children for sexual purposes), legal regulation of sexual abuse in international documents (particularly the United Nations , the Council of Europe and the European Union) and their reflection in the legal order of the Czech Republic, criminal legislation in the area of sexual abuse in the Czech Republic (detailed analysis of the crime of sexual abuse under section 187 of the Penal Code with reference to the applicable case law and other related crimes), sexual abuse via the Internet, the specifics of the criminal proceedings in cases of sexual abuse, analytical processing current case law in cases of sexual abuse, the issue of sexual abuse in the case law of the European Court of Human Rights, comparison with selected foreign legal regulations (Germany, Austria and Slovakia) and finally an assessment of the shortcomings of current legislation on the protection of children against sexual abuse and suggestions *de lege ferenda*.

Based on the analysis of the available scientific literature, the international legal instruments, the national legislation, the comparison of foreign legal regulations relating to the topic of this work, we can say that there is a basic consensus on the necessity and effectiveness of criminal provisions in the area of sexual abuse, there are discussions about the merits of the offenses, their systematic classification etc. the protection of children against sexual abuse has traditional place in the criminal codes, and therefore it is not so much about promoting change of laws, but their consistent application. However, the effective response to new dangerous phenomenon involving the use of modern information and communication technologies to the sexual abuse of children cannot do without the necessary changes of current legislation.

Trestněprávní aspekty sexuálního zneužívání

Klíčová slova

Sexuální zneužívání

Trestný čin pohlavního zneužití

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Criminal aspects of sexual abuse

Keywords

Sexual abuse

Criminal offence of sexual abuse

Crimes against human dignity in the sexual sphere